

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Казначесв Максим Вячеславович

УДК 316.77:159.9-053.6:614.8:355.48

ДИСЕРТАЦІЯ
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МЕДІА НА СПРИЙНЯТТЯ МОЛОДЦЮ
ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

за спеціальністю 053 – Психологія
(Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки)
(спеціалізація – соціальна психологія)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати
власних досліджень.
Використання ідей, результатів
і текстів інших авторів мають
посилання
на відповідне джерело

Науковий керівник – Вознесенська
Олена Леонідівна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу психології масової комунікації
та медіаосвіти ІСПП НАПН України

_____ Казначесв М.В.

АНОТАЦІЯ

Казначесв М. В. Особливості впливу медіа на сприйняття молоддю екологічних та техногенних ризиків в умовах війни. – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 2025.

Ключові слова: сприйняття ризику, медіавплив, екологічні ризики, техногенні ризики, інформаційна поведінка, медіаактивність, інформаційна залученість, екологічна свідомість, медіасередовище, ризик-комунікації, молодь.

Актуальність дослідження визначається поєднанням традиційних екологічних проблем України з масштабними руйнуваннями, спричиненими повномасштабною війною. Війна різко підвищила рівень екологічних і техногенних ризиків, посилила інформаційну невизначеність та змінила структуру медіадискурсу, що вплинуло на суспільне сприйняття небезпек. У цифрову епоху екологічні ризики дедалі частіше набувають медіаопосередкованого характеру, а сприйняття загроз формується під впливом повідомлень, образів і наративів медіа.

Особливу увагу приділено молоді як найбільш активній групі медіаспоживачів. Дослідження зосереджене на психологічних механізмах медіаспоживання, медіазалученості та індивідуальних відмінностях, що визначають специфіку сприйняття екологічних і техногенних ризиків у контексті війни.

Робота пов'язана з проблематикою науково-дослідної діяльності відділу психології масової комунікації та медіаосвіти ІСПП НАПН України в межах теми наукового дослідження «Медіапсихологічні стратегії цифрової трансформації суспільства і освіти» (2023–2025 рр.; державний реєстраційний номер 0123U100483).

Об'єктом дослідження є сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю. Предметом дослідження є вплив медіа на сприйняття екологічних і

техногенних ризиків молоддю в умовах війни через особливості інформаційної поведінки.

У першому розділі дисертаційного дослідження здійснено теоретичний аналіз проблеми сприйняття ризику як самостійного феномену. Розкрито основні підходи до визначення поняття «ризик» та «сприйняття ризику» у контексті сучасних психологічних та міждисциплінарних досліджень, охарактеризовано його когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Особливу увагу приділено специфіці сприйняття екологічних та техногенних ризиків, зумовленій як об'єктивними характеристиками таких загроз, так і психологічними та соціокультурними чинниками їх сприйняття.

У роботі теоретично обґрунтовано та проаналізовано роль медіа у процесах конструювання суб'єктивної та колективної екологічної реальності, а також у формуванні суспільних уявлень про екологічні та техногенні ризики. На основі комплексного аналізу наукових джерел розкрито механізми медіавпливу, через які інформація про ризики перетворюється на специфічні смисли, уявлення та ціннісні орієнтації. Показано, що медіа виконують подвійну функцію: з одного боку, інформатора, що структурує та унормовує інформаційний простір, а з іншого – комунікаційного поля, де відбувається власне взаємодія. Вона включає трансформацію повідомлень про ризик у процесі медіації, а також вплив групових модераторів та медіаторів – соціальних передумов, що визначають спрямованість сприйняття ризику та формують подальші поведінкові реакції. Теоретично продемонстровано, що сприйняття ризику, поведінка аудиторій та зворотний зв'язок впливають не лише на ставлення до загрози, але й на сам характер ризику в соціальному вимірі.

На соціетальному рівні виявлено специфічні особливості медіадискурсу щодо екологічних та техногенних ризиків, серед яких – циклічність уваги, подієвий характер висвітлення та залежність від інфоприводності (англ. «newsworthiness» – потенціал події стати новиною). На сучасному етапі тематичну структуру екологічних повідомлень суттєво модифікує контекст та

вплив війни, що актуалізує проблематику безпеки, вразливості інфраструктури, гуманітарних наслідків та еколого-техногенних інцидентів. Вплив медіа на суспільному рівні переважно здійснюється через механізми актуалізації, а також через низку характерних евристик – доступності (домінування найяскравіших або недавніх подій), афекту (інтенсифікація емоційного забарвлення ризику), соціальної довіри (залежність оцінки ризику від джерела інформації) та відповідності (схильність інтерпретувати ризики відповідно до вже наявних переконань та групової ідентичності).

Запропоновано концептуальну когнітивно-мотиваційну модель впливу медіа на сприйняття екологічних та техногенних ризиків, побудовану на основі сталих характеристик інформаційної поведінки та когнітивно-мотиваційних процесах, які опосередковують вплив медіаматеріалів. Такий підхід ґрунтується на суб'єктно-орієнтованій перспективі, когнітивно-мотиваційному та поведіковому підходах, що дає змогу розглядати інформаційну поведінку молоді – її способи відбору, взаємодії, інтерпретації та оцінки екологічно релевантної інформації – як ключову ланку у процесі формування уявлень про екологічні ризики та проблеми. Відтак сприйняття ризику розглядається не лише як реакція на інформаційний вплив, а як результат активної взаємодії суб'єкта з медіасередовищем та відносно сталих схем інформаційної поведінки стосовно екологічно релевантної інформації, що зумовлює індивідуальні відмінності у сприйнятті екологічних і техногенних ризиків в умовах війни.

Емпіричне дослідження спрямовувалося на системний аналіз впливу індивідуальних відмінностей в інформаційній поведінці та рівня медіаекспозиції на сприйняття спектру екологічних і техногенних ризиків на двох рівнях (соціетальному – ризики для інших і країни в цілому та індивідуальному – персональні ризики).

Вибірка. Дослідження проводилося у період з квітня 2024 року по січень 2025 року у форматі онлайн-опитування. До участі було залучено респондентів

віком від 16 до 37 років, які проживали на підконтрольній території України на момент проведення дослідження.

Загальна кількість учасників становила 229 осіб, серед них 156 жінок та 73 чоловіки. Гендерний розподіл вибірки відображає актуальні соціально-демографічні тенденції в Україні та специфіку залучення студентської молоді гуманітарного профілю до онлайн-досліджень.

Основу вибірки склали старшокласники (10–11 класи) та студентська молодь з великих міст, що здобувають освітній рівень бакалавра або магістра. Добір респондентів старшої вікової групи від 24 до 37 років здійснювався за принципом добровільної участі з використанням онлайн-анкетування, із віковими обмеженнями та критерієм проживання на підконтрольній території України. Щоб забезпечити високу якість даних їх скринінг у цій роботі включав два кроки: по-перше, були видалені спостереження з пропущеними значеннями; по-друге, було видалено явно нелогічні відповіді або однакові відповіді на всі питання.

Крім основної вибірки, було залучено експертну групу, до якої увійшов 21 фахівець у сфері екологічної безпеки, що працюють або співпрацюють з організаціями DTEK та Nibulon, і мають стаж роботи у галузі не менше трьох років.

Наукова новизна дослідження:

У ході виконання роботи вперше:

– *Розроблено концептуальну модель висвітлення екологічних ризиків у медіа, яка інтегрує динаміку актуалізації екологічних тем і спадання суспільного інтересу до них, ґрунтуючись на феноменах циклічності медіауваги та інфоприводності контенту. Модель дає змогу описати закономірності коливань медіаактивності у зв'язку з появою, піковим інтересом і затуханням інформаційних хвиль щодо екологічної проблематики.*

– *Запропоновано авторську інтегративну концептуальну модель сприйняття екологічних і техногенних ризиків, у якій сприйняття постає як*

системний результат взаємодії об'єктивних характеристик загрози, її психометричної інтерпретації та медійного контексту. Модель розкриває механізм трансформації інформаційних сигналів у когнітивно-емоційні реакції під впливом індивідуальних модераторів та окреслює динамічний зв'язок між оцінкою ризику та поведінковими наслідками.

– *Запропоновано авторську когнітивно-мотиваційну модель впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків, розроблену на основі суб'єктно-орієнтованого підходу. У її структурі виокремлено три ключові компоненти: 1) медіаекспозиція, фільтр уваги і первинна мотиваційна активація; 2) виділення когнітивних ресурсів та обробка інформації; 3) зміни в сприйнятті ризику та інформаційній поведінці.*

– *Емпірично виділено групи респондентів з типовими патернами інформаційної поведінки щодо екологічної проблематики в медіа (активні, ситуативно залучені (пасивні), байдужі). Відмінності між групами виявлено на рівні когнітивних, емоційних і поведінкових показників взаємодії з медіасередовищем.*

– *Виявлено системні відмінності у сприйнятті екологічних і техногенних ризиків між групами з різним типом інформаційної поведінки: респонденти з високим рівнем інформаційної залученості та медіаактивності систематично оцінюють ризики як значно вищі, порівняно із ситуативно залученими чи байдужими, найменші оцінки сприйнятого ризику виявлено в інформаційно байдужої групи.*

– *Встановлено, що емоційна та когнітивна залученість повністю медіює (опосередковує) вплив частоти медіаекспозиції на сприйняття екологічних ризиків. Цей ефект повної медіації було підтверджено на прикладі ризиків у сфері управління побутовими відходами та забрудненням ґрунтів унаслідок господарської діяльності.*

– *Продемонстровано диференційований вплив медіаекспозиції та інформаційної залученості на сприйняття екологічних та техногенних ризиків:*

медіаекспозиція визначає частоту зустрічей з інформацією про екологічні ризики, тоді як інформаційна (медіа) залученість характеризує глибину уваги, обробки та інтеграції отриманих повідомлень в уявлення про екологічні проблеми та ризики. Так, медіазалученість та медіаекспозиція виявилися пов'язаними з вищими рівнями сприйняття екологічних ризиків на соціетальному рівні, при цьому медіазалученість чинить більш системний вплив на сприйняття ризиків майже серед всього переліку досліджуваних факторів екологічних і техногенних ризиків.

– Побудовано прогностичну модель інформаційної залученості, в якій статистично значущими предикторами виступили:

- інформаційне перевантаження;
- екологічні установки (НЕП – нова екологічна парадигма);
- екологічна ситуація в регіоні проживання;
- інформаційна самоефективність;
- суб'єктивний досвід;
- довіра до екологічної інформації.

– Встановлено, що вплив медіачинників на сприйняття персональних екологічних ризиків є статистично значущим, проте слабшим порівняно з соціетальним рівнем. Ключовим порогом формування оцінки особистої загрози виступає сам факт виходу зі стану інформаційної байдужості, тоді як подальше нарощування активності не призводить до лінійного зростання сприйняття ризику на персональному рівні. При цьому виявлено змістовну диференціацію впливу: висока частота експозиції (кількісний показник) актуалізує сприйняття гострих катастрофічних загроз (техногенні аварії, мінна небезпека), тоді як когнітивна залученість (якісний показник) сприяє усвідомленню хронічних та довготривалих ризиків, таких як забруднення повітря та води.

– Продемонстровано вагу медіачинника в структурі сприйняття екологічного ризику в регіональному контексті на прикладі ризиків поводження з побутовими відходами, де медіазалученість була кращою прогностичною

змінною для прогнозування того, чи буде проблема з управлінням побутовими відходами вважатися актуальною для регіону проживання.

– *Здійснено порівняльний аналіз* сприйняття екологічних і техногенних ризиків фахівцями у сфері екологічної безпеки та групами з різною інформаційною поведінкою. Встановлено, що оцінки фахівців наближаються до оцінок групи з активною інформаційною поведінкою, тоді як найбільш значущі відмінності (розбіжності) фіксуються між фахівцями-екологами та групою з байдужою поведінкою.

– *Удосконалено підходи* до медіакомунікації з екологічної проблематики шляхом інтеграції фактору інформаційної поведінки медіаспоживачів та зміщення фокусу з експозиції на формування залученості до контенту, що дало змогу сформулювати науково обґрунтовані рекомендації для медіа в умовах кризи та війни.

Поглиблено та уточнено:

– Розуміння ролі медіачинника в структурі сприйняття екологічних і техногенних ризиків, зокрема в контексті сучасного інформаційного середовища та умов воєнного часу;

– Уявлення про роль інформаційної поведінки й інформаційної залученості як посередників у формуванні сприйняття ризику на двох рівнях (соцієтальному і соціальному – на рівні суспільства, інших та країни в цілому, та особистісному – персональні ризики).

– Розуміння ролі суб'єктивних аспектів інформаційної поведінки та залученості до інформації як важливих компонентів інтеграції екологічної інформації у структуру особистісних уявлень про ризик.

– Знання про просвітницьку функцію медіа у формуванні уявлень про екологічні ризики і проблеми у молоді.

Практичне значення одержаних результатів дисертації:

Одержані результати можуть бути використані для розробки стратегій екологічної комунікації, спрямованих на підвищення медіазалученості молоді до

екологічної проблематики, а також можуть бути використані органами державної влади, медіаорганізаціями та освітніми інституціями при створенні інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності населення про екологічні та техногенні ризики, особливо в умовах воєнних викликів.

Висновки щодо відмінностей між групами з різними типами інформаційної поведінки можуть бути інтегровані у методики таргетованої екологічної комунікації та ризик-комунікації, яка враховує когнітивні та мотиваційні особливості різних аудиторій;

Результати мають потенціал використання у підготовці фахівців з комунікації ризику, екологічної психології, журналістики, соціальної роботи та інших професій, де важливо враховувати суб'єктивні аспекти сприйняття медіаінформації та уявлень про довкіллієві ризики.

ABSTRACT

Kaznacheiev M. The Specifics of Media Influence on Youth Perception of Environmental and Technogenic Risks in Wartime – Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 053 – Psychology. Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2025.

Keywords: risk perception, media influence, environmental risks, technogenic risks, information behavior, media activity, information engagement, environmental consciousness, media environment, risk communication, youth.

Relevance of the research is determined by the intersection of Ukraine's chronic environmental issues and the large-scale destruction caused by the full-scale war. The war has sharply increased the levels of environmental and technogenic risks, intensified informational uncertainty, and altered the structure of media discourse, thereby affecting the public perception of hazards. In the digital era, environmental risks increasingly take on a media-mediated character, while the perception of threats is shaped by media messages, images, and narratives. Particular attention is given to youth as the most active group of media consumers. The study focuses on the psychological mechanisms of media consumption, media engagement, and individual differences that define the specifics of perceiving environmental and technogenic risks in the context and in conditions of war.

The work is aligned with the scientific research of the Department of Psychology of Mass Communication and Media Education of the ISPP NAES of Ukraine within the research topic "Mediapsychological strategies of digital transformation in society and education" (2023–2025; state registration number 0123U100483).

The object of the study is the perception of environmental and technogenic risks by youth. The subject of the study is the influence of media on the perception of environmental and technogenic risks by youth in wartime through the specifics of information behavior.

In the first chapter of the dissertation, a theoretical analysis of risk perception as an independent phenomenon is provided. Key approaches to defining "risk" and "risk perception" within contemporary psychological and interdisciplinary research are explored, characterizing its cognitive, emotional, and behavioral components. Special attention is paid to the specifics of environmental and technogenic risk perception, driven by both objective hazard characteristics and psychological and socio-cultural factors of perception.

The paper theoretically justifies and analyzes the role of media in constructing subjective and collective environmental reality and forming public perceptions of environmental and technogenic risks. Based on a comprehensive analysis of scientific sources, the mechanisms of media influence are revealed, through which risk information is transformed into specific meanings, interpretations, and value orientations. It is shown that media perform a dual function: as an informer that structures and standardizes the information space, and as a communication field for interaction. This interaction involves the transformation of risk messages during mediation, as well as the influence of group moderators and mediators—social preconditions that determine the direction of risk perception and subsequent behavioral reactions. It is theoretically demonstrated that risk perception, audience behavior, and feedback loops affect not only attitudes toward the threat but also the very nature of risk in the social dimension.

At the societal level, specific features of media discourse regarding environmental and technogenic risks were identified, including cyclical attention, event-driven coverage, and dependence on newsworthiness. At the current stage, the context of war significantly modifies the thematic structure of environmental messages, actualizing issues of security, infrastructure vulnerability, humanitarian consequences, and eco-technogenic incidents. Media influence at the societal level is primarily exercised through actualization mechanisms and a series of characteristic heuristics: availability (dominance of vivid or recent events), affect (intensification of the emotional coloring of risk), social trust (dependence of risk assessment on the

source), and consistency (the tendency to interpret risks according to existing beliefs and group identity).

A conceptual cognitive-motivational model of media influence on the perception of environmental and technogenic risks is proposed, built on stable characteristics of information behavior and cognitive-motivational processes that mediate the impact of media materials. This approach is based on a subject-oriented perspective and cognitive-motivational and behavioral approaches, allowing for the consideration of youth's information behavior—its methods of selection, interaction, interpretation, and evaluation of environmentally relevant information—as a key link in forming perceptions of environmental risks and problems. Consequently, risk perception is viewed not merely as a reaction to information influence but as the result of an active interaction between the subject and the media environment and relatively stable patterns of information behavior.

The empirical study aimed at a systemic analysis of the influence of individual differences in information behavior and the level of media exposure on the perception of a range of environmental and technogenic risks at two levels: societal (risks for others and the country as a whole) and individual (personal risks).

Sample. The study was conducted between April 2024 and January 2025 via an online survey. Respondents aged 16 to 37 residing in Ukraine at the time of the study were involved. The total number of participants was 229, including 156 women and 73 men. The gender distribution reflects current socio-demographic trends in Ukraine and the specificities of engaging social science and humanities students in online research. The core of the sample consisted of high school students (grades 10–11) and university students from major cities. To ensure data quality, screening included removing observations with missing values and clearly illogical or identical responses. Additionally, an expert group was involved, consisting of 21 specialists in environmental safety from DTEK and Nibulon with at least three years of experience.

Scientific Novelty of the research:

For the first time:

- A conceptual model of environmental risk coverage in media was developed, integrating the dynamics of environmental topic actualization and the decline of public interest based on cyclical media attention and content newsworthiness.
- An original integrative conceptual model of environmental and technogenic risk perception is proposed, in which perception emerges as a systemic result of the interaction between objective hazard characteristics, their psychometric interpretation, and the media context.
- An original cognitive-motivational model of media influence on risk perception was proposed based on a subject-oriented approach, highlighting three key components: 1) media exposure, attention filtering, and primary motivational activation; 2) cognitive resource allocation and information processing; 3) changes in risk perception and information behavior.
- Respondent groups with typical information behavior patterns (active, situational/passive, indifferent) were empirically identified.
Systemic differences in perception were found: highly engaged/active respondents rate risks significantly higher than passive or indifferent ones.
- It was established that emotional and cognitive engagement fully mediates the influence of media exposure frequency on environmental risk perception.
- Differentiated impacts of media exposure (frequency) vs. engagement (depth) were demonstrated. Media engagement has a more systemic influence across almost all studied risk factors.
- A predictive model of information engagement was constructed with predictors: info overload, environmental attitudes (NEP), regional environmental situation, informational self-efficacy, subjective experience, and trust.
- It was established that media factors' influence on personal risks is significant but weaker than at the societal level. The threshold for personal threat assessment is simply exiting the state of informational indifference.

- The weight of the media factor in regional contexts was demonstrated.
- A comparative analysis between environmental safety specialists and groups with different types of information behavior was conducted; specialists' assessments align closely with the "active" group.
- Approaches to media communication on environmental issues were improved by integrating the factor of media consumers' information behavior.

Deepened:

- Understanding the role of the media factor in risk perception structure in modern and wartime environments.
- Conceptions of information behavior and engagement as mediators in risk perception at societal and personal levels.
- Understanding the role of subjective aspects of information behavior in integrating environmental information into personal risk structures.
- Knowledge of the educational function of media in shaping youth's views on environmental issues.

Practical significance of the dissertation results:

The results can be used to develop environmental communication strategies aimed at increasing youth engagement, as well as by state authorities, media, and educational institutions for awareness campaigns during war. Findings on behavioral groups can be integrated into targeted risk-communication methodologies. Results have potential for training specialists in risk communication, environmental psychology, journalism, and social work.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А) Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

Чаплінська, Ю., & Казначеев, М. (2023). Психологічні особливості сприйняття екологічних ризиків в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*, (16), 56–63.
<https://doi.org/10.30970/PS.2023.16.8>

Kaznacheev, M. (2024). The media-psychological model of environmental risk perception. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 30(1), 27-38.
<https://doi.org/10.61727/sssppj/1.2024.27>

Казначеев, М. (2025). Перспективи розроблення інструментарію дослідження інформаційної поведінки щодо екологічної інформації в умовах війни. *Проблеми політичної психології*, 17(31), 247-266.
<https://doi.org/10.33120/popp-Vol17-Year2025-197>

Казначеев, М. (2025). Психологічні та інформаційні чинники сприйняття ризиків забруднення повітря: результати регресійного аналізу. *Věda a perspektivy*, 10(53), 241-254. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-10\(53\)-241-254](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-10(53)-241-254)

Б) Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Казначеев, М. В. (2023). Медіаграмотність у сприйнятті екологічних ризиків в умовах війни. У *Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни: матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної онлайн конференції (Умань, 2 березня 2023 р.)* (с. 140-142). Умань: УДПУ. [Збірник матеріалів студентської конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни»](#)

Казначеев, М. (2023). Сприйняття екологічних і техногенних ризиків громадськістю в умовах війни. У *III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»* (с. 145-147). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40929/1/Zbirnyk_tez_konferentsiyi_2023.pdf

Казначеев, М. В. (2024). Проблеми екологічної ризик-комунікації в умовах війни. У *Сучасні проблеми екологічної психології: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану: матеріали ХХ всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 травня 2024 р.)* (с. 50-52). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742144/1/2024_05_14-15_EcoPsy_Tes.pdf

Казначеев, М. В. (2025). Переосмислення впливу медіа на сприйняття екологічних ризиків в умовах війни через інформаційну поведінку та інформаційну залученість. У *Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору : матеріали ХХІ всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 травня 2025 р.)* (с. 43-46). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. http://ecopsy.com.ua/data/conf_2025/2025_05_14-15_EcoPsy_Tes.pdf

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ І ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ У КОНТЕКСТІ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ	
1.1. Сприйняття ризику як предмет наукового аналізу.....	28
1.2. Медіа як середовище «конструювання» екологічних і техногенних ризиків.....	56
1.3. Вплив медіа та молодий вік у розрізі сприйняття екологічних ризиків і проблем.....	80
1.4. Когнітивно-мотиваційна модель впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків.....	83
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	106
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МЕДІА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ НА СПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ І ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВІЙНИ.	
2.1. Методологічні основи та обґрунтування дизайну дослідження впливу медіа та інформаційної поведінки на сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю в умовах війни.....	111
2.2. Результати емпіричного дослідження впливу медіа та інформаційної поведінки на сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю в умовах війни.....	129
2.2.1. Типологізація інформаційної поведінки та аналіз відмінностей у проявах медіазалученості.....	129
2.2.2. Відмінності у сприйнятті екологічних і техногенних ризиків між типами інформаційної поведінки та рівнем медіаекспозиції.....	149
2.2.3. Медіазалученість як медіаційний механізм впливу інформаційних сигналів на сприйняття ризику.....	184
2.2.4. Персоналізація екологічного ризику та роль медіазалученості.....	188

2.2.5. Виявлення предикторів медіазалученості до екологічної проблематики.	196
2.2.6. Контекстуальні та регіональні аспекти актуалізації сприйняття екологічних ризиків.....	199
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	205
РОЗДІЛ III. ІНФОРМАЦІЙНА ЗАЛУЧЕНІСТЬ ТА МЕДІАКОМУНІКАЦІЯ РИЗИКІВ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ У МЕДІА ЕКОЛОГІЧНИХ І ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ У ВОЄННИЙ ЧАС	
3.1. Порівняння оцінок ризиків екологами та групами молоді з різними типами інформаційної поведінки.....	210
3.2. Рекомендації для медіа щодо стимулювання інформаційної залученості та ефективного висвітлення інформації, яка стосується екологічної проблематики.....	221
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	231
ВИСНОВКИ.....	234
ЛІТЕРАТУРА	239
ДОДАТКИ.....	277

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена поєднанням тривалої екологічної кризи в Україні та радикальної трансформації екологічних і техногенних ризиків унаслідок повномасштабної війни. Так, Воєнні дії спричинили різке зростання екологічних загроз, пов'язаних із руйнуванням критичної інфраструктури, пошкодженням промислових й енергетичних об'єктів, порушенням екосистем та забрудненням природних ресурсів, підвищенням ризиків хімічної та радіаційної небезпеки. У результаті екологічні ризики набули більш динамічного, нестабільного, важкопрогнозованого та соціально чутливого характеру, що зумовлює необхідність їх аналізу не лише з технічного, а й з психологічного погляду.

Водночас відбувається суттєва трансформація інформаційного простору. Так, в умовах війни медіасередовище характеризується високою інтенсивністю інформаційних потоків, емоційною насиченістю повідомлень, інформаційною перевантаженістю та зростанням невизначеності. За таких умов саме медіа стають тим каналом, через який екологічні й техногенні ризики набувають суспільної видимості, інтерпретуються та оцінюються, а самі ризики дедалі частіше постають як медіаопосередковані феномени.

Для молоді, як найбільш зануреної у цифрову комунікацію демографічної групи, процеси медіаопосередкування сприйняття екологічних і техногенних ризиків мають особливе значення. Адже молоді люди споживають більше інформації, глибше залучені до взаємодії з цифровим контентом і значною мірою спираються на медіа у формуванні власних уявлень про ризики, екологічну свідомість та ставлення до екологічних проблем. Проте патерни медіаспоживання є вкрай неоднорідними: молоді люди суттєво відрізняються за рівнем медіазалученості, характером інформаційної поведінки, мотиваційними детермінантами та способами взаємодії з екологічною інформацією. Ці

відмінності можуть зумовлювати специфіку сприйняття ризиків, особливо у воєнний час, коли екологічні загрози стають більш непередбачуваними та критичними, а їхнє медійне висвітлення – інтенсивнішим та емоційно навантаженим.

Проблематика сприйняття ризику має тривалу традицію дослідження у світовій психологічній та міждисциплінарній науці. У класичних працях П. Словіка, Б. Фішгоффа, С. Ліхтенштейна, Н. Тверські та Д. Канемана ризик розглядається як когнітивно-афективний феномен, що формується під впливом евристик, суб'єктивних оцінок і емоційних реакцій. Соціокультурний вимір сприйняття ризику був розвинений у роботах М. Дуглас і А. Вайлдавські, де показано роль культурних норм, групових ідентичностей та ціннісних систем у визначенні того, що саме сприймається як небезпека.

Окремий напрям становлять дослідження комунікативної та медіаопосередкованої природи ризику, зокрема концепція соціального посилення ризику (Р. Касперсон, Дж. Петтс, Т. Горлік-Джонс, Г. Мердок та ін.), у межах якої медіа розглядаються як ключовий чинник трансформації ризиків у суспільній свідомості. Згідно з положеннями медіадосліджень та медіапсихології, зокрема в межах теорій установа порядку денного (agenda-setting), фреймінгу (framing) та культивування (cultivation), встановлено, що медіа не обмежуються лише ретрансляцією інформації про ризики. Вони активно конструюють їхню суспільну значущість, задають емоційну тональність та формують інтерпретаційні контексти (М. МакКомбс, Д. Шоу, Дж. Гербнер, Ш. Айєнгар та ін.).

Сучасні емпіричні дослідження дедалі більше зосереджуються на ролі цифрових медіа та соціальних мереж у формуванні уявлень про екологічні та техногенні загрози. У цьому контексті аналізуються особливості інформаційної експозиції, медіавпливів, емоційної залученості та довіри до джерел у медіасередовищі (А. Гансен, М. С. Нісбет, Т. Ньюман, А. О'Ніл, Б. Андерсон, С. Шефер, А. Вальберг, Л. Шьоберг та ін.), а також специфіка сприйняття

кліматичних, екологічних і техногенних ризиків у цифровому інформаційному середовищі, зокрема в онлайн-медіа та соціальних мережах (А. Гансен, М. С. Нісбет, Т. Ньюман, А. О'Ніл, Б. Андерсон, С. Шефер, І. Врсеља, Л. Шао, Г. Дж. Бак, Р. П. Бріту, З. Шах та ін.).

В українській науковій традиції екологічна проблематика представлена передусім у межах екологічної психології та соціально-психологічних досліджень взаємодії людини з довкіллям. Так, у працях В. О. Скребця, Ю. М. Швалба, І. В. Кряж, О. Л. Верніка, І. І. Шлімакової та ін. розглядаються питання екологічної свідомості, екологічних установок, екологічної стурбованості, психологічних детермінант екологічно відповідальної поведінки та еколого-психологічних чинників життєдіяльності, психологічні наслідки та готовність протидії екологічним загрозам (О. В. Креденцер). У межах суміжних напрямів (соціологія екології, екологічна безпека) аналізуються соціальні та регіональні аспекти екологічних і техногенних ризиків (О. Л. Мусієздов, С. І. Дорогунцов, Т. І. Єфименко, Ю. О. Шаповал та ін.). Дослідження техногенних ризиків були найчастіше спрямовані на вивчення сприйняття радіаційних ризиків (М. В. Гресько, В. А. Прилипко, М. М. Морозова, І. В. Бондаренко, О. О. Пелюх, Ю. Ю. Озерова та ін.).

В українському науковому просторі зв'язок між медіа та екологічною проблематикою досліджується переважно в межах екологічної журналістики, екологічної комунікації та аналізу медіадискурсу, з фокусуванням на особливостях висвітлення екологічних проблем, формуванні екологічної культури та суспільних уявлень про довкілля (Д. Олтаржевський, С. Харченко, В. Шинкарук, Л. Мялковська, І. Сухенко, К. В. Тараненко, А. О. Маковічук та ін.), тоді як сучасний воєнний контекст висвітлення екологічних проблем представлений в аналітичних матеріалах та моніторингах громадських організацій медійного та екологічного спрямування. Водночас у більшості зазначених досліджень медіа розглядаються передусім як канал інформування або інструмент екологічної просвіти, тоді як психологічні механізми

медіаопосередкованого сприйняття екологічних і техногенних ризиків, індивідуальні відмінності інформаційної поведінки та вплив медіазалученості на оцінку ризиків залишаються недостатньо дослідженими.

Отже, попри наявність розвиненої еколого-психологічної традиції, в українському науковому просторі залишається недостатньо дослідженим ракурс медіаопосередкованого сприйняття екологічних і техногенних ризиків, особливо в умовах війни. У більшості вітчизняних робіт медіа розглядаються фрагментарно або як фонове джерело інформації, а не як самостійний психологічний чинник, що структурує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти сприйняття ризику. Недостатньо вивченими залишаються також відмінності між соціетальним, соціальним і особистісним рівнями оцінки ризиків та роль індивідуальних особливостей інформаційної поведінки молоді в цих процесах.

Саме ця наукова прогалина зумовлює необхідність комплексного психологічного аналізу впливу медіа на сприйняття молоддю екологічних і техногенних ризиків в сучасному українському контексті.

Об'єктом дослідження є сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю.

Предметом дослідження є вплив медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю в умовах війни через особливості інформаційної поведінки.

Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення медіаопосередкованості сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю в умовах війни.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання дослідження:

- Здійснити теоретичний аналіз феномену сприйняття ризику як психологічного явища в межах сучасних психологічних та міждисциплінарних підходів, уточнивши його когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти.

- Теоретично обґрунтувати та дослідити роль медіа у формуванні суб'єктивної та колективної екологічної реальності, а також у процесах конструювання уявлень про екологічні й техногенні ризики в сучасному інформаційному просторі.

- Обґрунтувати методичні засади, підібрати та розробити необхідний інструментарій емпіричного дослідження впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків, крізь призму більш сталих суб'єктивних компонентів взаємодії з медіасередовищем.

- Продемонструвати та проаналізувати відмінності у сприйнятті виокремленого ряду факторів екологічних і техногенних ризиків у молоді з різними типами інформаційної поведінки та рівнем медіазалученості до екологічно релевантної інформації у медіасередовищі.

- Перевірити роль емоційної та когнітивної залученості як медіаторів впливу медіаекспозиції на сприйняття екологічних і техногенних ризиків та визначити прогностичну структуру інформаційної залученості, встановивши психологічні, інформаційні та контекстуальні предиктори її формування.

- Дослідити вплив медіаекспозиції та інформаційної залученості на сприйняття екологічних і техногенних ризиків на двох рівнях оцінки: соцієтальному/соціальному (ризики для інших, суспільства та країни загалом); особистісному (персональні ризики).

- Порівняти особливості сприйняття екологічних і техногенних ризиків у молоді з різними типами інформаційної поведінки та у фахівців у сфері екологічної безпеки, а також розробити практичні рекомендації щодо оптимізації медіакомунікації про екологічні й техногенні ризики та формування інформаційної залученості молоді в умовах війни.

Методи дослідження:

У межах теоретичного аналізу застосовувалися загальнонаукові та спеціально-психологічні методи, зокрема:

- аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових джерел з психології ризику, екологічної психології, медіапсихології та ризик-комунікації;
- порівняльний аналіз підходів до розуміння сприйняття екологічних і техногенних ризиків у вітчизняних та зарубіжних наукових традиціях;
- теоретичне моделювання, що дало змогу розробити авторську когнітивно-мотиваційну модель впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків;
- інтерпретаційний аналіз, спрямований на пояснення отриманих емпіричних результатів у контексті сучасних психологічних концепцій і теорій.

Основним *емпіричним методом* було **онлайн-опитування**, що включало стандартизовані психодіагностичні методики, авторські інструменти та анкетні блоки.

1. Методи опитування та психодіагностичного тестування, зокрема:

Шкала нової екологічної парадигми (New Environmental Paradigm, NEP) в адаптації І. В. Кряж, яка застосовувалася для оцінки екологічних установок респондентів;

Шкала інтолерантності до невизначеності (IUS-12) в адаптації Г. М. Громової, що використовувалася для вимірювання індивідуальних відмінностей у ставленні до невизначених ситуацій, релевантних для сприйняття ризиків у кризових умовах;

Опитувальник «Інформаційна поведінка щодо екологічно релевантної інформації» (авторська розробка), спрямований на оцінку характеристик інформаційної поведінки, медіаекспозиції та медіазалученості. Надійність і окремі види валідності опитувальника були продемонстровані у фаховій науковій публікації.

2. Набір шкал для оцінки факторів екологічних і техногенних ризиків, розроблений для дослідження сприйняття ризиків на двох рівнях: соціетальному і соціальному рівні (оцінка ризиків для інших людей, суспільства та країни загалом); особистісному рівні (оцінка персональних ризиків).

Шкали охоплювали широкий спектр екологічних і техногенних загроз, як пов'язаних з діяльністю в умовах мирного часу, так і актуалізованих у контексті та умовах воєнного часу.

Перелік дихотомічних шкал регіональної актуальності екологічних і техногенних ризиків, призначений для оцінки того, чи вважаються окремі екологічні та техногенні загрози актуальними або неактуальними для регіону проживання респондента.

3. Анкета соціально-демографічних характеристик, що містила питання про вік, стать, регіон проживання, рівень освіти та інші релевантні показники.

4. Анкета з додатковими однопунктовими шкалами, розроблена для уточнення контекстуальних і суб'єктивних чинників, які можуть впливати на сприйняття екологічних і техногенних ризиків. До неї увійшли однопунктові індикатори:

- довіри до екологічної інформації в медіа;
- суб'єктивної оцінки екологічної ситуації в регіоні проживання;
- особистого досвіду, пов'язаного з негативними екологічними факторами;
- інформаційної самоефективності щодо пошуку та розуміння екологічної інформації;
- соціальної зумовленості інформаційного споживання;
- інформаційного перевантаження та інформаційного стресу;
- суб'єктивної оцінки ролі екологічних чинників у стані здоров'я.

Використання однопунктових шкал обґрунтовується їх доцільністю для вимірювання чітко окреслених суб'єктивних конструктів, а також необхідністю зниження навантаження на респондентів в умовах об'ємного опитування.

Обробка та аналіз емпіричних даних здійснювалися з використанням *методів математичної статистики*:

- *описові статистики*;
- *кластерний аналіз методом K-середніх* для виділення груп респондентів з типовими патернами інформаційної поведінки;
- *факторний аналіз з ортогональним обертанням Varimax* для дослідження латентної структури окремих блоків змінних пов'язаних з інформаційною поведінкою;
- *критерій χ^2 Пірсона та точний критерій Фішера* для аналізу зв'язків між категоріальними змінними;
- *непараметричні критерії*:
 - *критерій Краскела–Уолліса* з подальшими множинними порівняннями;
 - *критерій Манна–Уїтні*;
 - *критерій Вілкоксона*;
- *кореляційний аналіз Спірмена* для оцінки зв'язків між змінними, що не відповідали вимогам нормальності розподілу;
- *множинний регресійний аналіз* для виявлення предикторів медіазалученості;
- *регресійний аналіз з перевіркою медіаційних ефектів* із використанням макросу PROCESS for SPSS 4.3.1 (Model 4) (Hayes, 2022) з 10 000 бутстреп-повторних вибірок для побудови довірчих інтервалів із поправкою на зміщення;
- *бінарна логістична регресія* для аналізу регіональної актуальності ризиків.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були представлені й обговорені на засіданнях відділу психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. На науково-практичних конференціях: II-й Всеукраїнській студентській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (Умань, 2 березня 2023 р.); III Міжнародній науковій конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки» (Тернопіль, 20-23 квітня 2023 р.); звітній науковій конференції, присвяченій 30-річчю ІСПП НАПН України «Соціальна і політична психологія сьогодні: здобутки, проблеми, нові рубежі» (Київ, 6-7 березня 2024 р.); XX всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми екологічної психології: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану» (Київ, 14-15 травня 2024 року); XXI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору» (Київ, 14-15 травня 2025 року).

Публікації. Результати дисертації опубліковано в 8 наукових роботах із них – 3 статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, що входять до міжнародних наукометричних баз (Index Copernicus), 1 стаття у міжнародному науковому виданні, яке входить до Організації економічного співробітництва і розвитку та Європейського Союзу, включеного до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 4 праці, що належать до матеріалів та тез доповідей конференцій;

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 323 найменування (з них 303 — іноземними мовами), та 14 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 302 сторінки, основний зміст роботи викладено на 219 сторінках

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ

1.1. Сприйняття ризику як предмет наукового аналізу

Підходи до розуміння концепту ризику та сприйняття ризику є надзвичайно різноманітними та складними. Відтак, відповідно до окресленої вище мети дослідження, перш ніж переходити до аналізу психологічних особливостей сприйняття екологічних ризиків, доцільно зупинитися на визначенні ключових понять.

Поняття «ризик» має безліч визначень та інтерпретацій. Як зазначає Товариство Аналізу Ризиків (Society for Risk Analysis (SRA)): «досвід показав, що досягти єдиного узгодженого набору визначень є доволі складним завданням, і найбільш ефективним рішенням є врахування різноманітних поглядів на фундаментальні концепції, а також розмежування загальних якісних визначень та пов'язаних із ними способів вимірювання» (Society for Risk Analysis, 2018). Б. Фішофф також підкреслює, що жодне визначення ризику не є абсолютно вірним або вичерпним, оскільки через складність цього поняття неможливо сформулювати одне універсальне тлумачення, яке б відповідало всім ситуаціям (Fischhoff & Watson, 1984). Подібну позицію займає й Н. Піджен, наголошуючи, що в академічній літературі, як і в різних сферах управління ризиком, не існує єдиного усталеного визначення поняття ризику (Pidgeon, 2012).

Таким чином, ризик є складною, багатогранною категорією, значення якої може змінюватися залежно від контексту та сфери застосування. У Бланшар у керівництві з управління надзвичайними ситуаціями, підготовленому для Федерального агентства з надзвичайних ситуацій США, наводить перелік численних визначень і тлумачень поняття ризику, що охоплює майже вісім сторінок тексту. У цих дефініціях ризик найчастіше трактується як комбінація

таких складників, як «ймовірність», «загроза», «невизначеність», «наслідки», «вплив», «небезпека» та «вразливість» (Blanchard, 2008, р. 1059-1067). К. Єгер підкреслює, що ризики виникають у ситуаціях, коли певна цінність для людини опиняється під загрозою, але остаточні наслідки залишаються невизначеними (Jaeger et al., 2001, р. 17).

Згідно з технологічним підходом, який широко використовується у природничих та технічних науках, ризик визначається як функція ймовірності настання події та величини її впливу (Hulme, 2009, р. 181). В свою чергу, М. Дуглас і А. Вілдавські пропонують більш складне тлумачення, в якому акцентується увага на суб'єктивному характері ризику. Вони зазначають, що сприйняття ризику завжди пов'язане з ціннісними судженнями і що небезпеки або поведінка, які становлять загрозу для певних цінностей чи способу життя, сприйматимуться суспільством або культурою як «ризиковані». Проте, оскільки кожна культура має власну систему цінностей, вона по-різному визначатиме значущість тих чи інших ризиків» (Douglas & Wildavsky, 1983). П. Сендмен запропонував модель, згідно з якою ризик розглядається як поєднання «небезпеки» (hazard) і «обурення» (outrage). У цій моделі небезпека виступає як технічна (об'єктивна) складова ризику – тобто потенціал спричинення шкоди, тоді як обурення є суб'єктивним емоційним компонентом, пов'язаним із характеристиками сприйняття ризику (Sandman, 1989). Таким чином, ризик постає як інтеграція об'єктивної оцінки та суб'єктивного сприйняття. Р. Отвей і Л. Томас говорять принаймні про дві основні концепції чи підходи до ризику. Перша – це реалістичний підхід, який розглядає ризик як фізичну реальність, яка оцінюється на основі науково-технічних знань. Друга – ризик як соціальний конструкт, який підкреслює контрастні визначення ризиків у соціальній реальності (Otway & Thomas, 1982).

Отже, погляди на природу ризику умовно розташовуються на теоретичному континуумі. На його протилежних полюсах перебувають: об'єктивістський підхід, який трактує ризик як об'єктивно існуючий феномен,

що піддається кількісному вимірюванню (наприклад, ймовірність і наслідки) та конструктивістський підхід, який розглядає ризик як відносне явище, на формування якого вирішальний вплив мають соціальні, культурні, психологічні та суб'єктивні чинники. З огляду на складність і багатовимірність цього поняття, найбільш прийнятною є середина позиція. Вона визнає наявність об'єктивних характеристик факторів ризику, але водночас враховує неминучу участь суб'єктивних і соціально-культурних чинників у його ментальних репрезентаціях та впливі, адже, як зазначає П. Словік: *«Ризик не існує «десь там», незалежно від нашого розуму та культури, чекаючи на вимірювання. Натомість люди винайшли концепцію ризику, щоб допомогти собі зрозуміти небезпеки та невизначеності життя та впоратися з ними»* (Slovic, 2010, p. 733).

У численних дослідженнях ризик визначається через поєднання трьох ключових компонентів: невизначеності, наслідків та ступеня ризику. Незважаючи на варіативність визначень, невизначеність залишається провідним елементом концепції ризику. Вона виникає не лише внаслідок випадковості подій або небезпек, але й через обмеженість у розумінні та прогнозуванні впливів ризику (Li & Li, 2023). Іноді ризик і невизначеність розглядаються як два взаємопов'язані, але відмінні види незнання. Так, Д. Шпігельгальтер пропонує трактувати ризик як кількісну характеристику (наприклад, ймовірність шкоди), тоді як невизначеність – як якісну, що позначає рівень сумніву або незгоди щодо оцінки самого ризику (Spiegelhalter, 2017).

Отже, невизначеність у контексті ризику пов'язана з розбіжностями в інтерпретаціях і прогнозах щодо ймовірності, тяжкості та масштабів потенційної шкоди. Вона особливо актуалізується у ситуаціях неоднозначності, непередбачуваності або ймовірнісного характеру подій.

У контексті екологічних і техногенних ризиків в умовах війни невизначеність проявляється як у розходженнях оцінок щодо ймовірності настання надзвичайних подій та масштабів їхніх наслідків (наприклад, ядерна

аварія, витік хімікатів унаслідок обстрілу промислових об'єктів чи руйнування дамби хвостосховища тощо), так і в прогнозуванні хронічних екологічних ризиків, пов'язаних із тривалим впливом бойових дій – таких як забруднення ґрунтів важкими металами, масштабне засмічення оптоволоконном чи забруднення повітря викидами від техніки, бомбардувань інфраструктури і масштабних пожеж. Вона також охоплює довгострокові наслідки для здоров'я населення, функціонування соціально-економічних систем та екосистем, внаслідок довгострокових змін в навколишньому середовищі.

Поняття екологічного ризику не закріплене в законодавстві, а наукові дискусії щодо сутності та остаточної дефініції цього поняття все ще тривають, однак сутнісні компоненти «магнітуди», «ймовірності», «впливу» також характеризують більшість визначень даного поняття, яке фігурує в вітчизняних наукових джерелах, при цьому в більшості джерел існує наголос на його мультикомпонентній структурі, рівневій та видовій різноманітності (за певним переліком характеристик) (Novak et al., 2024; Чурилін & Віткін, 2024; Павлік, 2019; Khyzhnyak et al., 2023).

Ця мультикомпонентність демонструє, що концептуалізація поняття ризику потребує міждисциплінарного підходу, що інтегрує технічні, природничі та соціально-поведінкові науки, оскільки соціальні системи та індивіди самі по собі можуть посилювати чи послаблювати ризик через зміни в індивідуальній і колективній поведінці. Технічні методи оцінки ризику недостатні для відображення складної моделі його сприйняття та впливу соціально-психологічних факторів. Як зазначає D. Roreik, наукові оцінки, попри методологічну надійність, часто суперечать інтуїтивному розумінню ризику пересічними людьми (Roreik, 2012). Аналогічні висновки роблять українські дослідники, підкреслюючи мультидисциплінарність проблем екологічної безпеки та необхідність залучення фахівців різних галузей (Креденцер, 2025).

Саме тому постала необхідність виокремлення і вивчення окремого феномену – сприйняття ризику. Цей термін акцентує увагу на суб'єктивних

оцінках небезпеки, що формуються індивідом або групою. У словнику Американської психологічної асоціації «сприйняття ризику» визначається як суб'єктивна оцінка індивідом рівня ризику, пов'язаного з конкретною небезпекою (APA Dictionary, 2018). У подібному ключі Л. Шьоберг, Б.-Е. Моен і Т. Рундмо (2004) трактують це поняття як суб'єктивну оцінку ймовірності певної події та ступеня тривоги щодо її можливих наслідків (Sjöberg et al., 2004). Н. Піджен з колегами (1992) вводять соціально-культурні виміри і визначають сприйняття ризику як *«переконання людей, ставлення, судження та почуття, а також ширші соціальні чи культурні цінності та схильності, які люди приймають, щодо небезпек та їхніх переваг»* (Pidgeon et al., 1992, p 89). Загалом, сприйняття ризику можна розглядати як переконання чи судження про потенційну шкоду або можливість втрати, а також суб'єктивне судження, яке люди роблять щодо характеристик і серйозності ризику (Darker, 2013) і воно стосується суб'єктивних суджень людей щодо ризику, пов'язаного з будь-якою ситуацією, процесом, діяльністю чи технологією (Böhm & Tanner, 2018), що можна окреслити як *фактор ризику*.

Поряд із широким спектром концептуальних визначень сприйнятого ризику існує значна кількість способів вимірювання цього конструкту на когнітивному, афективному та поведінковому рівнях. Так, у деяких дослідженнях учасників просили оцінити їхні афективні реакції, наприклад, занепокоєння (Reichel et al., 2007; Janmaimool & Watanabe, 2014) чи страх (Fuchs et al., 2012). В інших працях вимірювали суб'єктивні оцінки ймовірності негативних подій (Kozak & Law, 2007), тоді як подекуди безпосередньо запитували про загальні оцінки рівня серйозності ризику (Ge Xu et al., 2017), проводили одночасне оцінювання рівня серйозності та ймовірності (Liu et al., 2021) або ж здійснювали оцінку за психометричними характеристиками за набором шкал (Jenkins et al., 2024).

Отже, узагальнюючи: сприйняття ризику охоплює переконання, оцінки, ставлення, судження та почуття людей щодо фактора ризику (певного об'єкта,

процесу чи явища, що характеризується ймовірністю та масштабом негативного впливу на ті чи інші аспекти реальності). Воно включає сукупність широких соціальних і культурних цінностей, а також поглядів, якими люди керуються при оцінці небезпек та невизначеності, пов'язаної з ними.

Під сприйняттям екологічних та техногенних ризиків, своєю чергою, у нашому дослідженні розуміємо суб'єктивну оцінку ймовірності, серйозності та масштабу ризиків, пов'язаних з екологічними та техногенними факторами. Конкретизуючи проблематику дослідження, ми зосереджуємося на оцінці серйозності ризиків, спричинених негативними техногенними та екологічними чинниками в умовах війни, які, проте, не обов'язково зумовлені виключно нею.

За період вивчення сприйняття ризику, як окремого феномену, починаючи з 60-х років XX століття (Starr, 1969) до сьогодення можна виокремити три основні групи підходів в межах яких відбувалися його дослідження.

Першу групу складають *психологічні підходи*, які переважно орієнтовані на когнітивістську парадигму, такі як вивчення евристик судження та психометричну парадигму сприйняття ризику.

В рамках дослідження *евристик судження* (Д. Канеман, А. Тверські) було визначено два способи мислення, що пояснюють, як саме люди сприймають і приймають рішення щодо ризику, а саме: «Система 1» – емпірична (experiential) і «Система 2» – аналітична (Kahneman, 2011). «Система 1» представляє інтуїтивні процеси мислення, працює автоматично та швидко, без жодних зусиль і довільного контролю. Вона пов'язана, власне, з використанням евристик, які полегшують прийняття складних рішень та оцінку складних об'єктів. «Система 2» представляє аналітичну оцінку ризику, залучаючи ґрунтовний процес мислення та формальну логіку. Відповідно ризик сприймається у двох можливих формах, в залежності від системи, яка переважно залучена у оцінку можливих небезпек: 1) ризик як відчуття, у якому судження про ризик є результатом миттєвої та інтуїтивної реакції на несприятливі події та небезпеки, і 2) ризик як аналіз, у якому судження про

ризик ґрунтуються на логічних міркуваннях і роздумах (Slovic et al., 2014; Skagerlund et al., 2020). Однак, в той же час визнається взаємопов'язаність та взаємозалежність цих двох систем, емоційний та аналітичний спосіб мислення постійно активні, взаємодіючи в тому, що можна охарактеризували як «*танець афекту та розуму*» (Finunce et al., 2003). П. Словік з колегами також вказували на евристику афекту, яка в контексті сприйняття ризику, стосується схильності людей покладатися на свої поточні емоції, коли вони роблять судження про ризику (Slovic et al., 2014, p.314).

Також в межах досліджень цього напрямку виявлені низка евристик і систематичних спотворень, таких як *евристика прив'язки чи доступності*, які впливають на індуктивне міркування людей, суб'єктивну оцінку ймовірності та висновки про причинно-наслідкові зв'язки, та, як наслідок, на сприйняття ризиків, адже евристики можуть спотворювати сприйняті характеристики небезпеки, наприклад ймовірності та частоти подій, поширеності явищ та їх причинно-наслідкові зв'язки (Kahnemann et al., 1982; Danks, 2009), ігнорування базової частоти подій (base-rate fallacy) (Kahnemman&Tversky, 1973; Nielsen et al., 2025), нехтувати інформацією про розмір вибірки або не розуміння поняття випадковості (Kahnemman&Tversky, 1973), а також тенденцію знаходити порядок і зв'язки між некорельованими значеннями чи явищами – хибні кореляції (Fiedler, 2000). Сучасні емпіричні дослідження також продовжують знаходити вплив евристик мислення на різноманітні форми сприйняття ризику (Waters et al., 2023), в тому числі – сприйняття екологічних ризиків (de Wolf et al., 2024) та нових технологій (Monaco, 2025).

Дослідження в межах *психометричної парадигми*, сформульованої на початку 1980-х років (П.Словік, Б.Фішоф, С.Ліхтенштайн та ін.), в свою чергу, були зосереджені на виявленні факторів, які впливають на сприйняття різноманітних ризиків, особливо на важливості якісних характеристик небезпек, які впливають на сприйняття ризику у пересічної людини (McDaniels et al., 1995). Кількість характеристик, виділених у психометричних дослідженнях, за

якими оцінювалися ризики, дещо відрізнялася, але найчастіше серед атрибутів, за якими оцінювалися ті, чи інші ризики були невизначеність, страх, катастрофічний потенціал, контрольованість, справедливість розподілу, ризик для майбутніх поколінь, новизна та деякі інші, які могли варіюватися в залежності від дослідження (Fischhoff et al., 1978; Slovic et al., 1979).

Загальним висновком психометричних досліджень стало те, що якісні характеристики ризику, які формують профіль небезпеки, тісно корелюють між собою. У більшості наукових праць структура цих кореляцій може бути представлена за допомогою двох основних факторів, а оцінювані об'єкти — розміщені на когнітивній мапі, що візуалізує широкий спектр ризиків у двовимірному просторі.

Перший фактор, названий «страхом» (*dread risk*), пов'язаний із такими характеристиками, як відсутність контролю, тяжкість наслідків, катастрофічний потенціал, несправедливий розподіл, тенденція до зростання ризику та фатальність. Другим фактором є «невідомий ризик» (*unknown risk*), зумовлений неможливістю безпосереднього спостереження, новизною, невідомим впливом, недослідженістю у науці та відстроченими наслідками (Slovic, 1987).

В межах психометричної парадигми досліджувалися і додаткові чинники. Так, в межах базової моделі сприйняття ризику (Basic Risk Perception Model, BRPM) Л. Шьоберг (1993) досліджував фактори впливу атитюдів, чутливості до ризику, специфічного страху, довіри та моральних цінностей (Sjöberg 1992, 1995, 1996; Sjöberg & Drottz-Sjöberg, 1993).

У сучасних розвідках активно використовують напрацювання психометричної парадигми, подекуди пропонуючи нові підходи, що демонструють вищу здатність до фіксації афективних і частотно-залежних вимірів сприйняття ризику (Hussain et al., 2024). Інші ж праці підтверджують значну пояснювальну здатність психометричного підходу (Alrawad et al., 2022) або пропонують інтегративні моделі, які поєднують цю парадигму з іншими теоретичними концепціями (Alrawad et al., 2023).

Іншими дослідниками також розроблялися «семантичні образи ризиків», які використовуються людьми для класифікації ризиків на основі пов'язаного ряду характеристик ризику. Так, О. Ренн виділяє 5 семантичних образів сприйняття ризику: а) ризики, що становлять пряму загрозу, наприклад, атомна енергетика чи великі дамби; б) ризики, які сприймаються як випадок долі, наприклад, стихійні лиха; в) ризики, які становлять виклик власним силам, наприклад, заняття спортом; г) ризик як азартна гра, наприклад лотереї, фондова біржа та страхування; ґ) ризики як непомітна небезпека, такі як іонізуюча радіація та віруси (Wachinger & Renn, 2010).

Другу групу теорій складають *культурологічні та соціологічні підходи*. Зокрема до них відноситься *культурна теорія ризику* (М. Дуглас, А. Вілдавські), яка стверджує, що сприйняття ризику значною мірою визначається соціальними аспектами та культурною приналежністю. Відповідно до цієї теорії, сприйняття ризику будується на переконаннях, які формуються під дією соціально-культурних чинників (Douglas & Wildawsky, 1983). Сприйняття ризику, таким чином, відображає інтереси та цінності кожної групи, різноманітні значення поняття «ризик» і специфічні феномени, притаманні кожній групі в залежності від її культурного спрямування.

Культурна теорія ризику (КТ), розроблена на основі аналізу «сітка-група» (grid-group analysis), базується на двовимірній моделі соціальної структури. Вимір «групи» відображає ступінь включеності індивіда в колектив, тоді як вимір «сітки» – ступінь жорсткості соціальних приписів та ієрархії. Спосіб життя з високим рівнем «груповості» передбачає значний суспільний контроль, тоді як низький рівень характеризується самодостатністю та вищим ступенем індивідуальної свободи. «Висока сітка» (ієрархічність) передбачає жорстку соціальну стратифікацію, а «низька сітка» асоціюється з відносною рівністю членів суспільства. На основі комбінації цих характеристик виокремлюють чотири типи соціальних відносин: ієрархічний, індивідуалістичний, егалітарний та фаталістичний. Кожен із них формує відповідні культурні упередження

(cultural biases), що визначають, які саме загрози вважаються значущими, як до них ставитися та якими методами ними керувати (Douglas, 1999; Johnson & Swedlow, 2019; Granberg & Glover, 2023).

Ґрунтуючись на культурній теорії ризику також розроблялася *концепція культурних когніцій* (Д.М. Кахан), яка припускає, що люди, які належать до різних культурних груп, систематично відрізняються у своєму сприйнятті ризику та інформації про ризик через специфіку психологічних та соціальних процесів, які беруть участь в її оцінці (Kahan, 2012). Досить цікаві спостереження з цього приводу зроблені А. Бустільйос Ардая з співавторами в Бразилії в регіонах, де наявний дуже високий відсоток релігійного населення. Так, бразильські респонденти на питання про доцільність превентивних заходів щодо ризиків та підготовки до катастроф часто давали відповіді, пов'язані з фаталізмом та напередвизначеністю: «Яка б не була Божа воля, вона станеться», «щоразу, коли Він хоче взяти мене, це тому, що це мій час» або «неможливо знати наміри Господа» (Bustillos et al., 2017, p.9). У Китаї лонгітюдне дослідження проведене в 2022–2023 рр. показало: індивідуалістичні та колективістичні орієнтації по-різному передбачають динаміку сприйняття ризику пандемії (Yang et al., 2025).

В свою чергу деякі дослідження об'єднують підходи культурної теорії та психометричних атрибутів ризику у поясненні формування сприйняття ризику, вибудовуючи модель медіації між культурними світоглядами та сприйняттям ризику (через психометричні атрибути «страху», «невідомості» тощо) (Chassang et al., 2025). В деяких дослідженнях культуральна теорія ризику використовувалася як методологічна рамка для вивчення сприйняття екологічних ризиків, демонструючи універсальність у категоризації індивідуальних та колективних реакцій на ризик (Garthwaite et al., 2023).

Зокрема, існує закономірність що, люди часто схильні вірити, що те, що вони цінують, не є джерелом ризику, і навпаки. У літературі ідентифіковано кілька механізмів культурного пізнання ризику. Одним з ключових механізмів є

захист соціальної та культурної ідентичності (Kahan et al., 2007).

Варто зазначити також, що інколи фактори екологічного ризику можуть навіть ставати частиною ідентичності людини утворюючи досить своєрідні умови включення ризику та умов проживання і звичних патернів діяльності в своєрідне відчуття відмінності та неповторності власного соціального та культурного буття (Bush et al., 2001; Arranz, 2004; Burningham & Thrush, 2004; Simmons & Walker, 2004; Flamand et al., 2017). Часто це пов'язано з прив'язаністю до місцевості – люди можуть відчувати сильний зв'язок із певним місцем чи контекстом таким чином, що відчуття ризику, незважаючи на його усвідомлення, може послаблюватися через сильні емоційні зв'язки з місцем їх проживання (Bonaiuto et al., 2016; De Dominics et al., 2015; Lie et al., 2023). Прив'язаність до місця може фактично працювати як психічний захист проти загрози, пов'язаної з місцем, і сильна прив'язаність до місця може змусити людей відкидати або ігнорувати ризики (De Dominics et al., 2015, p.74). Дані особливості можуть пов'язуватися з схожими концептами екологічної психології як відчуття місця та ідентичність місця, що відображають фізичне й соціально конструйоване значення локації для людини (Cresswell, 2004).

Отже, теорії цього підходу можна вважати конструкціоністськими, адже вони виходять із того, що ризик не існує як об'єктивна даність, а формується через культурні, соціальні, політичні та історичні способи його осмислення. Усвідомлення того, що ризик є соціально сконструйованим явищем, має важливе значення для розуміння того, як люди оцінюють загрози та реагують на невизначеність. Це означає, що сприйняття ризику залежить від соціально-культурного контексту – від того, як про нього говорять, які сенси йому надають і як на нього реагують поведінково. Відтак, обговорення та розуміння ризиків набуває виразного соціально-політичного і культурного характеру, і проявляється у дискусії про довіру до інституцій, стратегій регулювання, а також про суспільні уявлення щодо прийнятності певних ризиків та більш широко – про те, як взагалі повинно бути влаштовано суспільство.

Крім культурної теорії ризику та пов'язаної з нею похідних концепцій, активно розвивалися також *соціологічні теоретичні розробки* в рамках концепції «суспільства ризику». Вони досліджували з соціологічної точки зору феномен ризику та сприйняття ризику в умовах макросоціальних трансформацій сучасного суспільства, яке характеризується підвищеною ризикогенністю і наявністю глобальних загроз та небезпек (Beck, 2000; Giddens, 2006; Luhmann, 2002). Основна увага в таких дослідженнях зосереджена на наслідках модернізації та їхньому впливі на вироблення і розуміння ризиків у макросоціальному контексті.

Третю групу теорій сприйняття ризику становлять *інтегративні міждисциплінарні підходи*, які прагнуть подолати фрагментованість попередніх досліджень і забезпечити комплексне розуміння феномену ризику.

Однією з найвідоміших у цьому напрямі є *модель (рамка) соціального посилення ризику (Social Amplification of Risk Framework)*, запропонована Касперсоном та колегами (Kasperson et al., 1988). Вона ґрунтується на припущенні, що сприйняття ризику формується не лише під впливом об'єктивної інформації, а й у результаті взаємодії психологічних, соціальних, інституційних і культурних чинників. Сигнали про ризик у цій моделі розглядаються як такі, що передаються та інтерпретуються як окремими індивідами, так і різними соціальними утвореннями – так званими «*станціями посилення*», до яких належать лідери думок, експерти, засоби масової інформації, громадські організації та інституції влади. Ці станції, використовуючи різноманітні канали комунікації – традиційні медіа, цифрові платформи або безпосередню міжособистісну взаємодію – не просто передають інформацію, а активно її формують, трансформують і підсилюють або, навпаки, послаблюють. Саме завдяки цій інформаційній взаємодії ризик набуває або втрачає соціальну значущість, змінюється його суб'єктивна оцінка, що може вплинути на поведінку людей, спричинити певні реакції та навіть викликати вторинні наслідки – ефекти «*поширення хвиль*» (*ripples*), які можуть мати вплив

на соціальні інститути, економіку, політичні рішення тощо (Kasperson et al., 2022). У центрі цієї моделі – процес комунікації як головна детермінанта сприйняття ризику: саме через неї інформація трансформується, змінюється її зміст, контекст і вплив, що робить ризик не лише індивідуальною оцінкою небезпеки, а й результатом складної комунікативної взаємодії у суспільстві.

За результатами численних емпіричних досліджень встановлено, що сприйняття ризику формується під впливом великої кількості взаємопов'язаних чинників, серед яких важливу роль відіграють як якісні характеристики самих небезпек, так і індивідуальні особливості людини та ситуаційні умови. Наприклад, П. Валаскі (2011) подає широкий перелік таких чинників, серед яких – добровільність, контрольованість, знайомість, справедливість, переваги, розуміння, невизначеність, страх, довіра до інституцій, оборотність, особиста зацікавленість, морально-етичний вимір, походження загрози та її катастрофічний потенціал. У свою чергу, Е. Леховська (2018), досліджуючи сприйняття ризику повеней, також пропонує дихотомічну структуру чинників – раціоналістську та конструктивістську парадигми, кожна з яких містить комплекс змінних, пов'язаних як з об'єктивними характеристиками ризику, так і з соціально-культурними відмінностями. На складність і недостатню вивченість взаємозв'язків між чинниками вказує також чеський дослідник І. Андрашко, який зазначає, що хоча взаємозв'язки між окремими факторами є очевидними, природа їх причинно-наслідкових відносин досі залишається недостатньо з'ясованою, що ускладнює розуміння остаточних ефектів, які ці зв'язки можуть спричинити (Andráško, 2021).

Можна сказати, що дані фактори взаємопов'язані та утворюють складну систему, де кожен чинник посилює або послаблює один одного. З цих причин сприйняття ризику є складним конструктом, у якому немає універсальних та всеосяжних формальних теорій для пояснення сприйняття ризиків в усіх можливих випадках, а вага та вплив того, чи іншого чиннику може варіюватися (Plattner et al., 2006). І. Андрашко також зазначає, що у зв'язку з вивченням

факторів, що впливають на ставлення до екологічних ризиків та превентивної чи адаптивної поведінки статистично отримані залежності часто є взаємовиключними, і вони не можуть самі по собі адекватно пояснити ставлення та сприйняття ризику (Andráško, 2021). Аналіз лише окремих змінних в теорії, дослідженнях чи практиці може бути корисним для розкриття окремих ефектів, проте він ризикує давати фрагментарні результати, оскільки потребує врахування контекстно-специфічних та міжконтекстуальних факторів, індивідуальних особливостей і специфіки самих факторів ризику.

Одну з таких спроб здійснили О. Ренн і Б. Рорман (2000), запропонувавши структурну модель, яка систематизує вплив багатьох факторів на сприйняття ризику за допомогою чотирирівневої контекстуальної структури. Кожен рівень поділяється на індивідуальні та колективні підрівні й вбудовується у вищий рівень, що підкреслює їх взаємозалежність.

Перший рівень охоплює колективні та індивідуальні евристики обробки інформації, що формувалися в процесі біологічної та культурної еволюції і демонструють універсальність незалежно від культурних чи особистісних відмінностей. Вони забезпечують базові механізми відбору, запам'ятовування та обробки сигналів із зовнішнього середовища, попередньо формуючи судження про серйозність ризику.

Другий рівень включає когнітивні (засновані на знаннях) та афективні (засновані на емоціях) фактори, що визначають сприйняття конкретних властивостей ризику.

Третій рівень стосується соціальних і політичних інститутів та охоплює характеристики, пов'язані з ними, а також ціннісні орієнтації. До нього входять економічні та соціальні структури, організаційні обмеження, соціальні цінності й довіра, персональні цінності, соціально-економічний статус і вплив медіа.

Четвертий рівень включає культурні фактори, які керують або співвизначають нижчі рівні впливу, відображаючи специфічні культурні уподобання та упередження (Renn&Rohrmann, 2000 p.221).

Іншою спробою інтегрувати та класифікувати чинники сприйняття є представлені Б. Штрайхером та його колегами дослідження культури ризику – специфічного усвідомлення загроз соціальним суб'єктом (Streicher et al., 2023). Автори запропонували концептуальну рамку (*Risk Culture Framework*), що розглядає культуру ризику як особливу форму розуміння та оцінювання ризиків окремим індивідом чи групою. Модель інтегрує три ключові сфери впливу – особистісні характеристики, соціальний контекст і специфіку самого ризику, – а також розрізняє три рівні їхнього прояву: спостережувані, неспостережувані та неявні фактори. Така структура дозволяє сформувати матрицю 3×3, де кожна комірка заповнюється контекстно релевантними чинниками, що дає змогу уніфікувати психометричні, культурологічні та соціокогнітивні дослідницькі традиції.

У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на особливостях сприйняття екологічних, а також техногенних ризиків. Хоча останні часто класифікують як підкатегорію екологічних, або ж довкіллевих, загроз, ми вважаємо за необхідне виокремити техногенну складову через її специфічну природу. Логіка такого розмежування полягає в тому, що техногенні ризики, на відміну від природних, безпосередньо пов'язані з антропогенною діяльністю та функціонуванням складних технічних систем. Це вносить у структуру сприйняття додаткові виміри: атрибуцію відповідальності (провини), довіру до інституційних систем контролю, специфічні особливості факторів техногенного ризику, суб'єктивну оцінку керованості загрозою.

На наш погляд, сприйняття екологічних ризиків є багатовимірним когнітивно-емоційним процесом, який охоплює різні рівні ціннісної орієнтації та типів «об'єктів», які є джерелом ризику. Екологічні ризики можуть стосуватися як матеріальних благ – власності, економічної стабільності, умов життя, – так і нематеріальних цінностей, зокрема природної цілісності довкілля, власне цінності природи як самодостатньої системи (біосферні цінності), здоров'я та безпеки людини, а також добробуту інших членів суспільства. Так,

українська дослідниця І. Кряж демонструє як різнонаправлені цінності та установки пов'язуються з визнанням і поглядом на глобальні екологічні проблеми і обумовлюють форми поведінки щодо них (Кряж & Баєва, 2020).

Кожна з таких форм «цінності» може визначати власну систему мотивацій і пріоритетів, які зумовлюють варіативність у характері емоційних реакцій, рівні занепокоєння, схильності до дій або байдужості щодо певних довкіллевих загроз тощо.

Таким чином, формування уявлень про екологічний ризик може залежати як від набору індивідуально-когнітивних факторів – оцінки ймовірності та наслідків загрози, відмінності у довірі та знаннях про джерела інформації, наявності попереднього досвіду чи знань про сам фактор ризику, певних психологічних установок та особливостей обробки інформації, – так і соціокультурних механізмів, пов'язаних з колективними нормами, соціальною ідентичністю, довірою до інституцій та морально-етичними установками. Наприклад, загрози, які безпосередньо стосуються здоров'я або добробуту майбутніх поколінь (дітей), часто посилюють сприйняття ризику за рахунок активізації емоційних процесів емпатії та відповідальності. Водночас загрози, спрямовані на природні екосистеми, можуть активувати естетичні або етичні компоненти ціннісної системи особистості, пов'язані з енвайронментальними установками на збереження біосфери та визнанням самоцінності недоторканого природного середовища.

Отже, сприйняття екологічних ризиків постає не лише як когнітивна оцінка фактичної небезпеки, а як складний соціопсихологічний конструкт, у якому взаємодіють раціональні, емоційні, морально-ціннісні та культурно зумовлені компоненти. У цьому контексті важливо враховувати, що один і той самий ризик може активувати різні ціннісні орієнтації, визначаючи відмінні траєкторії його інтерпретації та способів реагування на нього

Сприйняття природних та техногенних екологічних ризиків має свої специфічні особливості, попри те, що значна частина природних загроз може

бути опосередковано спричинена антропогенною діяльністю, так само як і техногенні небезпеки можуть бути зумовлені чи підсилені природними чинниками (Gill & Mallamud, 2017). Через таку взаємопов'язаність здійснити чітку диференціацію між суто природними та виключно техногенними ризиками досить складно. Утім, можна виокремити системні відмінності в їхньому сприйнятті залежно від типових характеристик загроз та їхньої ментальної репрезентації

Сприйняття техногенних ризиків зазвичай формується під впливом процесів та ситуацій, безпосередньо зумовлених функціонуванням небезпечних виробництв, масштабної промислової інфраструктури та технологій. До них належать, зокрема, забруднення внаслідок діяльності індустріальних комплексів (Kim & Kang, 2019) або підприємств хімічної галузі, що особливо гостро відчувається за наявності досвіду попередніх аварійних інцидентів (Koshiba & Ohtani, 2015). Аналогічно, об'єкти енергетичного сектору, передусім атомної енергетики (Ho et al., 2019; Sung et al., 2022), часто виступають джерелом оцінок високого ризику серед населення, що нерідко підкріплюється негативним історичним досвідом. Сприйняття таких загроз зумовлене їхньою здатністю забруднювати повітря, воду та ґрунт, що безпосередньо впливає на здоров'я людини. Крім того, значну роль відіграє занепокоєння щодо потенційних технічних несправностей або людських помилок, здатних призвести до масштабних інцидентів та катастроф

В українському контексті радіаційний ризик історично та традиційно є одним із найпріоритетніших (Прилипко, 2006; Павленко, 2011). Це зумовлено історичним досвідом однієї наймасштабнішої техногенної катастрофи (аварії на Чорнобильській АЕС), що може призводити до гіперболізованого сприйняття загрози, як продемонстровано у працях вітчизняних дослідників (Тарасюк та ін., 2013; Hresko, 2017).

Особливо гострих форм таке сприйняття ризику може набувати одразу після ядерних аварій. Так, гіперболізоване сприйняття радіаційної загрози і

надмірний рівень тривоги пов'язаний з ядерною енергетикою та радіацією серед населення було виявлено японськими вченими після аварії на АЕС «Фукусіма 1» (Nakayachi et al., 2015; Takebayashi et al., 2017; Suzuki et al., 2015).

Варто зазначити, що досвід переживання надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру є вкрай травмівним для психіки і може призводити до цілого комплексу психопатологічних реакцій (Основи реабілітаційної психології, 2018), а в деяких випадках навіть психологічної деформації структури особистості (Гриневич, 2007), що неодмінно позначається на подальших оцінках об'єктів та процесів, які так чи інакше були пов'язані з психотравмівною ситуацією, чи ситуацією гострого стресу.

Особистий досвід, пов'язаний із природними загрозами, має істотний вплив на рівень сприйняття ризику. Так, Г. Вашінгер з колегами, узагальнивши результати 35 емпіричних досліджень, дійшли висновку, що люди, які особисто постраждали внаслідок стихійного лиха, зазвичай демонструють вищі оцінки ризику (Wachinger et al., 2013). Водночас інші дослідники наголошують на складності й варіативності впливу досвіду. Зокрема, П. Бубек зі співавторами стверджує, що сам факт переживання надзвичайної ситуації ще не гарантує змін у сприйнятті ризику. Важливими є ступінь тяжкості наслідків події, а також час, який минув із моменту пережитого: вплив досвіду може зменшуватися з часом, особливо якщо шкода була незначною або швидко компенсованою (Bubeck et al., 2012). Окрім того, дослідники розрізняють кілька типів досвіду. Наприклад, Г. Вашінгер з колегами пропонує поділ на прямий досвід (безпосереднє переживання події) та непрямий досвід (інформація, отримана через медіа, освіту або соціальне оточення) (Wachinger et al., 2013). Своєю чергою, Дж. Беккер з колегами (Becker et al., 2017) деталізує цю класифікацію, виділяючи чотири типи досвіду: (1) безпосередній особистий (фізичний вплив події), (2) непрямий (втрати без фізичного контакту), (3) сторонній (через інших осіб чи ЗМІ) та (4) життєвий досвід, який не обов'язково пов'язаний із ризиками, але впливає на реакції в ситуаціях катастроф. Дослідники сходяться на думці, що

прямий досвід має найбільший вплив на сприйняття ризику, тоді як інші форми чинять опосередковану або мінливу дію.

Сприйняття природних і техногенних ризиків суттєво різняться не лише за джерелом виникнення, а й за структурою ментальної репрезентації загроз. Попри те, що загальна оцінка рівня ризику для обох типів може бути схожою, їхні психоемоційні та когнітивні компоненти помітно відрізняються. Дослідження свідчать, що техногенні загрози (зокрема ядерна, хімічна або інші антропогенні небезпеки) часто викликають вищий рівень занепокоєння, ніж природні катастрофи (Plapp & Werner, 2006; Rudski et al., 2011; Salvati et al., 2014).

К. Еріксон ще у 1990 році описав особливу природу хронічних техногенних загроз: вони «забруднюють, а не просто ушкоджують» та «проникають у тіло й довкілля», створюючи відчуття невидимої, перманентної небезпеки, що не має чітко окреслених часових чи просторових меж (Erikson, 1990, pp. 120–121). Своєю чергою, Л. Сьоберг, розглядаючи відмінності у ментальних репрезентаціях ризиків, вказував на необхідність розрізнення когнітивних (абстрактних) небезпек та конкретних (сенсорних) загрозових чинників (Sjöberg, 1998).

Можна припустити, що природні небезпеки, такі як стихійні лиха чи екстремальні погодні явища, сприймаються більш прямолінійно, як «вияв долі». Попри їхню здатність спричиняти масштабні руйнування, цей вплив є безпосереднім, а сприйняття загрози ґрунтується переважно на її сенсорному характері.

Натомість значна частина техногенних небезпек репрезентується як відносно невизначена, нова та загрозлива (особливо у випадку складних технологій). Згідно з психометричною парадигмою, поєднання новизни та невизначеності суттєво підсилює відчуття ризику. Такі загрози часто позбавлені сенсорного компонента і мають абстрактний характер, а їхнє сприйняття базується на рівні усвідомлення наслідків та наявності (або браку) спеціальних

знань.

В умовах війни сприйняття такого виду ризику також може значно підвищуватися разом зі сприйняттям характеру дій ворожої сторони як цілеспрямовано направлених на завдання якомога більшої шкоди. Логічно зробити висновок, що сприйняття ворожої сторони, як такої, яка може цілеспрямовано спровокувати інцидент на ядерному об'єкті чи завдати ракетного удару по іншому небезпечному техногенному об'єкту буде з високою ймовірністю обумовлювати сприйняття ймовірності та серйозності такого інциденту. Іншим чинником, який буде також впливати на сприйняття даного виду ризиків в умовах війни виступають також приклади інших техногенних катастроф, які вже трапилися за час війни, адже на деякий час вони будуть актуалізувати та пріоретизувати проблематику техногенних та екологічних ризиків в порядку денному та викликати суміжний асоціативний ряд, збільшуючи полягання на евристики у мисленні, наприклад, евристики доступності чи прив'язки при оцінці ймовірності інших ризиків.

Індивідуальні відмінності у сприйнятті ризику також можуть залежати і від відносно сталих факторів, які безпосередньо не пов'язані з характером конкретних небезпек чи об'єктивними чинниками, але пов'язані з стійкими індивідуальними відмінностями людей: психологічними особливостями, ціннісними орієнтаціями, соціально-демографічними даними, довірою до різних інститутів, культуральними і соціально-груповими приналежностями, індивідуальною специфікою поведінки в медіасередовищі та медіакультури.

Соціально-демографічні змінні також мають певні тенденції зв'язку з сприйняттям екологічних ризиків. Так, жінки систематично частіше висловлюють більше занепокоєння щодо ризиків цього типу, ніж чоловіки, що продемонстровано в чисельній кількості досліджень (Greer et al., 2018; Kim et al., 2018; Madrigano et al., 2018; Drobov et al., 2025). Це може бути пов'язаним також з тим, що жінки в цілому мають більшу схильність демонструвати проєкологічні цінності та погляди (Xiao&McCright, 2015), а також

демонструвати вищий рівень тривожності та чутливості до непередбачуваних загроз (Burani&Nelson, 2020).

Вік також інколи асоціюється зі сприйняттям ризику, хоча результати різних досліджень неоднозначні. Деякі дослідження не виявили значних відмінностей у сприйнятті екологічних ризиків в залежності від віку (Bonem et al., 2015), в той час як інші знаходять вікові відмінності в залежності від екологічного ризику, сприйняття якого досліджується (Greenberg, 2012; Gallastegi et al., 2019; Poortinga et al., 2023), також продемонстровані специфічні відмінності в залежності від взаємозв'язку інших соціально-демографічних даних і національного контексту (Vodas et al., 2022).

Значна кількість наукових досліджень демонструють також зв'язки між політичною орієнтацією та сприйняттям екологічних ризиків, особливо ризиків, пов'язаних зі змінами клімату, але знову ж таки, результати є дещо суперечливими і потребують більш глибокого узагальнення та специфікації щодо різних культуральних та національних контекстів, деякого виокремлення певної загальної рамки (Verner, 2023; Zhengyan & Konisky, 2023; Chung&Milkoreit, 2021).

Освіта також демонструє неоднозначні зв'язки з сприйняттям екологічних ризиків, в той час як одні дослідження демонструють, що вищий рівень освіти позитивно пов'язаний зі сприйняттям екологічних ризиків (Sun&Hun 2018; European Commission, 2017), інші демонструють протилежні зв'язки (Lechowska, 2018; McIntyre, 2018; Signorino, 2012), так само як і вплив соціально-економічного статусу (Lindell&Hwang, 2008; Zhang et al., 2010).

Узагальнюючи викладене, неоднорідність отриманих результатів свідчить про те, що зв'язки між соціально-демографічними характеристиками та сприйняттям екологічних ризиків є контекстуально зумовленими. Ці змінні зазвичай виступають не як прямі предиктори, а як модератори, що лише коригують силу чи напрям впливу інших чинників. Їхня значущість може суттєво варіюватися залежно від обраного рівня концептуалізації та масштабу

розгляду загрози.

Як вже було зазначено вище в розгляді культурної теорії ризику, прив'язаність до місця (place attachment) також не є надійним предиктором і часто навіть навпаки може зменшувати сприйняття ризику, коли мова йде про природні небезпеки (Bonaiuto et al., 2016).

Так, згідно з деякими дослідженнями, близькість джерела небезпеки призводить до більш високого сприйняття ризику повені (O'Neill et al., 2016), в той час як інші можуть демонструвати або зворотній зв'язок (Oasim et al., 2015; Ali et al., 2022) або відсутність закономірностей (Kellens et al., 2011).

Такі ж неоднозначні результати пов'язані і з територіальною близькістю до джерела ризику техногенного характеру. У дослідженнях, які вивчали вплив близькості до джерел ризику на ставлення громадськості до атомної енергетики та інших небезпечних галузей промисловості, було продемонстровано, що сприйняття людьми, які проживають у безпосередній близькості до джерел техногенного ризику певним чином відрізняється від уявлень людей у віддалених областях від загрози, але результати емпіричних досліджень також інколи були дискусійними. У систематичному огляді проведеному А. Балзекієне з колегами було виявлено, що дві третини емпіричних досліджень виявили значний вплив територіальної близькості на сприйняття ризику; більшість з них показали позитивну кореляцію, причому респонденти, які проживають ближче до небезпек, мають вище сприйняття ризику, що в цілому вбачається раціональним. Негативні кореляції сприйняття ризику з близькістю більш характерні для ядерних ризиків (Balzekiene et al., 2024).

Така закономірність може бути пов'язана з проявом звикання до ризику – явища, в яких сприйняття ризику слабшає, оскільки ризики стають все більш знайомими та звичайними для людини (Perakslis, 2016). Таким чином, одним із пояснень нижчого рівня сприйнятого ризику населення, яке проживає поблизу джерел техногенного ризику, полягає в тому, що з часом, відсутність серйозних аварій та підвищення рівня знайомства з ризиком (зменшення новизни фактора

ризик) призводить до зниження рівня сприйнятого ризику. Крім того, місцеві жителі проживаючи близько до таких об'єктів можуть виявляти низьку стурбованість у результаті прийняття копінг-стратегій чи форм психологічного захисту (Luginaah et al., 2002; Zonabend, 2007).

Важливо, що новизна ризику є фактором, який, навпаки, підвищує сприйнятий ризик. Це яскраво ілюструється ситуацією будівництва нових техногенних об'єктів або застосуванням стигматизованих технологій: близькість до такого запропонованого місця корелює з вищим рівнем заперечень, занепокоєнням та, відповідно, вищим рівнем сприйнятого ризику (Boholm & Löfsted, 2004; Lima, 2004).

Іншим можливим чинником, який провокує несистематичність впливу близькості до джерела ризику на його сприйняття, є суб'єктивний характер оцінки такої близькості, що може виявлятися у хибних уявленнях про близькість джерела ризику, що продемонстрували Б.Лайонс з колегами (Lyons et al., 2020).

Феномен, який інколи проявляються у взаємозв'язку між близькістю до загрози та зменшеним сприйняттям ризику дозволив говорити деяким дослідникам про існування психологічного ефекту «ока тайфуна», який полягає у тому що психологічна реакція особи, яка знаходиться ближче до центру лиха чи ризику, є інколи спокійнішою, а оцінки ризику меншими, ніж реакція людей, які знаходяться далі (Liang&Xue, 2003). Такий ефект було помічено після спалаху хвороби SARS у 2003 році (Xie et al., 2011), землетрусу у Веньчуані 2008 року (Li et al., 2010), спалаху COVID-19 (Wang et al., 2020; Yang et al., 2023; Zhang et al., 2020). Сукупно, ці дослідження підтверджують складні та інколи парадоксальні зв'язки між близькістю до ризику та психологічними реакціями на нього.

Щодо психологічних корелятивів сприйняття ризику, то, як уже зазначалося, ключові наукові дослідження здійснювалися у межах психометричної парадигми, заснованої на аналізі когнітивних та емоційних оцінок параметрів різних загроз. Зосереджуючись на порівнянні різних видів небезпек, дослідники

в межах цього підходу зазвичай спираються на середні показники відповідей респондентів. У такий спосіб аналізуються узагальнені репрезентації (образи) небезпеки, а не індивідуально-психологічні особливості людей, які можуть впливати на характер цих оцінок

Засоби масової інформації також є вагомим чинником, що впливає на суспільне та індивідуальне сприйняття ризику (Morton & Duck, 2001). Низка емпіричних досліджень підтверджує їхній суттєвий вплив на формування уявлень про загрози (Fung et al., 2011; Chung & Yun, 2013; Niu et al., 2020; Lauriola et al., 2024). Роль та специфіку медіа у цьому процесі буде докладніше висвітлено в подальших розділах роботи.

Отже, сприйняття ризику є складним і багатогранним феноменом, який не зводиться до раціонального аналізу ймовірності чи серйозності потенційних загроз. Воно опосередковується низкою когнітивних, емоційних, соціально-демографічних, інформаційних та соціокультурних факторів, які взаємодіють між собою в динамічний спосіб. Значущість кожного з цих факторів може варіюватися залежно від типу та виду ризику, контексту ситуації, особистісних характеристик індивіда, попереднього досвіду, а також суспільно-історичних умов. Хоча окремі психометричні характеристики ризику (такі як новизна, контрольованість, добровільність, зрозумілість, катастрофічність, невизначеність наслідків тощо) можуть зумовлювати певні стійкі патерни його сприйняття, побудова універсальної концептуальної рамки, яка б інтегрувала всі можливі змінні, видається надзвичайно складним завданням. Це пов'язано з тим, що сприйняття ризику формується не лише на основі об'єктивних властивостей загрози, а й у межах соціальних, інформаційних і культурних контекстів. Так, у різних культурах та соціальних групах одна й та сама екологічна небезпека може сприйматися або як локальна технічно-медична проблема, або як моральна дилема, що стосується справедливості, відповідальності чи взаємодії людини з природою.

Більше того, сприйняття ризику є процесом, що може трансформуватися

під впливом інформаційного середовища. Зміна медіадискурсу, політичних наративів або наукових повідомлень може істотно трансформувати способи інтерпретації загроз – наприклад, переорієнтовуючи суспільну увагу з особистісних на колективні наслідки або з короткострокових на довготривалі екологічні ефекти. У цьому контексті роль медіа, соціальних мереж і комунікаційних технологій є вкрай важливою, якщо не визначальною, оскільки вони задають рамку, в якій інформація про ризики стає емоційно насиченою, доступною для масової аудиторії й, відповідно, більш впливовою.

Таким чином, сучасні підходи до дослідження сприйняття екологічних ризиків дедалі більше тяжіють до інтегративних моделей, які враховують взаємодію когнітивних, афективних і соціокультурних процесів.

Загалом проведений аналіз дозволив систематизувати особливості формування сприйняття екологічних і техногенних ризиків у формі інтегративної концептуальної моделі (рис. 1.1).

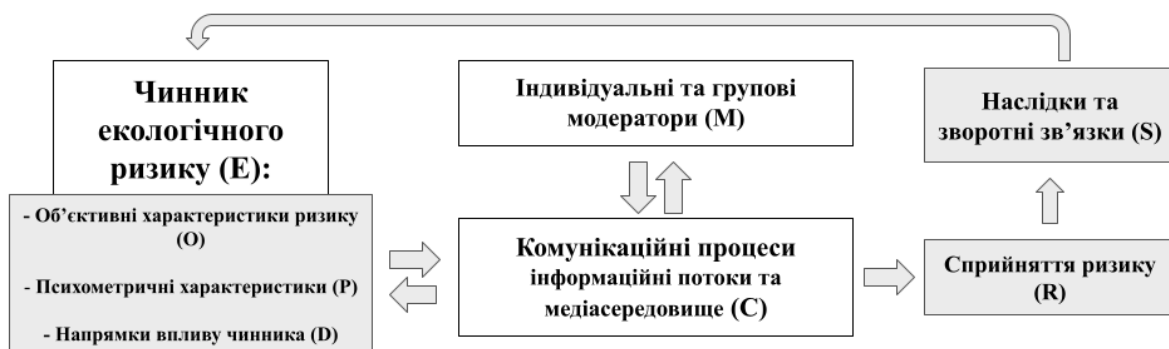

Рис. 1.1. Інтегративна концептуальна модель сприйняття екологічних і техногенних ризиків

Пояснення до моделі:

- **Чинник екологічного ризику (E):** конкретний об'єкт / процес / явище, яке слугує джерелом невизначеності та небезпеки для певних «цінностей» (здоров'я, природи (екосистем), майна тощо), з ключовими підвимирами фактора ризику:

- **Об'єктивні характеристики ризику (O):** параметри, що не залежать від сприйняття – частота події, тривалість, масштаб ураження, імовірність, експозиція, тривалість та величина ефектів, відновлюваність системи, наявність наукових доказів тощо.
- **Психометричні характеристики (P):** суб'єктивні ознаки ризику, які традиційно використовують у психометричному підході: новизна, страх, контрольованість, добровільність, сприйнята катастрофічність, невидимість та складність, неможливість перевірки наслідків, віддаленість у просторі/часі, тяжкість наслідків, несправедливість розподілу тощо. **P** може часто виникати як інтерпретація **O** з урахуванням інформаційного/культурного контексту;
- **Напрямки впливу чинника (D):** які цінності під загрозою (матеріальне майно; здоров'я індивіда; здоров'я значимих інших; екосистема як така та етичні / естетичні цінності, пов'язані з нею; соціальна справедливість тощо). **D** визначає, які мотиваційні системи активуються (збереження власності, захисна турбота про дітей, мотиви індивідуальної безпеки, етична прихильність та емпатія до природного середовища тощо).
- **Індивідуальні та групові модератори (M)** – модератори психологічного, соціально-демографічного, інформаційного, експерієнтального та культурно-ціннісного характеру. Модератори змінюють силу й напрям впливу як ключових підвимірів, так і комунікаційних повідомлень, на сприйняття ризику. Наприклад, високий рівень сформованості проєкологічних атитюдів буде активувати етично-ціннісну складову збереження природи і підвищувати потенційне сприйняття біосферних ризиків, в той час як інтолерантність до невизначеності може посилювати сприйнятий ризик через апелювання до психометричних характеристик, пов'язаних з потенційною невизначеністю наслідків впливу та меншою дослідженістю в науці.
- **Комунікаційні процеси, інформаційні потоки та медіасередовище (C)** – комунікаційне та інформаційне середовище (традиційні ЗМІ, соціальні

мережі, офіційні повідомлення тощо) модулюють передачу інформації про характеристики фактору ризику і самостійно створюють додаткові «сигнали», що призводять до соціальної ампліфікації або зменшення сприйнятого ризику. Комунікація виступає посередником між підвимирами фактора ризику та його сприйняттям. Водночас її вплив також взаємодіє з індивідуальними модераторами (наприклад, особливості інформаційної поведінки, установки, довіра до комунікаційних каналів, політичні уподобання впливають на відбір та інтерпретацію інформації).

- **Сприйняття ризику (R)** –

- **Когнітивна оцінка** (оцінка ймовірності та наслідків): уявлення про те, наскільки ймовірне поширене явище, подія чи процес і які очікувані наслідки.
- **Емоційна реакція**: страх, тривога, обурення, почуття втрати, сум.
- **Нормативно-комунікативний компонент**: уявлення про те, хто винен, хто і як повинен діяти, соціальна норма поведінки щодо ризику.

Емоційна реакція може підсилювати когнітивну оцінку (епізодичний страх збільшує оцінку ймовірності), ціннісна інтерпретація визначає, які емоції виникають (загроза здоров'ю може перетворитися на страх чи тривогу; загроза естетичним чи етичним цінностям – обурення/смуток), а нормативно-комунікативний компонент спрямовує поведінкові наміри.

- **Наслідки та зворотний зв'язок (S)**: рішення та поведінка (індивідуальні й колективні), зміни в інформаційному полі та соціально-політичному контексті, економічні наслідки тощо:

Індивідуальна поведінка: уникнення, ігнорування, захисні заходи, зміни в споживанні, проекологічна поведінка, зміни в інформаційній поведінці (напр. відслідковування інформації).

Колективні дії: участь у протестах, звернення до інституцій, волонтерство тощо.

Політичні наслідки: зміна довіри до інститутів, політична мобілізація,

вимоги регулювання тощо.

Психологічні наслідки: хронічна тривога, стрес, паніка.

Концептуальна рамка: О (об'єктивні факти та характеристики ризику) в формі доступної інформації та сенсорного досвіду формують суб'єктивну репрезентацію ризику через Р (психометричні ознаки) та напрямки впливу. С (комунікація) модифікує, а часто і формує інтерпретацію О (об'єктивних фактів) через фрейми, наративи, частоту повідомлень, які змінюють Р (психометричні характеристики) (відбувається комунікаційна ампліфікація чи применшення певних ознак – новизни, катастрофічності тощо). D (які саме цінності під загрозою) визначають, які мотиви й емоції будуть найбільш актуальні та виражені; вони направляють фокус уваги на конкретні Р (психометричні ознаки). М (модератори) послаблюють/посилують зв'язки Р – R і С – R (наприклад, високий рівень довіри до інститутів чи науки зменшує силу психометричної характеристики страху або високий рівень конформізму обумовлює переймання уявлень у інших та певні механізми психологічного масового зараження і т.д.). R (суб'єктивне сприйняття ризику) породжує поведінкові реакції (S), які повертають вплив на О через масову та індивідуальну поведінку.

У межах представленої інтегративної концептуальної моделі блок комунікаційних процесів, інформаційних потоків та медіасередовища (С) розглядається як багаторівневий механізм впливу на сприйняття ризику. Він включає не лише зовнішні інформаційні сигнали ризику та медіасередовище (медіаповідомлення, офіційні заяви, експертні наративи тощо), але й внутрішній психологічний суб'єктний рівень їх обробки, представлений особливостями інформаційної поведінки та рівнем медіазалученості до екологічної проблематики, що відображено на рис. 1.2.

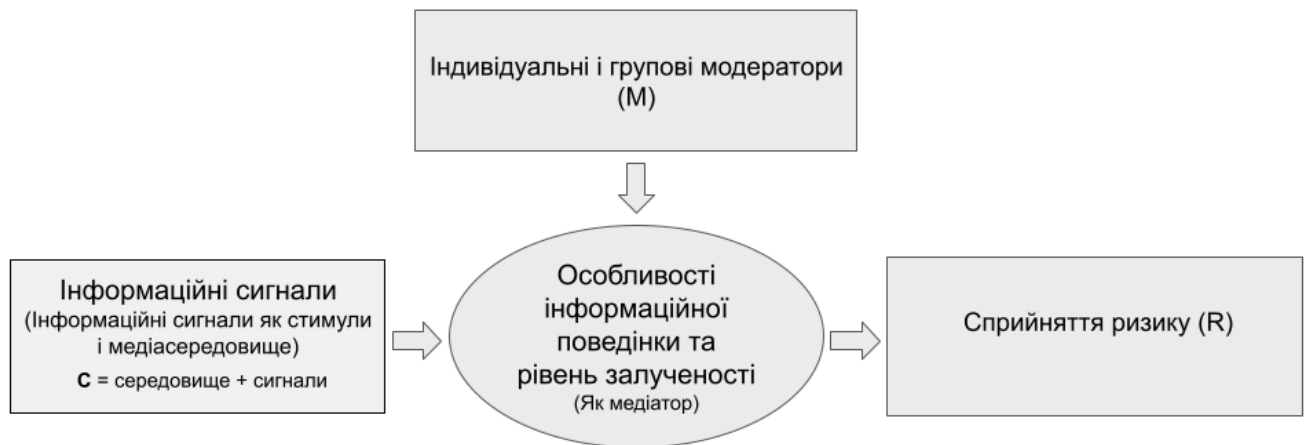

Рис. 1.2. Медіаційна модель впливу інформаційних сигналів на сприйняття екологічного та техногенного ризику (деталізація блоку С інтегративної моделі)

Саме *інформаційна поведінка та медіазалученість до екологічного контенту* виконують функцію медіатора, через який інформаційні сигнали, що циркулюють у медіасередовищі, трансформуються у когнітивні оцінки, емоційні реакції та нормативні уявлення, що складають структуру сприйняття ризику (R).

Індивідуальні та групові модератори (M), на нашу думку, не лише безпосередньо впливають на сприйняття ризику, але визначають характер інформаційної поведінки та рівень медіазалученості, через які реалізується вплив інформаційних сигналів. У цьому сенсі інформаційна поведінка виступає сполучною ланкою між модераторами та комунікаційними процесами, забезпечуючи перенесення соціально-психологічних відмінностей у площину конкретних поведінкових, когнітивних та емоційних реакцій на інформацію.

1.2. Медіа як середовище «конструювання» екологічних і техногенних ризиків

У процесі масової комунікації відбувається створення, інтерпретація та передача інформації, яка стосується екологічних та техногенних проблем і

ризиків. Засоби масової інформації (ЗМІ) та цифрові медіа посідають ключове місце серед джерел, з яких громадськість отримує уявлення про ці ризики (Klöckner, 2015). Це зумовлено тим, що значна частина досвіду, пов'язаного з екологічними чи техногенними загрозами, є опосередкованою – адже багато з них залишаються невидимими або непомітними у повсякденному житті.

Як зазначав У. Бек, більшість ризиків сучасного індустріального суспільства мають прихований характер і недоступні для безпосереднього сприйняття (Бек, 2000). У подібному ключі Н. Луман підкреслював, що сприйняття ризику формується не стільки через особистий досвід, скільки завдяки соціальній комунікації (Luhmann, 1989), особливо, коли мова стосується складних екологічних та техногенних ризиків. Як також зазначає Р. Касперсон: *«Засвоєння знань про ризик відбувається не в ізольованих індивідуумах, а в соціальній динаміці, з різними джерелами інформації, інформаційними каналами, підтверджуючими або випробовуючими механізмами та зв'язком з іншими соціальними проблемами»* (Kasperson, 1985 р. 131). Варто додати, що крім неможливості безпосереднього сприйняття, техногенні та екологічні ризики часто можуть характеризуватися високим рівнем невизначеності та складності (Aldy&Viscusi, 2014), адже їх адекватна оцінка потребує значних компетенцій та складних наукових знань. Так, медіа можуть виступати інтерпретатором цієї невизначеності та складності в зрозумілу для громадськості форму.

Дослідження, які базуються на *теоріях визначення порядку денного* (McCombs, 2005) і *фреймування* (Hansen, 2011) показують, що цей вплив є вирішальним у випадку складних ризиків, які важко сприймати безпосередньо та які мають довгострокові наслідки, такі, як шкода навколишньому середовищу. Комунікація є ключовим механізмом, через який суспільство отримує знання про довкілля та екологічні ризики. Головною публічною ареною для цього виступають медіа, які, відбираючи й подаючи інформацію у певному форматі, впливають на соціальні уявлення про екологічні проблеми та ризики, а також

створюють простір для ширшої соціальної й політичної взаємодії. Те, як вибудовується публічний дискурс і яке саме сприйняття ризиків у результаті формується, має наслідки – принаймні опосередковані – для того, які зусилля докладаються як на індивідуальному, так і на суспільно-політичному рівні з метою їхнього подолання чи зменшення. Відповідно, медіа відіграють провідну роль у соціальному конструюванні екологічних ризиків як суспільної проблеми: вони не лише поширюють інформацію чи підвищують обізнаність, але й стають соціальним простором, у якому формуються суспільні значення, відбувається мобілізація для колективних дій та виникають осередки соціального впливу (Dogu et al., 2022; Heras et al., 2018; Boykoff&Luedecke, 2016).

У межах дослідження комунікативних процесів, пов'язаних з екологічними та техногенними ризиками, важливим поняттям виступає ризик-комунікація – або ж комунікація щодо ризиків. В.Т. Ковелло, один з провідних дослідників кризової та ризик-комунікації, визначає її як *«процес обміну інформацією між зацікавленими сторонами про природу, рівень, значущість або контроль ризику»* (Covello, 1992, p. 359). Комітет по вивченню сприйняття ризиків та комунікації Національної науково-дослідної ради США дає наступне визначення ризик-комунікації: *«інтерактивний процес обміну інформацією та думками серед окремих осіб, груп та установ, який включає різноманітні повідомлення про природу ризику та інші повідомлення, які можуть виражати стурбованість, думки або реакції на повідомлення про ризики або на правові та інституційні механізми управління ризиками»* (National Research Council (US), p. 13).

В структурах та організаціях, які часто залучені до ризик-менеджменту, визначення ризик-комунікації носять інструментальний характер і визначаються як комунікації, спрямовані на надання загальній або конкретній аудиторії інформації необхідної для прийняття та формування обґрунтованих рішень та суджень щодо ризиків для їх здоров'я, благополуччя, безпеки та навколишнього середовища і широко розуміються як важлива функція державних установ та

медіа на всіх рівнях (US Food and Drug Administration (USFDA), (2011); WHO Risk communication and community engagement (RCCE)).

Однак, на сьогодні можна стверджувати, що поле досліджень в межах ризик-комунікації виходить за межі стратегій цілеспрямованої інструментальної комунікації та зв'язків з громадськістю, притаманних ризик-менеджменту та офіційним структурам, які виступають як комунікатори, і розширюється на комунікативні процеси та практики, які грають роль в формуванні сприйняття ризику та функціонуванні потоків інформації про екологічні ризики та проблеми між різними підсистемами суспільства. Тому, згідно з підходами Касперсона, Фішгоффа, Лефстеда та ін. (Kasperson, 1986; Fischhoff, 1995; Löfstedt, 2003), ризик-комунікація може і, на нашу думку, має розглядатися як ширший соціальний процес, що включає широкий спектр формальних і неформальних інформаційних потоків, які впливають на процес вибудови соціальних уявлень про ризики.

Наприклад, А. Плау та С. Крімські, критикуючи поширені визначення ризик-комунікації, які розглядали її вузько та інструментально, зазначали, що ризик-комунікація повинна розглядатися ширше, а не технічно, включати ненавмисні повідомлення, мати відсутність обмежень щодо аудиторії та комунікаторів та розглядати потік інформації про ризики із будь-якого джерела до будь-якого одержувача через будь-який канал (Plough, & Krimsky, 1987, p. 7). Отже, ризик-комунікацію можна розглядати принаймні у двох можливих формах: вузькій, – де основний акцент зроблено на комунікації між експертами або офіційними структурами та громадськістю, і широкій, – де процес ризик-комунікації розглядається з точки зору всіх комунікативних процесів і комунікантів, залучених у формування сприйняття ризику на суспільному та індивідуальному рівнях, як це переважно розуміється у моделі соціального посилення ризику (Kasperson et al., 2022). З розвитком та домінуванням нових медіа, розгляд ризик-комунікації у широкому розумінні вбачається, на нашу думку, найдоцільнішим, адже інформація про ризики та небезпеки не

поширюється виключно відповідальними та офіційними структурами, а у комунікативне конструювання значень залучені безліч сторін. Це особливо актуально для молоді, яка є однією з найбільш комунікативно активних соціальних груп і використовує цифрові медіа та соціальні мережі як основне джерело інформації. У цьому контексті підвищується роль впливу соціальних медіа, однолітків та лідерів думок у процесах поширення та інтерпретації інформації (Orzan, A.-O., 2025).

Як традиційні, так і нові медіа можуть мати різноманітні функції та ролі в процесі ризик-комунікації щодо техногенних та екологічних ризиків, так само як мати негативний чи позитивний вплив на адекватність сформованого у користувачів медіа сприйняття ризику. Дані функції варіюються і полягають в інформуванні про потенційні загрози чи проблеми, формуванні громадської уваги до проблем, допомозі аудиторії у оцінці ймовірності і серйозності ризику, своєї особистої вразливості до нього та шляхів захисту чи подолання тощо. Коли справа доходить до складних наукових даних, як вже було зазначено вище, ЗМІ діють як сполучна ланка між науковцями та широким загалом, виступаючи інтерпретаторами наукових даних в зрозумілу для громадськості форму (Crow, 2011; Junsheng et al., 2019).

Хоча ризик-комунікація в ЗМІ в ідеалі потребує неупередженого, об'єктивного та точного інформування людей про будь-які ризики, аби сформувати науково обґрунтоване уявлення у аудиторії про ймовірні небезпеки та довкіллі ризики, вона не завжди ефективна чи об'єктивна, і в цьому разі медіа можуть виконувати негативні функції – викликати неадекватне занепокоєння або ігнорування важливих проблем, збільшувати людські страждання через неадекватну ситуації поведінку, стимулювати реакцію влади на деякі з небезпек, тоді як інші, можливо, більш актуальні ризики можуть ігноруватися тощо (Mazur, 1994; Strömberg, 2004).

У контексті війни та загального психологічного дистресу населення ризик-комунікація та екологічна комунікація загалом стають надзвичайно

складними й чутливими завданнями. Повідомлення про потенційно травмівні ситуації – наприклад, про аварії на техногенних об'єктах чи рекомендації щодо дій у разі таких подій – можуть не лише інформувати, а й провокувати небажані масові психологічні ефекти. Дослідники зауважують, що такі повідомлення здатні ставати тригерами інтенсивних емоцій, запускати нав'язливі думки, паніку або навіть призводити до медіатравмування (Найдьонова, 2022).

Як зазначає О. Вернік (2025), у сучасних умовах спостерігається значна проблемність особистісного інформаційного простору. Це виявляється як у психологічних викликах, з якими стикаються самі медіакористувачі (інформаційне перевантаження, хронічний стрес, зниження рівня психологічного благополуччя тощо), так і в характеристиках самого медіасередовища, яке часто насичене деструктивним емоціогенним контентом і може бути об'єктом цілеспрямованих маніпулятивних впливів. Отже, сприйняття екологічних ризиків неможливо розглядати ізольовано від інформаційного контексту, у якому формується свідомість особистості

Крім психологічної вразливості, ще одним викликом є використання екологічної інформації як інструменту інформаційної війни. В умовах збройних конфліктів екологічні ризики можуть перетворюватися на елемент маніпулятивної пропаганди. Зокрема, вже зафіксовано численні приклади інформаційно-психологічних операцій, пов'язаних з екологічною проблематикою. Так, у серпні 2018 року проросійські медіа поширювали фейкову інформацію про нібито отруєння води на сході України за участі США (EUvsDisinfo, 2018). У січні 2024 року поширювалася фальшива заява ніби від Державної служби з надзвичайних ситуацій щодо пошкодження Хмельницької АЕС і заклик до завантаження «евакуаційного плану» за фішинговим посиланням (Інститут Масової Інформації, 2024). Іншим прикладом стало поширення чуток про «аварійний стан» Київської ГЕС, хоча жодних офіційних повідомлень з цього приводу не було (Balyuk, 2023).

Важливим аспектом дослідження медіавпливу виступає також увага до екологічної журналістики, як більш науково орієнтованих і сталих форм продукування медіаконтенту, присвяченого довкіллевій тематиці, який можна визначити як жанр, що зосереджується на всебічному висвітленні екологічних питань як глобального, так і регіонального рівня. Його предметна сфера охоплює збір, аналіз і поширення інформації про актуальні події, тенденції та проблеми, пов'язані зі станом довкілля і взаємодією людини з природним середовищем. Навіть у мирний час екологічна журналістика є однією з найскладніших сфер у мас-медіа, що неодноразово підкреслюється в академічних дослідженнях (Stocking, 1999; Smith, 2005; Robbins & Wheatley, 2021; Мялковська et al., 2023). Одна з основних проблем – дефіцит спеціалізованих знань у журналістів: лише незначна частина має освіту у сфері природничих наук або екології. За результатами опитування, проведеного Комісією з журналістської етики спільно з ГО «Екодія», 87% українських журналістів виявили бажання висвітлювати екологічну тематику, однак 83% з них визнали нестачу відповідних знань (Комісія з журналістської етики, 2021).

Крім того, якісна екологічна журналістика потребує значних ресурсів – фінансових, технічних і часових. Для підготовки глибоких репортажів потрібне дороговартісне обладнання, доступ до важкодоступних місць та поглиблений аналіз даних. Своєю чергою, економічні та політичні чинники також впливають на висвітлення теми: журналісти можуть зазнавати тиску з боку зацікавлених сторін, які прагнуть маніпулювати контентом або впливати на редакційну політику.

Отже, головними фундаментальними та безпосередніми проблемами, з якими продовжують стикатися медіа у відображенні екологічної проблематики, техногенної безпеки та екологічних ризиків є проблеми підтримки об'єктивності, точності та неупередженість представлення інформації, адже, як і будь які інші гострі соціальні проблеми, які зачіпають усі сфери життя, вони є вкрай чутливою та політизованою темою, в якій перетин медіа, економіки,

науки та політики є динамічною ареною комунікації, в якій усі сторони можуть мати власні, інколи протилежні, інтереси (Haikola et al., 2018; Smith, 2005).

Ідеологічні переконання та політичні вподобання, своєю чергою, відіграють вагомую роль у висвітленні екологічної проблематики в медіа як на міжнародному, так і на національному рівнях. Певні екологічні питання зазнають глибокої політизації, набуваючи статусу політичних маркерів, що чітко розмежовують позиції різних таборів (Chinn et al., 2020; Dotson, 2012)

Яскравим і водночас трагічним історичним прикладом упередженого та необ'єктивного медійного висвітлення екологічних і техногенних ризиків, зумовленого впливом економічних і політичних чинників, є низка великих екологічних катастроф. Однією з таких є випадок забруднення затоки Мінамата метилртуттю, що призвів до хронічного отруєння місцевого населення – відомого як «хвороба Мінамата». Попри масштабність екологічної та гуманітарної кризи, тема цієї хвороби тривалий час залишалася на периферії медійної уваги, що зумовлено післявоєнним економічним зростанням Японії, географічною та соціальною маргіналізацією регіону, а також активним спротивом з боку хімічної компанії, відповідальної за забруднення (Inoue, 2018). Вперше випадки хвороби були зафіксовані 1 травня 1956 року, однак офіційне визнання її як наслідку промислового забруднення відбулося лише в 1968 році, що призвело до затримки у вжитті заходів та значного зростання кількості постраждалих (George, 2001; Tsuda et al., 2009; Kato et al., 2018).

Схожі комунікаційні недоліки спостерігалися і під час радіаційних аварій – зокрема, під час катастрофи на Чорнобильській АЕС, коли радянська влада не попередила ані міжнародну спільноту, ані власне населення про реальні масштаби небезпеки та потребу в захисних заходах (Keller, 1997; 20 років Чорнобильської катастрофи..., 2006). Подібні проблеми були зафіксовані й під час аварії на американській АЕС Трі-Майл-Айленд, коли, попри інший політичний контекст, також спостерігалися відсутність чітких планів кризової комунікації, небажання поширювати важливу інформацію та намагання

применшити ризики (Rubin, 1987). Деякі дослідники навіть зауважують, що в подібних ситуаціях відповідальні органи часто мають тенденцію заперечувати масштаби кризи та намагаються, наскільки це можливо, приховати масштаби аварії та оприлюднити оптимістичний погляд на подію (Mitchell, 1996).

Складність ризик-комунікації полягає не лише у впливі зовнішніх інтересів чи рівні підготовки журналістів, але й у самому характері міждисциплінарної взаємодії. У процесі комунікації про техногенні та екологічні ризики зазвичай беруть участь представники різних сфер – науковці, політики, журналісти, бізнес і громадськість – кожен з яких має власні знання, досвід і цілі. Така взаємодія відбувається часто в умовах обмеженого часу та високої невизначеності, що створює передумови вже для випадкових, а не умисних викривлень (Bergmans, 2008; Hornmoen, 2009; Ross et al., 2024).

Крім цього, в сфері екологічної журналістики в залежності від видання можуть існувати суттєві диспропорції у висвітленні тих чи інших екологічних проблем (ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.», 2023; Мялковська, 2023), як і самі медіа та видання можуть відрізнятися рівнем та якістю висвітлення та мати як спеціалізоване екологічно-інформаційне, так і загально-інформаційне спрямування (Kharchenko & Shynkaruk, 2022)

Однак, попри наявні виклики та проблеми розвитку, якісна екологічна журналістика зберігає статус одного з найефективніших інструментів для поглибленого ознайомлення населення з екологічною проблематикою, підвищення рівня екологічної обізнаності та формування адекватних уявлень про характер і масштаби екологічних ризиків та проблем, але вона вимагає досить високих рівнів інформаційної залученості аудиторії, активності інформаційної поведінки та професійності журналіста.

На сучасному етапі надзвичайної ваги в процесі ризик-комунікації набувають нові медіа, які, за даними соціологічних опитувань, фактично витісняють традиційні джерела інформації (USAID, 2022; Brandtzaeg et al.,

2016). Ця зміна в структурі медіаспоживання докорінно змінює способи отримання екологічної інформації молодим поколінням.

Соціальні мережі, месенджери та короткоформатні відеоплатформи стали доміантними каналами комунікації. Міжнародні звіти фіксують провідну роль YouTube, TikTok, Instagram та месенджерів як первинних джерел новин і тематичних обговорень для підлітків та молодих дорослих — як у світі (Reuters Institute, 2025), так і в Україні (OPORA, 2024; UNICEF, 2022). Це означає, що екологічний порядок денний дедалі частіше формується не професійними журналістськими розслідуваннями (хоча вони можуть бути першоджерелами), а горизонтальними інформаційними потоками, блогерами та вірусним контентом.

Цифрові платформи не просто транслюють контент, а змінюють саму логіку взаємодії, безпосередньо впливаючи на сприйняття ризику через мережеві спільноти. Вони стирають межу між масовою комунікацією та міжособистісним спілкуванням, де кожен одержувач інформації одночасно стає її потенційним джерелом. Дж. Ван Дейк та Т. Поелл описують це як «логіку соціальних медіа» (social media logic), що базується на нових нормах, стратегіях та механізмах поширення інформації, які докорінно відрізняються від традиційних редакційних стандартів (van Dijck & Poell, 2013).

Показовим прикладом стало висвітлення аварії на Фукусімській АЕС у 2011 році. Урядові ЗМІ спочатку дещо применшували масштаби катастрофи з метою збереження суспільного порядку (Fackler, 2021). Однак активна участь користувачів нових медіа – науковців, журналістів, очевидців та звичайних громадян – сприяла швидкому поширенню альтернативних версій, доповнень і аналізу офіційних повідомлень (Friedman, 2011).

Отже, різноманітні типи соціальних медіа (напр., соціальні мережі, месенджери, блоги, контент-платформи) можуть виконувати додаткові різноманітні корисні та позитивні функції у екологічно-техногенній ризик-комунікації, наприклад, – швидко надавати та обмінюватися інформацією в реальному часі, часто в зручний спосіб – через обмін зображеннями та відео,

залучатися в ціннісно спільні групи та обговорювати проблематику, стимулювати політичні дії проєкологічного характеру, поліпшувати координацію між експертами, населенням, волонтерами та екстреними службами, полегшувати комунікацію між постраждалими або групами ризику та відповідними службами тощо (Wendling et al., 2013; Widyastuti, 2021; Liu et al., 2020; Graziano, 2023), а також виконувати едукативну та інформативну функцію для менш інформаційно залучених груп, які мають меншу мотиваційну спрямованість на ознайомлення з більш глибокими та великими аналітичними матеріалами, які притаманні сфері якісної екологічної журналістики.

Водночас нові медіа несуть і власні проблеми та ризики, адже вибір і споживання новин може ґрунтуватися з акцентом на популярності, «лайках» і «поширеннях», а, отже, на просуванні тем, які викликають «моральне обурення» та сильне занепокоєння (Crockett, 2017), де повідомлення, незалежно від їх реальної корисності чи достовірності, які викликають такі сильні емоції як страх, огиду або здивування, найімовірніше, будуть поширюватися значно швидше, ніж ті, які цього не роблять (Vosoughi et al., 2018). До того ж відсутність традиційних редакційних фільтрів може ще більше провокувати поширення дезінформації, неперевіреної вірусної інформації та активного маніпулювання інформацією (Allcott et al., 2019; Chen et al., 2023; Denniss & Lindberg, 2025). Таким чином, дана специфіка нових медіа може призводити до так званих інформаційних каскадів, коли інформація поширюється не через власну оцінку інформації та свого судження про її важливість, а через те, що інші її також поширюють (Hui et al., 2012) або ж простої інфоприводності.

На нашу думку, незалежно від типу, медіа можна розглядати як одну з найважливіших сполучних ланок в процесі формування колективних та індивідуальних суджень про техногенні та екологічні ризики: по-перше, як елемент який приймає, відбирає та обробляє вхідну інформацію з різноманітних джерел для представлення її ширшому загалу. Цей процес відбувається в ширшому соціальному контексті, і на процес відбору та трансформації

впливають додаткові фактори, такі як медійні фільтри, інституційні норми, вплив груп тиску, очікування аудиторії тощо. По-друге, як ретранслятор, діючи як джерело інформації, надсилаючи інформацію до кінцевого отримувача, який, в свою чергу, також виступає як елемент, який відбирає та перекодує інформацію, що передбачає свідомі та несвідомі зміни вхідного інформаційного матеріалу і, як наслідок, – різний вплив однієї ж тієї інформації на різних осіб. Тому в подальшому доцільно зосередитися на першому та другому процесі в контексті розгляду досліджуваної проблематики.

Важливими теоріями, які можуть пояснити взаємозв'язки між публічним сприйняттям ризику та медіасупроводом стає *теорія порядку денного*, яка стверджує, що частота висвітлення проблем у ЗМІ може вплинути на сприйняття громадськістю її важливості і більш широке висвітлення проблеми в новинах, пов'язане з високою оцінкою її важливості, що створює ефект визначення порядку денного (McCombs&Shaw, 1972). ЗМІ, якими щодня користуються медіаспоживачі, можуть значною мірою впливати на сприйняття ризику (Kasperson et al. 1988). Оскільки висвітлення ризику в медіа може збільшити «доступність» цього ризику в суспільній свідомості, ризик чи проблема стає актуальним в публічному порядку денному (Kim&Min, 2015). Це дозволяє інформації легко актуалізуватися в масовій свідомості та свідомості окремих людей під час прийняття рішень або оцінці певних об'єктів чи явищ. Отже, підвищення «доступності», а також евристика доступності може розглядатися як психологічний механізм пояснення теорії порядку денного та його впливу на суспільні настрої та думки (McCombs, 2004).

Увага збільшує сприйману серйозність того чи іншого екологічного ризику, оскільки сама увага може виступати фактором, який збільшуватиме страх і помітність ризиків (Mrkva et al., 2021) та часто сам факт активної уваги до проблеми у ЗМІ може грати навіть більшу роль ніж погляди та думки, які там презентуються. Так, в теорії кількісного висвітлення (*quantity of coverage theory* (QCT)), що обсяг і значимість висвітлення новин є більш впливовими, ніж те, що

насправді сказано у повідомленнях, а «*суспільне занепокоєння та реакції влади зростають і зменшуються разом із кількістю та помітністю висвітлення небезпеки в новинах*» (Mazur, 2006 р. 151). В цьому контексті емпіричні дослідження також знаходять зв'язок між кількістю згадок про проблему в медіа та її сприйнятою актуальністю (Pop et al., 2023). Однак даний процес не завжди є однонаправленим простим механізмом, а швидше динамічною взаємодією акторів в процесі комунікативних практик (Wang et al., 2021).

Зв'язок між висвітленням у засобах масової інформації та змінами у сприйнятті ризику був задокументований у емпіричних дослідженнях. Л. Фревер з співавторами змогли показати, що сприйняття ризику від генетично модифікованої їжі було майже пропорційним інтенсивності висвітлення в ЗМІ (Frewer et al., 2002). Інші дослідження показують, що інформація зі ЗМІ має значно сильніший вплив на сприйняття абстрактних неособистісних ніж особистих ризиків (Kahlor et al., 2006; Snyder&Rose, 1995). Таким чином, комунікативні сигнали та вплив медіа стають більш значущими, чим більше бракує доступу до безпосереднього особистого досвіду та чим більш абстрактним сприймається ризик.

Колман і Беннінг стверджують, що тон і характер висвітлення є такими ж важливими, як і обсяг висвітлення проблеми (Colemann&Benning, 2006). В теорії порядку денного це отримало назву «*порядок денний другого рівня*», який окреслює атрибути явищ чи проблем (характеристики та риси, які описують і визначають об'єкт чи проблему). Таким чином визначаючи атрибути ризику та вводячи його в соціальний вимір, пов'язуючи з ширшим контекстом, медіа виступає як станція посилення, яка може підвищувати або применшувати інформацію про ризик в залежності від наголосу на атрибутах та зв'язках небезпеки. Він тісно пов'язаний з деякими іншими парадигмами та поняттями у сфері комунікації, включаючи фреймінг (спосіб подання інформації в медіа, за якого певні аспекти події або проблеми акцентуються, а інші – мінімізуються, що впливає на інтерпретацію та оцінку повідомлення аудиторією), праймінг

(медіаефект, за якого попередня інформація активує певні когнітивні схеми, підвищуючи ймовірність використання саме їх для подальшої оцінки подій, явищ або соціальних акторів), гейт-кіпінг (процес відбору, фільтрації та контролю інформації на різних етапах її потрапляння до медіапростору, що визначає, які теми та повідомлення стають публічними) та культивування (довготривалий вплив систематичного споживання медіаконтенту на формування уявлень аудиторії про соціальну реальність, зокрема щодо норм, ризиків і загроз), які можуть бути використані при розгляді проблеми впливу медіа на сприйняття ризику і роль яких може досліджуватися окремо і не є виключним фокусом даного дослідження. Поняття фреймінг, в свою чергу, вбачається найбільшим відповідником.

У часто цитованому визначенні *фреймінгу* стверджується, що медіа-фрейм – це «*центральна організуюча ідея для новинного контенту, яка надає контекст і підказує суть проблеми за допомогою виділення, акцентування, виключення та деталізації*» (Tankard et al., 1991, р. 3). Фреймінг відіграє ту саму роль в аналізі медіадискурсу, що й схема в когнітивній психології, розглядаючись як центральний організуючий принцип, який тримає разом і надає узгодженості та значення різноманітному набору символів (Gamson et al., 1992). Таким чином, різноманітні атрибути ризику чи екологічної проблеми та супутні взаємозв'язки з ширшим контекстом можуть бути підкреслені та актуалізовані, або навпаки – применшені в рамках медіасупроводу, що потенційно може вплинути на сприйняття ризиків окремими соціальними групами чи громадськістю в цілому.

Щоб описати кількість, періодичність, зміст і якість інформації, з якою широка громадськість найчастіше стикається в медіа, коли мова йде про екологічні та техногенні ризики, необхідно розглянути як ЗМІ відбирають і трансформують інформацію про ці ризики, а також спільні тенденції у медіависвітленні означеної проблематики.

Критерії вибору того, які матеріали стануть новинами, різняться у різних ЗМІ та існують в соціальному-політичному та культурному контексті: журналісти та редактори пов'язані певними соціальними та культурними обмеженнями у виборі та фреймінгу новин, так само як роль ЗМІ в суспільстві може бути різною в різних національних і культурних контекстах, а, відповідно, одна й та сама проблема чи небезпека по-різному може висвітлюватися і оформлюватися, що можна прослідкувати на прикладі висвітлення широкого кола екологічних ризиків (Tong, 2014; Leon&Erviti, 2013; Escobar&Demeritt, 2012; Stoddart et al., 2016). Так, дослідження Н. Янга та Е. Дугаса демонструє, що навіть в рамках однієї країни, англомовна та франкомовна преса в Канаді по-різному розповідали про ризики, пов'язані зі змінами клімату (Young&Dugas, 2014).

Дану специфіку можна продемонструвати додатковими прикладами – рівень уваги, що приділяється ядерним аваріям та ризикам, пов'язаним з ядерною енергетикою, відрізняється в різних країнах. Одне дослідження проаналізувало медіасупровід аварії на Фукусімі-1 та виявило, що німецькі ЗМІ приділяли значно більшу увагу цьому питанню в порівнянні зі швейцарськими, французькими та британськими ЗМІ (Kepplinger&Lemke, 2014). Дослідження, яке порівнювало Німеччину та Швецію, також показало, що шведські ЗМІ приділяли питанню ядерної енергії менше уваги, ніж німецькі (Zeh&Oden, 2014). Одним з пояснень такого розподілу може слугувати історична різниця поглядів у цих країнах, адже Німеччина мала активний та тривалий антиядерний рух (Mills&Williams, 1986).

Як зазначає К. Райан, остаточного визначення чи списку критеріїв для новин немає, вони є скоріше аналітичними інструментами, які дослідники використовують для опису того, як проблеми та події стають новинами (Ryan, 1991). Д. Кітцінгер також наголошує, що *«до будь-якого підсумку результатів дослідження на тему медіависвітлення ризиків чи проблем слід підходити з обережністю»*. *Різноманітність результатів різних тематичних досліджень*

свідчить, що те, як повідомлення або «сигнал» трансформується або «посилається» за допомогою медіа, є складним процесом, який не дотримується одного простого набору правил» (Kitzinger, 1999, р. 62). Новини ж про ризики та небезпеки, які поширюються через соціальні та нові медіа, можуть бути оформлені інакше та послуговуватися іншими принципами поширення та відбору новин та взаємодії між учасниками комунікації, ніж контент в традиційних медіа та офіційних ЗМІ (Kelly, 2014; Liu et al., 2020; E et al., 2025).

З зазначеного вище, можна зробити висновок, що представлення інформації про техногенні та екологічні ризики в загальних ЗМІ (неспеціалізованих на екологічній тематиці медіа) має переважно випадковий характер чи позбавлене будь-якої стійкої системної закономірності, повністю залежне від ситуаційних чинників та критеріїв, проте, даний висновок вбачається нам хибним, а результати отримані з медіадосліджень натепер дозволяють говорити про загальні, дещо схожі тенденції у висвітленні екологічних та техногенних ризиків – як, коли і чому повідомляється про дані види ризиків та небезпек в медіа.

В літературі міститься велика кількість факторів та критеріїв, які, як передбачається, визначають привабливість повідомлень при відборі інформації, пов'язаної із ризиками, для ЗМІ. Так, узагальнюючим терміном безлічі критеріїв, явних і неявних, які використовують журналісти та новинні видання, приймаючи рішення щодо вибору матеріалів може слугувати поняття «*Newsworthiness*», або ж «*здатність інформації бути інфоприводом*». При цьому об'єктивна значимість інформації не обов'язково робить інформацію новиною (Smith, 2005). Ш. Данвуді також вказує, що основні компоненти досліджень ризиків: ймовірність та величина, здається, відіграють лише другорядну роль у висвітленні в ЗМІ (Dunwoody, 1999), а Н. Піджен стверджує, що історії про ризики з більшою ймовірністю привернуть увагу журналістів, якщо вони включають деякі з наступних елементів: питання провини; таємниці

та приховування; людський інтерес; зв'язки з гучними проблемами / особами; наявність конфлікту; подія, яка може бути представлена як сигнал про ширшу тенденцію; вплив на багатьох людей; сильний візуальний вплив (Pidgeon, 2012). З такими тезами погоджується і Д. Кітцінгер зазначаючи, що ЗМІ віддають перевагу *ризикам, які завдають шкоди багатьом одночасно*, а не ризикам, які накопичуються; незвичним ризикам, а не типовим; історіям з явними жертвами; подіям, а не процесам; і негайним, а не довгостроковим чи хронічним загрозам (Kitzinger, 1999). Інші автори також наводять додаткові чинники: технологічно спричинені небезпеки проти природних небезпек, ступінь невизначеності та суперечливості, інфотейнмент, важливість взаємодії між ЗМІ (Breakwell, 2007), культурна віддаленість від місця події (Adams, 1986), ексклюзивність висвітлення (Peltu, 1985). Ш. Данвуді надає перелік норм, якими послуговуються медіа при виборі і фреймінгу новин про ризики:

- 1) перевага подій над процесами при виборі новин;
- 2) домінування інформування над навчанням;
- 3) задача не лише в інформуванні, а й в привабливості аудиторії (Dunwoody, 1992).

Бойкоф і Бойкоф аналізуючи специфіку журналістських норм та упереджень, які медіа використовують для вибору та формування медіа-контенту про екологічні проблеми та ризики вказують на існування норм першого та другого порядку. Журналістські норми першого порядку включають персоналізацію, драматизацію та новизну. Норми другого порядку передбачають упередження, які виникають з огляду на тиск авторитету та прагнення до «хибного балансу думок» (Boykoff&Boykoff, 2007).

Отже, висвітлення і акцент на інформації, яка стосується конфліктів між соціальними групами; незвичним та яскравим ризикам; носить сенсаційний та драматичний характер; ризиками, які спричинили шкоду, але яким можна було б запобігти або пом'якшити; носить переважно подієвий характер, а не хронічний; залученістю осіб або організацій з високим авторитетом і

політичним впливом, – посилюється. В той же час, об'єктивні характеристики ризиків (такі як реальна наукова оцінка шкоди), якщо вони не мають характеристик інфорприводу, інколи можуть не братися до уваги при медіависвітленні.

Однією з ключових особливостей медіависвітлення техногенно-екологічної тематики є його подієвий характер. Як зазначає Ховард-Вільямс (2011), медіа, як правило, фокусуються на конкретних, недавніх і драматичних подіях, а не на глибоких процесах або системних рішеннях. Переважна увага спрямована на сенсацію, а не на конструктивне озвучення шляхів подолання чи зміцнення системної стійкості. Наприклад, у дослідженні медіасупроводу проблем «Великого Бар'єрного Рифу», інформація в медіа мала переважно суперечливий, сенсаціоналістський характер, швидше направлений на формування фаталістичного ставлення до проблеми, а не на поведінкові та інституційні зміни для покращення ситуації (Eagle et al., 2018). До схожих висновків приходять і А. Hausmann з колегами, демонструючи як соціальні медіа можуть переключати увагу на «термінові» прості теми, одночасно стираючи ширші екологічні дискурси, надаючи пріоритет негайними, одновимірними загальними рішенням, а не більш цілісним міркуванням (Hausmann et al., 2025).

Особливо щодо проблем навколишнього середовища, то, як зауважує Е. Сінгер та П. Ендрені, ЗМІ значно частіше повідомляють не про ризики, а описують вже наявну шкоду (Singer&Endreny, 1987). А. Хансен стверджував, що масмедіа впливають на реєстрацію кризи, але вони рідко сприяють будь-якому вирішенню чи розвитку в рамках «суспільства ризику» (Hansen, 1993). Це підтверджується і сучасними результатами отриманими Р. Бріто з колегами, де стверджується, що, хоча висвітлення в засобах масової інформації передає пряму інформацію про вплив повеней і посух на суспільство, воно недостатньо підкреслює важливість діяльності з управління ризиками (Brito et al., 2020).

Зазначена специфіка чітко проявляється у висвітленні екологічної проблематики в українських ЗМІ. Зокрема, згідно з результатами дослідження «Довкілля проблематика в публічному інформаційному просторі України» (2021), вітчизняне медіаполе перенасичене новинами про конкретні факти: 87% проаналізованого контенту інформує про екологічне лихо, правопорушення, температурні аномалії, міжнародні новини чи проведені заходи. Лише 13% матеріалів складають публікації, що задають вектор дискусії та спонукають до системних змін, зокрема до ухвалення управлінських рішень (ГО «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних досліджень», 2021).

Подібних висновків доходять і автори масштабного огляду висвітлення довкілля тематики в Україні вже в умовах повномасштабної війни (2023). Дослідження демонструє переважно подієвий характер та нерівномірність висвітлення екологічних питань, хоча водночас наголошується на зростанні їхньої загальної частки в медіапросторі (передусім за рахунок тем, безпосередньо пов'язаних із воєнними діями) (ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.», 2023).

Така тенденція простежується як у ранніх, так і в сучасних емпіричних розвідках у різних культурних контекстах, де опис окремих подій домінує над системним аналізом зв'язків, причин та наслідків екологічних ризиків (Khatun, 2020; Hasan & Dutta, 2019; Völker et al., 2021)».

ЗМІ, як правило, не можуть пояснити причини, провину, конфлікт інтересів, тиск, можливі рішення або способи застосування цих рішень (Jönsson 2011, p.129), та, як зазначає Д. Хенніган: *«найпоширеніша форма екологічної звітності – це висвітлення стихійних лих та катастроф, які можна представити як драматичні події в певних місцях і в певний час, які демонструють більш звичний склад героїв і лиходіїв, лідерів і жертв»* (Hannigan, 2006, p. 84). Екологічні проблеми, ж які не дають неспеціалізованим журналістам можливості «розповісти історію», мають великі труднощі з проникненням у цикл новин.

Отже, повідомлення неспеціалізованих ЗМІ зазвичай фокусуються на окремих епізодах, а не на системному аналізі взаємопов'язаних явищ, що зумовлюють екологічні та техногенні загрози. Такий підхід трансліює широкій громадськості спрощену та фрагментовану картину ризиків, у якій втрачається цілісність сприйняття проблеми.

Це перешкоджає формуванню глибокої екологічної свідомості й створює ефект «раптовості» масштабних криз. У результаті суспільство виявляється психологічно невідповідним до катастроф, які об'єктивно розвивалися протягом тривалого часу, але залишалися поза медійною увагою через відсутність сенсаційного приводу.

Іншою характеристикою висвітлення екологічних проблем та ризиків в ЗМІ є її *циклічність*, як з точки зору малих циклів уваги до проблеми, так і більш широких циклів уваги до екологічних проблем в цілому. Як стверджує американський дослідник А. Хансен проблеми навколишнього середовища та екологічна проблематика виникла, усвідомилася та закріпилася в громадському порядку денному як соціальна проблема в 1960-х роках і закріпилася з різним рівнем уваги до неї в наступні десятиріччя.

Так, провівши ґрунтовний аналіз багатьох наукових праць присвячених лонгітюдному аналізу висвітлення екологічної проблематики в ЗМІ різних країнах А. Хансен зазначає, що а) «довкілля» консолідувалося як канал новин і категорія висвітлення новин у 1960-х роках і б) інтенсивність висвітлення новин про навколишнє середовище постійно коливалася. Інтерес до екологічної проблематики почався в середині 1960-х років, досягнувши піку на початку 1970-х років, з подальшим спадом з 1970-х до початку 1980-х років, знову посилившись у другій половині 1980-х років, досягнувши піку в 1990 році, потім знову спадаючи, щоб знову актуалізуватися у 2000-х роках з особливим акцентом на зміні клімату (Hansen, 2015). Однак звичайно беручи до уваги дуже значні варіації від проблеми до проблеми, а також набагато частіші підйоми та

падіння, які можна спостерігати в межах кожного з цих широких періодів (Hansen, 2018, p. 22).

Емпіричні розвідки висвітлення екологічної проблематики у ЗМІ часто демонструють її циклічний та нерівномірний характер. У масштабному лонгітюдному дослідженні шведського телебачення (з 1961 по 2010 рік) М. Єрф-П'єр (Djerf-Pierre) доходить висновку, що повторювані метацикли (широкі періоди підвищеної уваги до екології) були ключовою особливістю медіапростору протягом останніх п'яти десятиліть.

Авторка виокремлює чотири категорії подій, що виступають основними драйверами цих метациклів: екологічна катастрофа, екологічна тривога, екологічний скандал та екологічна суперечка. Попри постійні коливання уваги, дослідниця зауважує, що з часом цикли стають менш вираженими, а загальна інтенсивність висвітлення зростає. Відтак, її аналіз надає чіткі докази довгострокової інституціоналізації екологічної сфери в журналістиці та медіа (Djerf-Pierre, 2013).

Водночас варто визнати, що протягом останніх років як в Україні, так і на міжнародному рівні спостерігається чітка актуалізація екологічного порядку денного. Питання стану довкілля, кліматичні ризики та екологічні наслідки збройних конфліктів дедалі частіше потрапляють у фокус журналістських розслідувань, аналітики та суспільних дискусій.

У світовому медіапросторі екологічна проблематика за останнє десятиліття перестала бути вузькою «нішею», виокремившись у самостійну журналістську царину з усталеними категоріями (climate, environment, sustainability). Поряд із загальнонаціональними та глобальними медіа, утвердилися спеціалізовані платформи, що регулярно продукують високоякісну аналітику, репортажі та експертні коментарі з питань екологічної проблематики, біорізноманіття, глобальних екологічних криз й сталого розвитку (Kharchenko & Shynkaruk, 2022)

Світові моніторинги медіа показують помітні коливання та існуючі проблеми у медіависвітленні, але загальна динаміка – збільшення обсягу висвітлення кліматичних і екологічних тем порівняно з попередніми періодами – свідчить про посилену актуалізацію питання на глобальному рівні. Варто зазначити, що подібні тенденції проявляються не у всіх регіонах, і існує значна диспропорція у висвітленні проблематики залежно від досліджуваного регіону (Voykoff et al., 2023). Так само як під впливом політичної кон'юктури існують цикли спадання-підвищення інтересу та медіауваги в неспеціалізованих виданнях.

В цілому, тема довкілля набуває все більшої актуальності також і в Україні. Після повномасштабного вторгнення РФ спостерігається зростання присутності екологічної тематики в українському медіапросторі. Це проявляється у збільшенні частки медіаполя та регулярній увазі до цієї теми з боку провідних онлайн-видань. Водночас, воєнний контекст значно витіснив з медіапростору інші, не пов'язані з збройною агресією, екологічні питання. Як зазначається, цей акцент є одним із ключових чинників підвищеного суспільного та медіа резонансу (ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.», 2023).

Нерівномірність та циклічність уваги простежується і в дослідженнях висвітлення такого глобального екологічного ризику, як кліматичні зміни, у світових ЗМІ. Ці дослідження демонструють, що інтерес медіа та громадськості має циклічний характер, а сплески уваги переважно пов'язані зі знаковими міжнародними подіями (Schmidt et al., 2013; Voykoff et al., 2015).

Подібна циклічність медіауваги притаманна й проблемі забруднення пластиком та відповідним супутнім ризикам (Bailey, 2022). Сукупно ці результати свідчать про циклічний характер висвітлення екологічної проблематики як на рівні метациклів, так і в межах коротких проблемних циклів. Водночас, як уже зазначалося, спостерігається стійка тенденція до загального розширення та інтенсифікації висвітлення цієї тематики.

Логіка цієї циклічності підпорядковується закономірностям підйому та згасання суспільної уваги. Ще у 1972 році американський дослідник Е. Доунс аргументував, що медійна та публічна увага рідко залишаються зосередженими на певній проблемі протягом тривалого часу — навіть якщо вона становить серйозну загрозу. Натомість більшість соціальних викликів проходять через систематичний цикл «проблема–увага» (Downs, 1972; Howlett, 1997).

Запуск таких циклів зазвичай зумовлюють так звані «ключові події». Г. Кепплінгер (1994) встановив, що частота повідомлень про технологічні ризики часто взагалі не корелює з об'єктивною реальністю. Ба більше, було виявлено від'ємні кореляції між фактичною серйозністю ризику та інтенсивністю його висвітлення (Kepplinger, 1994; Kepplinger & Hartung, 1995). Ключові події – це неординарні, видовищні інциденти, які радикально трансформують медіареальність. Вони миттєво актуалізують проблему в порядку денному, проте після пікового періоду увага до них неминуче знижується, набуваючи спорадичного характеру.

Цю тенденцію наочно ілюструє медіасупровід розливу нафти на платформі Deepwater Horizon (2019) або нещодавні дослідження реакцій у китайських соціальних мережах (Weibo) на скидання очищеної радіоактивної води з АЕС «Фукусіма». Аналіз продемонстрував, що попри різкий стрибок інтересу громадськості безпосередньо після події, рівень уваги швидко знизився, а фокус медіависвітлення екологічних ризиків суттєво коливався навіть упродовж пікового періоду (Sun et al., 2025)».

Отже, як зазначає Н. Stocking, Н., J.P. Leonard, J.P. медіа часто послуговується принципом: *«Це не новина, якщо вона не нова», і це призводить до «синдрому проблеми місяця», який «дозволяє постійним і зростаючим екологічним проблемам зникнути з поля зору та публічної уваги, якщо немає нічого нового, про що можна повідомити»* (Stocking&Leonard, 1990, p. 40).

Ключові події, такі як аварії чи інші катастрофи, не лише привертають увагу ЗМІ до проблеми чи ризику, але й можуть змінювати тон, у якому вони

висвітлюються, але інколи ключові події все таки призводять до глибоких і тривалих змін у висвітленні новин (Elmelund-Præstekær&Hoppmann, 2017). Наприклад, висвітлення у медіа ядерної енергетики змінилося від позитивного до суперечливого після аварії на АЕС Три-Майл-Айленд, і воно дедалі більше змінювалося від двозначного до негативного після Чорнобильської катастрофи (Gamson & Modigliani, 1989; Kerplinger, 1988).

Отже представити аналіз проведений у даному пункті можна у вигляді *концептуальної моделі висвітлення екологічної проблематики в медіа*. Запропонована модель розглядає процес висвітлення екологічних та техногенних загроз як нелінійну динамічну систему, що функціонує в межах широкого соціально-політичного та культурно-історичного контексту. На вхідному етапі (предпроблемна стадія) первинна інформація про ризики проходить крізь багаторівневу систему фільтрів відбору (gatekeeping). Процес селекції новин детермінується чотирма ключовими факторами: персональними установками журналістів, інституційно-організаційними політиками редакцій, критеріями інфопривідності та впливом зовнішніх груп тиску. Тригером, що активує перехід від латентного існування інформації до її активного поширення, виступає «ключова подія» (КП).

Центральним елементом моделі є циркуляція інформації між станами «обмеженого висвітлення» (фрагментарна присутність у нішевих джерелах або соцмережах) та повноцінною «актуалізацією» (встановленням медійного порядку денного). Трансформація статусу новини відбувається через механізми фреймінгу, які діють у двох напрямках: ампліфікації (посилення значущості ризику) або його применшення (деескалації). Саме фреймінг визначає, чи стане локальний інцидент об'єктом загальнонаціональної уваги, чи залишиться на периферії інформаційного поля.

Завершальна фаза життєвого циклу новини характеризується закономірним спаданням публічного інтересу та переходом теми у пост-проблемну стадію (архівачію). Однак модель передбачає циклічність

процесу: виникнення нової ключової події (КП) на будь-якому етапі згасання здатне реактуалізувати проблему, миттєво повертаючи її до стану активного порядку денного через повторні механізми ампліфікації.

1.3. Вплив медіа та молодий вік у розрізі сприйняття екологічних ризиків і проблем

У контексті дослідження впливу медіа на сприйняття екологічних загроз особливої уваги потребує молодь. Психосоціальні, когнітивні та комунікативні характеристики цієї групи зумовлюють специфічну інформаційну поведінку та медіазвички в цифровому середовищі. Це зумовлено не лише високим рівнем залученості в алгоритмізовані соціальні медіа з їхньою мультимодальністю та таргетованістю, а й глибинними соціально-психологічними особливостями віку, що визначають специфіку засвоєння інформації про ризики.

Молодий вік (зокрема й ранній період зрілості) характеризується інтенсивним розвитком соціальної ідентичності, потребою в афіліації та прагненням отримати схвалення з боку референтних груп. Ця особливість визначає механізм впливу медіа через групові норми та рольові моделі (Røsok-Dahl, 2024). У цифровому просторі екологічна свідомість може ставати елементом групової приналежності, а підтримка проєкологічних поглядів – інструментом самопрезентації.

У такому разі підвищення екологічної поінформованості часто спирається не тільки на когнітивну чи ціннісну, а й на соціальну мотивацію – бажання відповідати стандартам значущої групи. Екологічна позиція набуває рис символічної або нормативної поведінки («бути свідомим»), стаючи важливою складовою ідентичності. Якщо меседжі про ризики інтерпретуються як частина групової етики, це може істотно підсилити як сприйняття загрози, так і готовність до реальних дій. Отже, медіа, які артикулюють екологічні цінності як

соціально престижні чи морально значущі в межах референтної групи, отримують потужний інструмент впливу на поведінкові установки молоді.

Разом із тим, прагнення до соціального схвалення, без реального когнітивного та афективного залучення у проблему, іноді призводить до поверхневого або декларативного активізму та залученості, коли реальні дії та знання обмежуються онлайн-жестами підтримки та демонстративністю позиції, без усвідомлення чи реальної участі. Так, дослідження в м. Дніпро, проведене С.Яровенко і Ю.Плющенко (2023), продемонструвало, що переважна більшість молоді незалежно від віку, статі та обраного фаху навчання (80,2%) незадоволені екологічною ситуацією в регіоні, але активну громадянську позицію для покращення екологічної ситуації на місцевому рівні має лише 14% студентів. Автори дійшли висновків, що погляди на необхідність захисту довкілля у більшості досліджуваних студентів є чисто декларативними та не реалізуються у поведінці (Яровенко&Плющенко, 2023).

Молодь споживає контент у багатьох форматах та модальностях: короткі відео, стріми, інтерактивні кампанії, ігрові та різноманітні форми масової культури (ігри, музика, фільми тощо) і є також найбільш активним користувачем соціальних медіа, де інформаційне споживання визначається алгоритмічними механізмами (наприклад tiktok). Алгоритми платформ, які підсилюють видимість контенту на основі реакцій, затраченого на перегляд часу і взаємодій, таких як лайки, коментарі і поширення, можуть створювати ефекти ехо-камер і підсилюють повторювані наративи.

Рання молодість може характеризуватися також чутливістю до емоційних стимулів у медіа (візуальні образи, відео, меми тощо), що підсилює емоційну оцінку ризику (страх, обурення, співчуття). Так, Й. Остман виявив, що підлітки частіше реагують на візуально-драматичні кадри (наприклад, танення льодовиків у ТікТок-відео), ніж на статистичні звіти IPCC та текстові повідомлення, що підвищує еко-тривогу, але знижує готовність до системних дій (Östman, 2013). Афект може опосередковувати як підвищення уваги до

екологічних проблем, так і емоційне вигорання або апатію, якщо повідомлення постійно «нагнітають» тривогу без пропозиції ефективних дій.

Хоча молодь часто демонструє підвищену емпатію та емоційну залученість до проблем навколишнього середовища, саме вона може бути найбільш уразлива до екологічної апатії – стану емоційного виснаження, байдужості або відчуження у відповідь на хронічне інформаційне навантаження та безсилля перед масштабом глобальних проблем або звичайної екологічної байдужості через несформованість важливих компонентів екологічної свідомості. Так, деякі дослідники також описують феномен «*екологічного уникання*», коли молодь свідомо мінімізує контакти з інформацією про зміни клімату, вважаючи її «занадто важкою» або «пригнічуючою» (Geiger et al., 2019).

Як група молодь (особливо пізнього підліткового й раннього молодого віку), перебуває на етапі завершення розвитку виконавчих функцій і метакогніції (Casey et al., 2005; Wu & Was, 2023; Belte et al., 2024), що неодмінно буде впливати на обробку інформації з медіа, хоча когнітивні функції вже досить розвинені, потенційна здатність до критичного оцінювання джерел інформації та складних причинно-наслідкових зв'язків ще може продовжувати формуватися. Варто зазначити, що навіть в межах цієї вікової категорії можуть існувати суттєві відмінності в особливостях протікання даних процесів.

Таким чином, особливості та рівень сформованості когнітивних і афективних систем, а також особливості психосоціальних умов молодого віку, особливо у період пізнього підліткового та раннього молодого віку, можуть мотивувати до активізму, посилювати еко-тривогу та інтенсивні емоційні реакції на медіаконтент, формувати важливі ціннісно-етичні складові екологічної свідомості, але в той же час провокувати захисні механізми заперечення, апатію та ігнорування.

Отже, молодь може бути особливо чутливою до медіа-впливів у сфері екологічної комунікації через поєднання психосоціальних умов, афективної чутливості та незавершеності формування деяких когнітивних механізмів

контролю. Її реакції на екологічні повідомлення коливаються від морально мотивованого активізму до «демонстративної залученості», а також можуть включати різноманітні форми ігнорування, апатії та відкидання екологічної проблематики, які зумовлені різноманітними мотиваційними механізмами та чинниками.

1.4 Когнітивно-мотиваційна модель впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків

Після розгляду специфіки висвітлення екологічних та техногенних ризиків у ЗМІ на масовому рівні, а також аналізу молоді як специфічної вікової групи, ключовим вектором подальшого теоретичного пошуку стає психологічний аналіз індивідуального сприйняття. Основна увага зосереджена на тому, як саме медіаповідомлення про загрози трансформують суб'єктивну оцінку ризику особистістю.

Дослідження медіавпливу зазвичай мають справу зі складними конструктами, що охоплюють множину когнітивних процесів та емоційних станів, кожен із яких потребує окремого вивчення. Медіакомунікація є динамічною та мультимодальною, вона розгортається одночасно через різні канали у часовій динаміці (Lang & Ewoldsen, 2009). Окрім того, медіапсихологічні розвідки стикаються з низкою методологічних викликів, що ускладнюють верифікацію актуальних знань (Найдьонова, 2013).

Емпіричні дані, своєю чергою, часто фіксують складні взаємодії між теоретично обґрунтованими та контекстуальними змінними (Kang et al., 2006; Lang & Yeghyan, 2008). Це робить вивчення медіавпливу на сприйняття ризику системним завданням, де перетинаються особистісні чинники, ситуаційні умови та динаміка самого об'єкта загрози. Відтак, наріжним каменем нашої теоретичної побудови стає суб'єктно-орієнтований підхід, що фокусується на

сталих характеристиках особистості, які визначають її взаємодію з медіапростором.

На індивідуальному рівні вплив медіа на сприйняття ризиків можна концептуалізувати як двокомпонентну модель:

- 1) Інформаційно-поведінковий компонент: стосується функціонування фільтрів уваги, споживання медіа, селективності та специфіки інформаційно-пошукової поведінки суб'єкта.
- 2) Перцептивно-інтерпретативний компонент: охоплює безпосередні процеси опрацювання медіаконтенту – його внутрішню інтерпретацію, аперцепцію та інтеграцію у наявну систему знань про загрози.

Ключовим моментом у процесі обробки інформації є фільтр уваги. Унаслідок обмеженості когнітивних ресурсів людина змушена селективно сприймати інформацію, і саме увага відіграє роль «вхідних воріт», визначаючи, яка інформація буде оброблена, а яка – проігнорована (Skehan, 2015). Згідно з комунікаційною моделлю обробки інформації (Communication-Human Information Processing Model (C-HIP)), люди повинні помітити інформацію про ризик (перемикання уваги), а потім утримувати на ній увагу (збереження уваги), щоб інформація була оброблена та засвоєна (Wogalter, 2006).

Отже першочергова зустріч з медіа-повідомленням починається з фільтру уваги, який, в цілому, можна вважати механізмом, за допомогою якого відбирається/пріоритезується інформація та підтримується подальша обробка. Також цілком зрозуміло, що загальна насиченість медіапростору інформацією про конкретний ризик збільшує ймовірність того, що людина отримає інформацію про нього, навіть якщо вона не є активним споживачем новин чи подібного роду інформації – через переповідання та реінтерпретацію іншими в межах особистих розмов і через інструменти соціальних мереж.

Одним з перспективних шляхів розгляду проблеми уваги в мультимодальному медіапросторі та мультимедійній багатозадачності виступає підхід, в якому увага описується в термінах «карти пріоритетів», яка об'єднує

мотиваційні сигнали зверху вниз (свідома та цілеспрямована), знизу вгору (пресвідому, керовану стимулами в оточенні) та (вивчені) мотиваційні сигнали в загальний репрезентативний простір (Zelinsky&Bisley, 2015; Bisley&Mirpour, 2019). Отже, пріоритет уваги є продуктом трьох взаємодіючих факторів: помітності, або ступені, до якої подразник якимось іншим чином відрізнявся б від оточуючих подразників (Stilwell et al., 2023) особливостей, які стосуються особистісної цільової релевантності стимулу (Theeuwes, 2019) та попереднім досвідом, у спосіб, який значною мірою не залежить від поточних цілей на даний момент – історично сформований шар карти пріоритету або ж «історія відбору» (selection history) (Bourgeois, 2016; Failing&Theeuwes, 2018; Duncan&Theeuwes, 2023).

Отже, увага – це важливий фільтр, який обумовлює виділення когнітивних ресурсів для подальшої обробки інформації – інформація, яка не може привернути увагу та отримати ресурси для подальшої обробки, не потрапить до когнітивної системи, і, отже, не може вплинути на сприйняття ризику. Тобто, повинен відбутися перехід від перцепції до аперцепції, тобто осмисленого сприйняття інформації. Так, характеристики повідомлення, індивідуальна мотиваційна значимість, а також попередній досвід, пов'язаний з конкретним фактором ризику, чи звичками використання медіа будуть обумовлювати виділення ресурсів та запуск подальшої обробки медіаповідомлення, а також її ступінь та специфіку. В подальшому, залежно від результатів обробки та зміни уявлень про ризик, також можливий запуск інформаційно-пошукової поведінки.

Важливим елементом розгляду першого етапу стає також індивідуальна «інформаційна поведінка», адже вона прямо зумовлює шляхи отримання інформації про ризики та взаємодію з джерелами інформації (медіа). Інформаційна поведінка може бути визначена як сукупність поведінки людини щодо джерел і каналів інформації або ж в цілому як поведінка в інформаційній сфері (Найдьонова, Баришполець, 2010).

Традиційно основна увага приділялася інформаційно-пошуковій поведінці, яку можна визначити як цілеспрямований процес пошуку інформації у відповідь на конкретну потребу (Wilson, 2005), тобто в контексті дослідження – певні зусилля, направлені на пошук відповідної інформації щодо певного негативного екологічного чи техногенного фактору, чи екологічної проблематики загалом. Згідно з деякими підходами, рівень залученості індивіда до інформаційного пошуку та активної інформаційної поведінки можна вважати індикатором загальної залученості до проблеми та її значущості для особистості (Valentino et al., 2008). Це узгоджується з когнітивно-мотиваційними моделями, що підкреслюють зв'язок між внутрішніми установками й активністю в інформаційному середовищі.

Останніми роками поле досліджень інформаційної поведінки також розширилося й активно стали розглядатися не лише пошук інформації, але й інші форми інформаційної поведінки, такі як цілеспрямоване уникнення інформації (Emanuel et al., 2015; Deline&Kahlor, 2019) або поведінки спрямованої на обмін та поширення інформації (Lencucha&Bandara, 2021; Tung&Thanh, 2023; Yang et al., 2022)

В процесі дослідження інформаційної поведінки щодо інформації, пов'язаної з ризиками та небезпеками, було запропоновані різноманітні теоретичні моделі, які в деяких аспектах можуть перетинатися та використовувати спільні конструкти для пояснення інформаційної поведінки, або ж інкорпорувати елементи попередньо розроблених моделей. Серед таких моделей можна виокремити *модель розширеного паралельного процесу (extended parallel process model (EPPM))*, яка пояснює, як люди реагують на повідомлення, що викликають страх (Witte, 1992); *теорію мотивованого управління інформацією (Theory of motivated information management (TMIM))*, яка досліджує зв'язок між інформаційною поведінкою та невизначеністю (Afifi & Weiner, 2004); *модель пошуку і обробки інформації про ризики (Risk Information Seeking and Processing Model (RISP))*, яка пояснює чинники та механізми

пошуку та обробки інформації про ризики (Griffin et al., 1999); та *модель запланованого пошуку інформації про ризики (Planned Risk Information Seeking Model (PRISM))*, яка зосереджується на цілеспрямованій поведінці щодо пошуку інформації про ризики (Kahlor, 2010). В нашому дослідженні при розгляді інформаційної поведінки ми переважно будемо спиратися на дві останні моделі – PRISM та RISP, так як вони дають найбільш комплексне уявлення про пошук та обробку інформації про ризики та чинники, які впливають на нього, звичайно, залучаючи знання та дослідження з суміжних теорій, задля більш ґрунтовного аналізу проблематики.

Як модель RISP, так і модель PRISM активно застосовувалися для дослідження пошуку та обробки інформації про екологічні ризики. Наприклад модель RISP застосовувалася до різних екологічних ризиків, включаючи, але не обмежуючись, зміну клімату (Yang et al., 2014), забруднення повітря (Kathleen et al., 2017), переселення внаслідок стихійного лиха (Shi et al., 2020), ризики, пов'язані з різноманітними забруднювачами (Novick et al., 2021), якість води та споживання забрудненої їжі (Kahlor et al., 2004) та повені (Griffin et al., 2008). Модель PRISM також використовувався для вивчення інформаційної поведінки, пов'язаної з екологічними ризиками, і ця модель отримала докази своєї валідності і пояснювальної здатності при поясненні інформаційно-пошукової поведінки пов'язаної з різноманітними екологічними ризиками, включаючи ризики пов'язані з гідророзривом пласта (Eastin et al., 2015), землетрусами (Kahlor et al., 2019; Li et al., 2017), ядерною енергетикою (Zeng et al., 2017), повенями (Stephens et al., 2023) та глобальними кліматичними змінами (Ho et al., 2014). Таким чином, моделі пропонують життєздатну рамку для розуміння інформаційної поведінки у контексті екологічних ризиків.

Модель RISP забезпечує комплексну структуру, яка пояснює, як люди шукають та обробляють інформацію, пов'язану з ризиком та небезпеками (Yang et al., 2014). У моделі RISP пошук інформації визначається як «вольовий процес вибору інформаційних каналів для досягнення бажаних інформаційних цілей, а

також прийняття рішень щодо звернення до повідомлень, вбудованих у будь-який конкретний канал» (Dunwoody&Griffin, 2015, p. 103). Також ця поведінка може включати як більш звичний маршрутний пошук – досить пасивні спроби пошуку інформації, пов’язаної з ризиком, які базуються на основі звичок використання медіа та звичних джерел, так і нерутинний пошук – більш активні зусилля зі збору інформації, пов’язаної з ризиком, який виходить за межі звичних джерел чи буденного способу користування медіаджерелами (Griffin et al., 2012).

В моделі передбачається, що інформаційно-пошукова поведінка і обробка інформації про ризики в першу чергу мотивуються психологічною потребою людини в інформаційній достатності. Таким чином відчуття інформаційної недостатності спонукає до пошуку інформації, який може різнитися за шириною та глибиною: *«пошук і обробка інформації про ризики буде залежати в першу чергу від суб’єктивної оцінки людиною розриву між тим, що вона знає про ризик, і тим, що вона відчуває, що їй потрібно знати, щоб адекватно реагувати на цей ризик»* (Dunwoody&Griffin, 2015, p. 5).

На відчуття достатності чи недостатності інформації, у свою чергу, також впливають (1) власне сприйняття ризику: сприйняті характеристики загрози та емоційні реакції, які ними викликаються, (2) соціальні очікування, які пов’язані з суб’єктивним уявленням про те, що значимі інші чи суспільство в цілому очікують поінформованості щодо певної теми (інформаційні суб’єктивні норми) та (3) індивідуальні характеристики, пов’язані з минулим досвідом, демографічними та соціокультурними характеристиками. Також модель передбачає, що переконання щодо доступних інформаційних каналів і сприйняття власної здатності ефективно збирати та опрацьовувати інформацію обумовлюють зв’язок між сприйнятою інформаційною недостатністю та намірами людини шукати й опрацьовувати інформацію (Dunwoody&Griffin, 2015). Перше відноситься до переконань щодо якості інформаційного каналу, включаючи, наприклад, його надійність і об’єктивність. Останнє відноситься до

сприйнятої ефективності або спроможності отримати доступ до необхідної інформації та її розуміння. Модель пошуку PRISM є переважно розширенням RISP, але більш систематично включає елементи теорії запланованої поведінки. Згідно з цією структурою, сім основних факторів, які формують намір шукати інформацію, включають: (а) суб'єктивні норми, пов'язані з пошуком, (b) ставлення до пошуку, (с) уявлення про поточне знання, (d) уявлення про контрольованість пошуку, (е) сприйнятий брак знань, (f) сприйняття ризику та (g) емоційна реакція на ризик (Kahlor et al., 2019).

У моделі RISP пропонується кілька припущень: (1) когнітивні та емоційні компоненти сприйняття ризику активізують уявну інформаційну недостатність, тобто потребу у додатковій інформації; (2) Обробка інформації можлива евристичним та системним способом; і (3) афективний компонент, пов'язаний зі сприйняттям ризику, здебільшого базується на негативних емоціях, таких як страх, тривога, занепокоєння та гнів (Yang et al., 2015; Yang et al., 2019).

Сприйняті характеристики небезпеки є когнітивними факторами в моделі RISP та включають уявну серйозність і уявну вразливість (ймовірність), а також особистий контроль, інституційну довіру та каузальну атрибуцію (Griffin et al., 2004; Griffin et al., 2008). Уявна вразливість – це ступінь, до якого особа вірить, що їй, ймовірно, буде завдано шкоди внаслідок ризику, тоді як уявна серйозність – це ступінь, до якого людина сприймає, що шкода, пов'язана з ризиком, є серйозною. Особистий контроль означає ступінь, до якого людина контролює свою сприйнятливність до ризику, тоді як інституційна довіра стосується ступеня, до якого людина вірить, що інститути управління можуть захистити її від ризику. Судження про причинно-наслідкові зв'язки стосуються уявлень людей про те, хто несе відповідальність за небезпеку.

Вважається, що сприйняті характеристики небезпеки мають опосередкований вплив на недостатність інформації через вплив на емоційні реакції. У відповідь на сприйняті характеристики загрози люди відчувають деякі негативні емоції, такі як занепокоєння, тривогу та страх, і ці афективні реакції

збільшують інформаційну недостатність, що, в свою чергу, призводить до активації пошуку додаткової інформації (Griffin et al., 2004; Yang&Kahlor, 2013). Отже, для того щоб отримати відчуття контрольованості ризику і зменшення невизначеності люди включаються у пошук інформації, коли вони відчувають потребу усунути розрив між своїми поточними знаннями (тобто тим, що люди вже знають про ризик) і порогом достатності (того, що люди вважають, що вони повинні знати для задоволення власних цілей та потреб).

Л. Келор та ін. (2006) досліджували застосованість моделі до екологічних ризиків, які не завдають прямої шкоди здоров'ю та благополуччю (безособисті ризики). У цьому контексті як інформаційні суб'єктивні норми (вплив інших), так і інформаційна недостатність виявилися потужними предикторами інформаційно-пошукової поведінки (Kahlor et al., 2006). Пізніше Л. Келор (2007) представила подібні результати в дослідженні, яке було зосереджено на пошуку інформації про ризики, пов'язані зі зміною клімату, з додаванням однієї конкретної афективної реакції – занепокоєння. Через недостатність інформації хвилювання було позитивно пов'язане з наміром шукати інформацію (Kahlor, 2007).

Так, відчуваючи страх чи тривогу від якоїсь небезпеки, наприклад, можливого інциденту на ядерному об'єкті, чи стихійного лиха, яке може зачепити регіон її проживання, людина з більшою ймовірністю буде залучена в пошук додаткової інформації, для того щоб отримати відчуття контрольованості ризику і зменшення відчуття невизначеності.

Однак негативний емоційний чинник може грати роль і в уникненні інформації і провокувати зворотню поведінку. У контексті подолання небезпечних чи ризикованих ситуацій, інформаційно-пошукова поведінка зазвичай розглядається як очевидна копінг-стратегія, зосереджена як на проблемі, так і на емоціях, яка допомагає людям впоратися шляхом кращого розуміння загрози та зменшення тривоги чи невпевненості. Однак, як зазначають С. Ламберт і К. Луазель: *«хоча, багато людей вирішують боротися*

із загрозою, пов'язаною зі здоров'ям, шукаючи інформацію, інші навмисно уникають такої інформації. Уникнення інформації, яке також називають запереченням, притупленням або придушенням, підкреслює, що деякі люди вирішують відвернути свою увагу від уявної загрози» (Lambert & Loiselle, 2007, р. 1009). Почуття ж безсилля, у свою чергу, може призводити до меншого пошуку інформації, оскільки може провокувати думки про те, що немає особливого сенсу дізнаватися більше про речі, які не знаходяться під особистим контролем (Case et al., 2005).

Попередні дослідження також застосовували модель RISP для вивчення уникнення інформації, коли люди вирішують підтримувати певний рівень недостатності інформації, оскільки їхня оцінка невизначеності свідчить про те, що отримувати більше інформації про ризик небажано (Yang & Kahlor, 2013). В подальшому були здійснені спроби систематизувати знання в рамках додаткової моделі, яка б пояснювала цілеспрямоване уникнення інформації (Deline&Kahlor, 2019).

В цьому сенсі, можна припустити, що сприйняття екологічних та техногенних ризиків часто може супроводжуватися відчуттям низької особистої контрольованості ризику, що в цілому може знижувати тенденції до пошуку інформації, а у випадку техногенних катастроф, воно може супроводжуватися фаталістичними тенденціями та уникненням інформації, адже коли люди відчувають загрозу або небезпеку та одночасно почуваються безсилями (низький особистий контроль ризику), вони можуть звернутися до «контролю страху» як копінг-стратегії та уникати подальшої інформації, щоб зменшити свої негативні емоції (Witte, 1994).

Загалом, необхідно визнати складність впливу емоційного чиннику на інформаційну поведінку, адже попередні дослідження переважно зосереджувалися на дослідженнях впливу деяких дискретних емоцій, та часто не брали до уваги їх складної структури та поєднань у взаємозв'язку з іншими змінними. Наприклад, дослідження в рамках моделі RISP були зосереджені на

тривозі під час дослідження зв'язку між сприйняттям ризику та емоціями (Yang et al., 2014), тоді як ЕРРМ зосереджена лише на страхові (Witte, 1992).

Більш пізні дослідження моделі RISP відзначили важливість вивчення також і позитивних емоцій, наприклад надії (Yang & Kahlor, 2013). Люди, які відчують позитивні емоції, такі як надія та хвилювання, можуть шукати додаткову інформацію та досліджувати альтернативні стратегії, задля розширення свого мисленнево-поведінкового репертуару, або намагатися досягти посилення впевненості в позитивному сценарії розвитку подій (Isen, 1999; Fredrickson, 2005). В цілому, як негативні, так і позитивні емоції можуть стимулювати пошук або уникнення інформації про екологічні ризики та загрози, слугуючи джерелом підвищення відчуття недостатності інформації або як незалежний мотиватор, адже перш за все, емоція є сильним мотиваційним чинником і передбачає схильність до дії та готовність до дії (Frijda, 2004).

Розглянуті моделі мають спільні елементи щодо мотиваційного фактору інформаційно-пошукової поведінки та певним чином базуються на принципі достатності евристично-систематичної моделі (HSM). Систематизуючи, ми можемо сказати, що основна мотивація пошукової поведінки полягає в наступному: а) невизначеність і відчуття нестачі інформації, що призводить до незадоволеної потреби в додатковій інформації, б) усвідомлена здатність ефективно шукати та справлятися з/інтерпретувати інформацію, с) уявлення про ризик і пов'язані з ним емоційні реакції, і d) сприйняті соціальні очікування щодо необхідності пошуку інформації та відповідного рівня знань.

Сприйняті характеристики ризику та його ментальний образ також можуть впливати на те, як інформація про ризик шукається та оцінюється, і, як наслідок, – на глибину та шляхи її обробки. Так, наприклад, якщо ставлення до зміни клімату сприймаються однією з політичних сторін як маркер протилежної політичної позиції, то можна стверджувати, що обробка інформації про ризики, які вони провокують звичайно буде обумовлена цим чинником (Gregersen et al., 2020). Однією з теорій, яка розглядає ці процеси є теорія вибіркового впливу,

основна теза якої полягає у схильності людей шукати та надавати перевагу інформації, яка підкріплює їхні попередні погляди, уникаючи при цьому суперечливої інформації. Для опису цього явища також використовуються термін «підтверджувальне упередження» (Hart et al., 2009). Згідно цієї теорії, люди схильні звертати увагу та приймати лише конкретні елементи інформації, яка їм представлена. Цей вибір здійснюється на основі їхніх поглядів, переконань та ставлень і т.д. (Sullivan, 2009).

Ч. Тейбер і М. Лодж (2006) стверджують, що попередні погляди та переконання людей щодо спірної проблеми впливають на те, як вони відбирають та оцінюють нову інформацію про неї. Зокрема, автори виділяють «упередженість підтвердження» (пошук доказів, які підтверджують попередні погляди), «упередження підтвердження» (знецінення невідтримуючих аргументів) і «ефект попереднього ставлення» (вважаючи аргументи, що підтверджують попередні погляди, сильнішими ніж ті, що суперечать попереднім установкам). Результатом є те, що автори називають «вмотивованим скептицизмом»: отримання збалансованої інформації про спірне питання не призводить до зближення думок людей, а навпаки призводить до подальшої поляризації та посилення попередніх ставлень (Taber & Lodge, 2006).

Зокрема, теорія культурного пізнання (social cognition) також стверджує, що суспільні розбіжності щодо ключових суспільних ризиків (наприклад, зміна клімату, ядерна енергетика) виникають не через те, що люди не розуміють науки або не мають відповідної наукової інформації, а скоріше в результаті того факту, що *«люди схвалюють будь-яку позицію, яка б зміцнювала їхній зв'язок з іншими, з ким вони мають важливі зв'язки»* (Kahan, 2010, p. 296), та, як пишуть Д. Картер і Р. МакКенна: *«теза полягає в тому, що мотивація або мета, якій служать політично вмотивовані міркування, є, загалом кажучи, метою захисту ідентичності, тобто метою формування переконань, які захищають і підтримують наш статус у групі, яка визначає нашу ідентичність і члени якої об'єднані спільним набором цінностей»* (Carter & McKenna, 2020, p. 704). Ці

тенденції можуть виникати на різних рівнях взаємодії з інформацією та впливати на них, як з точки зору уваги до інформації, так і її обробки. Наприклад, Сміт та ін. (2007) пропонують розрізняти вибіркочу увагу та вибіркочу експозицію (Smith et al., 2007). Вибіркова увага (*selective attention*) визначає на яку частину стимулів звертається увага, тобто, яка з усієї представленої інформації потрапить в фокус уваги, тоді як вибіркоча експозиція (*selective exposition*) описує результат обробки. Як вибіркоча увага, так і експозиція можуть бути спричинені або спровоковані різними мотиваційними механізмами – рішення залучатися у обробку повідомлення чи ні можна розглядати як результат різних мотиваційних спрямованостей, так само як і процес обробки.

Останніми роками дослідники комунікації все частіше звертаються до теорії вмотивованого міркування (*motivated reasoning*) як до підґрунтя для розуміння вибіркового впливу медіа (Wojcieszak, 2019; Samaj, 2018). Згідно з цією концепцією, під час пошуку інформації індивіди можуть керуватися двома типами цілей: а) цілі точності (*accuracy goals*): особи вмотивовані шукати в медіаджерелах достовірні дані, що допомагають дійти об'єктивних та обґрунтованих висновків. Медіаспоживачі з такою мотивацією оцінюють інформацію критично, опрацьовують її глибше та схильні до перегляду власних поглядів у разі отримання вагомих доказів (Lodge & Taber, 2013); Спрямовані цілі (*directional goals*): спонукають людей відбирати лише ті «підказки» та повідомлення, що підтверджують їхні наявні установки та переконання (Bolsen et al., 2014).

Таким чином, вмотивоване міркування виступає психологічним модератором, що визначає не лише стратегії пошуку новин, а й патерни їх подальшої інтерпретації. Мотивація безпосередньо впливає на оцінку доказів: особи зі спрямованими цілями виявляють скептицизм до джерел, з якими вони не згодні, ігнорують контраргументи та віддають перевагу інформації, що відповідає їхнім попереднім переконанням (Bolsen et al., 2014). У такий спосіб

опрацювання інформації стає упередженим, що закріплює наявні атитюди щодо екологічних та техногенних ризиків.

Вибір джерела пов'язаний також і з поточними цілями використання медіа як таких. Так теорія «використання та задоволення» (*uses and gratifications theory*) підкреслює, що аудиторія вибирає медіа та джерела для задоволення певних потреб (McQuail, 2010), і що вибір медіаканалів є «цілеспрямованим, направленим і вмотивованим» (Rubin, 2009). Наприклад, після звістки про техногенну аварію, людина, відчуваючи пряму загрозу та потребу у безпеці, може звернутися до загальнонаціональних каналів для отримання оперативної інформації, щодо інциденту від офіційних джерел. В подальшому, після гострої фази катастрофи, вона може обрати інші медіа-канали, щоб задовольнити потребу в інформації про можливі наслідки та ризики впливу хімічної речовини, радіації чи іншого негативного чиннику, якому вона могла піддатися, або ж використовувати соціальні мережі та ділитися наявним досвідом та інформацією з іншими людьми задовольняючи певні соціальні потреби. Таким чином вибір джерела інформації та, швидше, медіазасобу обумовлений також і поточними цілями та потребами людини.

На основі викладеного вище можна припустити, що пошук та опрацювання інформації про гострі й очевидні екологічні загрози, де шкода та причинно-наслідкові зв'язки усвідомлюються прямо, найчастіше зумовлюватимуться цілями точності. Це передбачає систематичне опрацювання даних та вибір специфічних офіційних каналів (наприклад, загальнонаціональних засобів сповіщення) задля формування максимально об'єктивної картини, необхідної для негайного реагування. У такому разі відбір джерел базується на прагматичних цілях: визначенні шляхів евакуації, оцінці власної вразливості під час техногенної аварії чи епідемічної загрози.

Натомість складніші з погляду каузальності, імперсональні та хронічні ризики частіше піддаватимуться впливу вмотивованих міркувань і зазнаватимуть значного тиску з боку політико-культурних чи ціннісних

чинників. До таких випадків належить оцінка впливу парникових газів на клімат, наслідків забруднення пластиком або ризиків, пов'язаних із довгостроковим використанням певних видів озброєння. Такі загрози сприймаються як менш детерміновані, що створює простір для ідеологічно забарвлених інтерпретацій та упередженого відбору інформації.

Деякі дослідники пов'язують цілі щодо точності з тенденцією до центральної обробки, а цілі щодо спрямованості – з периферійною обробкою інформації (Leeper & Slothuus, 2014). Історично, дані шляхи обробки інформації використовуються для пояснення процесу впливу переконуючих повідомлень в дуальних моделях, які ґрунтуються на припущенні, що процеси обробки інформації можна розділити на два загальні класи: ті, що діють автоматично, і ті, що діють контрольовано (Shiffrin & Schneider, 1977).

Обробка інформації відіграє вирішальну роль у розумінні того, як інформація про ризик впливає на сприйняття ризику. Комунікаційні та психологічні дослідження створили кілька теорій і моделей, які зосереджені на обробці інформації та переконанні. Перші теорії представляють двопроцесний підхід до теоретизування обробки повідомлень, формування ставлення та переконання, які постулюють, що переконання та обробка повідомлень діють через два різні режими обробки інформації. Один вимагає більше когнітивних зусиль і систематичної обробки інформації, а інший вимагає менше ресурсів і працює більш автоматично (Evans, 2008). Дві найбільш відомі моделі подвійних процесів, які можна використовувати для розгляду обробки інформації, це модель ймовірності свідомої обробки (ELM) (Petty & Cacioppo, 1986) і евристично-систематична модель (HSM) (Chaiken, 1987).

ELM і HSM мають кілька подібностей, які можна підсумувати в наступних пунктах. По-перше, вони обидві стверджують, що переконання може відбуватися за допомогою двох різних режимів обробки інформації. По-друге, ці моделі визнають, що прагнення до точності відіграє значну роль у впливі на обробку інформації. Однак ця мотивація до точності не обов'язково усуває

упередженість в обробці інформації, такі фактори, як попередні знання та існуюче ставлення до конкретної проблеми, можуть впливати на те, як люди обробляють інформацію. По-третє, вони припускають, що люди схильні економити когнітивні ресурси, навіть коли хочуть, щоб їхні судження були правильними. Нарешті, вони підкреслюють, що мотивація людини та здатність до обробки є вирішальними факторами у визначенні основного режиму обробки. У існуючих дослідженнях ELM і HSM було виявлено, що певні фактори можуть впливати на здатність обробки інформації. Серед них такі фактори як відволікання, нестача часу, знання проблеми та повторення повідомлень (Gawronski & Creighton, 2013).

Важливо відзначити, що модель RISP також розглядає обробку повідомлень і покладається на подвійні моделі для опису цього процесу, зокрема на евристично-систематичну модель (HSM). Сама евристично-систематична модель як теоретична основа для вивчення обробки інформації про екологічні ризики також була перевірена емпірично (наприклад, для вивчення процесів отримання інформації про ризики після ядерного інциденту (Yeonjae & Seoyong, 2014). У цьому сенсі можна знайти певний збіг з поглядами P. Slovic та ін. (2004), які вважають, що сприйняття ризику можна розуміти як подвійний процес, який поєднує в собі дві системи, перша характеризується своєю аналітичною, раціональною, контрольованою та цілеспрямованою природою, будучи трудомісткою і неквапливою у дотриманні нормативних принципів ймовірності, щоб генерувати поведінку, яка є логічною та керованою розумом. Навпаки, емпірична, автоматична та інтуїтивна (друга) система ризику як відчуття працює швидко, хоча це може бути менш точною, покладатися на евристики, асоціації, образи, емоції та почуття. Ці системи працюють у складній взаємодії між емоціями та раціональністю, «танець афекту та розуму» (Finucane et al., 2003).

Інші теорії, серед яких можна виділити модель обмеженої ємності мотивованої опосередкованої обробки повідомлень (LC4MP) (Lang, 2000). Ця

модель присвячена детальному розгляду механізмів і підпроцесів, за допомогою яких обробляються медіаповідомлення. LC4MP надає концептуальну основу для перегляду процесів медіа-комунікації, яку можна використовувати для розгляду комунікації в різних контекстах, включаючи екологічні ризики. Оскільки повідомлення про екологічні ризики часто передає складну інформацію в різних модальностях (наприклад, текст, зображення, відео та аудіо), LC4MP є корисною теоретичною основою для дослідження того, як люди обробляють ці повідомлення, оскільки вона розглядає обробку повідомлень, не зосереджуючись на конкретному типі та модальності інформації, яка міститься в повідомленні.

Модель LC4MP концептуалізує обробку медіа-повідомлень як взаємодію трьох підпроцесів, які відбуваються динамічно, безперервно та одночасно: кодування, зберігання та пошуку (Fisher&Weber, 2020)

Модель LC4MP стверджує, що людська система обробки даних має обмежений потенціал і працює з єдиним пулом когнітивних ресурсів, які розділені на такі категорії як необхідні ресурси, виділені ресурси, доступні ресурси та ресурси, що залишилися (Lang, 2006).

Згідно з LC4MP, під час взаємодії з медіа процеси опрацювання інформації відбуваються безперервно та паралельно. Цілі особистості, зміст повідомлення та його структура послідовно запускають як автоматичний, так і контрольований розподіл ресурсів між трьома ключовими підпроцесами: кодуванням, зберіганням та пошуком (відтворенням). Варто зауважити, що ці підпроцеси є базовими етапами функціонування пам'яті в когнітивній психології, що забезпечують повний цикл трансформації зовнішнього стимулу у внутрішній досвід.

Основні змінні моделі – формат медіа, структура повідомлення, його зміст та мета – перебувають у постійній взаємодії з індивідуальними атрибутами одержувача. Саме ця динамічна взаємодія визначає фінальну ефективність комунікації та ступінь залученості суб'єкта в аналіз запропонованої інформації.

Кодування відноситься до акту побудови уявного образу стимулу. Це процес, у якому інформація з повідомлення вибирається для подальшої обробки. Для того, щоб інформація була закодована, людина повинна контрольовано (свідомо) або автоматично виділяти їй якісь ресурси. Збереження повідомлення передбачає зв'язування закодованої інформації з уже накопиченою. Коли когнітивний ресурс виділяється для обробки медіаповідомлення, воно кодується. Ресурси можуть розподілятися контрольованим або автоматичним способом.

Зберігання розуміється як зв'язок новозакодованої інформації з раніше збереженою інформацією. Одночасна активація цих процесів активізує зв'язок між новою та наявною інформацією. У результаті створюється динамічне когнітивне уявлення, коли нова інформація кодується або коли раніше збережена інформація витягується. Одночасна діяльність зміцнює зв'язок. Отже, чим більше зв'язків утворює нова інформація з уже існуючою, тим ефективніше вона зберігається. Таким чином, цей процес розуміється як процедурне включення закодованої інформації в асоціативну структуру та описує, як інформація включається в довготривалу пам'ять.

Третій підпроцес – пошук. Цей підпроцес передбачає повторну активацію збереженої інформації з метою одночасної та паралельної обробки інформації. Обсяги вилученої відповідної інформації залежать від виділених ресурсів. Таким чином, у рамках цієї моделі цей процес можна описати як пошук в мережі асоціативної пам'яті певної інформації, а потім повернення її до робочої пам'яті через повторну активацію (Lang et al., 2013).

Висновки та модель. Вплив медіа на сприйняття ризику можна розглядати як багаторівневий процес, у якому відбувається послідовна взаємодія між інформаційними стимулами, мотиваційними чинниками й когнітивними механізмами обробки. У запропонованій когнітивно-мотиваційній моделі виділяються декілька ключових етапів і компонентів, що визначають, яким чином медіаповідомлення трансформуються у сприйняті характеристики та

образ ризику: 1) *медіаекспозиція, фільтр уваги і первинна мотиваційна активація*; 2) *виділення когнітивних ресурсів та обробка інформації*; 3) *зміни в сприйнятті ризику та інформаційній поведінці*. Таким чином, сприйняття екологічних ризиків є результатом багаторівневого процесу обробки інформації та ширших форм інформаційної поведінки.

Початковий етап: медіаекспозиція, фільтр уваги і первинна мотиваційна активація. Медіаповідомлення виступає первинним стимулом, який активує систему орієнтації й мотивації реципієнта. На цьому етапі формується мотиваційна готовність до сприйняття інформації, яка залежить як від персональних інтересів, установок, цілей (top-down процеси), так і від деяких характеристик самого стимулу – його новизни, перцептивної інтенсивності, емоційності чи сигнальної природи (bottom-up процеси). Властивості медіаповідомлення (структура, формат, зміст, інтенсивність візуальних чи емоційних елементів) та персональних особливостей реципієнта зумовлюють ступінь активації мотиваційної системи, що може бути контрольованою (свідоме залучення уваги) або неконтрольованою (автоматична реакція на стимул). Контрольований розподіл визначається медіакористувачем і пов'язується з цілями та особливостями медіакористувача. З іншого боку, автоматичний розподіл диктується переважно характеристиками самого повідомлення. Автоматичний розподіл ресурсів залежить від орієнтаційної реакції та первинних активацій в мотиваційних системах (Fisher&Weber, 2020).

На другому етапі відбувається *розподіл обмежених когнітивних ресурсів* для обробки інформації. Згідно з підходом LC4MP (Limited Capacity Model of Motivated Mediated Message Processing, Lang, 2006) та загальною логікою когнітивного напрямку досліджень, процес обробки медіаповідомлень включає три основні механізми (що в цілому можна співвіднести з процесами функціонування пам'яті) – кодування, зберігання і відновлення інформації. Їх ефективність також може залежати від рівня емоційної активації та валентності досвіду: повідомлення, що викликають сильні емоції або містять загрозові

сигнали, привертають більше когнітивних ресурсів. Емоції можуть виступати як медіатор між медіаповідомленням і когнітивною обробкою; негативні або ж інтенсивні емоції можуть підсилювати увагу, але в той же час знижувати складність когнітивної оцінки (зменшення здатності до складної оцінки або контекстуалізації інформації) та розподіляти когнітивні ресурси нерівномірно, акцентуючи увагу на специфічних характеристиках фактору ризику. Таким чином, емоційна динаміка виступає проміжним механізмом, який посилює або, навпаки, спотворює процеси обробки інформації про екологічні ризики та проблеми. Таким чином вплив на сприйняття ризику можливий умовно в двох можливих шляхах: Центральний шлях передбачає аналітичну оцінку змісту повідомлення, високу когнітивну залученість і формування більш стійких уявлень про ризик; Периферійний шлях ґрунтується на поверхневих ознаках (емоційні образи, ставлення до проблематики, перцептивна яскравість повідомлення тощо), що сприяє формуванню інтуїтивних оцінок. Співвідношення між цими шляхами визначається як властивостями повідомлення, так і індивідуальними чинниками – зокрема рівнем медіаграмотності, когнітивного навантаження, емоційної стабільності та мотивації до обробки інформації.

На фінальному етапі в результаті сукупної дії емоційних, когнітивних і мотиваційних механізмів формується ментальний образ ризику – інтегроване уявлення, що включає сприйняті характеристики загрози: її новизну, неконтрольованість, масштаб, потенційну шкоду, невизначеність тощо. Саме цей образ виступає базою для індивідуального сприйняття ризику й подальших поведінкових реакцій (уникнення, захист, байдужість тощо). Залежно від результатів обробки, подальші зміни у сприйнятті ризику можуть збільшити розрив між порогом достатності (те, що людина вважає, що їй потрібно знати) і поточними знаннями (те, що вона знає на даний момент). Базуючись на моделі RISP, різні змінні можуть або безпосередньо впливати на відчуття недостатності інформації (наприклад, сприйняті характеристики небезпеки), або діяти як

модератори (наприклад, сприйняті можливості збору інформації) перетворення недостатності інформації в поведінку пошуку інформації (Dunwoody & Griffin, 2015). Сформований ментальний образ ризику може підвищувати або знижувати подальшу медіаекспозицію через вплив на індивідуальну інформаційну поведінку та визначати її характер (через пошук підтверджень, інформаційну недостатність, уникання тривожних повідомлень тощо). Це можна розглядати як форму «зворотного зв'язку».

Важливо зазначити, що індивідуальний рівень сприйняття не існує у вакуумі. Медіа одночасно виконують функцію соціального конденсатора ризику як це розглядалося в моделі SARF (social amplification risk framework), посилюючи або послаблюючи суспільну увагу до певних загроз. Соціальні мережі, алгоритми персоналізації та візуальні формати комунікації сприяють формуванню медіатизованих колективних уявлень про ризики, які, у свою чергу, зворотно впливають на індивідуальне сприйняття через процеси соціального порівняння, конформізму або нормалізації.

Таким чином, загальний висновок, до якого можна дійти, полягає в тому, що медіа не лише інформують, а й структурно конструюють символічне середовище екологічних ризиків, у якому індивіди визначають власну позицію і поведінкові стратегії. Модель представлена на Рис. 1.3.

Рис. 1.3. Когнітивно-мотиваційна модель впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків

На нашу думку у межах представленої моделі інформаційна поведінка та медіазалученість може розглядатися як процесуальний рівень взаємодії індивіда з медіасередовищем, що визначає не лише факт контакту та активацію мотиваційних механізмів та уваги, але й характер їх подальшої когнітивної та емоційної обробки. Це певна фоновіа характеристика, яка впливає на проходження кожного з етапів. Інформаційна поведінка включає сукупність дій і стратегій, пов'язаних із вибором джерел, частотою та інтенсивністю споживання інформації, активністю пошуку, селективністю уваги, а також тенденціями до уникання або повторного звернення до контенту. У цьому сенсі вона виконує функцію психологічного фільтра, через який інформаційні сигнали набувають або втрачають суб'єктивну значущість, ще до етапу формування стійких уявлень про ризик.

Медіазалученість, у свою чергу, відображає ступінь когнітивної, емоційної та мотиваційної включеності індивіда у взаємодію з екологічною проблематикою в медіа та визначає глибину опрацювання отриманих повідомлень. Високий рівень залученості пов'язаний із більш тривалим утриманням уваги, схильністю рефлексивної обробки інформації та інтеграції нових даних у вже наявні знання й ціннісні орієнтації. Натомість низька залученість або перевантаження інформацією сприяють поверхневому, фрагментарному контакту з повідомленнями. Таким чином, інформаційна поведінка та медіазалученість виконують роль центрального механізму трансформації інформаційних сигналів у ментальні образи ризику, забезпечуючи зв'язок між характеристиками медіаповідомлень, індивідуальними та груповими модераторами й суб'єктивним сприйняттям екологічних і техногенних загроз у межах інтегративної моделі.

З огляду на центральну, на нашу думку, роль медіазалученості у трансформації інформаційних сигналів у суб'єктивне сприйняття ризику, її рівень може бути пояснений сукупністю когнітивних, ціннісних, досвідних та інформаційно-ситуаційних чинників. Передусім, суб'єктивна впевненість у

власній компетентності щодо розуміння екологічної інформації підвищує мотиваційну готовність до взаємодії з екологічним контентом і знижує бар'єри входу в більш глибоку обробку повідомлень. Проекологічні цінності та установки задають смислову релевантність проблематики, сприяючи стабільному інтересу та підтриманню уваги до екологічних тем у медіа.

Важливу роль відіграють також довіра до джерел інформації та відсутність відчуття інформаційного перевантаження, які визначають якість та сталість контакту з медіаповідомленнями та відсутність домінуючих чи конкуруючих інформаційних стимулів. Довіра підсилює готовність сприймати інформацію як значущу та вартою когнітивних зусиль, тоді як перевантаження знижує залученість і сприяє униканню такого контенту. Нарешті, безпосередній суб'єктивний досвід, пов'язаний з негативними екологічними явищами, підвищує особистісну значущість проблеми та посилює мотивацію до відстеження відповідної інформації. Сукупно ці чинники відображають різні рівні формування медіазалученості – від базової когнітивної доступності й ціннісної релевантності до емоційної значущості та інформаційного контексту.

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

1. Сприйняття ризику постає як багатовимірний і складний феномен, що був уведений у науковий обіг для опису специфічних умов та способів, за допомогою яких індивіди й соціальні групи оцінюють об'єкти, процеси та явища з точки зору їх потенційної небезпеки чи загрози або невизначеності, пов'язаною з ними. Його сутність полягає у суб'єктивній інтерпретації ризиків, що інтегрує когнітивні, емоційні, культурні та соціальні чинники й не зводиться лише до раціонального аналізу ймовірностей чи статистичних даних. У процесі вивчення даного феномену було сформовано кілька наукових підходів, які акцентують увагу на різних його аспектах.

Зокрема, психометрична парадигма розкриває індивідуально-когнітивні механізми оцінки фактору ризику від набору психометричних характеристик, соціологічно-культуральний напрямок наголошує на ролі колективних уявлень і культурних норм, тоді як міждисциплінарні та інтегративні підходи прагнуть поєднати різні рівні аналізу задля створення цілісної картини сприйняття ризику, доєднуючи до моделей аспекти комунікативних процесів та поширення інформації. Емпіричні дослідження підтверджують, що сприйняття ризику характеризується складними взаємозалежностями чинників: одні й ті самі детермінанти за різних ситуаційних і контекстуальних умов можуть чинити протилежний вплив на ментальні репрезентації небезпеки, особистісні та психологічні змінні частіше виступають як модератори, а не як прямі предиктори сприйняття ризику. Це свідчить про гнучкий і динамічний характер феномену, який вимагає комплексного та багаторівневого підходу для його адекватного розуміння і врахування великої кількості контекстуальних чинників у розгляді конкретних факторів ризику.

2. Медіа можуть «конструювати» екологічні та техногенні ризики як на індивідуальному, так і на масовому рівні. Конструювання не означає, що висвітлення не залежить від реальних явищ чи ризиків, але передбачає, що

медіа, виступаючи трансформатором інформації, яка в подальшому використовується для побудови ментального образу екологічних і техногенних ризиків громадськістю, можуть актуалізувати одні проблеми і позбавляти уваги інші, розставляти смислові акценти, посилювати та актуалізувати увагу до одних елементів, в той же час зменшуючи її до інших, та проводити зв'язки між різними елементами.

2) Екологічні та техногенні ризики – складна тема для журналістики. По-перше, це зумовлено об'єктивною складністю інформації, яка часто пов'язана з багатокомпонентними природними й технічними процесами, використанням складних наукових моделей і спеціалізованої термінології, а також відсутністю в засобах масової інформації внутрішніх механізмів узгодження експертних позицій щодо дискусійних питань. По-друге, через тиск зацікавлених груп, осіб та структур, які зацікавлені у поширенні повідомлень та інформації під певним кутом, яка б відображала їх інтереси й більш широкого соціально-політичного та культурного контексту в якому відбувається комунікація щодо екологічних та техногенних ризиків.

3) Хоча сформувані сталий список критеріїв, за яким відбираються та оформлюються медіаматеріали про екологічні та техногенні ризики, складно, адже вони залежать від багатьох ситуаційних чинників (напр., редакційна політика, роль та рівень свободи преси в суспільстві, особисті фільтри журналіста тощо), можна говорити про тенденції та фактори, які впливають і проявляються у процесі медіависвітлення екологічних і техногенних ризиків та проблем:

а) В цілому «соціальні» та «психологічні» характеристики ризику (напр., наявність соціально-політичного конфлікту, новизна та страх) з більшою ймовірністю будуть обумовлювати потрапляння інформації про ризик у ЗМІ та привабливість повідомлень про ризик для передавачів, ніж його абстрактні технічні характеристики (кількість потенційних постраждалих, ймовірність

виникнення та ін.), тобто важливим елементом уваги до проблеми є її «резонансність» з точки зору привернення уваги аудиторії (newsworthiness).

б) ЗМІ мають тенденцію спрямовувати увагу на події, а не на «хронічне», у тому числі в процесі інформування про екологічні та техногенні ризики. Наприклад, безаварійна робота техногенного об'єкту протягом багатьох років мало заслуговувала б на увагу, якщо б вона не була оформлена як подія (напр., нове технологічне відкриття чи аварія), що в цілому можна охарактеризувати як «ключові події», які на певний період актуалізують інформацію в порядку денному та запускають цикл «проблема-увага», а також загалом можуть змінювати характер висвітлення ризику.

в) Аудиторія зазвичай отримує інформацію у формі коротких, конкретних і дуже яскравих медіа-репортажів, які складаються з описів окремих подій чи явищ (наприклад, нещасних випадків, катастроф, відкриттів тощо), які часто подаються у сенсаційному ракурсі, а не як детальний розгляд питань і проблем та їх взаємозв'язків, а тому хронічні екологічно-техногенні ризики та проблеми, яким часто піддається громадськість, можуть бути позбавлені належної уваги в медіа, якщо вони не мають змоги бути оформлені як подія, про яку можна розповісти.

3. Молодь є однією з найбільш чутливих груп до медіавпливів у сфері екологічної комунікації, що зумовлено поєднанням високої загальної цифрові залученості, медіапрактиками та специфікою медіакористання, психосоціальним особливостям віку та незавершеністю формування окремих когнітивних механізмів контролю. Для молоді медіа можуть виступати потужним чинником формування екологічної свідомості, підвищення уваги до екологічних ризиків і проблематики, а також мотивації до проекологічної поведінки, особливо коли екологічна інформація інтегрується в групові норми та соціальну ідентичність. Водночас цей вплив може бути і амбівалентним: за відсутності глибокого когнітивного і емоційного опрацювання, відсутності критичного мислення він може посилювати неадекватні уявлення, формувати лише декларативні та

демонстративні позиції, підвищувати еко-тривогу, екологічну апатію та уникаючі моделі інформаційної поведінки. Отже, ефективна екологічна медіакомунікація, спрямована на молодь, потребує врахування не лише інформаційних, а й афективних, соціальних та вікових чинників, а також орієнтації на підтримку усвідомленої, стійкої та поведінково значущої екологічної позиції.

4. Інтегративна когнітивно-мотиваційна модель сприйняття ризику дає змогу пояснити, як інформаційні потоки медіа перетворюються на індивідуальні ментальні образи ризику та подальші поведінкові реакції. Модель містить три взаємопов'язані етапи:

- медіаекспозиція, фільтр уваги та первинна мотиваційна активація;
- виділення когнітивних ресурсів та обробка інформації;
- формування ментального образу ризику й зміни у сприйнятті та інформаційній поведінці.

На першому етапі медіаповідомлення виступає стимулом, що активує орієнтаційну та мотиваційну системи психіки, визначаючи, яка інформація пройде крізь фільтр уваги. На другому етапі задіюються когнітивні ресурси – процеси кодування, зберігання та відновлення інформації, які відбуваються в рамках обмеженої когнітивної ємності. Емоційна валентність і ступінь мотиваційної активації модулюють ефективність цих процесів, спрямовуючи обробку або через центральний шлях (аналітичний, глибокий), або через периферійний (інтуїтивний, емоційно-асоціативний). На фінальному етапі формується ментальний образ ризику – інтегроване уявлення про характер, небезпеку та контрольованість загрози, яке стає основою для подальшої поведінкової реакції.

У межах запропонованої моделі інформаційна поведінка та медіазалученість виступають центральним процесуальним механізмом, що трансформує медіасигнали у суб'єктивні образи ризику. Інформаційна поведінка функціонує як первинний психологічний фільтр (селекція та відбір контенту),

тоді як медіазалученість визначає глибину когнітивно-емоційної обробки та інтеграції повідомлень у систему знань індивіда. Рівень такої залученості детермінується комплексом когнітивних (інформаційна самоефективність), аксіологічних (екологічні установки), досвідних та ситуаційних (довіра, відсутність перевантаження) чинників, які сукупно визначають суб'єктивну значущість та якість взаємодії з екологічно релевантною інформацією.

Таким чином, сприйняття екологічних ризиків є результатом динамічної взаємодії когнітивних, емоційних, мотиваційних і комунікативних процесів, що розгортаються у медіатизованому інформаційному середовищі. Розроблена модель дає змогу простежити, як медіавплив перетворюється на суб'єктивні уявлення про ризики, як виникають індивідуальні відмінності в інтерпретації, та яким чином формується інформаційна залученість – готовність до пошуку, оцінки і використання екологічної інформації.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях автора:

Чаплінська, Ю., & Казначеев, М. (2023). Психологічні особливості сприйняття екологічних ризиків в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*, (16), 56–63.
<https://doi.org/10.30970/PS.2023.16.8>

Kaznacheev, M. (2024). The media-psychological model of environmental risk perception. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 30(1), 27-38.
<https://doi.org/10.61727/sssppj/1.2024.27>

Казначеев, М. (2023). Сприйняття екологічних і техногенних ризиків громадськістю в умовах війни. У *III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»* (с. 145-147). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А.
https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40929/1/Zbirnyk_tez_konferentsiyi_2023.pdf

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МЕДІА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ НА СПРИЙНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ І ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ МОЛОДЦЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

У другому розділі представлено опис дизайну емпіричного дослідження, включно з описом інструментарію та етапів проведеного дослідження, а також описано та проаналізовано основні отримані результати.

2.1 Методологія та обґрунтування дизайну дослідження впливу медіа та інформаційної поведінки на сприйняття екологічних і техногенних ризиків молодцю в умовах війни

Обґрунтування у теоретичній частині роботи доцільності вивчення відносно сталих компонентів впливу медіа через розкриття зв'язку і впливу індивідуальної інформаційної поведінки, медіаактивності та медіазалученості на сприйняття екологічних і техногенних ризиків дало змогу розробити комплексний план емпіричного дослідження впливу медіа на сприйняття екологічних та техногенних ризиків молодцю, який містить три послідовні етапи, кожен з яких має відповідну мету, завдання та очікувані результати: підготовчий, пілотажний (апробаційний) та основний етапи.

Підготовчий етап. На даному етапі було здійснено відбір і розробку інструментарію, що дозволило комплексно дослідити як інформаційну поведінку респондентів, так і особливості їхнього сприйняття екологічних і техногенних ризиків. Зокрема:

1) Проведено аналіз існуючих методик і наукових підходів до вивчення інформаційної поведінки та медіаактивності та виокремлено ключові компоненти інформаційної поведінки в медіа, які були висвітлені у відповідній статті та включали *пошук інформації, ненавмисне отримання інформації,*

інформаційну залученість, уникнення та ігнорування інформації, обмін інформацією (Казначеев, 2025).

2) Сформовано *анкету диференційних соціально-демографічних та інформаційно-поведінкових змінних* (Дод. А), яка містить такі характеристики: стать, вік, освіта, регіон та місце проживання, наявність дітей, самооцінка характеру інформаційної поведінки в медіа, самооцінка характеру інформаційної поведінки в медіа стосовно екологічно релевантної інформації.

3) Розроблено Опитувальник *«Інформаційна поведінка щодо екологічної інформації в медіа»* (Дод. Б), який спрямований на встановлення когнітивних, емоційних та поведінкових аспектів взаємодії з екологічно релевантною інформацією. Пункти опитувальника відображають специфіку інформаційної поведінки стосовно екологічно-релевантної інформації, включаючи як увагу до такого роду інформації, так і інші аспекти інформаційної поведінки в медіасередовищі, такі як поширення інформації, ситуативну залученість, її емоційний відгук на споживача, уникання та ігнорування інформації з різними мотиваційними схемами, аспекти рефлексії та когнітивної інтеграції та інформаційно-пошукову поведінку. Для оцінки була використана класична 5-бальна шкала Лайкерта, яка передбачає відповіді за ступенем згоди з наведеною характеристикою поведінки або частотою прояву відповідної поведінки. Попередня апробація, показники конструктивної валідності та закладені конструкти розробленого інструменту наведено у відповідній статті (Казначеев, 2025).

4) Сформовано *набір шкал для вимірювання сприйняття екологічних і техногенних ризиків у мирний і воєнний час для країни в цілому (соціетальний і соціальний вимір сприйняття екологічних ризиків)* (Дод. В). Для оцінки екологічних та техногенних ризиків було сформовано список екологічних та техногенних ризиків, які оцінювалися за шкалою сприйнятої серйозності. Для оцінки ризиків була обрана 7-бальна шкала Лайкерта. Формування списку відбувалося при залученні консультацій спеціалістів екологів. Сформований

список включає широкий спектр об'єктів, процесів і явищ, які потенційно можуть слугувати джерелами екологічних та техногенних ризиків і загроз або існують як наявні екологічні проблеми. Перелік містить 35 пункта, які відображають різноманітні екологічні та техногенні ризики, спричинені негативними екологічними та техногенними факторами як мирного, так і воєнного часу в загальнонаціональному контексті.

5) Сформовано набір шкал для вимірювання персоналізованого сприйняття ризику, пов'язаного з негативними екологічними і техногенними чинниками (Дод. Г). Сприйнятий особистий ризик – це суб'єктивна оцінка сприйнятого особистого ризику, пов'язаного з можливими негативними екологічними і техногенними чинниками. Дана змінна вимірювалася також за 7-бальною шкалою Лайкерта. Ця змінна відображає сприйняту особисту вразливість та сприйнятий особистий ризик, пов'язаний з можливими негативними екологічними і техногенними факторами і містить 7 об'єктів оцінки.

6) Для визначення регіональної специфіки сприйняття ризику та екологічної проблематики були використані дві дихотомічні шкали, які відображають оцінки ризику для регіону проживання учасників дослідження з точки зору актуальності для регіону (Дод. Г) та ймовірності виникнення, подальших негативних змін (Дод. Д).

7) Відібрано низку додаткових змінних, які були включені в загальний діагностичний інструментарій дослідження для прогнозування інформаційної залученості та перевірки висунутих гіпотез: 1) інтолерантність до невизначеності, 2) енвайронментальні установки, 3) довіра до екологічної інформації при щоденному медіаспоживанні, 4) особистий досвід пов'язаний з екологічними проблемами, 5) рівень медіаекспозиції, 6) рівень інформаційного перевантаження, 7) рівень інформаційного стресу, 8) оцінка стану навколишнього середовища в регіоні проживання, 9) орієнтація на найближче оточення при споживанні інформації.

1) *Інтолерантність до невизначеності* вимірювалася за допомогою шкали IUS-12 (Шкала інтолерантності до невизначеності – скорочена форма) (Дод. Е). IUS-12 (Carleton et al., 2007) – це самооціночне вимірювання, яке оцінює схильність людини негативно реагувати на невизначеність щодо майбутнього. Шкала містить 12 пунктів із 5-бальною шкалою відповідей Лайкерта від 1 (зовсім не характерно для мене) до 5 (цілком характерно для мене), щоб оцінити, як люди справляються з невизначеними ситуаціями. IUS-12 також був визнаний надійним інструментом визначення рівня інтолерантності до невизначеності в неклінічних популяціях (Fourtounas and Thomas, 2016). У 2021 році IUS-12 було адаптовано для української популяції, де була продемонстрована гарна валідність і надійність інструмента (Громова, 2021). На нашій вибірці перевірка надійності шкали IUS-12 показала добру внутрішню узгодженість (Cronbach's $\alpha = 0,837$).

2) *Енвайронментальні установки* вимірювалися за допомогою шкали New Ecological Paradigm (Нова Екологічна Парадигма) (NEP) (Дод. Є), яка є загальнозживаним інструментом для вимірювання проєкологічних установок та екологічного світогляду респондентів. Початково розроблена Р. Е. Данлап і К. Д. Ван Лієр (1978) як альтернатива домінуючій соціальній парадигмі, вона була переглянута та удосконалена у пізнішій версії (Revised NEP) з метою кращого охоплення різних аспектів екологічної орієнтації (зокрема: *межі зростання, неантропоцентризм, крихкість природної рівноваги, відкидання винятковості людини та можливість екокризи*).

У класичній ревізованій версії NEP (Dunlap et al., 2000) шкала складається з 15 пунктів, які оцінюються за 5-бальною шкалою Лайкерта (1 = категорично не погоджуюсь; 5 = категорично погоджуюсь). Деякі твердження формулюються в зворотному варіанті і тому вимагають реверсного кодування перед підрахунком сумарного балу. Бал за NEP зазвичай розглядають як середнє або сумарний індекс: вищі значення відображають більш виражену проєкологічну позицію. Ревізована шкала має підтверджену структуру і часто аналізується як

одновимірний індекс або з розглядом підмасивів (факторів). Використання NER в українському соціокультурному контексті було описане І. В. Кряж. Дослідниця повідомляє про досвід застосування та практичні результати адаптації інструмента для української аудиторії (Кряж, 2021). На нашій вибірці внутрішня узгодженість інструмента шкала NER за інтегральною шкалою становила $\alpha = 0.75$, що в цілому відповідає загальній тенденції, яка спостережується в інших дослідженнях, проведених в різних часових та культуральних контекстах, що свідчить про достатню узгодженість пунктів шкали між собою для визначення досліджуваного конструкта, і, що вони при цьому не надмірно дублюють одне одного.

3) *медіазалученістю до інформації*, яка буде виміряна сумою балів пунктів опитувальника, присвяченого вивченню інформаційної поведінки стосовно екологічної інформації – в загальний бал були включені пункти присвячені увазі до інформації і її відстежуванні – п. 5, інтересу та зацікавленості – п. 2 і п. 3, емоційному відгуку – п. 6, глибині когнітивної обробки (пам'ять і рефлексія) п. 11 та суб'єктивній оцінці впливу інформації на погляди – п. 12 та поведінку – п. 13). Шкала продемонструвала чудову надійність та внутрішню узгодженість ($N=7$, $\alpha = 0.822$).

З огляду на необхідність оптимізації тривалості опитування та зменшення навантаження на респондентів, що могло вплинути на їхню залученість і достовірність відповідей, для вимірювання окремих побічних індикаторів було використано однопунктові шкали у форматі анкети (дод. Ж):

1) *Довіра до екологічної інформації в медіа* відображає ступінь упевненості респондента у достовірності, об'єктивності та надійності повідомлень про екологічні ризики чи проблеми, які поширюються засобами масової інформації. Довіра до джерел інформації є важливим чинником формування інформаційної поведінки та впливає на готовність сприймати, перевіряти чи поширювати відомості екологічного змісту. Даний конструкт вимірювався за допомогою пункту анкети «*Я схильний довіряти інформації про*

екологічні та техногенні ризики з медіаджерел, якими постійно користуєся». Оцінювання здійснювалося за 5-бальною шкалою Лайкерта (від 1 – «зовсім не згоден» до 5 – «повністю згоден»).

2) *Суб'єктивна оцінка екологічної ситуації в регіоні проживання відображає загальне уявлення респондента про рівень екологічної безпечності та масштаб наявних проблем у місці проживання. Цей показник інтегрує когнітивно-перцептивний аспект сприйняття локального екологічного контексту. Для його вимірювання використовувалася 4-пунктова шкала: «Як би ви оцінили екологічну ситуацію в регіоні вашого проживання? 1 – Повністю задовільна ситуація – екологічна ситуація в регіоні мого проживання не несе ризиків для здоров'я та повністю безпечна, немає суттєвих ризиків для довкілля. 2 – Незначні екологічні проблеми, які при проведенні природоохоронних заходів та з плином часу можуть бути вирішені та не несуть суттєвої загрози. 3 – Напружена ситуація, незадовільна екологічна ситуація може впливати на здоров'я, погіршує умови життя, особливо вразливих груп населення та може нести ризики для довкілля. 4 – Кризова ситуація – в регіоні мого проживання існують значні екологічні проблеми, які негативно впливають на здоров'я населення та погіршують умови життя, несуть значну загрозу довкіллю».*

3) *Особистий досвід, пов'язаний з негативними екологічними факторами, відображає суб'єктивне сприйняття респондентом власного чи опосередкованого досвіду зіткнення з проявами деградації довкілля, забруднення, стихійних лих або техногенних катастроф. Дослідження попередніх років свідчать, що безпосередній контакт із екологічними загрозами підвищує чутливість до екологічних тем та сприяє інформаційній активності. Ця змінна вимірювалася за допомогою наступного пункту анкети: «Мій колишній досвід чи досвід моїх близьких, пов'язаний зі стихійними лихами, техногенними аваріями чи в цілому екологічними проблемами, робить мене більш уважним / уважною до подібних ризиків». Відповідь оцінювалися за 5-бальною шкалою Лайкерта (1 – «зовсім не згоден»; 5 – «повністю згоден»).*

4) *Інформаційна самоефективність щодо екологічної інформації* – це впевненість особи у власній здатності ефективно шукати, розуміти й інтерпретувати повідомлення про екологічні та техногенні ризики. Вона відображає суб'єктивне відчуття наявності когнітивних і інформаційних ресурсів, необхідних для осмислення екологічних проблем та прийняття на їх основі усвідомлених рішень. Вимірювалася за допомогою 5-бальної шкали Лайкерта за рівнем згоди з твердженням (1 – «зовсім не згоден»; 5 – «повністю згоден»): *«Я відчуваю, що маю необхідні ресурси, щоб зрозуміти інформацію про екологічні та техногенні ризики чи проблематику в цілому, яку знайду або отримаю».*

5) *Соціальна зумовленість інформаційного споживання* – це міра впливу соціальних норм і думок найближчого оточення на інтерес до екологічної інформації та способи її оцінки (приклади тверджень: *«Ставлення моїх однолітків чи ближнього оточення до екологічної проблематики впливає на мою увагу до неї», «Я орієнтуюся на думки соціального оточення при споживанні екологічної інформації».*

6) *Інформаційне перевантаження та стрес* – психоемоційне перевантаження відображає вплив стресу та надмірного інформаційного потоку на здатність індивіда зосереджуватись на екологічній тематиці. Він описує стан інформаційної втоми та емоційного виснаження, що потенційно знижують увагу до екологічної інформації. *«Обсяг інформації, який я отримую під час війни, переповнює мене, тому мені важко звертати увагу на інформацію, пов'язану з екологічною проблематикою», «Мені зараз важко зосереджуватися на подібного роду інформації через стрес та напругу».*

7) *Оцінка ролі екологічного чинника у здоров'ї*: оцінка того, наскільки, на думку респондента, вагомими є екологічний чинник та навколишнє середовище у фізичному і психологічному здоров'ї та благополуччі. Використовувалася 7-бальна шкала від 1 до 7, де 1 – зовсім неважливе, незначиме, а 7 – один з найважливіших чинників.

Пілотажний (апробаційний) етап. На цьому етапі здійснено апробацію розроблених інструментів на невеликій вибірці респондентів студентської групи ($n=22$). Завданням було:

- а) перевірити зрозумілість формулювань питань та адекватність запропонованих шкал;
- б) оцінити надійність отриманих даних (внутрішня узгодженість, відтворюваність відповідей);
- в) визначити конструктну валідність опитувальника спрямованого на вивчення інформаційної поведінки (шляхом первинного факторного та аналізу надійності виокремлених блоків);
- г) за необхідністю внести корективи до інструментарію для підвищення точності й валідності дослідження.

Основний етап дослідження

Вибірка. Дослідження проводилося у період з квітня 2024 року по січень 2025 року у форматі онлайн-опитування. До участі залучалися респонденти віком від 16 до 37 років, які проживали на території України на момент проведення дослідження.

Загальна кількість учасників становила 229 осіб, серед них 156 жінок та 73 чоловіки. Основу вибірки склали старшокласники (10–11 класи) та студентська молодь з великих міст, що здобувають освітній рівень бакалавра або магістра. Добір респондентів здійснювався за принципом добровільної участі з використанням онлайн-анкетування, із віковими обмеженнями (до 37 років) та критерієм проживання в Україні. За регіональним розподілом більшість респондентів були з Києва та Київської області (117 осіб) та Львова та Львівської області (51), а також з інших регіонів України (61), зокрема Хмельницької (19), Житомирської (15), Одеської (7), Дніпропетровської (6), Харківської (4) областей та інших регіонів (10 осіб). Щоб забезпечити високу якість даних, скринінг даних у цій роботі включав два кроки: по-перше, ми

видалили спостереження з відсутніми значеннями; по-друге, було видалено нелогічні відповіді або однакові відповіді на всі питання.

Крім основної вибірки, було залучено експертну групу, до якої увійшли 21 фахівець у сфері екологічної безпеки, що працюють або співпрацюють з організаціями DTEK та Nibulon, і мають стаж роботи у галузі не менше трьох років.

Перед дослідженням було отримано інформовану згоду від учасників та проведено інструктування. Дані були зібрані онлайн за допомогою Google Forms та проаналізовані за допомогою стандартного статистичного програмного забезпечення SPSS (версія 21). Хоча розмір вибірки є достатнім для виявлення загальних закономірностей та формування змістовних висновків.

Логіка емпіричного дослідження та система гіпотез. Емпіричне дослідження побудоване відповідно до запропонованої інтегративної концептуальної моделі сприйняття екологічних і техногенних ризиків та має поетапну логіку: від виявлення типових форм інформаційної поведінки – до аналізу їхнього зв'язку зі сприйняттям ризику, механізмів цього зв'язку та чинників, що зумовлюють саму медіазалученість. Така послідовність дозволяє перейти від опису структури явища до пояснення його психологічних особливостей.

Етап I. Типологізація та контекстуалізація (гіпотези 1, 2).

Гіпотеза 1 (Типологія). Вихідною тезою є припущення про неоднорідність аудиторії. Припускається, що незалежно від формальних демографічних ознак, респонденти диференціюються на стійкі кластери за особливостями інформаційної поведінки та рівнем загальної залученості в екологічний медіадискурс. Це вимагає проведення кластерного аналізу (K-means) та факторизації для виділення стійких патернів медіаспоживання, які стануть незалежними змінними для подальшого аналізу.

Додаткова Гіпотеза 2 (Воєнний контекст). Сприйняття екологічних ризиків, асоційованих з воєнними діями, буде статистично значущо вищим

порівняно з іншими екологічними загрозами. Це пояснюється ефектом «загальної актуалізації» (priming effect) та дією евристик доступності, які підсилюють суб'єктивну оцінку загрози на додаток до її об'єктивних характеристик.

Етап II. Диференціація впливу (Рівень групових відмінностей)

Після виділення типів аудиторії (Етап I), логіка дослідження переходить до перевірки наявності зв'язку між цими типами та рівнем сприйняття ризику.

Гіпотеза 3 (Групові відмінності). Гіпотеза полягає у тому, що виявлені раніше патерни інформаційної поведінки та рівні медіазалученості детермінують різницю у сприйнятті екологічних загроз. Підтвердження цієї гіпотези (статистично значущі відмінності за критеріями Краскела-Уолліса/Манна-Уїтні) є підставою для переходу до наступного етапу – спроби з'ясування глибинної природи цього впливу.

Етап III. Експланаторний аналіз особливостей.

Гіпотеза 4 (Медіація) полягає у тому, що вплив медіаекспозиції на сприйняття ризику не є прямим. Він опосередковується (медіюється) рівнем залученості: афективної (емоційний відгук) та когнітивної (глибина обробки інформації). Тобто, сама по собі кількість новин, які потрапляють у поле уваги, не підвищує відчуття загрози, якщо не відбувається емоційного чи інтелектуального залучення.

Гіпотеза 5 (Персоналізація ризику) полягає у тому, що роль медіа є різною при оцінці особистих ризиків (personal-level risk perception) та колективних ризиків (societal-level risk perception). Очікується, що медіавплив є сильнішим для колективних ризиків (де відсутній власний досвід) і слабшим для персональних.

Гіпотеза 6 (Порівняльна сила впливу). Порівняння відносної ваги медіаекспозиції та медіазалученості у формуванні сприйняття ризику. Метою цієї гіпотези є перевірка припущення про те, що глибина переробки інформації

(залученість) є більш значущим предиктором, ніж частота контактів (експозиція).

Етап IV. Прогностичне моделювання (предиктивний рівень). На фінальному етапі, базуючись на доведеній значущості медіазалученості, ми побудуємо прогностичні моделі.

Гіпотеза 7 (Предиктори залученості). (За умови підтвердження важливості залученості). Виявлення факторів (предикторів), на основі яких можна прогнозувати високий рівень медіазалученості аудиторії.

Гіпотеза 8 (Регіональний прогноз та актуалізація порядку денного). Медіазалученість та медіаекспозиція відіграють ключову роль у тому, чи обере респондент певний екологічний ризик як «актуальний» для свого регіону. *Гіпотеза 8(а)* (нульова гіпотеза для перевірки): Групи з різним рівнем залученості не матимуть відмінностей в обранні актуальних ризиків (тестується для спростування/підтвердження альтернативи). Додаткове аналітичне завдання: побудова моделі (на прикладі конкретного ризику), що визначає прогностичну вагу медіачиннику у ймовірності вибору ризику як пріоритетного для регіону.

Обробка результатів дослідження була багатоетапною і містила наступні компоненти:

1. Кластеризація респондентів за методом K-середніх. Учасники об'єднувалися в групи на основі їхніх відповідей на *опитувальник, призначений для оцінки аспектів інформаційної поведінки, пов'язаної з інформацією, яка присвячена екологічній проблематиці та техногенній безпеці.* Метою кластеризації було виявлення груп осіб із подібними характеристиками інформаційної активності та способами взаємодії з екологічним медіаконтентом. Сформовані групи надалі використовувалися як категоріальна змінна для визначення відмінностей у сприйнятті екологічних ризиків досліджуваними з різними типами інформаційної поведінки.

Крім того, для глибшого аналізу структури опитувальника було проведено факторизацію отриманих даних. На основі виділених факторів було розраховано

стандартизовані факторні бали (factor scores), які надалі використано для повторної кластеризації. Метою цього етапу було уточнення та підвищення чіткості виявлених поведінкових патернів, а також ідентифікація більш диференційованих та прихованих типів інформаційної поведінки. Отримані структури було детально проаналізовано – як у контексті змістовних характеристик виділених факторів, так і з точки зору специфіки кластерів, які відображають різні стилі споживання, пошуку, реакцій та інтерпретації екологічної інформації.

2. Аналіз відмінностей у сприйнятті ризику в залежності від типу інформаційної поведінки і рівня медіаекспозиції. На цьому етапі оцінювалося, які специфічні відмінності у сприйнятті екологічних і техногенних ризиків існують між групами, враховуючи як загальні, так і специфічні екологічні і техногенні загрози воєнного часу та ризики, пов'язані з деякими екологічними і техногенними факторами в умовах мирного часу.

а) Ідентифікація та класифікація ризиків.

Об'єкти оцінки оцінювалися респондентами за ступенем серйозності, яку вони становлять для всієї країни. Респондентам пропонувалося оцінити за 7-бальною шкалою перелік факторів екологічних і техногенних ризиків, комплексно враховуючи їх ймовірність, поширеність та серйозність в загальнонаціональному контексті (для країни). Ці ризики для зручності класифікувались за широкими категоріями: (1) забруднення повітря, (2) екологічні проблеми з водоймами і водними ресурсами, (3) забруднення, деградація і порушення ґрунтів, (4) ймовірнісні промислові і техногенні небезпеки, (5) екологічні ризики пов'язані з управлінням відходами, (6) ризики для екосистем, біорізноманіття від природних лих та ризики, пов'язані зі зміною клімату, (7) специфічні екологічні ризики пов'язані з війною.

б) Порівняти сприйняття ризику в мирний і воєнний час. Щоб зрозуміти, як відрізняється сприйняття ризиків в умовах воєнного і мирного часу, порівнюються оцінки ризиків для парних шкал у мирний та воєнний час, а

також тих, що викликані чинниками мирного та воєнного часу за допомогою тесту Вілкоксона (*наприклад, порівняння сприйняття ризиків пов'язаних з атомною енергетикою в мирний і у воєнний час; порівняння сприйняття ризику від забруднення повітря промисловістю та внаслідок бойових дій тощо*).

Нульова гіпотеза (H_0) полягає в тому, що немає різниці в оцінках ризиків викликаних чинниками мирного і воєнного часу, або що середня різниця між парами дорівнює нулю.

Альтернативна гіпотеза (H_1) полягає в тому, що існує різниця в оцінках ризиків між тими, які викликані чинниками мирного і воєнного часу, або що середня різниця між парами не дорівнює нулю.

в) Виявити, чи існують статистично значимі відмінності в сприйнятті ризиків на національному рівні (в цілому для країни) між сформованими кластерами інформаційної поведінки за допомогою тесту Н-Крускала-Уолліса, з подальшим попарним порівнянням груп за допомогою тесту множинного порівняння Данна з поправкою Бонферроні. Порівнюються, як різні кластери, сформовані за типом інформаційної поведінки, сприймають екологічні та техногенні ризики на загальнонаціональному рівні, використовуючи тест Н-Крускала-Уолліса для виявлення статистично значущих відмінностей і подальшого дослідження різниць між групами.

Нульова гіпотеза (H_0): Немає суттєвої різниці в розподілі оцінок сприйняття екологічних і техногенних ризиків між групами, сформованими за типом інформаційної поведінки.

Альтернативна гіпотеза (H_1): принаймні одна група, сформована за типом інформаційної поведінки, має розподіл, який значно відрізняється від інших.

г) Порівняння груп за рівнем медіаекспозиції за тестом Н-Крускала-Уолліса – для вивчення безпосереднього впливу частоти медіаекспозиції на сприйняття екологічних і техногенних ризиків

Нульова гіпотеза (H_0): Немає суттєвої різниці в розподілі оцінок сприйняття екологічних і техногенних ризиків між групами сформованими за рівнем медіаекспозиції.

Альтернативна гіпотеза (H_1): принаймні одна група, сформована за рівнем медіаекспозиції, має розподіл, який значно відрізняється від інших.

д) Вивчити вплив медіаекспозиції на сприйняття екологічних ризиків із урахуванням когнітивної та афективної складових залученості як медіаторів цього впливу. Аналіз здійснюється на прикладі двох типів ризиків: ризиків, пов'язаних із некоректним управлінням побутовими відходами, та ризиків, зумовлених забрудненням ґрунтів унаслідок господарської діяльності. Передбачається, що когнітивна (п. 11 в опитувальнику (дод. Б) і афективна (п. 6 в опитувальнику (дод. Б) залученість при взаємодії з екологічно-релевантною інформацією опосередковує (медіює) вплив рівня медіаекспозиції на сприйняття екологічних ризиків.

H_1 : Більший рівень медіаекспозиції позитивно пов'язаний з вищою афективно-когнітивною залученістю.

H_2 : Вища афективна і когнітивна залученість позитивно пов'язана з більшим сприйнятим ризиком неправильного управління побутовими відходами.

H_3 : Позитивний вплив медіаекспозиції на сприйняття ризику опосередковується афективною і когнітивною залученістю.

H_4 : Після врахування когнітивної і афективної залученості, прямий вплив медіаекспозиції на сприйняття ризику буде незначним (повна медіація).

е) Порівняння кластерів в оцінці *індивідуальних персоналізованих ризиків*, пов'язаних з негативними екологічними чинниками із застосуванням тесту Н Крускала-Уолліса для виявлення суттєвих відмінностей між кластерами в оцінці персоналізованих ризиків. Кожен сформований кластер порівнюється з точки зору оцінки конкретних екологічних загроз з врахуванням індивідуальної оцінки персонального ризику.

Нульова гіпотеза (H_0): Немає суттєвої різниці в розподілі оцінок сприйняття персонального ризику, пов'язаного з екологічними і техногенними факторами, між групами, сформованими за типом інформаційної поведінки.

Альтернативна гіпотеза (H_1): принаймні одна група, сформована за типом інформаційної поведінки, має розподіл, який значно відрізняється від інших.

є) Порівняння груп за рівнем медіаекспозиції за тестом Н Крускала-Уолліса для з'ясування безпосереднього впливу частоти медіаекспозиції на сприйняття персонального ризику, пов'язаного з негативними екологічними і техногенними чинниками.

Нульова гіпотеза (H_0): Немає суттєвої різниці в розподілі оцінок сприйняття персонального ризику, пов'язаного з екологічними і техногенними факторами, між групами, сформованими за рівнем медіаекспозиції.

Альтернативна гіпотеза (H_1): принаймні одна група сформована за рівнем медіаекспозиції має розподіл, який значно відрізняється від інших.

3. Зв'язок між сприйняттям ризику та рівнем залученості та медіаекспозицією.

На третьому етапі аналізується зв'язок між сприйняттям екологічних ризиків за допомогою кореляційного аналізу. Перевіряється, чи існують монотонні зв'язки між а) рівнем залученості і б) рівнем медіаекспозиції зі сприйняттям визначеного ряду екологічних і техногенних ризиків, використовуючи коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Для ризиків у загальнонаціональному вимірі:

а) Нульова гіпотеза (H_0): Немає монотонного зв'язку між рівнем залученості та сприйняттям екологічних і техногенних ризиків.

Альтернативна гіпотеза (H_1): існує значний монотонний зв'язок між рівнем залученості та сприйняттям екологічних і техногенних ризиків.

б) Нульова гіпотеза (H_0): Немає монотонного зв'язку між рівнем медіаекспозиції та сприйняттям екологічних і техногенних ризиків.

Альтернативна гіпотеза (H_1): існує значний монотонний зв'язок між рівнем медіаекспозиції та сприйняттям екологічних і техногенних ризиків.

Для персоналізованих (особистих) ризиків:

а) Нульова гіпотеза (H_0): Немає монотонного зв'язку між рівнем залученості та сприйняттям персонального ризику, пов'язаного з екологічними і техногенними факторами.

Альтернативна гіпотеза (H_1): існує значний монотонний зв'язок між рівнем залученості та сприйняттям персонального ризику, пов'язаного з екологічними і техногенними факторами.

б) Нульова гіпотеза (H_0): Немає монотонного зв'язку між рівнем медіаекспозиції та сприйняттям персоналізованих екологічних і техногенних ризиків.

Альтернативна гіпотеза (H_1): існує значний монотонний зв'язок між рівнем медіаекспозиції та сприйняттям персоналізованих екологічних і техногенних ризиків.

4. Фактори інформаційної залученості. На передостанньому етапі перевіряється, чи пов'язана інформаційна залученість до екологічної інформації (як залежна змінна) із низкою виокремлених психологічних, контекстуальних і інформаційно-психологічних чинників.

З метою визначення психологічних і когнітивних чинників, що зумовлюють інформаційну залученість до екологічної інформації, було проведено множинний регресійний аналіз. Такий підхід дає змогу оцінити внесок окремих незалежних змінних у варіацію залежної змінної та визначити силу і напрям зв'язків між ними.

Основною метою аналізу є виявлення того, чи пов'язана *інформаційна залученість до екологічної інформації* (залежна змінна), яка була виведена як інтегрований показник (сума балів) за пунктами *опитувальника, присвяченого вивченню інформаційної поведінки стосовно екологічної інформації* (в загальний бал були включені пункти присвячені увазі до інформації і її відстежуванні – п.

5, інтересу та зацікавленості – п. 2 і п. 3, емоційному відгуку та залученості – п. 6, глибині когнітивної обробки (пам'ять і рефлексія) – п. 11 та суб'єктивній оцінці впливу інформації на погляди – п. 12 та поведінку – п. 13 (Дод.Б) з такими індивідуально-психологічними та інформаційними характеристиками респондентів: *Толерантність до невизначеності (IUS-12)* – здатність особи адаптуватися до неоднозначних або непередбачуваних ситуацій, що може впливати на схильність сприймати або уникати інформації про ризики; *Оцінка екологічної ситуації в регіоні проживання* – суб'єктивне уявлення про рівень екологічної безпеки та стану навколишнього середовища в місці проживання; *Енвайронментальні атитюди (NEP)* – стійкі переконання та ціннісні орієнтації, що відображають ставлення до природи та деяких аспектів екологічної проблематики (описані в інструментарії); *Інформаційна самоефективність* – рівень упевненості особи у власних здібностях знаходити, оцінювати та ефективно інтерпретувати інформацію про екологічні питання; *Особистий досвід, пов'язаний з екологічними проблемами та катастрофами* – наявність особистого або близького опосередкованого досвіду, пов'язаного зі стихійними лихами, техногенними аваріями чи екологічними проблемами; *Довіра до медіа, що висвітлюють екологічні ризики* – загальна суб'єктивна оцінка достовірності, надійності та об'єктивності джерел інформації які висвітлюють екологічну проблематику.

Нульова гіпотеза (H_0): *інтолерантність до невизначеності, енвайронментальні атитюди, інформаційна самоефективність, досвід, пов'язаний з екологічними проблемами, оцінка екологічної ситуації в регіоні проживання та довіра до медіа, які висвітлюють екологічну проблематику не є статистично значущими предикторами інформаційної залученості до екологічної інформації.*

Альтернативна гіпотеза (H_1): Принаймні одна з наведених змінних є статистично значущим предиктором інформаційної залученості до екологічної

інформації, тобто існує статистично підтверджений зв'язок між рівнем інформаційної залученості та принаймні однією з виокремлених змінних.

Множинний регресійний аналіз було обрано як оптимальний метод для оцінки впливу декількох предикторів на одну залежну змінну у випадку, коли змінні мають метричний або інтервальний рівень вимірювання. Він дозволяє не лише встановити наявність зв'язку, а й порівняти відносний внесок кожного чинника в пояснення варіації залежної змінної. Крім того, регресійний підхід надає змогу врахувати можливу взаємодію між компонентами, що формують поведінкову готовність до інформаційної активності щодо екологічної інформації. Перед проведенням аналізу виконано перевірки на гомоскедастичність, мультиколінеарність та нормальність розподілу залишків.

5. Регіональна специфіка сприйняття екологічних і техногенних ризиків регіону у зв'язку з інформаційною поведінкою і рівнем медіаекспозиції.

На фінальному етапі досліджується різниця сприйняття актуальності екологічних ризиків та проблем у респондентів з Києва та Київської області, враховуючи фактор інформаційного впливу. Для цього:

а) порівнюються, чи існують відмінності у частоті обранні групами сформованими за а1) типом інформаційної поведінки та а2) рівнем медіаекспозиції ризиків і проблем як актуальних для регіону, використовуючи статистику Хі-квадрат на однорідність чи точний тест Фішера.

- *Нульова гіпотеза (H_0):* розподіл обрання ризику як актуального для регіону є однаковим у групах сформованими за а1) типом інформаційної поведінки, а2) рівнем медіаекспозиції.

- *Альтернативна гіпотеза (H_1):* розподіл обрання ризику як актуального для регіону є різним принаймні в одній із груп за а1) типом інформаційної поведінки, а2) рівнем медіаекспозиції.

б) аналізуються відмінності у частоті обрання групами, б1) сформованими за типом інформаційної поведінки та б2) рівнем медіаекспозиції екологічних ризиків і проблем як таких, ситуація з якими значно погіршиться у майбутньому.

- *Нульова гіпотеза (H_0):* розподіл обрання екологічного ризику/проблеми як такого, ситуація з яким значно погіршиться у майбутньому для регіону, є однаковим у групах сформованих за б1) типом інформаційної поведінки, б2) сформованими за рівнем медіаекспозиції.

- *Альтернативна гіпотеза (H_1):* розподіл обрання ризику як такого, ситуація з яким значно погіршиться у майбутньому є різним принаймні в одній із груп, сформованій за б1) типом інформаційної поведінки і б2) сформованими за рівнем медіаекспозиції.

в) Виокремивши один з екологічних ризиків (проблему з управлінням побутовими відходами), будується бінарна логістична регресія для моделювання зв'язку між *рівнем медіазалученості, частотою медіаекспозиції, загальним сприйняттям ризику, пов'язаним з проблемою побутових відходів (в цілому для країни), оцінкою значимості екологічного чинника для здоров'я і сприйняттям екологічної ситуації в регіоні проживання та бінарною змінною результату (обранням цього ризику як актуального для регіону проживання) для оцінки можливості прогнозування цієї категоріальної змінної на основі виокремлених незалежних змінних і виявлення ваги медіаекспозиції і інформаційної залученості у фінальному результаті.*

2.2. Результати емпіричного дослідження впливу медіа та інформаційної поведінки на сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю в умовах війни

2.2.1. Типологізація інформаційної поведінки та аналіз відмінностей у проявах медіазалученості

Для класифікації респондентів за типами інформаційної поведінки щодо екологічної інформації та рівнем їхньої залученості було застосовано кластерний аналіз методом К-середніх. Кластеризацію проведено на основі

оцінок за питаннями розробленого опитувальника, спрямованого на визначення характеристик інформаційної поведінки стосовно екологічної проблематики. Для подальшого аналізу було обрано трьохкластерне рішення. Історія ітерацій засвідчила збіжність моделі після дев'ятої ітерації, причому зміни кластерних центрів після восьмої були мінімальними. Остаточні центри кластерів демонструють чітке групування респондентів відповідно до переважаючих типів їхньої інформаційної поведінки та рівня залученості (Дод. 3).

Перед виконанням кластерного аналізу було оцінено потребу у стандартизації змінних. Для цього порівняно результати кластеризації на вихідних і стандартизованих балах за допомогою таблиць спряженості. Розподіл респондентів виявився майже ідентичним: 223 із 229 осіб (97,4%) зберегли належність до своїх кластерів, тоді як зміни торкнулися лише 6 випадків, переважно між суміжними кластерами, близькими за профілем. Це підтверджує високу стійкість моделі та мінімальний вплив стандартизації на результат. Відтак подальший аналіз здійснювався з використанням вихідних (нестандартизованих) даних, що спрощує інтерпретацію.

Отримані кластери відображають узагальнені профілі інформаційної поведінки, хоча всередині кожного з них можуть існувати індивідуальні відмінності за окремими показниками. Тому наведені характеристики слід розглядати як типологічні орієнтири та узагальнений опис тенденцій, а не як абсолютно однорідні групи.

Кластер 1. «Помірно та ситуативно залучені медіакористувачі». Цей кластер об'єднує найбільшу групу респондентів ($N = 105$; 45,9%), які характеризуються помірним, ситуативним інтересом до екологічної інформації. Їхній загальний інтерес до екологічної проблематики є середнім (п. 2, $M = 2.73$), тоді як активна пошукова поведінка виражена слабше (п. 1, $M = 2.26$). Респонденти стежать за новинами щодо екологічних і техногенних ризиків у воєнних умовах, однак без глибокого занурення, про що свідчать середні показники уваги (п. 5, $M = 3.02$).

Загалом представники цього кластеру демонструють певні труднощі в усвідомленні та описі власної інформаційної поведінки. Вони реагують радше ситуативно та прагматично, тяжіючи до поміркованих, недиференційованих оцінок. Хоча вони не відкидають екологічну інформацію, вона не є стабільним фокусом їхньої уваги. Емоційне реагування на подібний контент є наявним, але не сильним (п. 6, $M = 3.11$). Вони також швидше визнають здатність запам'ятовувати (п. 10, $M = 3.18$) та обмірковувати інформацію (п. 11, $M = 3.11$), а також її потенційний вплив на власні погляди (п. 12, $M = 3.37$), однак ці показники не мають високої інтенсивності.

Поведінка цього типу здебільшого реактивна: додатковий пошук інформації активізується переважно тоді, коли новини стосуються регіону проживання або містять персонально значущі ризики (п. 18, $M = 3.46$). Найчастіше вони звертають увагу на відповідний контент випадково, під час звичного медіаспоживання (п. 19, $M = 3.34$), особливо якщо інформація здається достовірною (п. 16, $M = 3.57$).

Основними чинниками можливого ігнорування екологічної інформації є суб'єктивне відчуття відсутності контролю над висвітлюваними проблемами (п. 34, $M = 3.06$) та дещо вираженіше, ніж у двох інших кластерів, відчуття інформаційного перевантаження (п. 30, $M = 2.92$), а також тривога, викликана подібним контентом (п. 29, $M = 2.93$). Кластер вирізняється середнім рівнем медіаекспозиції ($M = 2.38$).

Таким чином, Кластер 1 характеризується помірною, ситуативно зумовленою інформаційною активністю, де інтерес до екологічної тематики швидше є реакцією на конкретні обставини (контекст), а не стійкою мотиваційною настановою та інтересом. Отже, цей кластер можна охарактеризувати як помірно залучений, проте переважно пасивний і реактивний, той який може мати складнощі в диференціації власних пріференцій щодо такого контенту. Його представники можуть визнавати важливість екологічної інформації та проявляють інтерес до неї за певних умов,

але рідко ставлять її у пріоритет чи роблять об'єктом цілеспрямованого інтересу. Основна характеристика, яка потенційно може вести до ігнорування екологічної інформації – суб'єктивне сприйняття відсутності засобів впливу на екологічні процеси та ризики та відносно вищий рівень інформаційного перевантаження, яке потенційно може зменшувати увагу до цього виду контенту. Також цей кластер вирізняється середнім рівнем медіаекспозиції (*Медіаекспозиція*, $M = 2.38$).

Кластер 2. «Пасивно-байдужі та скептичні медіакористувачі».

Цей кластер є найменшим ($N = 34$; 14,8%) і характеризується низькою зацікавленістю в екологічній проблематиці та слабкою інформаційною мотивацією. Представники зрідка шукають екологічні відомості (п. 1, $M = 1.53$), мало цікавляться ними загалом (п. 2, $M = 1.91$), майже не стежать за новинами про екологічні чи техногенні ризики в умовах війни (п. 5, $M = 2.41$) та зрідка поширюють подібний контент (п. 7, $M = 1.88$).

Емоційна залученість цієї групи є низькою (п. 6, $M = 1.91$), а когнітивна – дещо нижчою, ніж у першого кластеру: вони рідше запам'ятовують чи обмірковують таку інформацію навіть якщо зустрінуть (п. 11, $M = 2.68$). Екологічні новини радше не впливають на їхні погляди (п. 12, $M = 2.65$) чи поведінку (п. 13, $M = 1.82$).

Респонденти цього кластеру демонструють більш виражену байдужість (п. 31, $M = 3.41$) та скептицизм, вважаючи, що подібна інформація може відволікати від важливіших речей та інформації (п. 37, $M = 3.88$). Попри це, вони все ж можуть звертати увагу на екологічну інформацію у процесі щоденного медіаспоживання (п. 17, $M = 3.85$), віддаючи перевагу коротким форматам повідомлень (п. 23, $M = 3.85$), але переважно не відчують потребу в новій інформації (п. 22, $M = 3.56$), характеризуючись інформаційною достатністю. Цей кластер має найнижчий рівень медіаекспозиції ($M = 1.56$).

Загалом даний кластер вирізняється скептичним і байдужим ставленням: представники не шукають екологічних відомостей і часто вважають їх

перебільшеними або неактуальними на даний момент, що веде до інформаційного ігнорування, при цьому тенденції до уникнення, яке пов'язане з тривогою, інформаційною перевантаженістю та сприйнятою складністю інформації виражені менш яскраво ніж у кластера 1. Можна зробити висновок, що ігнорування екологічних повідомлень здебільшого зумовлене ціннісно-мотиваційним бар'єром, а не лише браком інтересу.

Кластер 3: «Активні та залучені медіакористувачі». Цей кластер налічує 90 респондентів (39,3%) і об'єднує найбільш зацікавлених та залучених у споживання екологічної інформації учасників вибірки. Вони демонструють високий інтерес до екологічної проблематики (п. 2, $M = 3.42$) та активно звертаються до відповідного контенту в різних медіаформатах (п. 3, $M = 3.79$). Порівняно з двома іншими кластерами вони більш схильні самостійно шукати інформацію (п. 1, $M = 2.80$), хоч і без надмірної проактивності.

Респонденти цього кластеру уважно стежать за екологічними новинами, зокрема в умовах війни (п. 5, $M = 3.63$), демонструючи високий рівень емоційної (п. 6, $M = 3.79$) та когнітивної залученості (п. 11, $M = 4.02$). Такі повідомлення впливають на їхні погляди (п. 12, $M = 4.04$) і частково на поведінку (п. 13, $M = 3.56$). За потреби вони схильні активізувати пошук додаткової інформації (п. 14, $M = 3.81$), часто помічають та приділяють увагу екологічним новинам під час повсякденного користування медіа (п. 19, $M = 4.08$) та мають вираженішу схильність до інформування інших (поширення інформації) (п. 7, $M = 3.38$; п. 8, $M = 3.80$). Рівень медіаекспозиції у цій групі є найвищим ($M = 2.82$). Ця група зацікавлена та ініціативна. Вони активно залучаються, шукають, споживають, обмірковують та запам'ятовують подібну інформацію та новини. Також даний кластер характеризується порівняно вищим рівнем експозиції в порівнянні з іншими групами (*Медіаекспозиція*, $M = 2.82$). Кластер 3 характеризується внутрішньою мотивацією: екологічна інформація інтегрована у систему їхніх особистих цінностей, громадянських орієнтацій та світоглядних позицій. Емоційна, когнітивна та поведінкова залученість є

послідовними й стійкими. Високий рівень емпатійної реакції, екологічної ідентифікації, уваги та рефлексії свідчить про сформованість ціннісно-екологічної компоненти свідомості, а не лише прагматичних орієнтації чи миттєвого ситуативного інтересу.

Отже, Кластер 1 помірно залучений і вибірковий, в споживанні даного виду інформації може бути керований переважно ситуативними, прагматичними й особистісно-захисними мотивами або ж спорадичною цікавістю за умови відсутності інших домінуючих стимулів та мотивів. Представники цього кластера демонструють середній рівень інтересу до екологічної інформації та складнодиференційовану інформаційну активність. Їхня увага до тем екологічних ризиків та проблем може бути здебільшого зумовлена прагматичними й особистісно-захисними мотивами або ситуативною цікавістю. Можна припустити, що у структурі мотивації при взаємодії з такою інформації ціннісна проекологічна складова екологічної свідомості, яка б виступила чинником інтересу розвинені лише частково або ситуативно-зумовлена (*«я можу присвятити увагу такій інформації і навіть подивитися її з інтересом, якщо випаде нагода, якщо я не відчуватиму актуальніших інформаційних потреб чи перевантаження на даний момент»*). Емоційна залученість присутня, але нестійка, а інформаційна поведінка має переважно реактивний характер (відгук на події, що набувають особистісної релевантності чи просте ознайомлення з тим, що трапилось «на очі» на дозвіллі).

Кластер 2 швидше *скептичний і байдужий*, в основі його установок лежить відкидання важливості та серйозності екологічних проблем та ризиків, які ведуть до більш низької зацікавленості та ігнорування подібної інформації. Інформаційна пасивність даного кластеру може бути пов'язана не лише з низьким рівнем зацікавленості, перевантаженням та відсутністю безпосередніх стимулів та потреб до інформаційної активності та уваги, а й із ціннісним нівелюванням екологічної інформації, що може бути зумовлене несформованістю екоорієнтованих установок у структурі екологічної

свідомості. Відтак ігнорування екологічних повідомлень у медіа можна розглядати як прояв ціннісно-мотиваційного бар'єра, а не просто як результат інформаційної пасивності чи відсутності інтересу. Таким чином кластер 2 характеризується мінімальною інформаційною активністю та низьким рівнем емоційного залучення щодо екологічної проблематики. Спостерігається свідоме відкидання значущості екологічних тем, що супроводжується недовірою, інформаційною достатністю, скепсисом або раціоналізацією байдужості (*«існує важливіша інформація»*, *«я знаю все що мені треба знати»* тощо).

Кластер 3 проявляє найвищий рівень активності та залученості, який характеризується інформаційною активністю або увагою навіть за умов відсутності безпосередніх особистісно-захисних та прагматичних мотивів. Кластер 3 можна охарактеризувати як відносно високо залучений, емоційно та ціннісно мотивований тип інформаційної поведінки, для якого екологічна інформація має високу особистісну значущість і може бути інтегрована в систему світоглядних орієнтацій. Представники цього кластера демонструють виражену когнітивну, емоційну та поведінкову активність у сфері споживання та взаємодії з екологічною інформацією. Вони можуть самостійно шукати екологічні новини, запам'ятовують і осмислювати зміст медіаматеріалів, потенційно ділитися інформацією у соціальних мережах і міжособистісному спілкуванні. Їхня екологічна поінформованість поєднується з вираженішим ніж у інших двох кластерах рівнем емпатійного залучення та екологічною ідентифікацією, що свідчить про сформованість ціннісно-екологічної складової свідомості.

Інформаційна активність у цьому кластері має переважно інтринсивну мотивацію: споживання екологічного контенту відбувається не лише у відповідь на ситуативні чинники, а як певний усвідомлений елемент особистісної позиції, громадянської відповідальності та етичних переконань. Вищі показники емоційного залучення та когнітивного осмислення свідчать про сформований рефлексивний рівень екологічної свідомості, орієнтований на глибше розуміння

різноманітних аспектів екологічних проблем. Кластер 3 також характеризується високим рівнем довіри до медіаджерел, присвячених екологічній проблематиці, чутливістю до ризиків, пов'язаних із війною та техногенними загрозами, і тенденцією інтегрувати екологічну інформацію у власні поведінкові рішення (наприклад, у сфері споживання, утилізації відходів, оцінки політичних подій тощо).

Критерій Хі-квадрат Пірсона (χ^2) було застосовано аби встановити, чи існує статистично значущий зв'язок (узгодженість) між суб'єктивною класифікацією респондентами власної екологічної інформаційної поведінки та об'єктивною класифікацією, отриманою в результаті *кластерного аналізу на основі відповідей на опитувальник*. Для оцінки сили (розміру ефекту) виявленого зв'язку було використано показник V Крамера.

Критерій хі-квадрат Пірсона (χ^2) було застосовано для перевірки того, чи існує статистично значущий зв'язок між суб'єктивною класифікацією респондентами власної екологічної інформаційної поведінки та об'єктивною класифікацією, отриманою внаслідок кластерного аналізу відповідей на опитувальник. Для оцінки сили виявленого зв'язку використано коефіцієнт V Крамера.

Результати аналізу засвідчили наявність статистично значущого зв'язку між самозвітною групою та групою, визначеною кластеризацією: $\chi^2(4, N = 229) = 69,091, p < .001$. Це дає підстави відхилити нульову гіпотезу (H_0) та прийняти альтернативну (H_1). Сила зв'язку, виміряна за допомогою V Крамера, становить $V = 0.388$, що вказує на помірний ступінь узгодженості між двома способами класифікації. Таким чином, суб'єктивна самооцінка респондентів і кластеризація на основі емпіричних даних частково збігаються, але не є ідентичними. Аналіз таблиці спряженості дозволяє виявити ключові точки відповідності та розбіжностей між двома підходами (табл. 2.1).

Таблиця спряженості для двох змінних інформаційної поведінки отриманої за результатами кластеризації на пунктах опитувальника та самозвіту

Самозвіт	К1 (Ситуативні)	К2 (Байдужі)	К3 (Активні)	Всього (Самозвіт)
1 (Байдужі)	11	13	0	24
2 (Ситуативні)	91	20	62	173
3 (Активні)	3	1	28	32
Всього (Кластер)	105	34	90	229

Респонденти, які віднесли себе до категорії «Активні» ($n = 32$), у переважній більшості (28 осіб; 87,5%) справді потрапили до відповідного «Активного» кластера (Кластер 3). Це є групою з найвищою точністю самоідентифікації.

Серед тих, хто самооцінює себе як «Байдужих» ($n = 24$), лише трохи більше половини (13 осіб; 54,2%) були віднесені кластеризацією до «Байдужого» кластера (Кластер 2). Водночас майже така сама частка (11 осіб; 45,8%) була віднесена до групи «Ситуативних» (Кластер 1). Важливо, що самозвіт «байдужий» узгоджено відсікає найбільш активні форми поведінки: жодного випадку потрапляння до Активного кластера (0%). працює для відсікання "активних" (0% потраплянь у Кластер 3).

Категорію самозвіту "Ситуативні" ($n=173$) можна вважати певною "парасольковою" категорією, яка може приховувати різні за ступенем активності групи. Хоча більшість (91 особа, 52.6%) дійсно потрапляє до "Ситуативного" кластера (Кластер 1), велика частка (62 особи, або 35.8%) насправді демонструє поведінкові патерни більш активної групи (Кластер 3), і значна частка байдужих за кластеризацією ідентифікує себе як «ситуативних». Таким чином кластер «Активні», сформований на основі опитувальника, включає також помірні та ситуативні форми залученості – тобто не лише ті, що відповідають проактивній самосвідомій участі та пошуку та постійній увазі, але й менш виражені прояви

інформаційного інтересу. Це свідчить, що кластеризація на основі опитувальника охоплює ширший спектр поведінкових патернів, які суб'єктивно можуть не сприйматися респондентами як «активна» поведінка. Таким чином, самозвітна активність більше відображає усвідомлену, цілеспрямовану інформаційну позицію, тоді як кластеризація за емпіричними показниками окреслює континуум залученості, що включає як проактивні, так і більш пасивні форми інформаційної залученості та інтересу до такої інформації.

Для з'ясування латентної структури змінних, що характеризують особливості екологічної інформаційної поведінки респондентів, було проведено факторний аналіз методом головних компонент із подальшим варімакс-обертанням (Varimax rotation). Попередньо оцінено придатність даних до факторизації: показник Кайзера–Мейєра–Олкіна (КМО) становив 0,879, що свідчить про добру адекватність вибірки, а тест сферичності Бартлетта виявився статистично значущим ($\chi^2 = 3617.954$, $df = 666$, $p < .001$), підтверджуючи наявність достатніх кореляцій між змінними. Це дозволило відхилити нульову гіпотезу про відсутність зв'язків між змінними та перейти до факторного аналізу.

На підставі критерію власних значень (eigenvalues) та частки пояснюваної дисперсії було виділено п'ять факторів, які разом пояснюють 50,45% загальної дисперсії. Після обертання перший фактор пояснює 13,60% дисперсії, другий – 13,51%, третій – 9,13%, четвертий – 7,24%, п'ятий – 6,97%. Такі показники свідчать про відносно рівномірний розподіл пояснюваної варіації між компонентами та підтверджують інтерпретативну стійкість отриманої факторної моделі. Після варімакс-обертання було сформовано інтерпретовану структуру факторних навантажень (Дод. II). Виділені фактори можна охарактеризувати таким чином:

Фактор 1. Активна екологічна інформаційна залученість.

Містить високі позитивні навантаження на змінних, що відображають частоту самостійного пошуку інформації, емоційну залученість, використання

соціальних мереж, обговорення екологічних тем (напр., пункти 1–9, 13, 21). Цей фактор характеризує поведінку направлену на більш активну взаємодію з екологічною інформацією, демонструє поведінкову, емоційну та когнітивну включеність у медіаспоживання такої інформації.

Фактор 2. Байдужість / ігнорування екологічної інформації.

Об'єднує змінні, що описують байдужість, знецінення або свідоме уникання екологічних тем (напр., пункти 15, 24–28, 31–32, 34, 36–37). Цей компонент відображає установку дистанціювання, низьку мотивацію до сприймання екологічної проблематики та переконання про її перебільшеність, відображає скепсис та байдужість до екологічної інформації, які ведуть до ігнорування та деактуалізацію такої інформації.

Фактор 3. Уникання.

Представлений змінними, що описують захисне уникання інформації через тривогу, перевантаження або відчуття безсилля щось змінити (пункти 25, 29–30, 33–35). Цей фактор відображає певну емоційно забарвлену реакцію, коли екологічна тематика сприймається як джерело емоційної чи когнітивної напруги, і характеризує тенденції до уникання такої інформації.

Фактор 4. Когнітивне опрацювання.

Характеризується високими навантаженнями на змінних, що описують суб'єктивну оцінку глибини уваги та опрацювання екологічної інформації – суб'єктивне сприйняття здатності запам'ятовувати та осмислювати подібну інформацію, а також приділяти їй увагу (пункти 3, 8, 10–12, 16, п. 35 з негативними навантаженням). Цей компонент відображає когнітивно-рефлексивний тип сприймання екологічної інформації при цьому наявна тенденція до вищої інформаційної самоефективності (тобто відсутності сприйняття такої інформації як складної, впевненість у власних силах зрозуміти таку інформацію без складнощів).

Фактор 5. Ситуативна залученість. Включає пункти, що описують реактивне споживання екологічної інформації, переважно в контексті побіжного

або випадкового зіткнення з нею (пункти 14, 16–20, 23). Цей фактор відображає помірну, ситуативно зумовлену залученість у тему без систематичного пошуку чи уваги до такої інформації, а отримання екологічної інформації відбувається при щоденному медіакористуванні з інших причин або актуалізації захисної потреби.

З метою виокремлення типів респондентів за особливостями сприйняття та обробки екологічної інформації було також проведено кластерний аналіз методом К-середніх на основі стандартизованих факторних балах (factor scores). До кластеризації було залучено факторні бали по п'яти факторам, що відображають основні виміри інформаційно-психологічного ставлення до екологічних ризиків описаних вище.

На основі аналізу оптимальним було визнано рішення з 5 кластерами. Кінцеві центри кластерів наведено в таблиці 2.2. Вони відображають середні стандартизовані значення факторних рахунків у межах кожної групи, що дозволяє інтерпретувати інформаційно-поведінковий профіль респондентів.

Таблиця 2.2

Фінальні кластерні центри кластерів, сформовані на основі кластеризації факторних балів

Фактор/кластер	К1Ф (Пасив.інф. пов. з тенденцією до уникання) (n=63)	К2Ф (Активна Інформаційна поведінка) (n=76)	К3Ф (пасивні фонові споживачі) (n=60)	К4Ф (Байдужо-скеп тична інф. повед.) (n=24)	К5Ф (Унікаюча Інформаційна поведінка) (n=6)
1Ф. Акт. інф. залуч.	0,35278	0,65564	-0,63758	-1,117	-1,16514
2Ф. Байдуж.	0,41032	-0,49535	-0,25273	1,54373	-1,6816
3Ф. Уникання.	0,87853	-0,57636	-0,31498	-0,35316	2,63841
4Ф. Ког.опрац.	-0,04351	0,40705	-0,88216	0,82974	0,80343
5Ф. Сит.залуч.	-0,15212	0,16418	-0,04384	0,23592	-0,98768

Для перевірки наявності зв'язку між кластерами виокремленими на основі опитувальника і кластерами на основі кластеризації факторних балів (z-scores)

було прийнято рішення використати критерій χ^2 квадрат Пірсона. Дані по таблиці спряженості наведені у таблиці 2.3. Результати показали статистично значущий зв'язок між змінними: $\chi^2(8, N = 229) = 223,507, p < 0,001$. Кластер К2Ф (на ф.вагах) (Активні) і кластер К4Ф (Байдужі) а також кластер К5Ф (на ф.вагах) (Унікаючі) дійсно легко ідентифікуються за поведінковими патернами і результати тесту χ^2 квадрат демонструють, що дана структура зберігається і класифікація майже відповідає такій, яка була наведена попередньо (табл. 2.4) : $\chi^2(8, N = 229) = 223,507, p < .001$. Для оцінки сили зв'язку було використано коефіцієнти Phi та Cramer's V: Phi =.988, $p < .001$ Cramer's V =.699, $p < .001$. Це свідчить про дуже сильний зв'язок між досліджуваними змінними.

Таблиця 2.3

Таблиця спряженості для двох змінних «тип інформаційної поведінки отриманої за результатами кластеризації на основі факторних навантажень» та «тип інформаційної поведінки на основі кластеризації пунктів опитувальника»

		Кластери на основі опитувальника			Загальне
		К1 (Ситуативні)	К2 (Байдужі)	К3 (Активні)	
Кластери на основі стандарт. факторних балів	К1Ф (Пасив.інф.пов. з тенденцією до уникання)	57	2	4	63
	К2Ф (Актив.інф.пов.)	4	0	72	76
	К3Ф (Пасивні фонові споживачі)	33	15	12	60
	К4Ф (Байдужо-скепт. інф. Пов.)	6	17	1	24
	К5Ф (Унікаюча інф.пов.)	5	0	1	6
Загальне:		105	34	90	229

Однак Кластер К1Ф (на ф. балах) (n=63) і Кластер К3Ф (на ф. балах) (n=60) найчастіше потрапляють у категорію кластера К1 «ситуативних» (n=105), який був виокремлений на питаннях опитувальника, однак між ними існує суттєва різниця: так, використовуючи критерій U Манна-Уїтні для порівняння цих кластерів вдалося виявити, що вони розрізняються рядом параметрів, які були закладені у дослідження, що проливає світло на деякі особливості інформаційної поведінки та медіазвичок респондентів, які були віднесені до цих груп: респонденти першої групи «К1Ф» демонструють статистично значимі відмінності у наступних змінних, які були закладені у дослідження: *уникнення інформації через стрес* (U=1317, z=-3.053, p=.002, MR (1)=71.1, MR (2)=52.5) та *інформаційне перевантаження* (U=1551, z=-1.817, p=.069 (p<.01), MR (1)=67.4, MR (2)=56.5), *інтолерантності до невизначеності* (U=1269, z=-3.144, p=.002, MR (1)=71.9, MR (2)=51.6), певної вираженості *«інформаційного конформізму»* – *орієнтація на норми і думки соціального оточення при споживанні та оцінці такої інформації* (U=1174, z=-3.866, p <.001, MR (1)=73.7, MR (2)=50), а також *впливу ставлення однолітків та соц. оточення на те, що респондент буде швидше приділяти увагу такій інформації* (U=1323, z=-3.055, p=.002, MR (1)=71.0, MR (2)=52.6), де К1Ф в цілому демонструє вищі оцінки.

На перший погляд, результати можуть здаватися суперечливими: представники кластера 1 продемонстрували вищі оцінки як за показниками інформаційної активності та емоційної залученості, так і за пунктами, що свідчать про байдужість, уникнення чи перевантаження екологічною інформацією порівняно з кластером 3. Проте така комбінація показників радше свідчить не про суперечність, а про амбівалентність та реактивну структуру інформаційної поведінки. Це означає, що представники «кластера 1» не є стабільно залученими або байдужими, а радше реагують ситуативно, залежно від емоційного стану, соціального впливу, відчуття перевантаження, рівня когнітивної напруги або контексту отримання інформації, при цьому відсутні чіткі відкидання чи преференції щодо такого виду контенту.

К1Ф характеризується вищим рівнем інформаційного стресу та інформаційного перевантаження, що, ймовірно, зумовлює схильність до пасивних форм інформаційної поведінки щодо екологічної тематики і залученості до новин та порядку денному в цілому. Для цієї групи типові флуктуації уваги та залученості під впливом зовнішніх чинників – рівня когнітивної напруги, сприйнятої соціальної бажаності або конформізму. Їхня інформаційна активність може мати соціально зумовлений характер, тобто орієнтується на норми та оцінки оточення (*«я приділяю увагу цій темі, якщо бачу, що це роблять інші з ким я розділяю спільну ідентичність»*).

Такі респонденти, ймовірно, сприймають власну когнітивну готовність до взаємодії з інформацією як умову включення у процес її обробки (*«я не повинен відчувати перевантаження або стресу»*). Загалом це досить пасивна щодо такої інформації категорія користувачів, без виражених преференцій щодо споживання екологічного контенту, але і без упереджень щодо взаємодії з ним. Також варто зазначити, що переважна частка представників цього кластера (66,7%) використовує медіа переважно для цілей, не пов'язаних з інформуванням або стеженням за суспільним порядком денним (див. табл 2.4.). Їхню поведінку можна охарактеризувати як спорадичну увагу до інформації під впливом зовнішніх стимулів або миттєвої внутрішньої готовності при загальному використанні медіа для інших ніж інформування щодо порядку денного цілей, що в цілому може зумовлювати низьку інформаційну залученість загалом.

Таблиця спряженості для двох змінних: «кластерів отриманих на факторних балах» та «загальна інформаційна поведінка»

	Активний медіакористувач і слідкую за новинами, інформаційним порядком денним.	Активний користувач, але переважно використовую медіа для розваг, спілкування та навчання/роботи, повсякденних справ)	Не слідкую за новинами та не дуже часто використовую медіа для інших цілей	Загально
К1Ф	14	42 (66,7%)	7	63
К2Ф	38	34	4	76
К3Ф	25	32	3	60
К4Ф	12	9	3	24
К5Ф	0	6	0	6
Загально:	89	123	17	229

Натомість третій кластер вирізняється різноманітнішими формами інформаційної активності. Його інформаційна поведінка визначається не стільки стійкою увагою до екологічної інформації, скільки варіативною мотивацією та специфічними цілями взаємодії з медіа як такими. Можна припустити внутрішню неоднорідність цієї групи, однак загалом для неї характерна менша емоційна реактивність і менший рівень емоційного і когнітивного залучення. Ймовірно, вона включає кілька підтипів інформаційної поведінки, які об'єднують високий загальний рівень медіаспоживання, але в цілому досить низька інформаційна активність щодо екологічної інформації.

Дослідження відповідей груп, які одночасно належать до:

- К3 «активних» за кластеризацією опитувальника і до цієї групи (К3Ф);
- К2 «байдужих» і до цієї групи (К3Ф), свідчить про те, що їх об'єднує загальна пасивна поведінка щодо екологічної інформації, обидві ці групи надають перевагу коротким формам медіаконтенту, не проявляють самостійно активності з пошуку даної інформації, та переважно стикаються з таким

медіаконтентом при використанні медіа з інших причин, та в цілому будуть шукати таку інформацію самостійно лише за умови активізації захисних потреб.

Можна припустити, що це не «екоактивна аудиторія» чи «повністю байдужа» у класичному сенсі, а радше люди, у яких екологічна інформація «просочується» у медіапростір через фонове, повсякденне медіакористування, а в свою чергу рівень рефлексії щодо цього типу медіаконтенту може дещо різнитися, проте в цілому залишатися відносно низьким. Цю групу об'єднує спільна низька інформаційна активність щодо такої інформації, відносно високого рівня загального медіаспоживання, але все ж різний ступінь сприйняття актуальності проблематики серед представників даної групи. В цілому ця група отримує екологічну інформацію в медіа через більш активну медіаповедінку загалом. Зокрема, сюди можуть належати як помірно інформовані, але емоційно відсторонені респонденти, так і ті, хто вибірково взаємодіє з екологічними темами (не залучаючись в тему загалом, слідкує за окремими темами, коли вони безпосередньо стосуються особистих інтересів або практичних потреб. У цю підгрупу можуть входити респонденти з різними моделями інформаційної поведінки, які важко систематизувати за чіткими типологічними критеріями через їхню варіативність і контекстну зумовленість. Тут можуть бути як *«уважні скептики»*, так і *«проекологічно налаштовані респонденти з низьким рівнем інформаційної активності щодо теми»* і *«активні слідкувачі за новинами та порядком денним, які стикаються з екологічною інформацією в стрічці новин»* і *«споживачі з утилітарною мотивацією, які слідкують за окремими екологічними ризиками та проблемами»*, що свідчить про складну, багатовимірну природу інформаційної поведінки в межах цього кластеру і дане питання може потребувати подальших уточнень і наступних розвідок. Для цієї групи, переважно, не є типовим ні активний пошук чи інтерес, ні відкрите уникання екологічної інформації; натомість притаманна низька емоційна збуджуваність при ознайомленні з контентом, зовнішня мотивація та обмежене когнітивне осмислення та

інтеграція змісту повідомлень. Таким чином, кластер 3 можна розглядати як помірковану, але внутрішньо різнорідну категорію, де поєднуються різні варіанти інформаційної пасивності – від нейтрально-спокійного сприйняття при щоденному споживанні до ситуативного реагування без глибокої когнітивної інтеграції.

У подальшому для аналізу та інтерпретації результатів буде використано трьохкластерне рішення, а не п'ятикластерне. Це спрощує інтерпретацію, оскільки кластер 3 і кластер 1 за результатами первинної кластеризації об'єднують переважно більш пасивні та ситуативні форми інформаційної поведінки, крім цього також не виявлено статистично значимої різниці при порівнянні даних груп в оцінках на соціальному рівні сприйняття ризиків (крім ризиків пов'язаних з функціонуванням атомної енергетики в умовах війни та виникнення епідемій в умовах мирного часу), де К1Ф продемонстрував статистично значимо вищі оцінки, але виявлено відмінності за критерієм Манна-Уїтні у сприйнятті ризиків на персональному рівні, де кластер К1Ф системно оцінює персональні ризики пов'язані з екологічними і техногенними факторами як вищі, що нашоє на думки про потенційно захисні патерни уникнення чи інформаційної пасивності у деяких представників цієї групи, дані аналізу для зручності винесено у додатки (дод. І).

Також тест незалежності хі-квадрат було виконано, щоб перевірити зв'язок між деякими соціально-демографічними змінними та виявленими кластерами, сформованими за типом інформаційної поведінки.

Між статтю та типом інформаційної поведінки не виявлено значимого зв'язку $\chi^2(2)=1,73$, $df=2$, $p=.420$, однак результати аналізу засвідчили наявність статистично значущого зв'язку між віковою групою респондентів та типом його інформаційної поведінки ($\chi^2 = 46,554$; $df = 8$; $p < .001$). Сила цього зв'язку, згідно з коефіцієнтом V Крамера, є помірною ($V = 0,319$; $p < .001$).

Аналіз розподілу частот усередині груп, відображений у таблиці 2.5., дозволяє простежити чітку вікову диференціацію аудиторії:

Молодіжна аудиторія (16–18 років) демонструє переважно ситуативну залученість. У цій віковій когорті до першого кластеру належить абсолютна більшість респондентів (47 осіб із 67, що становить близько 70%), тоді як частка активно залучених є мінімальною.

Група старшого віку (31 рік і більше) характеризується найвищим рівнем активності. Серед представників цієї групи домінує кластер «активно залучених» (42 особи із 63, або 67%), що вказує на зростання інтересу до екологічної проблематики зі збільшенням віку.

Група «байдужих та незалучених» є найменш чисельною, проте її представництво відносно зростає у віковому діапазоні 26–31 рік, де вона складає майже третину від загальної кількості респондентів цієї категорії.

Таблиця 2.5

Розподіл вікових груп за кластерами (у відсотках)

Вікові групи	Група 1: Ситуативно залучені, n (%)	Група 2: Байдужі та незалучені, n (%)	Група 3: Активно залучені, n (%)
16–18 років	47 (70,1)	9 (13,4)	11 (16,4)
19–21 рік	21 (52,5)	4 (10,0)	15 (37,5)
22–26 років	9 (40,9)	5 (22,7)	8 (36,4)
26–31 рік	12 (32,4)	11 (29,7)	14 (37,8)
31 рік і більше	16 (25,4)	5 (7,9)	42 (66,7)
Загалом по вибірці:	105 (45,9)	34 (14,8)	90 (39,3)

З метою перевірки гіпотези про опосередкований вплив віку, було проведено кореляційний аналіз Спірмена між хронологічним віком респондентів та їхнім рівнем *медіазалученості до екологічної інформації*.

Аналіз виявив статистично значущий позитивний зв'язок між віком та медіазалученістю ($r = .242$, $p < .001$). Це вказує на те, що зі збільшенням віку досліджуваних респондентів зростає їхня схильність до більшого рівня медіазалученості до екологічної інформації. Хоча сила кореляції є низькою, її

значущість підтверджує попередні висновки, про те, що старша вікова група демонструє більш активні патерни інформаційної поведінки порівняно з молодшою. Ця особливість може бути також пояснена тим, що старша група формувалися на основі добровільної згоди, що потенційно могло приваблювати більш проекологічно налаштованих респондентів.

Для визначення того чи пов'язаний вік зі сприйняттям ризику було прийняте рішення дослідити даний зв'язок. Кореляційний аналіз рангової кореляції Спірмена виявив незначні лінійні зв'язки між віком і сприйняттям ризиків забруднення і порушення ґрунтів внаслідок бойових дій, де старший вік був асоційований з дещо вищими оцінками ($r=.210$, $p=.001$) та ризиками пов'язаними з забрудненням повітря промисловістю ($r=-.147$, $p=.026$) а також ризиків пов'язаних з стихійними лихами ($r=-.138$, $p=.037$) і зміною клімату ($r=-.135$, $p=.041$), де молодша група продемонструвала слабкі тенденції до вищих оцінок. Щодо індивідуальних ризиків то вдалося виявити, що існує тенденція до того що респонденти молодшого віку дещо вище оцінюють ймовірність отримати пошкодження або травму внаслідок забруднення регіону вибухонебезпечними предметами та мінами ($r=-.216$, $p=.001$) та загрозу для себе особисто від екстремальної погоди та стихійних лих ($r=-.171$, $p=.010$).

Це означає, що просто старший вік не пов'язаний безпосередньо зі змінами у сприйнятті ризиків, а наявні зв'язки відносно не системні та можуть бути пояснені іншими чинниками, що вбачається цілком логічним. Хоча вік виявився деякою мірою пов'язаним з типом інформаційної поведінки, він не виявляє прямого системного впливу на сприйняття ризику. Натомість, основне припущення залишається тим самим: сприйняття ризиків пов'язане з самою інформаційною поведінкою та впливом медіа, і вплив інформації та взаємодія з нею опосередкована ціннісно-мотиваційними чинниками та рівнем медіазалученості, а не вік, все ж відіграє важливішу роль у впливі на сприйняття екологічних ризиків. Сприйняття екологічних ризиків залежить не безпосередньо від віку, а скоріше від того, як люди проявляють увагу та

залученість до пов'язаної інформації, які можуть формуватися з віком, через зміну в життєвих пріоритетах та умовах.

Одне з можливих гіпотетичних пояснень такого розподілу може полягати в тому, що молодші вікові групи можуть більше зосереджуватися на особистому розвитку та соціальних зв'язках, все ще мати складнощі в характеристикації власних життєвих нахилів та цінностей, проявляти більш пасивну поведінку щодо такої інформації, все ще знаходитися в певному «пошуку» власної ідентичності, в той час як в старшій віковій групі респонденти можуть все частіше надавати пріоритет довгостроковій стабільності, суспільному добробуту та здоров'ю дітей, що може робити їх більш уважними до екологічних загроз та проблем, і як наслідок підвищує інтерес до пов'язаної з цим інформації. Характерно, що наявність дітей дійсно сильно корелює з типом інформаційної поведінки за кластеризацією і респонденти, які заявили, що мають дітей найчастіше потрапляють до кластера залучених та активних: ($\chi^2(2)=19.02$, $df=2$, $p < .001$, $V=.288$) (табл. 2.6.)

Таблиця 2.6

Розподіл респондентів за наявністю дітей і типом інформаційної поведінки щодо екологічної інформації

Наявність дітей	Кластер 1 (Ситуативні)	Кластер 2 (Байдужі)	Кластер 3 (Активні)
Так	20	9	43
Ні	85	25	47

2.2.2. Відмінності у сприйнятті екологічних і техногенних ризиків між типами інформаційної поведінки та рівнем медіаекспозиції.

Щоб визначити, чи існують значні відмінності в сприйнятті екологічних і техногенних ризиків між трьома кластерами, визначеними під час кластерного аналізу, було використано тест Крускала-Уолліса (H).

Першою категорією ризиків, яка була нами розглянута стала *категорія техногенних та промислових ризиків* як в умовах війни, так і в умовах мирного часу. Ця категорія включає ризики, пов'язані з людською діяльністю та технологічною інфраструктурою, і переважно, в нашому дослідженні, фокусується на ймовірнісних ризиках з катастрофічним потенціалом. Ці ризики стосуються аварій, інцидентів і техногенних катастроф на потенційно небезпечних об'єктах. Хоча такі ризики існують у мирний час через аварії, технічні несправності або людські помилки, вони значно посилюються у воєнний час через цілеспрямовані атаки, диверсії та втрату оперативного контролю за ситуацією. В цю категорію нами було включено ризики пов'язані з функціонуванням ядерної енергетики, промислові аварії, пов'язані з витоком чи викидом небезпечних хімічних речовин, і загрози, пов'язані з гідроенергетикою та функціонуванням дамб. Оцінка проводилася з врахуванням умов їх функціонування в мирний та воєнний час. Середні та стандартне відхилення за даною категорією факторів ризику наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Середні оцінки сприйняття техногенно-екологічних ризиків в категорії техногенних та промислових ризиків у різних кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки ($M \pm SD$)

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Ризики викиду та поширення отруйних хімічних речовин внаслідок техногенних аварій в мирний час.	4,70±1,86	4,56±2,02	4,91±1,80	4,76±1,86
Ризики викиду та поширення отруйних хімічних речовин внаслідок техногенних аварій в умовах війни.	5,61±1,74	5,97±1,42	6,25±1,14	5,91±1,51

Таблиця 2.7 (Продовження)

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені $\bar{x} \pm SD$	К.2 байдужі та пасивні $(\bar{x} \pm SD)$	К.3 Активні та залучені $(\bar{x} \pm SD)$	Загальне $(\bar{x} \pm SD)$
Ризики пов'язані з атомною енергетикою в мирний час	4,08±1,87	3,44±1,99	4,04±1,68	3,97±1,82
Ризики пов'язані з атомною енергетикою в умовах війни	5,32±1,75	4,94±1,79	6,06±1,41	5,55±1,67
Ризики пов'язані з руйнацією дамб та гребель в мирний час.	3,79±1,79	3,12±1,90	3,57±1,78	3,60±1,81
Ризики пов'язані з руйнацією дамб та гребель в воєнний час.	5,50±1,51	5,29±1,36	6,44±0,90	5,84±1,36

Сприйняття зазначених ризиків в умовах війни суттєво відрізняється від мирного періоду та характеризується значним зростанням рівня сприйнятого ризику серед усіх груп. Результати тесту Вілкоксона підтверджують наявність статистично значущих відмінностей між оцінками ризиків у воєнний та мирний час: техногенні аварії з викидом отруйних речовин ($z = -9,021$, $p < .001$), ризики, пов'язані з атомною енергетикою ($z = -9,953$, $p < .001$), а також руйнація дамб і гребель ($z = -12,739$, $p < .001$) демонструють суттєве підвищення сприйнятого ризику під час війни. Це свідчить про те, що ймовірнісні техногенні небезпеки воєнного часу оцінюються як значно серйозніші, ніж ті самі ризики в умовах миру.

Подібна закономірність є цілком логічною. Зростання сприйняття ризику у воєнний час зумовлюється поєднанням об'єктивних і суб'єктивних чинників. Воєнні дії часто спрямовуються безпосередньо на критично важливі об'єкти інфраструктури – енергетичні, промислові та гідротехнічні споруди, – що об'єктивно підвищує ймовірність масштабних техногенних катастроф. Якщо в мирний час такі аварії переважно обмежуються завдяки діючим протоколам безпеки й контролю, то під час війни ці системи можуть бути порушені або зруйновані. Крім того, у мирний час подібні техногенні інциденти зазвичай

спричинені недбалістю або технічними несправностями, які хоч і можливі, проте все ж залишаються відносно рідкісним явищем, тоді як у воєнний період вони можуть бути наслідком цілеспрямованих атак, що значно підсилює відчуття небезпеки та непередбачуваності від подібних загроз, що виступає важливим фактором, який значно підвищує сприйнятий ризик. Яскравим прикладом є руйнування Каховської гідроелектростанції, яке стало символом масштабних екологічних і техногенних наслідків воєнних дій.

Щоб визначити, чи існують значні відмінності в сприйнятті екологічних і техногенних ризиків між трьома кластерами, визначеними під час кластерного аналізу, було використано тест Н Крускала-Уолліса. Техногенні та промислові ризики в умовах миру сприймаються групами виокремленими за типом інформаційної поведінки однаково і значно менш серйозними у порівнянні з цими самими загрозами в умовах воєнного часу. Статистично значимих відмінностей між групами в даній категорії ризиків в мирних умовах знайти не вдалося. Сприйняття таких ризиків як атомна енергетика в мирний час ($H(2) = 3,39, p = .184$), техногенні аварії пов'язані з витоком небезпечних отруйних речовин у мирний час ($H(2) = 0,92, p = .632$), техногенні аварії пов'язані з руйнацією дамб і гребель в мирний час ($H(2) = 3,79, p = .152$) суттєво не відрізняється між виокремленими групами, сформованими за типом інформаційної поведінки.

Дані ризики в умовах миру можуть характеризуватися схожим ментальним образом і мають ймовірнісний характер, що в цілому може створювати приблизно однаковий образ вкрай малої ймовірності, проте все ж катастрофічної за характером загрози, при цьому сам характер медіависвітлення також може бути не направленим на підвищення серйозності оцінок даних об'єктів. Це може вказувати на спільне базове уявлення про те, що ці ризики є стабільними, передбачуваними або регульованими в мирний час, і, отже, контрольованими, що є одним з факторів, який знижує сприйняття ризику, але потенційний катастрофічний потенціал даних ризиків все ж впливає на фінальні

оцінки, які тяжіють до середніх значень. Респонденти незалежно від типу інформаційної поведінки загалом розглядають серйозність і ймовірність подібних ризиків однаково, при цьому вона тяжіє бути в середньому трохи меншою за оцінку інших видів ризиків з відповідного переліку. Також варто додати, що в цілому висвітлення даної категорії ризиків в медіа переважно не ставить за мету підвищувати сприйнятий ризик пов'язаний з ними. В свою чергу результати тесту Н Крускала-Уолліса демонструють, що три виокремлені кластери по-різному сприймають екологічні та техногенні ризики пов'язані з даною категорією в воєнний час, зі значними відмінностями оцінок в даній категорії ризиків. Результати тесту для зручності було наведено у таблиці (табл. 2.8.)

Таблиця 2.8

Порівняння сприйняття техногенно-екологічних ризиків у категорії техногенних та промислових ризиків у різних кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки

Екологічний/техногенний ризик	<i>H(2)</i>	<i>Mean Rank</i>	<i>p</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Ризики викиду та поширення отруйних хімічних речовин внаслідок техногенних аварій в мирний час.	0,919	<i>K1:121,8 K2:108,9 K3:119,9</i>	.632	-
Ризики викиду та поширення отруйних хімічних речовин внаслідок техногенних аварій в умовах війни.	7,119	<i>K1:103,8 K2:116,9 K3:127,3</i>	.028	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) (<i>p</i> =.023)
Ризики пов'язані з атомною енергетикою в мирний час	3,390	<i>K1:119,5 K2:96,1 K3:116,9</i>	.184	-

Таблиця 2.8 (Продовження)

Екологічний/техногенний ризик	<i>H</i> (2)	<i>Mean Rank</i>	<i>p</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Ризики пов'язані з атомною енергетикою в умовах війни	18,06	<i>K1:105,1</i> <i>K2:89,5</i> <i>K3:136,2</i>	<.001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> =.001) 2.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) (<i>p</i> =.002)
Ризики пов'язані з руйнацією дамб та гребель в мирний час.	3,769	<i>K1:121,8</i> <i>K2:96,9</i> <i>K3:113,6</i>	.152	-
Ризики пов'язані з руйнацією дамб та гребель в воєнний час.	35,139	<i>K1:99,8</i> <i>K2:84,5</i> <i>K3:145,0</i>	<.001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) (<i>p</i> <.001)

Ризики викиду та поширення отруйних хімічних речовин внаслідок техногенних аварій в умовах війни ($H(2) = 7.119$, $p = .028$), атомної енергетики ($H(2) = 18.057$, $p < .001$) та ризики пов'язані з дамбами в умовах війни ($H(2) = 35.139$, $p < .001$) отримують різні оцінки у групах. Найбільш значимими дані відмінності проявляються у сприйнятті ризиків пов'язаних з ризиками руйнувань дамб та в дещо меншій мірі з ризиками, пов'язаними з атомною енергетикою. Попарні порівняння груп демонструють, що кластер 3 (залучені та активні) систематично демонструє вищий рівень сприйнятого ризику серед даної категорії об'єктів оцінки в умовах війни, особливо щодо ризиків пов'язаних з функціонуванням дамб, адже цей вид ризику отримував великий рівень медіауваги.

Відмінності між кластерами свідчать про те, що тип інформаційної поведінки впливає на сприйняття ризиків, які були віднесені до даної категорії,

водночас дана закономірність проявляється лише в умовах функціонування даних техногенних об'єктів в умовах війни. Кластер 3 висловлює високу стурбованість ризиками даної категорії в умовах війни, ймовірно, через обізнаність про минулі катастрофи або розуміння потенційних екологічних наслідків у зонах можливої катастрофи, вищим рівнем медіаекспозиції, а вищий рівень когнітивної залученості разом із запам'ятовуванням інформації та емоційною залученістю, може виступати основою для актуалізації в свідомості образів техногенних катастроф, які сталися під час війни (напр., Каховської катастрофи). Це підвищує актуалізацію та підвищує оцінки даної категорії ризиків. Водночас, на даний момент ризики даної категорії в умовах війни отримують ширше висвітлення в засобах масової інформації, зміцнюючи уявлення про те, що вони вкрай ймовірні та можливі у воєнний час. Отже, сприйняття гострих техногенних та промислових небезпек у воєнний час формується як об'єктивним підвищенням ризику, так і індивідуальними відмінностями у споживанні та обробці інформації, рівні залученості до подібної інформації та індивідуальним особливостям медіакористування. Ті, хто активно шукає інформацію, слідкує за подібними новинами та проявляє цікавість та залученість загалом сприймають дані ризики у воєнний час як серйозніші, через більшу обізнаність і їх постійну реактуалізацію, тоді як ті, хто має пасивний або ситуативний вплив, можуть демонструвати менший рівень сприйнятого ризику або певним чином їх узагальнювати, схилитися до середніх оцінок.

Іншою категорією розгляду стануть *ризики пов'язані з хронічним забрудненням повітря* (табл 2.9). Ця категорія включає довгострокові ризики для навколишнього середовища та здоров'я, спричинені безперервним викидом забруднюючих речовин в атмосферу. На відміну від раптових катастрофічних подій та масштабних техногенних аварій, ці фактори ризику накопичуються з часом та мають пролонгований і хронічний, часом непомітний, вплив.

**Середні оцінки факторів ризику,
пов'язаних з хронічним забрудненням повітря**

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Забруднення повітря від автомобілів	4,74±1,37	3,79±1,83	4,95±1,09	4,69±1,40
Забруднення повітря від промисловості	5,44± 1,32	4,56±1,82	5,51±1,11	5,33±1,37
Забруднення повітря від бойових дій та інших чинників викликаних війною	5,40±1,66	5,23±1,77	6,16±1,10	5,67±1,53

Можна помітити, що як і у випадку з гострими техногенними ризиками, сприйняття хронічного забруднення повітря від бойових дій та війни сприймається як більш серйозне в порівнянні з забрудненням повітря від автомобілів ($z = -7.174, p <.001$) та промисловості ($z = -3.122, p =.002$), хоча різниця не настільки виражена, як у випадку з гострими техногенними ризиками. Забруднення, пов'язане з війною, сприймається як більш серйозний ризик, ніж забруднення від чинників мирного часу, що демонструє в середньому підвищену чутливість та сприйнятливості до пов'язаних із війною екологічних наслідків та небезпек, які вони провокують для країни. Однак все ж дана тенденція не настільки виражена для кластеру 1 (ситуативно залучених), де між сприйняттям забруднення повітря від промисловості і внаслідок ведення бойових дій не вдалося виявити статистично значимих відмінностей ($z = -0.37, p =.971$).

При порівнянні кластерів, сформованих за типом інформаційної поведінки, за критерієм Н Краскела-Уоліса вдалося виявити статистично значимі відмінності у сприйнятті даної категорії ризиків незалежно від джерела

походження. Результати проведеного аналізу для зручності було наведено у таблиці (табл. 2.10.).

Таблиця 2.10

Порівняння сприйняття ризиків, пов'язаних з різними джерелами хронічного забруднення повітря у кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки.

Екологічний/техногенний ризик	<i>H(2)</i> <i>n=229</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i> <i>(сер.ранг)</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Забруднення повітря від автомобілів	13,142	.001	<i>K1:116,7</i> <i>K2:79,6</i> <i>K3:126,4</i>	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p = .001</i>) 2. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p = .010</i>)
Забруднення повітря від промисловості	7,647	.022	<i>K1:120,0</i> <i>K2:86,8</i> <i>K3:119,8</i>	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p = .033</i>) 2. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p = .027</i>)
Забруднення повітря від бойових дій та інших чинників викликаних війною	12,786	.002	<i>K1:104,2</i> <i>K2:99,5</i> <i>K3:133,4</i>	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p=.023</i>) 2.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) (<i>p=.004</i>)

Попарні порівняння груп свідчать про те, що як і у випадку гострих техногенних ризиків, кластер 3 (залучені та активні) має найбільший рівень сприйнятого ризику, при цьому кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) також демонструє вищий рівень сприйнятого ризику пов'язаний з чинниками

мирного часу, у порівнянні з кластером 2 (пасивні та байдужі). Кластер 3 (залучені та активні) оцінює всі ризики забруднення повітря вище незалежно від джерела, ймовірно, через знання про довгострокові наслідки для здоров'я та загальної залученості до інформаційного контексту. Кластер 2 (байдужі та пасивні) демонструє систематично нижчі оцінки сприйняття ризиків даної категорії. Різниця виникає тому, що хронічне забруднення повітря часто не є самоочевидним ризиком – воно має бути соціально сконструйованим та опосередкованим, адже подекуди сенсорний компонент даного виду ризиків представлений не завжди і часто може ігноруватися. Група з активною інформаційною поведінкою, шукаючи та обробляючи більше інформації, постійно отримують нагадування про небезпеку забруднення повітря для здоров'я та довгострокові наслідки забрудненого повітря. Це підвищує суб'єктивну ймовірність та оцінку серйозності для всіх видів загроз, що увійшли до цієї категорії. Проте різниця між кластерами 1 та 3 є менш вираженою щодо забруднювальних чинників «мирного часу», тоді як у контексті оцінок воєнного фактора, актуалізованого в медіапросторі, вона виявляється найбільш яскраво.

Натомість пасивні та індіферентні групи схильні до нормалізації або применшення загроз, що походять зі звичних джерел. Вони можуть психологічно дистанціюватися від подібної інформації внаслідок ефекту звикання (габітуації) до ризику. Водночас низька залученість до споживання екологічного контенту деактуалізує в їхній свідомості й ті екологічні проблеми, що безпосередньо зумовлені війною

Наступною категорією розгляду стане *забруднення води та виснаження водних ресурсів* загалом (табл. 2.11). Ця категорія охоплює ризики пов'язані зі зниженням якості та доступності водних ресурсів, які можуть мати серйозні наслідки для екосистем, здоров'я населення та економічної діяльності. Сприйняття хронічних ризиків пов'язаних з водним забрудненням підпадає під ту саму закономірність, де ризики пов'язані з бойовими діями та війною

сприймаються як більш значимі у порівнянні з ризиками забруднення пов'язаного з чинниками мирного часу.

Таблиця 2.11

**Середні оцінки факторів ризику,
пов'язаних з хронічним забрудненням водойм**

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Забруднення води у мирний час (чинниками мирного часу)	4,74±1,46	4,20±1,64	5,00±1,42	4,76±1,49
Виснаження водних ресурсів	4,64±1,64	3,29±1,88	4,93±1,33	4,55±1,71
Забруднення води в умовах війни	5,45±1,49	4,76±1,57	6,21±0,99	5,65±1,42
Забруднення водойм нафтопродуктами та нафтою в умовах війни	5,40±1,56	4,97±1,46	6,1±1,11	5,61±1,44
Раннє цвітіння річок та малих водойм	4,73±1,41	4,14±1,39	5,16±1,18	4,81±1,36
Пересихання та обміління водойм	4,72±1,48	4,02±1,60	5,15±1,38	4,79±1,50

Тест Вілкоксона було проведено з метою виявлення значимих відмінностей у сприйнятті ризиків викликаних воєнними та мирними чинниками. Забруднення водойм через бойові дії на протипагу забрудненню від забруднюючих чинників мирного часу ($z = -7.596, p < .001$), забруднення від нафтопродуктів та нафти внаслідок бойових дій на протипагу чинникам мирного часу ($z = -7.037, p < .001$), виснаження водних ресурсів через надмірне користування на протипагу забрудненню водойм внаслідок бойових дій ($z =$

-8.696, $p < .001$). Так, ризики та проблеми пов'язані з водними ресурсами підлягають загальному тренду, де ризики пов'язані з воєнними чинниками сприймаються як більш значимі та серйозніші.

Між виокремленими кластерами також існує статистично значима різниця у сприйнятті даної категорії ризиків. Характерно, що дана різниця є дещо більшою, коли мова йде про ризики пов'язані з воєнним часом. Дані з порівнянням груп за критерієм Н Карскелла Уоліса наведено у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Порівняння сприйняття ризиків, пов'язаних з різними джерелами хронічного забруднення та обміління водойм у кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки

Екологічний/техногенний ризик	<i>H(2)</i> <i>n=229</i>	<i>Mean Rank,</i> <i>сер. ранг.</i>	<i>p</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Хронічне забруднення водойм та джерел питної води чинниками мирного часу	6,807	<i>K1:114,5</i> <i>K2:90,7</i> <i>K3:124,8</i>	0,033	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p=.027$)
Виснаження ресурсів прісної води через надмірне споживання	18,982	<i>K1:117,6</i> <i>K2:71,6</i> <i>K3:128,3</i>	<.001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p < .001$) 2.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) ($p=.002$)
Хронічне забруднення водойм та джерел питної води внаслідок бойових дій.	28,301	<i>K1:106,2</i> <i>K2:76,3</i> <i>K3:139,9</i>	<.001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p < .001$) 2.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) ($p=.001$)

Таблиця 2.12 (Продовження)

Екологічний/техногенний ризик	<i>H</i> (2) <i>n</i> =229	<i>Mean Rank</i> , <i>сер. ранг.</i>	<i>p</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Розливи нафти та викиди нафтопродуктів в моря або річки внаслідок бойових дій.	20,166	<i>K1</i> :106,6 <i>K2</i> :83,9 <i>K3</i> :136,6	<.001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (помірно та ситуативно залучені) (<i>p</i> =.003)
Раннє цвітіння річок та водойм внаслідок хронічного хімічного забруднення водойм	13,680	<i>K1</i> :112,7 <i>K2</i> :82,3 <i>K3</i> :130,0	0,001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> =.001)
Обміління та пересихання малих річок та інших водойм	13,723	<i>K1</i> :111,4 <i>K2</i> :83,8 <i>K3</i> :131,0	0,001	1.Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> =.001)

Попарні порівняння груп демонструють, що як і у попередньому випадку Кластер 3 (залучені та активні) сприймає дану категорію ризиків як серйознішу, і дана тенденція спостерігається серед всіх об'єктів оцінки даного ряду, тоді як кластер 2 (пасивні та байдужі) систематично виявляє набагато меншу стурбованість та рівень сприйнятого ризику. Кластер 1 також демонструє нижчий рівень сприйнятого ризику щодо об'єктів оцінки, пов'язаних з воєнними чинниками у порівнянні з Кластером 3.

Таким чином, вплив медіа опосередкований активною інформаційною поведінкою, та активний пошук інформації діють як підсилювачі сприйнятого ризику: вони надають причинно-наслідкові пояснення та закладають актуалізують проблематику системно формуючи загальний образ екологічної шкоди; вони пропонують драматичні образи та наративи, активізуючи емотивний компонент сприйняття ризику (наприклад, розливи нафти та нафтопродуктів у воєнний час); вони представляють проблеми як нагальні та

глобальні, а не локальні чи рутинні. Тому, чим більш інформаційно активні респонденти, тим більше вони сприймають ці ризики як ймовірні, серйозні та актуальні в загальнонаціональному контексті незалежно від джерела їх походження.

Водночас встановити чітку причинно-наслідкову послідовність між цими чинниками є складним завданням: підвищене сприйняття ризику та сформовані екологічно-ціннісні орієнтації можуть самі по собі стимулювати активнішу інформаційну поведінку, тоді як інтенсивне інформаційне залучення, у свою чергу, сприяє укріпленню та поглибленню проєкологічних установок, світоглядних орієнтирів і підвищенню «чутливості» до екологічної проблематики. Таким чином, зв'язок між сприйняттям ризику, ціннісними установками та інформаційною активністю має радше взаємообумовлюючий, циклічний характер: еколого-ціннісні диспозиції та підвищене сприйняття ризику можуть виступати і передумовами активізації пошукової та пізнавальної інформаційної поведінки, тоді як інформаційна активність, збагачуючи знання та підкріплюючи емоційне залучення, посилює екологічну рефлексію, підвищує рівень усвідомлення і сприяє консолідації проєкологічних цінностей, що в свою чергу веде до вищих оцінок екологічних ризиків через загальний образ «екологічної шкоди» та «екологічної кризи». У цьому контексті інформаційна взаємодія з медіа може розглядатися як динамічний механізм формування та підтримки специфічних компонентів екологічної свідомості, що поєднує когнітивні, емоційні, мотиваційні та аксіологічні компоненти та проявляється в ширших оцінках ризиків майже в усіх сферах.

Ризики, пов'язані з забрудненням та деградацією, ґрунтів: ця категорія включає фактори ризику, які знижують якість, родючість та функціональність ґрунтів, що призводить до довгострокових екологічних, соціальних та економічних наслідків. Забруднення та деградація ґрунтів часто є результатом промислової діяльності, некоректної сільськогосподарської практики та на теперішній момент – бойових дій, що потенційно вплине на продовольчу

безпеку, біорізноманіття та екосистеми і здоров'я населення. Так, продовжуючи загальний тренд, дана категорія демонструє схожі результати: ризики пов'язані з воєнним чинником сприймаються як серйозніші, і сприйняття даних ризиків статистично значимо відрізняється в мирний і воєнний час.

Таблиця 2.13

Середні оцінки факторів ризику пов'язаних з хронічним забрудненням та деградацією ґрунтів

Фактор еколог.ризик	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Хімічне забруднення ґрунтів внаслідок господарської та промислової діяльності	4,58±1,35	3,62±1,52	5,06±1,32	4,62±1,44
Втрата родючого верхнього шару, порушення і деградація ґрунтів внаслідок неправильних сільськогосподарських практик.	4,6±1,43	3,67±1,77	5,0±1,36	4,62±1,52
Хімічне забруднення та порушення ґрунтів внаслідок ведення бойових дій.	5,29±1,47	4,71±1,36	6,08±1,01	5,51±1,38

Результати тесту Вілкоксона свідчать про те, що існує статистично значима різниця у сприйнятті негативних екологічних чинників мирного часу на противагу тим, які пов'язані з війною: забруднення ґрунтів у мирний час на противагу забрудненню від воєнних чинників та бойових дій ($z = -7,490, p < .001$), деградацією ґрунтів від некоректних сільськогосподарських практик на противагу забрудненню та порушенню ґрунтів внаслідок ведення бойових дій ($z = -7,190, p < .001$).

Як і у попередніх категоріях образ шкоди та ризиків, пов'язаний з війною та бойовими діями, має значно потужніший вплив на сприйняття екологічних ризиків, ніж образи, пов'язані з негативними екологічними чинниками мирного часу, що може бути пояснено низкою психологічних і соціально-психологічних механізмів. По-перше, образи екологічної шкоди та ризиків, пов'язані з війною можуть мати високий рівень емоційної інтенсивності. Вони асоціюються з безпосередньою загрозою життю, руйнуванням, болем і втратою, тобто із базовими екзистенційними страхами, які доєднуються до туги за деградацією та знищенням природи, що, гіпотетично, включає емпатійну складову екологічної свідомості. Така емоційна насиченість посилює процеси уваги й пам'яті, роблячи інформацію про воєнно зумовлені екологічні катастрофи та хронічну шкоду більш доступною у свідомості через евристику доступності та емоціогенність образу. Унаслідок цього екологічні ризики, пов'язані з війною, здаються більш імовірними, серйозними й близькими, ніж хронічні екологічні проблеми мирного часу, які часто можуть не актуалізуватися через їх при звичаєння та певну «розмитість» образу. По-друге, у наративах медіа під час війни часто можуть домінувати драматичні, візуально насичені й морально забарвлені образи, які активізують емотивну та етичну складову екологічної свідомості. Вони не лише підвищують когнітивну доступність ризику та апелюють до цінності збереження природи, але й формують уявлення про його несправедливість, невинні жертви, навмисне руйнування тощо. Таким чином, воєнна тематика підсилює сприйняття екологічних ризиків через синергію когнітивної доступності та актуалізації, емоційної інтенсивності та особистої релевантності, тоді як ризики мирного часу залишаються у сфері «повільних загроз», менш очевидних і менш драматичних у своїй репрезентації як в медіа, так і в свідомості.

Групи сформовані за типом інформаційної поведінки щодо екологічної інформації також демонструють суттєві відмінності у рівні сприйняття серйозності даної категорії ризиків і найбільш виражена різниця спостерігається

в оцінці ризиків, пов'язаних з війною. Тест Н Краскела-Уоліса виявив статистично значиму різницю у сприйнятті даної категорії ризиків між групами, сформованими за типом інформаційної поведінки, яка спостерігається серед всього ряду об'єктів оцінки даної категорії (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

**Порівняння сприйняття ризиків, пов'язаних з різними джерелами
хронічного забруднення та деградацією ґрунтів у кластерах, сформованих
за типом інформаційної поведінки**

Екологічний/техногенний ризик	<i>H</i>(2) <i>n</i>=229	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Хімічне забруднення ґрунтів внаслідок господарської та промислової діяльності	22,639	<.001	<i>K1:112,0</i> <i>K2:72,6</i> <i>K3:134,1</i>	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> =.006)
Втрата родючого верхнього шару, порушення і деградація ґрунтів внаслідок неправильних сільськогосподарських практик.	14,980	0,001	<i>K1:113,0</i> <i>K2:80,2</i> <i>K3:130,5</i>	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> =.031)
Хімічне забруднення та порушення ґрунтів внаслідок ведення бойових дій.	30,329	<.001	<i>K1:105,3</i> <i>K2:75,4</i> <i>K3:141,3</i>	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> <.001)

Попарні порівняння демонструють значні відмінності у сприйнятті даної категорії ризиків між деякими групами з збереженням і продовженням загального тренду. Кластери 1 і 3 суттєво не різняться у сприйнятті ризиків

пов'язаних з забрудненням ґрунтів від чинників мирного часу, в той час як кластер 2 (байдужі та пасивні) демонструє значно нижчий рівень сприйнятого ризику у порівнянні з іншими двома групами. Однак забруднення та порушення ґрунтів, пов'язане з воєнним чинником і бойовими діями демонструє, що з усіх груп, кластер 3 (залучені та активні) сприймає їх як найбільш серйозний ризик, і статистично значимо відрізняється у його сприйнятті від двох інших кластерів, які в цьому випадку статистично значимо не різняться між собою, що слугує доказом інтерпретації, яка була наведена вище.

Наступна категорія охоплює ризики, пов'язані з утворенням, утилізацією та неналежним поводженням з відходами. Середні оцінки груп разом з стандартним відхиленням наведені у таблиці (табл 2.15).

Таблиця 2.15

Середні оцінки факторів ризику, пов'язаних з проблемою відходів залежно від джерела їх походження

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та некоректною переробкою побутових відходів	5,07±1,36	4,14±1,39	5,66±1,21	5,16±1,39
Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів (неправильна утилізація відходів, їх неправильне зберігання та переробка тощо).	5,12±1,35	4,32±1,29	5,8±1,01	5,27±1,31
Ризики, пов'язані з захороненням та утилізацією відходів руйнації (відходи, які утворилися внаслідок руйнування, спричиненого веденням бойових дій та обстрілів).	5,23±1,48	4,47±1,33	5,9±1,32	5,38±1,47

Серед всіх виокремлених категорій ризиків проблема відходів та управління відходами демонструє одну із найбільш різючих відмінностей у сприйнятті між виокремленими кластерами, в той же час не демонструючи значних відмінностей у сприйнятті ризиків від відходів залежно від їх походження. Так, тест Вілкоксона не демонструє статистично значимої різниці у сприйнятті ризиків, пов'язаних з відходами залежно від їх походження. Вдалося виявити лише незначні відмінності у сприйнятті ризиків пов'язаних з побутовими відходами та відходами руйнації ($z = -2.285, p = .022$). Таким чином, це дає нам право припустити, що в цілому проблема відходів сприймається приблизно на однаковому рівні серйозності незалежно від джерела їх походження, і існують лише незначні відмінності, які полягають у тому, що, все ж продовжуючи загальний тренд, відходи, які були утворені від воєнної руйнації сприймаються як дещо більш серйозна проблема, адже можуть сприйматися як пов'язані з масштабним неконтрольованим руйнуванням, яке поєднується з наочними емоційно забарвленими образами зруйнованих будівель, бомбардувань, залишків розбитого транспорту тощо. Респонденти можуть асоціювати воєнні руйнування з людськими стражданнями, нестабільністю, горем, що може робити оцінки даного фактору екологічного ризику більш емоційно забарвленими, ніж при оцінці звичайних ризиків від побутових відходів. Вище сприйняття ризику для відходів, які утворилися внаслідок воєнних руйнувань, пояснюється їх раптовим, великомасштабним, небезпечним і некерованим характером, а також психологічними факторами, актуалізацією в медіа та їх зв'язком з іншими небезпеками, пов'язаними з війною. Це може сприйматися не лише як екологічна проблема, але й як гуманітарна криза та криза безпеки, що робить сприйняття ризиків пов'язаних з ними вищими, ніж з відходами мирного часу.

Результати тесту Краскела-Уолліса вказують на статистично значимі відмінності у сприйнятті ризиків, пов'язаних з управлінням відходами і дана

категорія ризиків демонструє одну з найбільш виражених різниць у сприйнятті серйозності між досліджуваними групами (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

**Порівняння сприйняття ризиків, пов'язаних з управлінням відходами
у кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки**

Екологічний/техногенний ризик	<i>N</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та некоректною переробкою побутових відходів.	30,193	<.001	K1:109,6 K2:69,0 K3:138,7	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> = .005) 3. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> = .004)
Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів	32,850	<.001	K1:107,7 K2:69,3 K3:140,8	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> <.001) 3. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> = 0,008)
Ризики, пов'язані із захороненням та утилізацією відходів руйнації (відходи, які утворилися внаслідок руйнування спричиненого веденням бойових дій та обстрілів).	29,518	<.001	K1:107,9 K2:71,9 K3:139,6	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> = 0,002) 3. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> = 0,014)

Кластер 3 (активні та залучені особи) оцінює ці ризики значно вище, ніж кластер 2 (байдужі особи) у всіх трьох випадках. Кластер 1 (помірно залучені особи) також сприймає ці ризики як більш серйозні, ніж кластер 2, але меншою мірою, ніж кластер 3. Різниця між Кластерами 1 і 3 є менш вираженою, але все ж значною.

Щодо ризиків пов'язаних з управлінням побутовими відходами, то Кластер 3 сприймає ризики пов'язані з даною категорією відходів як значну екологічну загрозу. Ця група може бути більш обізнаною з такими проблемами, як незаконні сміттєзвалища, засмічення територій та надмірне накопичення сміття, ризики пов'язані з некоректним сортуванням відходів і практиками переробки. Кластер 3 (активні та залучені особи) оцінює ці ризики значно вище, ніж кластер 2 (байдужі особи) у всіх трьох випадках. Кластер 1 (помірно залучені особи) також сприймає ці ризики як більш серйозні, ніж кластер 2, але меншою мірою, ніж кластер 3. Різниця між Кластерами 1 і 3 є менш вираженою, але все ще значною в деяких випадках, що свідчить про те, що обізнаність та сприйнята серйозність даної категорії ризиків зростає із рівнем залученості до екологічної інформації. Проблема відходів демонструє найбільш виражені відмінності між групами, сформованими за типом інформаційної поведінки (ситуативно залучені, байдужі та активні), оскільки вона може бути соціально та перцептивно «віддаленою» проблемою, сприйняття якої значною мірою залежить від рівня інформованості. Для кластера 1 і кластера 2 ця тема часто має низький рівень емоційної насиченості та відчуття відсутності безпосередньої загрози, через що вона не активізує захисні чи пізнавальні мотиви. Дані групи можуть бути схильними сприймати поводження з відходами як рутинне питання побутової чи муніципальної компетенції, а не як потенційне джерело екологічних ризиків, що веде до яскраво виражених різниць в оцінках ризиків.

Наступну категорію можна дуже широко окреслити як *ризики для екосистем, біорізноманіття, від природних лих та ризики пов'язані зі зміною*

клімату (табл. 2.17). Ця широка категорія в нашому дослідженні охоплює ризики, які порушують природні екосистеми, загрожують біорізноманіттю та посилюють екологічну нестабільність.

Таблиця 2.17

**Середні оцінки факторів ризику, пов'язаних з ризиками для екосистем,
біорізноманіття, від природних лих та ризиків, пов'язаних зі зміною
клімату**

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Вплив людської діяльності в мирний час на біорізноманіття та функціонування екосистем.	4,83±1,35	3,7±1,68	5,26±1,55	4,84±1,55
Вплив бойових дій на біорізноманіття та функціонування екосистем.	5,37±1,39	4,97±1,44	6,23±1,05	5,65±1,36
Ризики, пов'язані з дефорестацією (зникненням та знищенням лісів).	5,45±1,25	4,61±1,7	5,90±1,06	5,59±1,35
Виникнення природних стихійних лих (повені, урагани, масштабні лісові пожежі тощо).	4,43±1,58	3,38±1,67	4,74±1,31	5,77±1,42
Ризики, пов'язані зі зміною клімату.	4,69±1,38	3,14±1,63	5,2±1,28	4,66±1,53

Тест Вілкоксона показує, що існує статистично значима різниця між сприйняттям ризиків пов'язаних з впливом на екосистеми і біорізноманіття

чинників мирного часу і впливу на екосистеми бойових дій, де бойові дії і війна оцінюються як такі, що провокують значно вищі ризики ($z=-7,161$, $p < .001$), що продовжує загальний тренд описаний при розгляді попередніх категорій факторів екологічних ризиків.

В цілому дана категорія ризиків демонструє суттєві і значні відмінності в сприйнятті між групами, що може вказувати на певну поляризацію поглядів між групами інформаційно активних і скептично-байдужих (табл.2.18).

Таблиця 2.18

Порівняння сприйняття ризиків, пов'язаних з різними типами екосистемних ризиків у кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки

Фактор екологічного ризику	<i>H(2)</i> <i>n=229</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Вплив людської діяльності в мирний час на біорізноманіття та функціонування екосистем.	19,579	<.001	K1:112,8 K2:75,0 K3:132,6	Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p < .001$) Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p < .001$)
Вплив бойових дій на біорізноманіття та функціонування екосистем.	33,580	<.001	K1:100,3 K2:82,3 K3:144,5	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p < .001$) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) ($p < .001$)
Ризики, пов'язані з дефорестацією (зникненням та знищенням лісів).	29,044	<.001	K1:105,5 K2:76,4 K3:140,7	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) ($p < .001$) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) ($p < .001$)

Таблиця 2.18 (Продовження)

Фактор екологічного ризику	<i>H</i> (2) <i>n</i> =229	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Виникнення природних стихійних лих (повені, урагани, масштабні лісові пожежі тощо).	23,875	<.001	K1:111,1 K2:72,7 K3:135,6	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> =.026) 3. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> =.008)
Ризики пов'язані зі зміною клімату.	36,214	<.001	K1:114,3 K2:58,5 K3:137,2	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> =.042) 3. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001)

Зміна клімату мала найвищий рівень різниці оцінок серед груп. Високе значення *H*-статистики вказує на суттєві відмінності в тому, як виокремлені кластери сприймають зміну клімату як ризик. Це свідчить про те, що зміна клімату в цілому є поляризаційним об'єктом оцінки і зміна клімату часто трактується по-різному в політичних і медійних наративах, що призводить до протилежних поглядів. Різниця у сприйнятті між кластерами демонструє, що сприйняття ризиків, пов'язаних зі зміною клімату прямо залежить від рівня залученості респондента в енвайронментальний дискурс та його інтересу до екологічної проблематики, де найбільш активна група оцінює ризики пов'язані зі зміною клімату найвище, слідом йде група ситуативно залучених і за нею група байдужих. Схожу тенденцію демонструє сприйняття ризику пов'язане з сприйняттям ризику від стихійних лих і природних катастроф, де групи різняться тим самим чином.

Зміна клімату може слугувати мета-ризиком, який сукупно існує як певний «гіпероб'єкт», об'єднуючи в своєму уявному образі інші більш локальні ризики і загрози (пожежі, засухи, урагани, війни за ресурси тощо). Для найбільш активних осіб вона може виступати певною когнітивною рамкою, через яку інтерпретується ряд інших екологічних ризиків і проблеми, що дозволяє сприймати цим респондентам кліматичну кризу як інтегровану проблему, а не як окремий абстрактний феномен. Для байдужих груп зміна клімату є дифузним, віддаленим ризиком, сповненим «політичної кон'юнктури», без прямих, безпосередніх емоційних тригерів або таких тригерів, які радше посилюють скептицизм – тому вони не надають йому великої ваги і це пояснює досить низькі оцінки даного виду ризиків.

Кластер 3 (активні і залучені) сприймає ризики дефорестації значно вищими ніж кластер 2 (пасивних і байдужих) і кластер 1 (ситуативно залучених). Медіапсихологічно, тематика вирубки лісів часто стає вірусною через фотографічність (зникнення зелених масивів, супутникові зображення тощо), що підсилює візуальну доступність ризику.

Кластер 3 (активні і залучені) і 1 (ситуативно залучених) сприймають ризики пов'язані з впливом чинників мирного часу на біорізноманіття і функціонування екосистем як вищі ніж кластер 2 (пасивних і байдужих). Бойові дії і воєнні чинники впливу на екосистеми та біорізноманіття сприймаються як більш значна проблема кластером 3 на відміну від кластеру 1 (ситуативно залучених) і 2 (пасивних і байдужих).

Ці екологічні та кліматичні ризики утворюють єдину категорію системних екологічних загроз. Їх сприйняття сильно залежить від інформаційної поведінки, яка в той же час може найбільш сильно опосередковуватися енвайронментальними цінностями. Таким чином, вища інформаційна активність систематично корелює з вищим сприйняттям ризику в усіх вимірах даної категорії.

Специфічні Ризики від воєнних дій (засмічення територій вибуховими предметами та мінами, руйнування критичної інфраструктури та використання специфічних видів боєприпасів) (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Середні оцінки факторів ризику, пов'язаних з специфічними техногенно-екологічними ризиками, пов'язаними з війною та бойовими діями зокрема

Фактор екологічного ризику	К.1 Сит. залучені ($\bar{x} \pm SD$)	К.2 байдужі та пасивні ($\bar{x} \pm SD$)	К.3 Активні та залучені ($\bar{x} \pm SD$)	Загальне ($\bar{x} \pm SD$)
Забруднення території нерозірваними наземними мінами, боєприпасами та вибухонебезпечними предметами.	5,75±1,59	5,91±1,26	6,40±1,00	6,03±1,36
Руйнація критичної інфраструктури та довготривала відсутність електро-, водо-, тепlopостачання внаслідок ведення бойових дій та обстрілів.	5,58±1,64	5,64±1,39	6,26±1,03	5,86±1,41
Ризики, пов'язані з використанням боєприпасів зі збідненим ураном.	5,07±1,78	4,08±1,88	5,8±1,42	5,21±1,76
Ризики пов'язані з використанням кластерних боєприпасів (вибухова зброя, яка випускає або викидає менші суббоєприпаси).	5,18±1,62	5,02±1,54	6,07±1,07	5,51±1,49

Результати проведеного аналізу (табл 2.20) показують, що в більшості категорій ризиків воєнного часу зберігається чітка динаміка: чим вищий ступінь залученості до інформації (активний пошук, рефлексія, увага), тим вищий сприйнятий рівень ризику на загальносуспільному рівні. Ця закономірність

відображає механізми впливу на сприйняття ризику через медіа: значущість інформації, фреймінг медіадискурсом та когнітивні евристики.

Таблиця 2.20

Порівняння сприйняття ризиків, пов'язаних з різними типами екосистемних ризиків у кластерах, сформованих за типом інформаційної поведінки

Фактор екологічного ризику	<i>H(2)</i> <i>n=229</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Забруднення території нерозірваними наземними мінами, боєприпасами та вибухонебезпечними предметами.	10,286	.006	K1:104,2 K2:106,1 K3:130,6	Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> = .006)
Руйнація критичної інфраструктури та довготривала відсутність електро-, водо-, тепlopостачання внаслідок ведення бойових дій та обстрілів.	9,408	.009	K1:105,7 K2:102,1 K3:130,6	Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> = .017)
Ризики, пов'язані з використанням боєприпасів зі збідненим ураном.	24,150	<.001	K1:109,4 K2:74,6 K3:136,7	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> <.001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> = .010) 3. Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> = .020)

Таблиця 2.20 (Продовження)

Фактор екологічного ризику	<i>H</i> (2) <i>n</i> =229	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Ризики, пов'язані з використанням кластерних боєприпасів (вибухова зброя, яка випускає або викидає менші суббоєприпаси).	20,880	<.001	K1:101,6 K2:93,3 K3:138,8	1. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 2 (байдужі та пасивні) (<i>p</i> = .001) 2. Кластер 3 (залучені та активні) > Кластер 1 (ситуативно та помірно залучені) (<i>p</i> <.001)

Однак менш виражена різниця спостерігається для ризику руйнування критичної інфраструктури та тривалої відсутності електроенергії, води та теплопостачання. Це пояснюється високою особистою релевантністю та безпосередньою емпіричною доступністю руйнування інфраструктури: під час воєнного часу перебої в електро-, газо- або водопостачанні часто є негайними, наочними, відчутними. Таким чином, можна припустити сприйняття ризику тут формується менше опосередкованою інформацією, а більше – безпосереднім життєвим досвідом.

Окремо також порівнювалися групи сформовані за рівнем медіаекспозиції, яка вимірювалася в суб'єктивній частоті зустрічі з медіаматеріалами пов'язаними з екологічною проблематикою та техногенною безпекою за 4-бальною шкалою (1-дуже рідко або ніколи, 2-рідко, 3-іноді, періодично, 4-часто).

Тест Н Крускала-Уолліса було проведено, щоб визначити, чи відрізнялося сприйняття ризиків для чотирьох груп за частотою суб'єктивної оцінки рівня медіаекспозиції: 1) «дуже низький рівень медіаекспозиції» – респонденти, які майже не бачать такий медіаконтент або бачать його вкрай рідко (*n* = 37); 2) «низький рівень медіаекспозиції» респонденти, які бачать такий медіаконтент рідко (*n* = 76); 3) «середній рівень медіаекспозиції» респонденти які бачать такий медіаконтент іноді, періодично (*n* = 98); 4) «високий рівень медіаекспозиції» –

респонденти, які зазначили, що бачать такі медіаматеріали вкрай часто ($n = 18$). Дані аналізу з статистично значущими результатами для зручності наведено у табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Порівняння сприйняття екологічних і техногенних ризиків у кластерах, сформованих за рівнем медіаекспозиції

Екологічний/техногенний ризик	$H(3)$ $n=229$	p	Mean Rank	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Забруднення повітря від автомобілів	9,480	.024	(ДН): 90,3 (Н): 115,6 (П): 118,4 (В): 144,5	(1) Дуже низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=.021$)
Забруднення повітря від промисловості	8,273	.041	(ДН): 96,3 (Н): 119,0 (П): 112,9 (В): 148,0	(1) Дуже низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=.031$)
Хімічне забруднення продуктів харчування (наприклад, пестицидами, гербіцидами, важкими металами тощо).	8,305	.040	(ДН): 98,0 (Н): 112,3 (П): 116,9 (В): 151	(1) Дуже низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=.031$)
Втрата родючого верхнього шару, порушення і деградація ґрунтів внаслідок неправильних сільськогосподарських практик.	12,758	.005	(ДН): 90,4 (Н): 119,2 (П): 113,6 (В): 155,8	(1) Дуже низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=.003$)
Хімічне забруднення та порушення ґрунтів внаслідок ведення бойових дій.	15,547	.001	(ДН): 103,2 (Н): 101,1 (П): 121,6 (В): 166,2	(1) Дуже низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=.009$) (2) низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=0,002$)
Ризики, пов'язані з захороненням та утилізацією відходів руйнації.	12,177	.007	(ДН): 96,4 (Н): 103,9 (П): 124,6 (В): 147,8	(1) Дуже низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції ($p=.033$)

Таблиця 2.21 (Продовження)

Екологічний/техногенний ризик	<i>H(3)</i> <i>n=229</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Вплив людської діяльності в мирний час на біорізноманіття та функціонування екосистем.	8,887	.031	(ДН):94,3 (Н):106,9 (П):127,6 (В):122,7	(1) Дуже низький рівень<(3) середній рівень медіаекспозиції (p=.032)
Вплив бойових дій на біорізноманіття та функціонування екосистем.	10,735	.013	(ДН):91,1 (Н):108,0 (П):125,5 (В):136,6	(1) Дуже низький рівень<(3) середній рівень медіаекспозиції (p=.032)
Ризики, пов'язані з дефорестацією (зникненням та знищенням лісів).	12,793	.005	(ДН):103,0 (Н):103,9 (П):119,9 (В):159,4	(1) Дуже низький рівень<(4) високий рівень медіаекспозиції (p=.013) (2) низький рівень < (4) високий рівень медіаекспозиції (p=.006)
Масштабні лісові пожежі, спричинені веденням бойових дій.	8,267	.041	(ДН):100,3 (Н):105,3 (П):123,6 (В):139,2	-
Виникнення природних стихійних лих (повені, урагани, масштабні лісові пожежі тощо).	10,807	.013	(ДН):92,3 (Н):105,8 (П):128,8 (В):128,9	(1) Дуже низький рівень<(3) середній рівень медіаекспозиції (p=.029)
Ризики, пов'язані зі зміною клімату.	10,038	.018	(ДН):92,7 (Н):109,3 (П):122,2 (В):145,3	(1) Дуже низький рівень<(4) високий рівень медіаекспозиції (p=.029)

Специфіка впливу медіаекспозиції полягає у тому, що найсуттєвіші відмінності в оцінках екологічних ризиків спостерігаються серед респондентів, які майже не контактують із медіаконтентом, присвяченим екологічним проблемам – їхні оцінки статистично системно нижчі. Натомість групи, які отримують хоча б періодичний доступ до такого контенту, демонструють менш різкі відмінності між собою, хоча загалом зберігається тенденція до кореляції

частоти контакту з медіа та рівня сприйняття ризиків, проте вона не охоплює весь спектр екологічних і техногенних загроз, які виносилися як об'єкти оцінки в дослідженні.

Значні відмінності були виявлені між кількома категоріями ризику, що вказує на те, що систематичний вплив медіаконтенту, який присвячений проблематиці екологічної і техногенної безпеки впливає на сприйняття ризику, і як правило, люди, які оцінюють себе як тих, хто стикається з таким контентом часто, сприймають їх як серйозніші, порівняно з людьми з дуже низькою частотою зустрічі. Однак даний вплив не є настільки системним чи вираженим, як у групах сформованих за типом інформаційної поведінки. Порівняно з повним переліком екологічних та техногенних ризиків, не всі ризики показали значні відмінності залежно від рівня медіаекспозиції, і як вже зазначалося вище – дослідження специфіки висвітлення повного переліку ризиків в усіх типах медіа у зв'язку з контекстуальними і особистісними особливостями медіаспоживання є вкрай складним завданням. Відсутність відмінностей не дозволяє нам зробити висновок про те, що впливу не існує, але підштовхує нас до висновку, що цей вплив може бути не лінійним і залежати від додаткових факторів (особливостям фреймінгу інформації в медіаджерелах якими користується людина, частоти згадування тої чи іншої проблеми в загальному медіапросторі, індивідуальним особливостям обробки інформації) і в даній роботі ми лише робимо перші кроки і намічаємо подальші перспективи досліджень, які повинні виявити інші особливості і ширші тенденції пов'язані з досліджуваною проблематикою.

Однак, в сукупності подібна несистемність відмінностей може свідчити про те, що хоча медіаекспозиція і є змінною, яка зумовлює відмінності у сприйнятті ризиків цей вплив також може бути зумовленим специфічними особливостями медіаконтенту в тих чи інших джерелах (специфікою висвітлення), різною увагою медіа до тих чи інших екологічних проблем, та специфічними предиспозиціями медіакористувачів, які впливають на процеси

обробки таких медіаповідомлень. В свою чергу залученість і суб'єктна активність направлена на таку інформацію виступає надійнішим фактором відмінностей у сприйнятті майже всього ряду досліджуваних ризиків, і виступає фактором, який переважно збільшує сприйняття ризику, і підтверджує тезу про те, що інформаційна залученість тісно пов'язана з залученістю та суб'єктивною актуальністю проблематики як такої незалежно від специфікації ризиків чи проблем, які розглядаються.

В цілому можна помітити загальний тренд, який полягає в тому, що різницю виявлено там, де ризики мають опосередкований, комплексний або "невидимий" характер, і де їх сприйняття формується швидше через інформаційне посередництво – тобто через медіа. Відмінності за рівнем медіаекспозиції зосереджені навколо тих типів ризиків, які потребують медіа як посередника між складною екологічною реальністю і сприйняттям людини. Це «тихі», хронічні, біосферні або системні загрози – забруднення повітря, деградація ґрунтів, втрата біорізноманіття, кліматичні зміни або деякі актуалізовані у теперішньому медіадискурсі загрози пов'язані з війною: вплив бойових дій на екосистеми і ризики пов'язані з відходами руйнування. У випадках, коли ризики є катастрофічними, очевидними чи соціально травматичними (забруднення вибуховими предметами, ризики техногенних аварій, руйнація критичної інфраструктури і відсутність комунальних благ (електрики, водопостачання, газу тощо) рівень сприйняття ризику може залишатися відносно стабільним незалежно від частоти інформаційного контакту.

Отже, просте зіткнення з медіаконтентом (експозиція) та активне залучення до нього (залученість) є двома різними аспектами інформаційної поведінки. В той час як експозиція відображає частоту контактів з медіаматеріалами, залученість стосується глибини обробки, уваги та особистої значимості інформації. Експозиція означає, що хтось бачить або чує про проблему чи явище, але може не залучатися до обробки інформації,

ознайомлюватися поверхово, швидко забувати через витіснення іншою інформацією тощо. Залучення ж передбачає вищий рівень уваги, рефлексії та інтегрування її в особисті переконання. Залученість також пов'язана з емоційною реакцією та особистою релевантністю, що є чинниками, які можуть посилювати сприйняття ризику, а отже виявлені закономірності вбачаються цілком логічними.

Для підтвердження цієї закономірності був проведений кореляційний аналіз за методом Спірмена з метою виявлення зв'язків між: 1) простою *медіаекспозицією*, яка виміряна в частоті зустрічі з медіаконтентом.

2) *медіазалученістю до інформації*, що визначається сумою балів за пунктами опитувальника, присвяченого вивченню інформаційної поведінки стосовно екологічних питань. До загального бала було включено пункти, що стосуються: уваги до інформації та її відстеження (п. 5); інтересу та зацікавленості (п. 2 і п. 3); емоційного відгуку (п. 6); глибини когнітивного опрацювання (пам'ять і рефлексія – п. 11), а також суб'єктивної оцінки впливу інформації на погляди (п. 12) та поведінку (п. 13). Таким чином, ми можемо розглядати медіаекспозицію (частоту контактів з екоінформацією) як пасивну форму споживання, а інформаційну залученість – як активну, глибшу взаємодію, що передбачає когнітивну та емоційну співучасть у темі.

Тест Н Крускала–Уолліса показав, що відмінності за рівнем медіаекспозиції з'являються лише в окремих видах ризиків (екосистеми, дефорестація, ґрунти, клімат, повітря тощо). Кореляційний аналіз підтверджує ту саму тенденцію – саме ці ризики мають значущі позитивні зв'язки з частотою експозиції. Результати кореляційного аналізу демонструють, що як частота впливу, так і рівень залученості до інформації про навколишнє середовище і техногенну безпеку мають статистично значимий зв'язок із сприйняттям ризиків цілого ряду об'єктів оцінки. Однак, в той же час варто зазначити, що дані зв'язки виявилися від слабких до помірних (табл. 2.22), що вбачається цілком

логічним, адже сприйняття ризику є багатофакторним конструктом і його обумовлює ціла низка факторів, де інформаційний вплив є лише одним з них.

Таблиця 2.22

Результати кореляційного аналізу між сприйняттям екологічних ризиків, частотою медіаекспозиції та інформаційною залученістю

Індикатор інформаційної поведінки	Об'єкт оцінки	Кореляція (r)	p-значення
1) Частота експозиції	Вплив на екосистеми (М)	0,186	.005
	Вплив на екосистеми (В)	0,216	.001
	Дефорестація	0,202	.002
	Зміна клімату	0,203	.002
	Природні лиха	0,212	.001
	Заб.повітря автомобілями	0,173	.009
	Забруднення та порушення ґрунтів (В)	0,244	.001
	Відходи руйнації	0,226	.001
2) Залученість $I = \sum_{i=1}^N x_i$ I = інтегрований бал залучення x_i = Оцінка i-го пункту опитувальника N = Загальна кількість релевантних питань анкети $(x_2, x_3, x_5, x_6, x_{10}, x_{11}, x_{12})$	Заб.повітря автомобілями	0,193	.009
	Заб. повітря (В)	0,201	.002
	Атомна енергетика (В)	0,276	<.001
	Ризики пов'язані з дамбами (В)	0,360	<.001
	Виснаження водних ресурсів	0,249	<.001
	Забруднення водойм (В)	0,333	<.001
	Забруднення водойм від нафт-ів.	0,273	<.001
	Цвітіння водойм внаслідок хім.забруднення	0,203	.002
	Пересихання мал.річок і водойм	0,211	.001
	Забруднення ґрунтів (М)	0,245	<.001
Виснаження та деградація ґрунтів	0,288	<.001	

Таблиця 2.22 (Продовження)

Індикатор інформаційної поведінки	Об'єкт оцінки	Кореляція (r)	p-значення
Залученість	Забруднення та порушення ґрунтів (В)	0,397	<.001
	Побутові відходи	0,363	<.001
	Промислові відходи	0,391	<.001
	Відходи руйнації	0,337	<.001
	Забруднення вибуховими предметами та мінами	0,222	.001
	Збіднений уран (боєприпаси)	0,302	<.001
	Кластерні боєприпаси	0,251	<.001
	Екосистеми і біорізноманіття (М)	0,295	<.001
	Екосистеми і біорізноманіття (В)	0,319	<.001
	Дефорестація	0,326	<.001
	Лісові пожежі (В)	0,332	<.001
	Природні лиха	0,287	<.001
	Зміна клімату	0,346	<.001

Кореляції між частотою впливу та сприйняттям ризику, як правило, слабкі, але статистично значущі ($r \approx 0,17-0,24$). Найвища кореляція в цій групі спостерігається для забруднення та порушення ґрунтів пов'язаного з бойовими діями ($r = 0,244$, $p = .001$) і ризиками пов'язаними з відходами руйнації ($r = 0,226$, $p = .001$), тобто екологічними ризиками, які безпосередньо пов'язані з війною і можуть отримувати досить широке висвітлення на даний момент, виступати актуалізованою у теперішньому медіадискурсі проблемою.

Рівень залучення до інформації про навколишнє середовище демонструє сильніший зв'язок із сприйняттям ризику ($r \approx 0,20-0,36$), ніж простий вплив і

цей зв'язок проявляється серед більшого ряду оцінюваних факторів ризику. Отже, залученість є сильнішим показником, який впливає на сприйняття ризику, ніж проста експозиція. Хоча часте знайомство з новинами про навколишнє середовище може сформувати обізнаність та певним чином актуалізувати проблему в порядку денному підвищуючи оцінки, глибше залучення (наприклад, активний пошук, глибина емоційної реакції, запам'ятовування та рефлексія) ймовірно призведе до більш глибокого впливу на сприйняття ризиків. Вищі значення кореляції проявляються не лише з екологічними і техногенними ризиками пов'язаними з бойовими діями, такими як забруднення і порушення ґрунтів від бойових дій ($r=0.397$) чи ризиків пов'язаних з дамбами в умовах війни ($r=0.360$), а й проблемою управління відходами (побутовими відходами ($r = 0.363$), промисловими відходами, $r = 0.391$), ризиків пов'язаних зі зміною клімату ($r=0.326$), дефорестацією ($r= 0.326$) і впливом на біорізноманіття та екосистеми ($r=0.319$). Це узгоджується з глобальними тенденціями, коли люди, глибоко залучені в екологічний дискурс, як правило, більше стурбовані довгостроковими екологічними змінами та ризиками, а також надають важливого значення біосферним цінностям та збереженню природи як такої. Хоча кореляції здебільшого від слабких до помірних, вони підкріплюють ідею про те, що сприйняття ризику формується багатьма факторами, але медіаекспозиція та рівень залученості до інформації залишаються важливими прогностичними змінними і навіть невеликі коефіцієнти кореляції ($r \approx 0.2$) можуть мати значення в даному контексті.

2.2.3. Медіазалученість як медіаційний механізм впливу інформаційних сигналів на сприйняття ризику

Крім цього доцільним вважається перевірити чи опосередковує глибина афективно-когнітивної взаємодії з екологічним медіаконтентом зв'язок між

частотою зустрічі з екологічною інформацією та сприйнятим ризиком на прикладі сприйняття *ризиків неправильного управління побутовими відходами*. Ми прагнемо перевірити опосередкування вплив медіаекспозиції окремими складовими медіазалученості (які були виміряні сумою балів п. 6. (афективна складова) і п. 11. (когнітивна складова))

Гіпотези були перевірені за допомогою моделі PROCESS for SPSS 4.3.1. Model 4 (Hayes, 2022) з 10 000 повторних вибірок за бутстрепом для довірчих інтервалів з поправкою на зміщення. Усі змінні були вирівняні за середнім значенням перед аналізом. Спеціальне початкове значення (10 000) забезпечило відтворюваність.

Перед проведенням аналізу не було виявлено порушень припущень лінійності та гомоскедастичності: розподіл залишків не демонструє звужень чи розширень. Оскільки дані мають шкальний характер, форма залишків має дискретний вигляд, однак серйозних відхилень від рівномірності дисперсії не зафіксовано. Також не виявлено проблемної мультиколінеарності між предикторами ($VIF = 1.134$).

Візуальна оцінка графіку залишків свідчить про їх приблизно нормальний розподіл із незначними відхиленнями. Це, з певними застереженнями, задовольняє припущення нормальності для регресійного аналізу, хоча можливий незначний вплив на надійність оцінок, однак зважаючи на стійкість регресії до таких незначних відхилень дозволяє нам продовжувати аналіз як заплановано.

Частота зустрічі з такими медіаматеріалами суттєво прогнозувала когнітивно-афективну залученість до екологічної інформації, $b = 0.652$, $SE = 0.118$, $t = 5.51$, $p < .001$, що вказує на те, що частіші контакти з екологічною інформацією були пов'язані з вищою афективною/когнітивною залученістю H_1 – *підтвердилася*.

Афективна/когнітивна залученість, у свою чергу, суттєво прогнозувала сприйняття ризику, $b = 0.253$, $SE = 0.058$, $t = 4.36$, $p < .001$ – H_2 – *підтвердилася*.

Загальний вплив рівня медіаекспозиції на сприйняття цього виду ризику було значним, $b = 0.243$, $SE = 0.108$, $t(227) = 2.261$, $p = .025$, 95% CI [0.031, 0.455], $\beta = .148$. Після врахування когнітивно-афективної залученості прямий ефект був незначним: $b = 0.078$, $SE = 0.110$, $t(226) = 0.708$, $p = .480$, 95% CI [-0.139, 0.295], $\beta = .048$: H_4 – підтверджено.

Непрямий ефект через залучення був значним: непрямий ефект = 0.165, $BootSE = 0.053$, 95% $BootCI$ [0,073, 0,278]. Повністю стандартизований непрямий ефект: $abcs = 0,101$, 95% $BootCI$ [0,045, 0,169] – H_3 підтверджується. Опосередкована пропорція: $PM = ab / c = 0.165 / 0.243 = 0.679$ (67.9% ефекту впливу медіа опосередковується когнітивно-афективною залученістю). Дані регресійного аналізу наведені у таблиці 2.23.

Таблиця 2.23

Коефіцієнти регресії моделі та непрямі ефекти

Path/Effect (Шлях / Ефект)	b	SE	t	p	95% CI	β
a (X → M)	0.652	0.118	5.514	<.001	[0.419, 0.885]	.344
b (M → Y)	0.253	0.058	4.359	<.001	[0.139, 0.368]	.293
c (Total)	0.243	0.108	2.261	.025	[0.031, 0.455]	.148
c' (Direct)	0.078	0.110	0.708	.480	[-0.139, 0.295]	.048
ab (Indirect)	0.165	0.053	–	–	[0.073, 0.278]*	–
abcs	0.101	0.032	–	–	[0.045, 0.169]*	–

Ці дані свідчать, що афективна і когнітивна залученість повністю опосередковує зв'язок між впливом екологічної інформації з медіа та

сприйнятим ризиком неправильного управління побутовими відходами. Хоча часті контакти зі ЗМІ ініціюють процес (шлях а), лише коли люди відчують емоційну залученість та активно обробляють інформацію, це перетворюється на підвищене сприйняття ризику (шлях б). Незначний прямий ефект (с') вказує на те, що сама частота експозиції без вищих рівнів інтеграції інформації та афективної реакції є досить інертними. Частка медіації в 68% підкреслює важливі ефекти когнітивної та афективної реакції та опрацювання як основного механізму, що значно зумовлює вплив медіа.

Також перевіримо системність знахідки перевіривши ефект медіації за тим же принципом для сприйняття ризиків пов'язаних з проблемою забруднення ґрунтів від господарської діяльності. Частота контактів з екологічною інформацією в медіа суттєво прогнозувала рівень афективно-когнітивної залученості, $b = 0.652$, $SE = 0.118$, $t = 5.51$, $p < .001$, $\beta = 0.34$, що підтверджує гіпотезу H₁. Афективно-когнітивна залученість суттєво передбачала більш високе сприйняття ризику забруднення ґрунтів, $b = 0.161$, $SE = 0.062$, $t = 2.61$, $p = .010$, $\beta = 0.18$, що підтверджує H₂. Загальний ефект: $b = 0.220$, $SE = 0.111$, $t(227) = 1.98$, $p = .049$, 95% CI [0.001, 0.438], $\beta = 0.13$. Це свідчить, що медіаекспозиція загалом позитивно пов'язана зі сприйняттям ризику забруднення ґрунтів. Після включення залученості як медіатора прямий вплив стає статистично незначущим: $b = 0.115$, $SE = 0.117$, $t(226) = 0.99$, $p = .326$, 95% CI [-0.115, 0.345], $\beta = 0.07$. Опосередкований шлях через афективно-когнітивну залученість є статистично значущим: ab (непрямий ефект) = 0.105, $BootSE = 0.049$, 95% $BootCI$ [0.016, 0.207]; повністю стандартизований непрямий ефект $ab_{cs} = 0.062$, 95% $BootCI$ [0.009, 0.122].

Це свідчить про часткову або майже повну медіацію (оскільки прямий ефект зменшився і втратив значущість). Опосередкована частка: $PM = 0.105 / 0.220 = 0.477$, тобто приблизно 48% загального ефекту реалізується через залученість. Для зручності дані наведемо у таблиці 2.24.

Коефіцієнти регресії моделі та непрямі ефекти

Path/Effect	b	SE	t	p	95% CI	β
a (X → M)	0.652	0.118	5.514	<.001	[0.419, 0.885]	.344
b (M → Y)	0.161	0.061	2.609	.010	[0.039, 0.282]	.181
c (Total)	0.220	0.111	1.979	.049	[0.001, 0.438]	.130
c' (Direct)	0.115	0.117	0.985	.326	[-0.115, 0.345]	.068
ab (Indirect)	0.105	0.049	–	–	[0.016, 0.207]*	–
abcs	0.062	0.029	–	–	[0.009, 0.122]*	–

Результати підтримують передбачену модель: вплив частоти контактів із екологічною інформацією в медіа на сприйняття ризику забруднення ґрунтів внаслідок господарської діяльності реалізується переважно через афективно-когнітивну залученість. Тобто не просто кількість екологічних повідомлень, а ступінь емоційного залучення та когнітивного осмислення цих матеріалів опосередковує сприйняття екологічних загроз даного виду. Прямий зв'язок між медіаекспозицією та сприйняттям ризику втрачає значущість після врахування залученості, що вказує на опосередкований (медіаційний) механізм впливу медіа через внутрішню когнітивно-емоційну переробку інформації.

2.2.4. Персоналізація екологічного ризику та роль медіазалученості

Наступний крок дослідження полягав у виявленні різниці у *сприйнятті персонального ризику* пов'язаного з негативними екологічними і техногенними ризиками серед груп сформованих за рівнем медіаекспозиції та кластерами інформаційної поведінки. *Сприйняття персонального ризику* є суб'єктивною

оцінкою індивіда ймовірності та серйозності потенційної шкоди, спричиненої негативними факторами навколишнього середовища. При розгляді екологічних ризиків в цьому вимірі, респондентів просили оцінити, як конкретні фактори ризику, такі як забруднення повітря, забруднення води або ймовірності техногенної катастрофи, можуть прямо чи опосередковано вплинути безпосередньо на них особисто.

H-тест Краскела-Уолліса показав статистично значущу різницю в оцінці персоналізованих ризиків пов'язаних з негативними еколого-техногенними факторами серед груп сформованих за типом інформаційної поведінки (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Порівняння сприйняття персоналізованих екологічних і техногенних ризиків у кластерах, сформованих за кластерами інформаційної поведінки

Фактор персонального ризику	<i>H</i>(2) <i>n</i>=229	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Ймовірність отримати пошкодження або травму внаслідок забруднення вашого регіону вибухонебезпечними предметами та мінами.	10,196	.006	K1:124,9 K2:83,9 K3:115,2	K1 > K2 (p =.004) K3 > K2 (p =.051)
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок хронічного забруднення повітря.	7,592	.022	K1:119,8 K2:86,7 K3:120,0	K1 > K2 (p =.029) K3 > K2 (p =.032)
Довготривала відсутність електроенергії та тепло/газо/водопостачання.	0,767	-	-	-
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води шкідливими хімічними сполуками.	7,074	.029	K1:117,3 K2:88,2 K3:122,5	K1 > K2 (p =.071) K3 > K2 (p =.027)

Таблиця 2.25 (Продовження)

Фактор персонального ризику	<i>H</i>(2) <i>n</i>=229	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>	Post-hoc (тест Данна з поправкою Бонфероні)
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води мікроорганізмами.	13,353	.001	K1:123,7 K2:77,5 K3:119,0	K1 > K2 (p =.001) K3 > K2 (p =.005)
Особиста загроза, яка пов'язана з природними стихійними лихами та екстремальною погодою.	10,559	.005	K1:128,4 K2:89,0 K3:109,2	K1 > K2 (p =.007)
Ймовірність та серйозність особистої шкода, яка пов'язана з потенційними техногенними аваріями, які будуть носити характер техногенної катастрофи.	12,573	.002	K1:123,5 K2:78,8 K3:118,7	K1 > K2 (p =.002) K3 > K2 (p =.007)

Найбільш виражені відмінності у персоналізованому сприйнятті екологічних ризиків (тобто у тому, наскільки респонденти вважають, що ці ризики можуть безпосередньо зашкодити їм особисто) спостерігаються між групою байдужих респондентів та двома іншими групами – ситуативно залученими та активно залученими. Водночас між ситуативно залученими та активними статистично значущих відмінностей не виявлено. Ця закономірність свідчить про те, що ключову роль відіграє сам факт виходу людини зі стану інформаційної байдужості, тобто мінімальний рівень когнітивної та емоційної залученості, ситуативне споживання такої інформації вже достатній для формування вищих оцінок і усвідомлення особистого рівня ризику. Подальше підвищення рівня активності інформаційної поведінки (перехід від ситуативної до більш активних форм залученості) не призводить до суттєвого зростання сприйняття ризику на персональному рівні.

Це може свідчити про те, що сам факт інформаційної активності чи залученості не завжди означає перенесення сприйняття ризику на особистісний

рівень. Активні користувачі інформації частіше осмислюють ризики у ширшому – соціальному або системному – контексті, сприймаючи їх як загрозу для екосистеми, суспільства, держави чи людства загалом, але не обов’язково для себе особисто. Водночас байдужість до екологічної інформації корелює з низьким рівнем ідентифікації себе як потенційного суб’єкта ризику, що веде до зниження відповідних оцінок та мінімізації когнітивної залученості (якщо проблема чи ризик незначимий в цілому, то і для мене особисто ризики – мінімальні чи відсутні). Отже, ключова межа проходить не між рівнями активності, а між байдужістю та мінімальним, ситуативним рівнем залученості як таким: саме повна відсутність інтересу й екологічної рефлексії є тим чинником, що знижує сприйняття ризику на як на особистісному рівні так і на соціальному, тоді як подальше зростання активності вже не посилює це сприйняття лінійно.

H-тест Краскела-Уолліса показав статистично значущу різницю в оцінці персоналізованих ризиків пов’язаних з негативними еколого-техногенними факторами серед груп сформованих за рівнем медіаекспозиції при оцінці наступних об’єктів оцінки (табл.2.26).

Таблиця 2.26

Порівняння сприйняття персоналізованих екологічних і техногенних ризиків у групах, сформованих за рівнем медіаекспозиції

Фактор персонального ризику	<i>H(3)</i> <i>n=229</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>
Ймовірність отримати пошкодження або травму внаслідок забруднення вашого регіону вибухонебезпечними предметами та мінами.	9,334	.025	<i>(ДН):95,6</i> <i>(Н):106,0</i> <i>(П):125,0</i> <i>(В):138,2</i>
Погіршення здоров’я та хвороби внаслідок хронічного забруднення повітря.	3,008	.390	<i>ДН):109,9</i> <i>(Н):106,6</i> <i>(П):122,9</i> <i>(В):117,9</i>

Таблиця 2.26 (Продовження)

Фактор персонального ризику	<i>H(3)</i> <i>n=229</i>	<i>p</i>	<i>Mean Rank</i>
Довготривала відсутність електроенергії та тепло/газо/водопостачання.	2,126	.547	<i>ДН):117,5</i> <i>(Н):106,4</i> <i>(П):120,7</i> <i>(В):115,0</i>
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води шкідливими хімічними сполуками.	10,381	.016	<i>ДН):106,3</i> <i>(Н):102,5</i> <i>(П):120,9</i> <i>(В):153,1</i>
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води мікроорганізмами.	5,131	.150	<i>ДН):96,3</i> <i>(Н):111,2</i> <i>(П):122,7</i> <i>(В):127,5</i>
Особиста загроза, яка пов'язана з природними стихійними лихами та екстремальною погодою.	9,702	.021	<i>ДН):104,4</i> <i>(Н):101,2</i> <i>(П):124,7</i> <i>(В):141,9</i>
Ймовірність та серйозність особистої шкода, яка пов'язана з потенційними техногенними аваріями, які будуть носити характер техногенної катастрофи.	14,783	.002	<i>ДН):82,64</i> <i>(Н):112,5</i> <i>(П):123,6</i> <i>(В):145,3</i>

Ми перевіримо чи існують значимі монотонічні зв'язки за допомогою кореляційного аналізу (Спірмена). Ми так само дослідимо зв'язок між двома індикаторами інформаційної поведінки – 1) простим рівнем експозиції медіаматеріалами (вимірних в самооцінці частоти зустрічі з медіаматеріалами) і 2) залученністю до активної інформаційної поведінки – з рівнем сприйнятого персонального (особистісного) ризику від ряду екологічних і техногенних загроз (табл. 2.27).

Результати кореляційного аналізу рівня сприйняття персоналізованого сприйняття ризику та залученості до інформації та частоті медіаекспозиції

Індикатор сприйняття ризику	Індикатор інф. поведінки	Кореляція (r)	p-value
Ймовірність отримати пошкодження або травму внаслідок забруднення вашого регіону вибухонебезпечними предметами та мінами.	Залученість	0,071	.238
	Частота експозиції	0,202	.002
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок хронічного забруднення повітря	Залученість	0,140	.034
	Частота експозиції	0,093	.159
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води шкідливими хімічними сполуками.	Залученість	0,165	.012
	Частота експозиції	0,182	.006
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води мікроорганізмами.	Залученість	0,128	.054
	Частота експозиції	0,148	.025
Довготривала відсутність електроенергії та тепло/газо/водопостачання.	Залученість	0,028	.678
	Частота експозиції	0,047	.478
Особиста загроза, яка пов'язана з природними стихійними лихами та екстремальною погодою.	Залученість	0,031	.640
	Частота експозиції	0,191	.004
Особиста шкода та загроза, яка пов'язана з потенційними техногенними аваріями, які будуть носити характер техногенної катастрофи.	Залученість	0,158	.017
	Частота експозиції	0,238	<.001

Ці результати свідчать про те, що люди, які часто стикаються з контентом присвяченим екологічній проблематиці у медіа, проявляють лише певні незначні тенденції дещо вище оцінювати персональні ризики. Найсильніший зв'язок виявлено для ймовірності зазнати шкоди при техногенних аваріях і частотою

експозиції ($r = 0,238$, $p < .001$) та ймовірність отримати пошкодження або травму внаслідок забруднення регіону вибухонебезпечними предметами та мінами і частотою експозиції ($r = 0.202$, $p = .002$), що вказує на те, що чим більше люди зустрічають таку інформацію у медіа, тим більше вони стають занепокоєними щодо особистої шкоди, пов'язаної з ними, але зв'язки досить слабкі.

На відміну від медійної експозиції, медіазалученість виявила майже однаковий вплив на сприйняття персонального ризику, за кількома винятками. Погіршення здоров'я через хронічне забруднення повітря ($r = 0,140$, $p = .034$), Погіршення здоров'я внаслідок хімічного забруднення їжі/води ($r = 0,165$, $p = .012$). Критерій Z-перетворення Фішера демонструє, що при порівнянні отримані кореляції серед всього ряду статистично значимо не відрізнялися одна від одної, що в цілому не дає змоги зробити надійних висновків про відмінності і дане питання потребує подальшого більш глибокого аналізу і дослідження на ширшій вибірці. Цей зв'язок слабший, ніж при оцінці екологічних та техногенних ризиків для країни загалом, що може свідчити, що активна залученість та медіаекспозиція не обов'язково призводить до вищого сприйняття персонального ризику, але впливає на більш ширше визнання серйозності та поширеності проблеми та пов'язаної з нею ризиків. Проте все ж можна помітити певні тенденції, які полягають у тому, що частота медіаекспозиції помітно корелює з підвищеним сприйняттям ризиків, які мають виразний катастрофічний або фізично загрозливий характер – мінна небезпека, природні лиха, техногенні катастрофи. Це свідчить про ефект кумуляції тривожного контенту: чим частіше людина стикається з інформацією про небезпеки, тим сильніше може персоналізувати загрозу. В свою чергу інформаційна залученість чинить вплив на сприйняття довготривалих або опосередкованих персоналізованих ризиків (забруднення повітря, води).

Одним з можливих пояснень меншої вираженості медіавпливу на особистісному рівні сприйняття ризиків полягає у тому, що коли респондент оцінює ризики «для країни», «для суспільства» чи «для інших», він оперує

узагальненими, символічними образами загроз, які формуються переважно через медіадискурс. Ці образи існують не у безпосередньому досвіді людини, а радше у сфері соціальних уявлень, які значною мірою підлягають впливу медіа. Відповідно, чим вищий рівень медіазалученості та медіаекспозиції, тим ширше інформаційне поле, з якого людина формує власну картину соціальних ризиків, і тим сильніше медіа впливають на оцінку загроз у масштабі суспільства. Інакше кажучи, активний споживач інформації не просто отримує повідомлення, а інтерпретує, порівнює, оцінює джерела та включає нову інформацію у свою систему переконань. Це веде до більш стійких когнітивних схем екологічних проблем і ризиків, особливо щодо складних явищ (кліматичні зміни, довготривалі та хронічні екологічні зміни тощо), які безпосередньо не переживаються в короткотривалій перспективі, але усвідомлюються через медіазасоби.

Важливим аспектом виступають також захисні механізми, які активуються при оцінці ризику «для себе особисто», вмикаються механізми селективного сприйняття та психологічного захисту. Люди схильні знижувати значущість потенційних загроз для себе, щоб уникнути тривоги та зберегти відчуття контролю над ситуацією або механізму «оптимістичного упередження». У цьому випадку навіть активне медіаспоживання не гарантує підвищення особистої оцінки ризику, оскільки діють протилежні емоційно-регулятивні процеси – витіснення, заперечення, раціоналізація. Крім того, персоналізоване сприйняття екологічних загроз зазвичай базується не лише на інформаційних чинниках, а й на безпосередньому життєвому досвіді (чистота довкілля в безпосередньому місці проживання, наявність видимих змін в довкіллі, стану повітря у місцевості, знання про наявність потенційно небезпечного техногенного об'єкта біля місця проживання тощо). Тому вплив медіа в цьому вимірі послаблюється порівняно із соціетальним та суспільним рівнем, де досвід є опосередкованим і відчуття психологічної дистанції до загрози не є важливим чинником, який може зменшувати «медіатизованість» оцінок. У

воєнний період, в свою чергу, соціетальне сприйняття ризику посилюється колективними емоціями, почуттям спільної загрози та колективною емпатією (певним спільним досвідом переживання історичних подій) та колективним образом екологічної шкоди пов'язаним з війною, тоді як персональне сприйняття зберігає більш стабільний, «захисно раціоналізований» локальний характер.

2.2.5. Виявлення предикторів медіазалученості до екологічної проблематики

Для поглибленого розуміння чинників, що визначають рівень інформаційної залученості до екологічної проблематики, було проведено множинний регресійний аналіз. Такий тип статистичного моделювання дозволяє оцінити сукупний і частковий внесок низки незалежних змінних у варіацію досліджуваної залежної змінної – інформаційної залученості до екологічної інформації.

Необхідність проведення цього аналізу зумовлена прагненням виявити, які саме психологічні, когнітивні та інформаційні фактори визначають схильність особи активно сприймати, шукати та поширювати екологічну інформацію. Залученість до інформаційного простору екологічної тематики розглядається не лише як індикатор поінформованості, а й як важливий компонент екологічної свідомості та громадянської активності в умовах зростання екологічних ризиків і загроз, і, як було продемонстровано вище, суттєво прогнозує та пов'язується з сприйняттям майже всього виокремленого ряду екологічних ризиків, як в соціетальному вимірі, так і, в меншій мірі, з персоналізованим сприйняттям ризиків.

Перед проведенням регресійного аналізу всі змінні було перевірено на відповідність припущенням нормальності, мультиколінеарності та лінійності. Залежна змінна – *інформаційна залученість* – була введена до моделі як

інтегрований показник, який був розрахований за формулою наведеною вище. Незалежні змінні вводилися одночасно.

Результати показали, що модель є статистично значущою ($F(7,221) = 17.869$, $p < .001$) і пояснює 35% дисперсії залежної змінної ($R^2 = .350$; $Adj.R^2 = .341$). Це свідчить про те, що включені до моделі предиктори у сукупності мають помітний вплив на рівень інформаційної залученості. Коефіцієнт множинної кореляції становить $R = .601$, що вказує на помірно сильний зв'язок між предикторами і залежною змінною. З урахуванням кількості змінних у моделі скоригований коефіцієнт $Adj. R^2 = .341$, що підтверджує добрий рівень узгодженості моделі. Стандартна похибка оцінки становить $SE = 3.65$. Результати аналізу коефіцієнтів регресії подано у таблиці 2.28.

Таблиця 2.28

Коефіцієнти множинної регресії для предикторів інформаційної залученості до екологічної інформації

Незалежна змінна	B	β	t	p
Інтолерантність до невизначеності (IUS-12)	0,01	0,018	0,33	.744
Інформаційне переважання	-0,713	-0,152	-2,73	.007
Енвайронментальні установки (NEP)	0,126	0,216	3,67	<.001
Екологічна ситуація в регіоні проживання	0,649	0,11	1,98	.049
Інформаційна самоефективність	0,898	0,154	2,78	.006
Суб'єктивний досвід	1,558	0,334	5,87	<.001
Довіра	0,909	0,14	2,48	.014

Найбільш вагомим предиктором став особистий досвід, пов'язаний з екологічними проблемами або катастрофами. Респонденти, які безпосередньо або опосередковано стикалися з проявами екологічних криз, демонструють істотно вищі рівні інформаційної залученості. Це підтверджує важливість

емпіричного досвіду як чинника, що підсилює чутливість до екологічної інформації та мотивацію до її споживання.

Значущими предикторами також стали енвайронментальні атитюди (NEP) та оцінка екологічної ситуації в регіоні проживання. Позитивніші ціннісно-світоглядні орієнтації на взаємозв'язок людини і природи, а також критичніше сприйняття стану навколишнього середовища асоціюються з більшою зацікавленістю в екологічній інформації. Це вказує на те, що мотиваційно-ціннісна складова є фундаментом для формування стійкої медіактивності у сфері екології.

Крім того, інформаційна самоефективність виступає вагомим когнітивним ресурсом, який стимулює залученість: упевненість у власній здатності знаходити, розуміти й інтерпретувати екологічні дані сприяє активнішому пошуку й опрацюванню відповідного контенту. Довіра до медіа також позитивно впливає на залученість – імовірно, через зниження когнітивних бар'єрів сприйняття та підвищення готовності взаємодіяти з інформацією, що переважно вважається достовірною.

Натомість інформаційне перевантаження чинить протилежний, негативний ефект: загальне відчуття інформаційної втоми значно знижує медіазалученість до екологічної інформації.

Ці результати попередньо вказують на те, що інформаційна залученість до екологічної проблематики підсилюється тоді, коли людина вважає себе достатньо компетентною щоб зрозуміти екологічну інформацію, має сформовані проекологічні цінності, переважно довіряє джерелам, які сповіщають таку інформацію, не відчуває інформаційного перевантаження та має безпосередній суб'єктивний досвід пов'язаний з негативними екологічними явищами.

2.2.6. Контекстуальні та регіональні аспекти актуалізації сприйняття екологічних ризиків

У заключній частині дослідження буде досліджено регіональну специфіку сприйняття екологічного ризику та її зв'язок з інформаційною поведінкою та рівнем медіаекспозиції респондентів з Києва та Київської області (N=117). Ми прагнемо оцінити, як люди в цій місцевості сприймають екологічні загрози безпосередньо для їхнього регіону проживання. Зосереджуючись на цьому конкретному регіоні, ми прагнемо виявити закономірності зв'язку сприйняття екологічних ризиків і споживанні медіа та інформаційною поведінкою в регіональному вимірі.

Респондентів просили обрати з поданого переліку ті екологічні ризики та загрози, які, на їхню думку, є найбільш актуальними та серйозними для їхнього регіону (області) проживання.

Для перевірки наявності статистично значущих відмінностей у сприйнятті актуальності екологічних ризиків між групами з різними типами інформаційної поведінки було застосовано критерій χ^2 Пірсона. У випадках виявлення статистично значущих результатів проводився розрахунок коефіцієнта V Крамера для оцінки сили зв'язку. Дихотомічні номінальні змінні (оцінка актуальності ризику для регіону: «так/ні») порівнювалися між трьома групами респондентів. Частотний розподіл виконаний у формі графіків та діаграм розподілу і винесений у додатки.

Аналіз показав, що статистично значущі відмінності спостерігаються у сприйнятті регіональної актуальності низки ризиків. Зокрема, відмінності виявлено у ставленні до проблеми побутових відходів ($\chi^2(2) = 6.691$, $p = .035$, $V = .239$), впливу людської діяльності мирного часу на біорізноманіття та функціонування екосистем ($\chi^2(2) = 5.446$, $p = .066$, $V = .216$, при $p < 0.01$), дефорестації ($\chi^2(2) = 6.991$, $p = .032$, $V = .242$) І респонденти, які були віднесені

до групи активних мають тенденцію дещо частіше обирати ці ризики як актуальні для регіону, на противагу двом іншим групам (табл.2.29).

Таблиця 2.29

Розподіл думок респондентів щодо актуальності екологічного ризику для регіону, залежно від інформаційно поведінкового кластеру

	Варіант	К1.Сит.за л.	К2.Байду жі	3.Актив.
Актуальність проблеми з управлінням побутовими відходами для регіону	Ні	34	15	26
	Так	17	4	21
	Загально	51	19	47
Вплив людської діяльності в мирний час на біорізноманіття та функціонування екосистем.	Ні	42	18	33
	Так	9	1	14
	Загально	51	19	47
Ризики, пов'язані зі зникненням та знищенням лісів.	Ні	37	15	24
	Так	14	4	23
	Загально	51	19	47
Виникнення та наслідки природних стихійних лих (повені, урагани, масштабні лісові пожежі тощо).	Ні	42	19	45
	Так	9	0	2
	Загально	51	19	47

Стосовно ризиків, пов'язаних із виникненням природних стихійних лих (повені, урагани, лісові пожежі), також було зафіксовано статистично значущі відмінності між групами. Через наявність комірок з низькою очікуваною частотою для перевірки гіпотези було застосовано точний критерій Фішера, який підтвердив значущість зв'язку (Fisher's Exact Test = 6.437, $p = .040$, $V = .253$). Однак аналіз розподілу відповідей демонструє специфічну тенденцію: актуальність цієї загрози найчастіше відзначають респонденти першої групи (17.6 % опитаних у групі), тоді як представники третьої («активної») групи

згадують про неї значно рідше (4.3 %), а серед респондентів другої групи жоден не визначив цей ризик як актуальний.

Аналіз виявлених відмінностей між групами, сформованими за типом інформаційної поведінки щодо екологічної тематики, свідчить про наявність певної специфічної тенденції: статистично значущі розбіжності спостерігаються переважно у сприйнятті переважно біосферних ризиків – тобто таких, що безпосередньо стосуються стану екосистем, природних процесів і довкілля в цілому (дефорестація, зниження біорізноманіття, порушення функціонування екосистем через господарську діяльність, стихійні лиха, проблеми побутових відходів).

Додатково було проведено порівняння груп, сформованих за частотою інформаційного контакту (медіаекспозицією). З огляду на наявність клітинок з малими очікуваними частотами, результати було додатково перевірено за допомогою точного критерію Фішера.

За результатами застосування точного критерію Фішера встановлено статистично значущі відмінності у сприйнятті актуальності окремих ризиків залежно від рівня медіаекспозиції. Зокрема, значущий зв'язок виявлено для ризиків, пов'язаних із захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів ($p = .026$), а також для ризиків, пов'язаних із використанням кластерних боєприпасів ($p = .042$). Розподіл оцінок наведений у табл. 2.30.

Таблиця 2.30

Зв'язок між рівнем медіаекспозиції екологічною інформацією та оцінкою актуальності екологічних і техногенних ризиків для регіону (для статистично значущих відмінностей)

	Варіант	Дуже низький	Низький	Помірний	Високий
Актуальність проблеми з управлінням промисловими відходами для регіону.	Ні	10	27	36	2
	Так	7	6	24	5
	Загально	17	33	60	7

Таблиця 2.30 (Продовження)

	Варіант	Дуже низький	Низький	Помірний	Високий
Ризики, пов'язані з використанням кластерних боеприпасів (вибухова зброя, яка випускає або викидає менші суббоеприпаси).	Ні	9	28	47	7
	Так	8	5	13	0
	Загально	17	33	60	7

Також ми просили респондентів обрати з запропонованого переліку ті ризики та загрози, ймовірність погіршення/виникнення яких в майбутньому є високою для регіону (області) їх проживання.

Серед всього переліку оцінок статистично значимими при категоризації респондентів за типом інформаційної поведінки виявилися відмінності у оцінках ймовірності погіршення ситуації з забрудненням водою ($\chi^2(2)= 7,685$, $p=.021$, $V=.256$), забрудненням та деградацією ґрунтів ($\chi^2(2)= 5,004$, $p=.082$, $V=.207$ при $p<0,01$) та поглиблення проблем з управлінням відходами ($\chi^2(2)= 7,972$, $p=.019$, $V=.261$). Візуальний розподіл відсотків оцінок обрання даних ризиків як тих, які посиляться у майбутньому зображено на рис. 2.1.

Оцінка ризиків (ймовірностей) за рівнем медіазалученості N=117

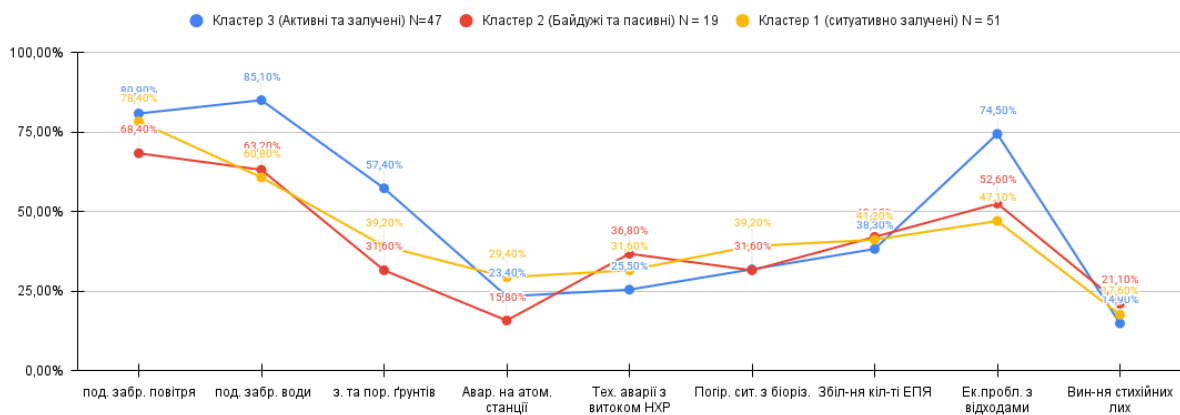

Рис. 2.1. Частоти обрання ризику з високою ймовірністю погіршення/виникнення екологічних і техногенних проблем групами сформованими за типом інформаційної поведінки

Серед всього переліку оцінок статистично значимими при категоризації респондентів за рівнем медіаекспозиції виявилися відмінності у оцінках ймовірності погіршення ситуації з забрудненням водою ($\chi^2(2) = 9,663$, $p=.022$, $V=.287$), Точний тест Фішера ($p=.023$) (рис.2.2.)

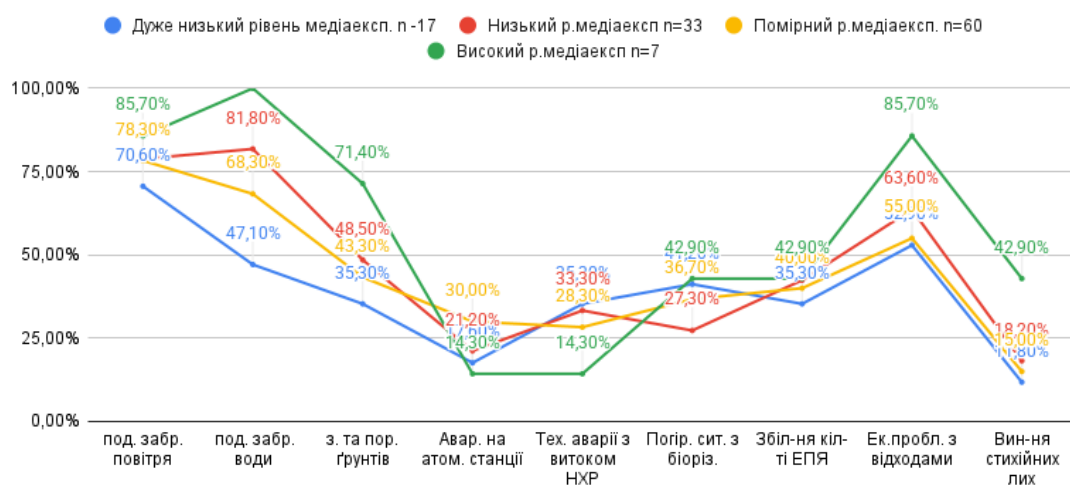

Рис. 2.2. Частоти обрання ризику з високої ймовірністю погіршення/виникнення екологічних і техногенних проблем групами сформованими за рівнем медіаекспозиції

На заключному етапі роботи ми спробуємо спрогнозувати обрання одного з екологічних ризиків як актуальних для регіону проживання. Бінарна логістична регресія була застосована для визначення того чи буде екологічний ризик\проблема вважатися актуальною для регіону проживання. Для аналізу було обрано вивчення проблеми з побутовими відходами та пов'язаними з ними ризиками.

Предикторами виступили *рівень залученості, частота зустрічі з екологічним медіаконтентом (в цілому), загальне сприйняття ризику пов'язане*

з проблемою побутових відходів (в цілому для країни), оцінка значимості екологічного чинника для здоров'я і екологічна ситуація в регіоні. Модель виявилася статистично значимою ($\chi^2 = 21,111$, $p=0,001$) і пояснює від 16,5% (Кокс і Снелл R^2) до 22,5 (Нагелькерке R^2) дисперсії в ймовірності обрання ризику\проблеми з побутовими відходами як актуального ризику\проблеми для регіону проживання (Київ і Київська область), а також успішно класифікує 69,2% випадків. Тест Хосмера і Лемешова передбачає гарну застосованість до даних ($\chi^2(8) = 13,344$, $p=0,141$). В моделі частота зустрічі виявилася ненадійним і статистично незначимим предиктором ($B=-0.177$, $Wald= 0.358$, $p=0.549$) $Exp(B)=0.84$ [95% С.І. 0,47-1,49]. Рівень залученості виявився надійним і статистично значимим предиктором ($B=0.168$, $Wald= 6.027$, $p=0.014$) $Exp(B)=1.18$ [95% С.І. 1,03-1,35] ідентифікуючи тренд на збільшення шансів обрання даного ризику як актуального для регіону при підвищенні залученості до екологічної інформації. Високе сприйняття ризику пов'язаного з побутовими відходами (загалом, для країни) в цілому також виступило статистично значимим предиктором ($B=0.454$, $Wald= 6.191$, $p=0.013$) $Exp(B)=1.57$ [95% С.І. 1,1-2,25] збільшуючи шанси на обрання даного ризику як актуального для регіону. Дві інші змінні включені в модель виявилися статистично незначимими: екологічна ситуація в регіоні ($B=0.402$, $Wald=1.512$, $p=0.219$) $Exp(B)=1.49$ [95% С.І. 0,79-2,84] та вплив екологічного чинника на здоров'я ($B=-0.194$, $Wald=1.426$, $p=0.232$) $Exp(B)=0.82$ [95% С.І. 0,59-1,13]. Дана модель демонструє, що загальне сприйняття серйозності ризику в загальнонаціональному контексті і рівень медіазалученості до екологічної проблематики в медіа є важливими факторами, які зумовлюють ймовірність вважати дану проблему актуальною для регіону проживання, в той час як частота зустрічі не є статистично значимим предиктором такого результату, як і дві інші змінні включені в модель.

Це ще раз підтверджує минулі знахідки, що саме залученість та активність респондентів, як характеристики їхньої інформаційної поведінки виступають надійнішими прогностичними змінними, ніж проста частота медіаекспозиції.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ

За результатами кластерного аналізу (метод К-середніх), проведеного для виокремлення типів інформаційної поведінки респондентів щодо інформації про екологічні проблеми та ризики, виявлено чітку трирівневу структуру групування. Вона відображає різну глибину когнітивної, емоційної та поведінкової залученості до екологічної інформації: від 1) байдужих, ігноруючих і скептичних та 2) ситуативно залучених (сюди ж можна віднести респондентів, які мають труднощі з чітким усвідомленням власних поведінкових патернів щодо такої інформації) і, нарешті, до 3) активних, рефлексивних та високомотивованих до взаємодії з такою інформацією респондентів. Така диференціація може відображати різні рівні розвитку екологічної свідомості, що проявляється у різних рівнях внутрішньої мотивації до опрацювання інформації екологічного змісту, інкорпорування та рефлексивної взаємодії з нею. Характерною рисою відсутності мотивації до взаємодії з такою інформацією для першої групи слугує відкидання «цінності» подібної інформації та суб'єктивна деактуалізація у теперішньому контексті, в той час як для другої групи основними бар'єрами можуть слугувати: загальний рівень інформаційного перевантаження, тривога та суб'єктивне сприйняття низької самоефективності при взаємодії з такою інформацією або відчуття неможливості впливу на ситуацію, що призводить до більш ситуативного її споживання.

Результати порівняння демонструють чіткі та систематичні відмінності між трьома визначеними групами за типом інформаційної поведінки у сприйнятті екологічних та техногенних ризиків. Отримані кластери

відображають градацію від активного залучення – через ситуативну зацікавленість – до відвертої байдужості й уникання інформації. Отже, в української молоді під час війни існує не лише різний рівень доступу до екологічної інформації при щоденному медіакористуванні, але й різні стратегії взаємодії з нею: від когнітивно-емоційної інтеграції, додаткового пошуку та соціального поширення до скепсису, інформаційного уникання або ігнорування.

За результатами проведеного аналізу встановлено послідовну закономірність: інформаційна поведінка та медіазалученість при споживанні такої інформації тісно пов'язані зі сприйняттям серйозності більшості ризиків. Зокрема, особи з активним типом інформаційної поведінки та високим рівнем залученості схильні оцінювати як екологічні, так і техногенні ризики як більш серйозні, порівняно з іншими двома групами. Цей зв'язок справедливий для більшості категорій ризиків, за винятком категорій ймовірнісних техногенних ризиків (аварії на техногенних об'єктах), які виникають у мирний час, де мета медіа не полягає в підвищенні громадського сприйняття ризику.

Ризики, пов'язані з воєнними умовами, загально визнані як значно серйозніші, що відображає високий ступінь консенсусу в досліджуваній групі. Це може бути інтерпретовано як результат підвищеної чутливості до будь-яких загроз у ситуації тривалого стресу та загальної актуалізації воєнної проблематики.

Однак, навіть на тлі цієї конвергенції виявлено пряму залежність між рівнем медіазалученості (або типом інформаційної поведінки) та абсолютними оцінками сприйняття цих загроз. Це свідчить про те, що дані характеристики загрози мають об'єднуючий вплив на визнання серйозності, проте інформаційна поведінка та залученість впливають на ступінь оцінки цієї серйозності та актуальності проблематики загалом.

Хоча профілі оцінки ризиків у різних групах – тобто відносний рейтинг або внутрішня структура сприйнятих екологічних і техногенних загроз – в цілому подібні, абсолютний рівень оцінок серйозності суттєво відрізняється між

активними, ситуативно залученими та байдужими респондентами. Іншими словами, усі групи схильні оцінювати значну кількість ризиків в схожій послідовності (що є більш небезпечним, а що – менш, і це демонструється схожими піками та спадами на профілях, крім ризиків пов'язаних з впливом на біосферу та екосистеми, які пов'язані з чинниками мирного часу, а також зміною клімату), проте, інформаційно-активна та залучена група надають майже всім ризикам вищі оцінки серйозності.

Отримані результати також засвідчують, що сама по собі медіаекспозиція (суб'єктивна оцінка частоти, з якою особа стикається з медіаконтентом присвяченим екологічній проблематиці) чинить відносно слабший вплив на оцінки ризику в соціетальному вимірі, натомість медіазалученість, тобто активна участь у пошуку, обробці, обговоренні та осмисленні інформації, стає інформаційно-психологічним чинником, який сприяє підвищенню сприйняття екологічних і техногенних ризиків. При сприйнятті ризиків на особистісному рівні ця тенденція не настільки яскраво виражена і різниці між медіаекспозицією і рівнем медіазалученості виявити не вдалося.

Інформаційна залученість до екологічної інформації, своєю чергою, формується під впливом особистого досвіду, пов'язаного з екологічними проблемами, рівня довіри до медіа, які розповідають про екологічні проблеми, екологічних переконань та установок, суб'єктивної самоефективності при взаємодії з подібною інформацією, усвідомленням екологічної ситуації в регіоні проживання, а також відсутністю інформаційного перевантаження.

Ці результати вказують на те, що інформаційна поведінка у сфері екологічних ризиків має досить суттєву когнітивно-мотиваційну і ціннісну складову: вона підсилюється тоді, коли людина вважає себе достатньо компетентною, щоб зрозуміти екологічну інформацію, має сформовані екологічні цінності, переважно довіряє джерелам, які сповіщають таку інформацію, не відчуває інформаційного перевантаження та має безпосередній суб'єктивний досвід, пов'язаний з негативними екологічними явищами.

Вплив рівня медіаекспозиції на сприйняття екологічних ризиків значною мірою зумовлений особливостями емоційного відгуку та когнітивної рефлексії. Інтенсивність контакту з екологічно релевантним контентом у медіа не діє лінійно, а опосередковується тим, як особистість емоційно реагує на інформацію про екологічні проблеми та наскільки готова до більш глибокої когнітивної взаємодії з медіаконтентом.

Існують регіональні особливості сприйняття актуальності екологічних ризиків і проблем. Група респондентів з Києва та Київської області продемонстрували, що сприйняття регіональної актуальності деяких екологічних ризиків має в своїй основі частку медіаскладової. Так, найбільш виражені відмінності виявлені між групами в сприйнятті актуальності ризиків і проблем з управлінням побутовими відходами, дефорестації, впливом людської діяльності (мирного часу) на стабільність та функціонування екосистем, стихійних лих і екстремальної погоди. Водночас групи, сформовані за рівнем медіаекспозиції, продемонстрували відмінності у сприйнятті ризику хімічного забруднення ґрунтів унаслідок господарської та промислової діяльності, а також для ризиків, пов'язаних з промисловими відходами, крім цього існує пряма залежність між рівнем медіаекспозиції і сприйняттям ймовірності подальшого погіршення ситуації та збільшення ризиків, пов'язаних з забрудненням та руйнуванням гідросфери.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях автора:

Казначєєв, М. (2025). Перспективи розроблення інструментарію дослідження інформаційної поведінки щодо екологічної інформації в умовах війни. *Проблеми політичної психології*, 17(31), 247-266.

<https://doi.org/10.33120/popp-Vol17-Year2025-197>

Казначєєв, М. (2025). Психологічні та інформаційні чинники сприйняття ризиків забруднення повітря: результати регресійного аналізу. *Věda a perspektivy*, 10(53), 241-254. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-10\(53\)-241-254](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-10(53)-241-254)

Казначеев, М. В. (2025). Переосмислення впливу медіа на сприйняття екологічних ризиків в умовах війни через інформаційну поведінку та інформаційну залученість. У *Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору : матеріали XXI всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 травня 2025 р.)* (с. 43-46). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025.
http://ecopsy.com.ua/data/conf_2025/2025_05_14-15_EcoPsy_Tes.pdf

РОЗДІЛ III ІНФОРМАЦІЙНА ЗАЛУЧЕНІСТЬ ТА МЕДІАКОМУНІКАЦІЯ РИЗИКІВ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ У МЕДІА ЕКОЛОГІЧНИХ І ТЕХНОГЕННИХ РИЗИКІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

3.1. Порівняння оцінок ризиків між спеціалістами та групами з різними типами інформаційної поведінки

Для перевірки узгодженості оцінки ризиків респондентів з оцінками спеціалістів ми запросили групу екологічних фахівців оцінити той самий перелік ризиків, що й респонденти загального дослідження. Метою цього підрозділу є порівняння оцінок експертів із оцінками трьох кластерів інформаційної поведінки виокремлених у попередньому розділі: (1) ситуативно зацікавлені та реактивно-пасивні; (2) індиферентні і скептичні; (3) проактивно та інформаційно залучені. Для статистичної перевірки ми використовували непараметричний критерій Манна-Уїтні (Mann–Whitney U), оскільки розподіл оцінок не гарантував нормальність, а також через різні розміри груп. Порівняння дозволяє оцінити, наскільки суб'єктивні оцінки різних кластерів сформованих за типом інформаційної поведінки відрізняються від думки спеціалістів у галузі екологічної безпеки.

Дослідження має крос-секційний дизайн з міжгруповими порівняннями: одна група – екологічні фахівці (спеціалісти), інші – три кластери респондентів, виокремлені на основі кластеризації інформаційної поведінки. Для кожного елемента списку ризиків (той самий перелік питань / позицій, що й у загальному опитуванні) були отримані чисельні оцінки від спеціалістів за тою самою шкалою оцінки ризиків (7-бальною шкалою серйозності в загальнонаціональному контексті).

Експерти: 21 фахівець в екологічній сфері, що працюють або співпрацюють з організаціями DTEK та Nibulon з загальним стажем роботи в сфері не менше 3-х років. Загальна кількість експертів – 21.

Респонденти: учасники основного опитування, розподілені в три попередньо визначені кластери інформаційної поведінки:

- ситуативно зацікавлені та реактивно-пасивні (далі – Кластер 1);
- байдужі і скептичні (далі – Кластер 2);
- проактивні та інформаційно залучені (далі – Кластер 3).

Екологічним фахівцям ($n = 21$) надіслано анкету з переліком ризиків та екологічних проблем у тій самій формі, що й респондентам основного опитування. Інструкція пропонувала оцінити серйозність кожного ризику за тією саме шкалою.

Виконується парне порівняння оцінок фахівців з оцінками кожного з трьох кластерів для кожного ризику окремо за критерієм Манна Уїтні U (тобто для кожної позиції – три незалежних порівняння: Спеціалісти та Кластер 1; Спеціалісти та Кластер 2; Спеціалісти та Кластер 3).

Оцінки спеціалістів та основної вибірки збиралися в один часовий період, задля уникнення зміни зовнішнього контексту (новини, інциденти), які могли б вплинути на результати.

Нульова гіпотеза (H_0): Немає істотної різниці між розподілами групи, сформованої за типом інформаційної поведінки і групою спеціалістів-екологів.

Альтернативна гіпотеза (H_1): розподіли групи за типом інформаційної поведінки і групи фахівців-екологів значно відрізняються (тобто одна група, як правило, має вищі або нижчі значення, ніж інша).

1) При порівнянні оцінок ризиків, які увійшли до *категорії техногенних та промислових ризиків* як в умовах війни, так і в умовах мирного часу було виявлено, що існує статистично значима різниця у сприйнятті ризиків, пов'язаних з даною категорією оцінюваних об'єктів. Група фахівців-екологів продемонструвала наступні відмінності: з *кластером 1 (ситуативно залучені)* існують статистично значимі відмінності у сприйнятті ризиків, пов'язаних з ядерною енергетикою в умовах війни ($U=725$, $z=-2.562$ $p=.010$), де спеціалісти-екологи продемонстрували вищі оцінки. З *кластером 2 (пасивні та*

байдужі) існують статистично значимі відмінності у сприйнятті ризиків, пов'язаних з ядерною енергетикою в умовах війни ($U=189, z=-3.030, p=.002$), та ризиків пов'язаних з дамбами в умовах війни ($U=243, z=-2.037, p=.042$), де спеціалісти-екологи продемонстрували в середньому вищі оцінки. З *кластером 3 (активні та залучені)* існують статистично значимі відмінності у сприйнятті ризиків пов'язаних, з техногенними аваріями з витоком небезпечних отруйних речовин в умовах миру ($U=644, z=-2.297, p=.022$) та війни ($U=673, z=-2.238, p=.025$), де спеціалісти екологи продемонстрували в середньому нижчі оцінки ніж ця група.

2) При порівнянні оцінок ризиків, які увійшли до категорії *хронічного забруднення повітря* було виявлено, що кластер 2 (*байдужі та пасивні*) статистично значимо відрізняється у сприйнятті ризиків, пов'язаних з забрудненням повітря автомобілями та транспортом ($U=200, z=-2.760, p=.006$), і група спеціалістів-екологів оцінює цю підкатегорію ризиків як значно серйознішу.

Порівняння оцінок груп з оцінками фахівців-екологів в категорії *забруднення та виснаження водних ресурсів* свідчить також про те, що кластер 2 (*пасивні та байдужі*) суттєво відрізняється від них у сприйнятті цієї категорії ризиків. Фахівці-екологи демонструють вищі оцінки ризиків у порівнянні з кластером 2 (*пасивні та байдужі*) у таких об'єктах оцінки: виснаження водних ресурсів ($U=204, z=-2.688, p=.007$), забруднення водойм і водних ресурсів, пов'язане з війною ($U=199, z=-2.810, p=.005$), забруднення водойм нафтою та нафтопродуктами внаслідок війни ($U=202, z=-2.754, p=.006$), раннє цвітіння водойм внаслідок хронічного хімічного забруднення ($U=238, z=-2.119, p=.007$) та пересихання і обміління малих річок та водойм ($U=203, z=-2.701, p=.007$). Разом це вказує на те, що група респондентів з пасивною та байдужою інформаційною поведінкою систематично недооцінює екологічні ризики та проблеми, пов'язані з водними ресурсами, які є в країні.

3) Порівняння оцінок груп з оцінками фахівців-екологів в категорії ризиків, пов'язаних з забрудненням та деградацією ґрунтів свідчить також про те, що кластер 2 (пасивні та байдужі) суттєво відрізняється в меншу сторону у сприйнятті цієї категорії ризиків порівняно з сприйняттям спеціалістами-екологами (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1

Результати U-тесту Манна–Уїтні для порівняння оцінок сприйняття ризиків, пов'язаних із забрудненням і деградацією ґрунтів, між Кластером 2 та спеціалістами-екологами

Фактор ризику	U	z	p
Хімічне забруднення ґрунтів внаслідок господарської та промислової діяльності (2)	228	-2.262	.024
Втрата родючого верхнього шару, порушення і деградація ґрунтів внаслідок неправильних сільськогосподарських практик (2)	230	-2.224	.026
Хімічне забруднення та порушення ґрунтів внаслідок ведення бойових дій (2)	81	-4.937	<.001

Характерно, що недооцінку ризиків, пов'язану з забрудненням і порушенням ґрунтів внаслідок ведення бойових дій, демонструють респонденти кластеру 1 ($U = 480$, $z = -4.210$, $p < .001$) і меншою мірою респонденти кластеру 3 ($U = 624$, $z = -2.611$, $p = .009$).

Так, можна зробити висновок, що незважаючи на досить високі оцінки ризику, пов'язаного з забрудненням і порушенням ґрунтів від бойових дій, ці оцінки не відображають ступеню серйозності ризиків в довгостроковій перспективі. Можна припустити, що спеціалісти-екологи володіють спеціальними знаннями щодо довгострокових наслідків деградації ґрунту, забруднення важкими металами та іншими токсичними речовинами, які неодмінно потрапляють у ґрунти при веденні широкомасштабних бойових дій. Широкій громадськості, навіть тим, хто активно цікавиться проблематикою,

часто бачить медіаматеріали щодо стану навколишнього середовища і техногенної безпеки та проявляє активний інтерес до них, може бракувати детального розуміння того, як пов'язане з війною забруднення та порушення ґрунту з часом впливає на сільське господарство, водні системи та в загальному вимірі на екосистеми і суспільне здоров'я. В цілому серед всіх виокремлених ризиків проблема забруднення та порушення ґрунтів пов'язана з бойовими діями отримує загальне визнання серед всіх опитаних спеціалістів і відносна різниця в поглядах на проблему залишається мінімальною ($M = 6.62$, $SD=0.8$)

4) Наступна категорія охоплює *ризик, пов'язані з утворенням, утилізацією та неналежним поводженням з відходами*. Порівняння з групою спеціалістів-екологів свідчить про те, що байдужі (K2) та ситуативно залучені групи (K2) системно недооцінюють ризики, які провокує неправильне поводження з відходами (незалежно від їх джерела). Так проведений аналіз дозволив виявити, що спеціалісти-екологи розглядають проблему і ризики, пов'язані з відходами, як більш серйозніші у порівнянні з Кластером 1 ситуативно залучених (табл. 3.2.).

Таблиця 3.2

Результати U-тесту Манна–Уїтні порівняння оцінок сприйняття ризиків, пов'язаних із управлінням відходами, між Кластером 1 та спеціалістами-екологами

Фактор ризику	U	z	p
Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та некоректною переробкою побутових відходів. (1)	774	-2.211	.027
Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів (1)	745	-2.404	.016
Ризики, пов'язані з захороненням та утилізацією відходів руйнації (відходи, які утворилися внаслідок руйнування спричиненого веденням бойових дій та обстрілів) (1)	776	-2.193	.028

Найбільш виражені відмінності спостерігаються у випадку порівняння оцінок фахівців екологів з К2 (пасивні та байдужі), і це демонструє системну і значну недооцінку цієї проблеми і пов'язаних з нею ризиків серед цих респондентів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Результати U-тесту Манна–Уїтні порівняння оцінок сприйняття ризиків,
пов'язаних із управлінням відходами, між Кластером 2 та
спеціалістами-екологами**

Фактор ризику	U	z	p
Ризики пов'язані з захороненням, утилізацією та некоректною переробкою побутових відходів. (2)	151	-3.622	<.001
Ризики пов'язані з захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів (2)	135	-3.919	<.001
Ризики пов'язані з захороненням та утилізацією відходів руйнації (відходи, які утворилися внаслідок руйнування спричиненого веденням бойових дій та обстрілів) (2)	167	-3.356	.001

Таким чином, проблема та ризики, пов'язані з управлінням відходами, є однією з категорій ризиків, яка системно недооцінюється незалученими в екологічний медіадискурс респондентами.

5) Щодо *ризиків для екосистем і біосферних ризиків* спеціалісти екологи демонструють значимо вищі оцінки серед всіх об'єктів оцінки у порівнянні з кластером 2: вплив чинників мирного часу на екосистеми (U=216, z=-2,485, p=0,013), дефорестації (U=247, z=-1.944, p=.052), ризиків від природних лих (U=230, z=-2,223, p=.026) та зміни клімату (U=148 z=-3.672 p <.001). Найбільша різниця у поглядах була виявлена стосовно впливу війни на функціонування екосистем та біорізноманіття (U=96, z=-4.709, p <.001).

Фахівці екологи також оцінюють вплив війни на функціонування екосистем як один з найзначніших ризиків з великою різницею в оцінках

порівняно з респондентами кластеру 1 ($U=424$, $z=-4.598$, $p <.001$), і менш вираженою, але все ж значною різницею з респондентами кластеру 3 ($U=686$, $z=-2.205$, $p=.027$).

Сукупно дані результати свідчать про те, що кластер 2 так само системно недооцінює загальний вплив на екосистеми виокремленого ряду ризиків.

б) В категорії специфічних воєнних ризиків були виявлені наступні статистично значимі відмінності:

Результати аналізу за критерієм Манна–Уїтні показали, що між екологами та респондентами кластеру 1 (помірно і ситуативно залучені) існують статистично значущі відмінності у сприйнятті цієї категорії ризиків. Зокрема, екологи надали вищі оцінки ризикам, пов'язаним із забрудненням територій вибухонебезпечними предметами ($U = 698.00$, $z = -2.86$, $p = .004$), руйнуванням критичної інфраструктури ($U = 761.50$, $z = -2.37$, $p = .018$), а також використанням боєприпасів зі збідненим ураном ($U = 702.00$, $z = -2.70$, $p = .007$). Найбільші розбіжності спостерігалися у випадку ризику, пов'язаного з використанням касетних боєприпасів ($U = 582.00$, $z = -3.50$, $p <.001$), який екологи оцінили як значно вищий. Це свідчить про те, що фахівці з охорони довкілля схильні більш серйозно оцінювати специфічні загрози, пов'язані з воєнним чинником, порівняно з респондентами, чия інформаційна поведінка щодо екологічної інформації характеризується ситуативністю та середнім рівнем залученості.

Порівняння з оцінками кластеру 2 (байдужі та пасивні) також виявило суттєві відмінності. Екологи надали значно вищі оцінки ризикам, пов'язаним із забрудненням вибухонебезпечними предметами ($U = 229.50$, $z = -2.48$, $p = .013$), руйнуванням критичної інфраструктури ($U = 227.00$, $z = -2.40$, $p = .016$), використанням боєприпасів зі збідненим ураном ($U = 134.00$, $z = -3.94$, $p <.001$)

та застосуванням касетних боєприпасів ($U = 176.00$, $z = -3.28$, $p = .001$). Відмінності у всіх випадках були статистично значущими, що вказує на тенденцію пасивних і байдужих респондентів системно демонструвати нижче сприйняття екологічних ризиків у порівнянні з професійними екологами.

На відміну від попередніх груп, для кластера 3 (активні та інформаційно залучені) статистично значущих відмінностей не виявлено. Оцінки ризиків забруднення вибухонебезпечними предметами ($U = 812.50$, $z = -1.20$, $p = .232$), руйнування критичної інфраструктури ($U = 832.00$, $z = -0.95$, $p = .340$), використання боєприпасів зі збідненим ураном ($U = 826.00$, $z = -0.95$, $p = .344$) та касетних боєприпасів ($U = 752.50$, $z = -1.56$, $p = .118$) не мали статистично значущих відмінностей. Це означає, що активні та інформаційно залучені респонденти в цілому оцінюють ці загрози на рівні, близькому до оцінок екологів.

Загальний розподіл середніх оцінок і стандартних відхилень продемонстровано в додатку І.

Отримані результати свідчать, що найбільші розбіжності у сприйнятті воєнно-екологічних ризиків існують між екологами та групами, які характеризуються байдужістю, пасивністю та в меншій мірі ситуативною залученістю. У цих кластерах респонденти схильні недооцінювати серйозність загроз, які фахівці з довкілля оцінюють значно вище. Водночас проактивні та інформаційно залучені респонденти демонструють оцінки, близькі до експертних, що може свідчити про більшу інформованість і підвищену чутливість до екологічних та техногенних небезпек та проблем. Найбільш виражену недооцінку демонструють ризики, пов'язані з проблемою відходів, забруднення та порушення ґрунтів (особливо від воєнного чиннику), специфічні воєнні загрози, та системні хронічні впливи на екосистеми.

Отримані результати статистичного аналізу свідчать про те, що кластер 2 (байдужий), а меншою мірою й кластер 1 (ситуативно залучені та пасивні), значно відрізняються від екологічних експертів у своїх оцінках ризиків. Це виявляється у систематично нижчих або більш розпорошених оцінках серйозності загроз у порівнянні з фахівцями, які мають професійний досвід і спеціалізовані знання. Така різниця узгоджується з положеннями когнітивної психології ризику: у незалучених осіб відсутній сталий інформаційний фільтр та систематичне знання щодо екологічних і техногенних небезпек, що призводить до фрагментарного, ситуативного або емоційно зумовленого сприйняття (відкидання проблематики).

На відміну від цього, активно залучені групи демонструють оцінки, які у ряді випадків наближені до експертних, хоча й не завжди тотожні. Однак навіть ці групи можуть завищувати оцінки окремих ризиків під впливом інтенсивного медійного дискурсу і загальних образних психометричних характеристик загроз, що в умовах війни та екологічних криз стає особливо відчутним.

Таким чином, розрив між експертними та оцінками респондентів найбільше проявляється у кластері 2 (байдужих) і меншою мірою кластеру 1 (ситуативно залучених).

При порівнянні груп, сформованих за рівнем медіаекспозиції, з групою екологів вдалося виявити такі відмінності:

- для групи з *високим рівнем медіаекспозиції* статистично значимі відмінності відсутні.
- для групи з *помірним рівнем медіаекспозиції*: екологи демонструють статистично значимо нижчий рівень оцінок ризику при оцінці ймовірності техногенних аварій з викидом НХР (небезпечних хімічних речовин) за умов мирного часу ($U=734$, $z=-2.087$, $p=.037$), забрудненням і порушенням ґрунтів від бойових дій ($U=534$, $z=-3.612$, $p <.001$), забруднення (засмічення) вибуховими предметами ($U=755$, $z=-2.142$, $p=.032$), ризики, пов'язані з касетними боєприпасами ($U=656$, $z=-2.713$, $p=.007$) і зі збідненим ураном ($U=752$, $z=-2.003$,

$p = .045$), впливу бойових дій на функціонування екосистем ($U=582$, $z=-3.327$, $p=.001$);

- для групи з *низьким рівнем медіаекспозиції* відмінності знайдено для наступних оцінюваних об'єктів: ризики, пов'язані з побутовими відходами ($U=601$, $z=-1.776$, $p=.076$ при $p < .01$), промисловими відходами ($U=582$, $z=-1.945$, $p=.052$), відходами руйнації ($U=544$, $z= -2.276$, $p=.023$), ймовірності техногенних аварій з викидом НХР (небезпечних хімічних речовин) за умов мирного часу ($U= 558$, $z=-2.131$, $p=.033$) (у спеціалістів оцінки нижчі), пересихання та виснаження малих річок і водойм ($U=578$, $z=-1.988$, $p=.047$), забрудненням і порушенням ґрунтів від бойових дій ($U=319$, $z=-4.327$, $p < .001$), забруднення (засмічення) вибуховими предметами ($U=562$, $z=-2.294$, $p = .022$), ризики пов'язані з кластерними боєприпасами ($U=460$, $z=-3.023$, $p = .003$) і зі збідненим ураном ($U=530$, $z=-2.420$, $p = .016$), впливу бойових дій на функціонування екосистем ($U=347$, $z=-4.127$, $p < .001$);

- для групи з *дуже низьким рівнем медіаекспозиції*: відмінності знайдено для наступних оцінюваних об'єктів: ризики, пов'язані з побутовими відходами ($U=223$, $z=-2.740$, $p=.006$), промисловими відходами ($U=224$, $z=-2.738$, $p=.006$), відходами руйнації ($U=253$, $z= -2.244$, $p=.025$), забрудненням повітря автомобілями ($U=248$, $z=-2.311$, $p=.021$), ризиків, пов'язаних з функціонуванням атомної енергетики в умовах війни ($U=242$, $z=-2.475$, $p=.013$), пересихання та виснаження малих річок і водойм ($U=263$, $z=-2.052$, $p=.040$), забрудненням і порушенням ґрунтів від бойових дій ($U=170$, $z=-3.744$, $p < .001$), забрудненням (засміченням) вибуховими предметами ($U=250$, $z=-2.518$, $p = .012$), ризики, пов'язані з кластерними боєприпасами ($U=218$, $z=-2.885$, $p = .004$) і зі збідненим ураном ($U=217$, $z=-2,848$, $p = .004$), впливу війни та бойових дій на функціонування екосистем ($U=141$, $z=-4,224$, $p < .001$), лісових пожеж, спричинених бойовими діями ($U=246$, $z=-2.420$, $p = .016$) та зміни клімату ($U= 284$, $z=-1.725$, $p=.084$ при $p < .01$). Візуальний розподіл середніх у формі графіку виведено у додаток Й).

Отримані результати підтверджують, що медіаекспозиція є важливим чинником, який наближає загальні оцінки екологічних ризиків до таких, які були продемонстровані опитаними фахівцями. Найбільш виражені відмінності спостерігаються у груп з низькою та дуже низькою залученістю до екологічного контенту і низьким рівнем медіаекспозиції, які системно недооцінюють екологічні та техногенні загрози, особливо ті, що мають опосередковані або кумулятивні наслідки та деякі екологічні ризики, пов'язані з війною. Таким чином, інформаційна взаємодія з медіа може виступати не лише каналом передачі знань, а й психологічним механізмом актуалізації екологічної проблематики та підвищення загальної нагальності і серйозності цілого ряду екологічних ризиків і проблем. Це має важливі наслідки та підстави для розробки рекомендацій щодо комунікаційної політики медіа стосовно висвітлення тематики екологічних проблем та ризиків.

Результати свідчать про те, що сам факт інформованості та регулярного контакту з екологічною проблематикою в медіа сприяє більш адекватному сприйняттю масштабів і серйозності екологічних загроз та проблем. Медіа виконують важливу формувальну функцію, підвищуючи усвідомлення латентних і віддалених ризиків навіть у непрофесійної аудиторії. Водночас відсутність або мінімальний контакт із медіаконтентом про екологічні проблеми призводить до орієнтації лише на безпосередньо відчутні загрози, зниження здатності до оцінки системних екологічних проблем та ризиків.

Таким чином, результати дослідження підкреслюють необхідність формулювання цілеспрямованих медійних стратегій, спрямованих на залучення інформаційно байдужих груп населення до екологічної проблематики. Медіа мають не лише інформувати, а й створювати емоційно резонуючий, зрозумілий та якісний контент, який формує усвідомлення зв'язку між екологічними проблемами та повсякденним життям людини та стимулює розвиток проєкологічних цінностей. Особливої уваги потребує висвітлення невидимих або повільно діючих загроз (забруднення та порушення ґрунтів, деградація

екосистем, проблеми управління відходами), адже саме ці теми залишаються поза межами масової уваги, хоча мають суттєвий довготривалий вплив на довкілля та здоров'я.

У перспективі, підвищення якості екологічної комунікації та розвиток медіапідходів, орієнтованих на когнітивну і мотиваційну залученість, може стати дієвим механізмом формування проекологічної свідомості, підвищення готовності до екологічно відповідальної поведінки та зміцнення екологічної безпеки суспільства в цілому.

3.2. Рекомендації для медіа щодо стимулювання інформаційної залученості та ефективного висвітлення ризиків

Сучасні умови воєнного часу в Україні різко загострюють як екологічні, так і техногенні ризики, що формують багатовимірний простір небезпек для населення та навколишнього середовища. Водночас комунікація цих ризиків у медіа стає критично важливим інструментом впливу на сприйняття загроз, рівень готовності суспільства протистояти цим загрозам та здатність до превентивних та відновлюваних дій. З аналізу літератури та результатів проведеного дослідження випливає, що характер інформаційної взаємодії з медіа пов'язаний з якістю образу сприйнятого ризику: саме активна залученість до екологічної інформації, а не лише пасивна медіаекспозиція чи індивідуальні психологічні параметри, виявилася ключовим чинником, що зближує оцінки досліджуваної вибірки з експертними уявленнями. Деякі дослідники також наголошують на важливості та необхідності посилення ролі медіа в адекватній медіакомунікації екологічної проблематики та її особливій ролі у формуванні екологічної свідомості, разом із завданням залучення населення до екологічної проблематики в цілому (Кичко, 2023).

У цьому контексті ми пропонуємо набір рекомендацій для медіа щодо того, як ефективніше представляти екологічні та техногенні ризики в умовах

війни та формувати, якщо можливо, проактивніші форми інформаційної поведінки. Ці рекомендації базуються на результатах емпіричного дослідження, сучасних теоретичних підходах до ризик-комунікації та міжнародних практиках інформаційної роботи з кризовими та ризик-ситуаціями. Їхня мета – підвищити якість комунікації між медіа та аудиторією, а також запропонувати тактики й стратегії, спрямовані на формування активної інформаційної залученості.

1. Розуміти аудиторію та особливості її інформаційної поведінки.

Ефективна комунікація ризиків або екологічна комунікація починається з глибокого розуміння того, як саме різні групи населення сприймають екологічні та техногенні загрози та проблеми. Способи сприйняття та оцінки ризику не є однорідними: одні групи схильні перебільшувати деякі небезпеки, інші – системно занижувати її, виходячи з власного досвіду, довіри до джерел інформації чи особистих цінностей. Проте, не менш важливим є усвідомлення того, що інформаційна поведінка аудиторії також відрізняється. Одні активно шукають спеціалізовані матеріали, звертаються до експертних джерел і намагаються перевіряти інформацію, відрізняючись досить високим рівнем медіакомпетентності. Інші обмежуються пасивним споживанням новин із соціальних мереж, звичних інформаційних ресурсів або чуток у локальній спільноті. Є й ті, хто уникає інформації про ризики через інформаційну втому, недовіру, скептицизм чи як форму зниження тривожності, через зменшення споживання травмивної інформації. Таким чином, щоб комунікація була ефективною, медіа мають не лише передавати інформацію, а й адаптувати спосіб подачі до особливостей інформаційної поведінки аудиторії, в залежності від комунікативної мети.

Якщо мета в поглибленні знань і навчанні для аудиторії, яка вже активно цікавиться темою, медіа слід надавати посилання на глибші джерела, інтерактивні карти, спеціалізовані ресурси, та глибшу аналітичну інформацію, не схильючись до спрощених наративів. Для зацікавлених груп надавати більше фактів і можливостей для глибшого залучення.

Для пасивних та ситуативних споживачів необхідно забезпечити просту, коротку й візуально зрозумілу інформацію (наприклад, відео або інфографіку у соцмережах, прості схеми причинно-наслідкових зв'язків). Мета цієї комунікації повинна включати як привернення уваги даної аудиторії, так і підтримування достатнього її рівня протягом комунікативного процесу задля передачі основного сенсу повідомлення.

Для скептичної або уникаючої аудиторії варто використовувати довірених комунікантів та лідерів думок, уникати сенсаційності та надмірної інтрузивності повідомлень – повідомлення повинні бути достатньо помітними, аби реципієнт звернув увагу, але не занадто сенсаційними та нав'язливим, щоб не викликати захисних реакцій і недовіри. Наголошуйте не лише на загрозах чи екоорієнтованих наративах, а й на цінностях, важливих для більшості членів конкретної громади: здоров'я дітей та близьких, чистої води, продовольчої безпеки, відновлення після війни. Це робить інформацію релевантною, навіть якщо сама тема більшості екологічних проблем та ризиків здається досить віддаленою, неактуальною та абстрактною для цієї групи. Прив'яжіть екологічну проблематику до базових потреб і цінностей, поступово залучаючи аудиторію та поглиблюючи проєкологічні елементи дискурсу.

2. Варто стимулювати інформаційну залученість

Оскільки інформаційна залученість виявилася одним із найсильніших предикторів наближеного до експертного сприйняття ризику (більш значущим, ніж пасивний контакт із повідомленнями), медіа мають не лише поширювати інформацію, але й стимулювати активну взаємодію та систематично формувати її проактивніші форми. Це особливо важливо для екологічно байдужих, скептичних або малозалучених груп, які часто ігнорують інформацію про екологічні ризики та проблеми, так як суб'єктивно можуть не відчувати їхньої прямої особистої чи суспільної значущості.

Щоб підвищити інформаційну залученість, медіа можуть:

1) Апелювати до спільних цінностей та повсякденних турбот.

Пов'язувати екологічні ризики з тим, що безпосередньо хвилює аудиторію: здоров'я дітей, безпека навколишнього середовища, вартість майна, локальні традиції чи економічна стабільність. Наприклад, замість абстрактного «наслідки зміни клімату» говорити «як підвищення температур чи відсутність опадів може вплинути на ціну товарів», «яким чином забруднена вода впливає на здоров'я дітей» тощо.

2) Використовувати наративи, а також зрозумілих для аудиторії комунікантів.

Особисті історії, свідчення або кейси (фермери, місцеві жителі, ветерани, громадські лідери тощо) роблять ризики відчутними та викликають довіру. Скептична аудиторія краще реагує, якщо комунікатор поділяє їхні цінності, соціальне становище чи ідентичність. Довіра є критично важливою для ризик-комунікації.

3) Поєднувати подачу проблем із рішеннями.

Постійна демонстрація лише ризиків чи проблем може сприяти апатії чи запереченню. Медіа повинні показувати дієві кроки: індивідуальні дії для безпеки, локальні ініціативи чи колективні заходи для покращення ситуації, можливості вирішення та подолання хронічних екологічних проблем. Для скептичної аудиторії практичні поради часто є більш переконливими, ніж апеляції до глобальних і абстрактних проблем.

4) Будувати комунікацію через ціннісно-орієнтовані рамки.

Адаптувати повідомлення так, щоб вони резонували з культурними чи політичними світоглядами (наприклад, для консервативно-традиційних груп – підкреслювати відповідальність перед майбутніми поколіннями та дітьми, турботу про землю, міжпоколінний обов'язок; для прагматичних спільнот – наголошувати на ефективності, економіці, стійкості соціально-економічних умов тощо). Це знижує сприйняття «екологізму» як певної «чужої ідеології» для цих груп та показує його як продовження вже існуючих цінностей і умовою їх збереження.

5) Сприяти діалогу, а не односторонній лекційності.

Організовувати формати «запитання-відповідь», інтерактивні опитування, модеровані дискусії, співпрацювати з місцевими медіа. Коли скептичні групи відчують, що їхню думку чують та поважають, вони можуть потенційно частіше повертатися до теми.

6) Зменшуйте психологічну дистанцію до ризику.

Аудиторія може звертати увагу на ризики, коли відчуває їхню близькість у часі та просторі. Замість широких глобальних наративів, виділяйте локальні дані (якість повітря в конкретному місті, рівень забруднення в сусідній річці, теплові хвилі тощо). Пов'яжіть екологічні ризики з безпосередніми наслідками: погода завтра, врожай наступного сезону або вплив на здоров'я тут і зараз. Це ускладнює ігнорування ризику як віддаленого або нерелевантного.

7) Впровадження екологічної проблематики у висвітленні ширших тем та галузей.

Впроваджуйте повідомлення про екологічні ризики опосередковано через інші інтереси (економіка, охорона здоров'я, сільське господарство, національна безпека тощо). Наприклад: «Як воєнні екологічні збитки та ризики можуть впливати на обороноздатність країни в подальшому» або «Чому захист водно-болотних угідь зменшує економічні ризики регіону». Впровадження цих елементів у загальні новини та контент дозволить актуалізувати проблематику. Ця стратегія може привертати увагу груп, байдужих до суто екологічних аргументів та медіаповідомлень.

8) Варто використовувати поступове інформування замість шокового контенту.

Вразлива аудиторія (наприклад, люди з симптомами ПТСР або високою інтолерантністю до невизначеності) можуть уникати інформації, як способу копінгу, якщо вона надто тривожна. Страх без відчуття можливості діяти сприяє відмові від інформації. Тому повідомлення про ризик має супроводжуватися чіткими стратегіями реагування: де отримати допомогу, які реальні кроки можна

зробити, як реагувати громадам. Застосовуйте багаторівневу комунікацію: починайте з простих і нейтральних фактів, а потім давайте можливість за бажанням переходити до більш глибоких деталей з використанням попередження про чутливий контент. Важливо підкреслювати, що відчуття тривоги або втоми на тлі війни – це нормальна реакція. Інформація повинна позиціонуватися як підтримка і допомога, а не додатковий тягар. Це знижує опір і стимулює довіру до джерела.

9) Соціальне підкріплення та порівняння – необхідно показувати приклади інших. Медіа можуть ефективно використовувати цей механізм, створюючи інформаційні контексти, у яких активна взаємодія з екологічною інформацією виглядає соціально очікуваною, престижною або морально значущою поведінкою серед референтних груп, особливо для молоді та підлітків це може стати достатньою рушійною силою аби залучатися до більш активних форм інформаційної та проєкологічної поведінки. Результати нашого дослідження демонструють, що соціальна складова досить сильно впливає на загалом пасивні до екологічної інформації групи, а отже посилення загального відчуття, що групи, з якими ти поділяєш спільну ідентичність залучаються до проблематики, можуть виступати фактором, який сприяє активнішій залученості до проблематики.

Отже, активна залученість – пошук, опрацювання та взаємодія з інформацією – є сильнішим предиктором адекватного сприйняття ризиків, ніж просто частота контакту з повідомленнями. Це означає, що просте «заливання» аудиторії повідомленнями про ризики чи проблеми може бути недостатнім: медіа мають створювати умови, за яких люди бажатимуть звертати увагу, ознайомлюватися, досліджувати, персоналізувати, запам'ятовувати та використовувати інформацію. Спираючись на спільні цінності, особисту значущість, інтерактивність та спрямованість на рішення можна спробувати залучити навіть скептичні та екологічні байдужі групи до змістовної взаємодії. Медіа мають створювати умови, за яких люди не просто отримують

інформацію, а відчувають особистий сенс і внутрішню причетність до екологічних тем, усвідомленість взаємопов'язаності «екології» як такої, не тільки як абстракцій, а як того, елементом чого медіаспоживач є сам.

3. Варто уникати надмірної апеляції до страху, коли це не є необхідним.

Бажано уникати повідомлень, що містять лише страх без високоефективного повідомлення. Страх може мати зворотний ефект – замінить паніку чіткими описами шкоди, ймовірності та практичних дій. Надмірне використання страху та тривожних повідомлень у медіа не підвищує адекватність оцінки ризиків, а може мати зворотний ефект.

У скептичної аудиторії апеляція до страху може викликати захисні реакції: ігнорування, применшення загроз, звинувачення у маніпуляції чи «клікбейті», що знижує довіру до медіа. Надмірна емоційність у подачі інформації здатна не стимулювати дії, а відштовхувати незалучену аудиторію, сприяючи уникненню теми та захисним реакціям. Уникайте вкрай сенсаційних візуальних елементів та заголовків. Використовуйте відносно стримані заголовки, що відображають факти, та уникайте надмірного використання клікбейту. Важливо балансувати між тривогою та надією. Матеріали, що містять лише страх чи провину, часто викликають уникання у незалучених груп.

Надлишок емоційно забарвленої інформації у воєнних умовах може підсилювати інформаційну втому, знижувати когнітивну здатність до критичного сприйняття та сприяє униканню теми як способу психологічного захисту.

Натомість найбільш ефективною (у формуванні сприйняття хронічних ризиків) є чітка, доказова та збалансована комунікація, яка поважає автономію аудиторії, будує довіру та спонукає до обґрунтованих дій. Варто робити акцент на особистій актуальності ризику та його практичних наслідках без перебільшення, сенсаційності й драматизації.

Якщо ж медіа вирішує звернутися до страху, що в окремих випадках може використовуватися як валідна стратегія для підсилення комунікаційної інтенції (Tannenbaum, et al., 2015), наприклад, у випадку гострих чи чітких хронічних ризиків, де можна співвіднести особистісний образ шкоди та втрати, то ця стратегія повинна комбінуватися з високоефективним повідомленням, тобто таким, що рекомендоване рішення є ефективним, логічним та досяжним, надаючи людям завірення в те, що вони можуть успішно зменшити загрозу виконавши рекомендовані чіткі та зрозумілі дії.

4. Формуйте та підтримуйте медіаграмотність при роботі з інформацією.

Медіа мають не лише інформувати про ризики, але й сприяти формуванню адекватних форм взаємодії з інформацією. У контексті війни це особливо важливо, оскільки маніпулювання екологічною інформацією часто використовується у ворожих інформаційних впливах – через дезінформацію, перебільшення, стимулювання небажаних емоційних реакцій тощо. Тому, відповідальні медіа, крім інформування, також повинні намагатися робити наступне:

- давати прості інструкції, як перевіряти джерела, уникати сумнівних телеграм-каналів, тік-токів, неперевірених інформаційних джерел чи панічних наративів тощо;
- роз'яснювати, як відрізнити факти від маніпуляції;
- показувати позитивні приклади адекватної інформаційної поведінки у кризових та ризик ситуаціях;
- залучати експертів з кібербезпеки, фактчекінгу та психологів для створення матеріалів про безпечну інформаційну поведінку.

5. Висвітлення факторів ризику воєнного і мирного часу.

У нинішніх умовах ризику, які пов'язані з війною та бойовими діями, природно сприймаються суспільством як більш серйозні. Проте це не повинно призводити до ігнорування чи «деактуалізації» хронічних факторів ризику,

пов'язаних з чинниками мирного часу (зміни клімату, промисловим небезпекам, деградацією та забрудненням довкілля різних форм тощо).

Медіа варто:

- показувати, як воєнні дії підсилюють екологічні та техногенні небезпеки, створюючи складні взаємозалежності між природними й соціальними системами, чинниками воєнного та мирного часу;
- включати у воєнний контекст і довгострокові проблеми, наголошуючи, що післявоєнне відновлення неможливе без урахування хронічних загроз, які можуть посилюватися бойовими діями, але не обов'язково викликані ними;
- використовувати порівняльні наративи: пояснювати, що екологічні проблеми, хоч і менш помітні зараз, за наслідками можуть бути співмірними з гострими ризиками та втратами війни.

Спеціальні сегменти чи репортажі про фактори ризику, пов'язані з чинниками мирного часу, навіть подані крізь призму війни, допоможуть зберегти їх у фокусі суспільної уваги. Використовуйте порівняльні розповіді, наприклад, порівнюючи довгострокову серйозність екологічних загроз до гострих воєнних екологічних і техногенних ризиків, щоб подолати розбіжності у сприйнятті між психологічно віддаленими та безпосередніми загрозами, забезпечуючи, щоб аудиторія усвідомлювала сукупну важливість і взаємозв'язки всіх негативних екологічних факторів та довкілцевої проблематики в цілому.

6. Коли мова заходить про складну інформацію для масової аудиторії, спрощуйте без втрати суті.

Пояснення інформації про ризики, пов'язані з екологічними проблемами, що впливають на громади, часто є складним завданням, особливо, коли мова йде про комплексні складні ризики. Пояснення наукових концепцій, таких як складні хімічні процеси, механізми довгострокових змін у навколишньому середовищі та екосистемах, хронічний вплив на здоров'я та ймовірнісні аспекти екологічних факторів зрозумілою мовою є основоположним для побудови

ефективної ризик-комунікації. Тому в медіакомунікації варто уникати лексики, більша частина якої була б недоступною аудиторії, а терміни та поняття, які неможливо замінити, мають бути пояснені зрозумілою для користувачів медіа мовою при залученні експертів. Використовуйте приклади, історії, метафори та аналогії для підсилення комунікативного повідомлення та залучення в комунікацію емоційного компонента, але уникайте спотворення та надмірного спрощення, генералізації інформації.

ЗМІ та медійники повинні наголошувати на порівняльному формулюванні ризиків (наприклад, показі відносної серйозності та ймовірності, залучаючи коментарі релевантних експертів), щоб зменшити спотворення, коли деякі загрози недооцінюються або переоцінюються через нерівномірний інформаційний вплив.

7. Використовувати різні типи та інструменти комунікації. Не бажано орієнтуватися виключно на вербальну комунікацію, використання візуального супроводу може доповнити та посилити комунікаційний вплив та полегшити сприйняття інформації. Використовуйте візуальні матеріали, щоб зробити невидимі ризики видимими. Особливо для молодшої аудиторії, наочна візуальна комунікація може мати значно більшу ефективність ніж великі об'єми тексту: карти, діаграми, часові шкали, фотографії з анотаціями та проста анімація допомагають пояснити, наприклад, масштаб забруднення, джерела та фактори шкоди того чи іншого ризику, превентивні дії, шляхи подолання тощо. Зробіть контент зручним для мобільних пристроїв та таким, яким можна просто та легко ділитися – більшість людей зараз, а особливо молодь, використовують смартфони, соціальні мережі, мережеві відеоплатформи (youtube, tiktok тощо) та месенджери як засоби інформування.

8. Розрізняти персональне та колективне сприйняття ризику при побудові комунікаційного плану.

Дослідження показало, що персональне сприйняття ризику також пов'язане з медіаекспозицією (частотою контакту з інформацією), Це означає,

що на індивідуальний рівень відчуття загрози певною мірою впливає сам факт повторюваного інформаційного впливу, але ширші репортажі про колективні ризики (вплив на громади, інфраструктуру, економіку) допомагають формувати суспільне бачення екологічної проблематики і підтримувати відчуття спільної відповідальності та служити основою для соціальних уявлень в досліджуваній сфері.

9.Реалізувати стратегії цільової активації для молодіжної аудиторії (16–21 рік). Дослідження виявило, що молодь, віком 16–21 роки, попри високу цифрову активність, виявляється досить пасивною у споживанні екологічної інформації. Ця вікова когорта потребує специфічних підходів до формування медіазалученості. Традиційні новинні формати для них часто є неефективними. Рекомендовано:

- Використовувати **соціальне підкріплення**: створювати контексти, де екологічна обізнаність виглядає престижною та соціально схвалюваною поведінкою. Оскільки молодь чутлива до групових норм, демонстрація того, що їхні однолітки залучені до теми, може стати потужним мотиватором.
- Інтегрувати контент у звичні для них платформи (TikTok, Instagram, YouTube) з використанням візуальних та інтерактивних форматів.
- Сприяти формуванню ідентичності, де екологічна свідомість є частиною образу сучасної людини.

ВИСНОВКИ ДО ІІІ РОЗДІЛУ

Узагальнення результатів аналізу емпіричних даних демонструє, що рівень медіаекспозиції та медіазалученості відіграє важливу роль у формуванні адекватності уявлень про екологічні та техногенні ризики. Респонденти з вищим рівнем контакту з медіаінформацією, а також ті, хто виявляє активну зацікавленість в екологічних темах, мають уявлення, більш узгоджені з оцінками

фахівців-екологів. Це свідчить про потенціал медіа як чинника когнітивного наближення масової аудиторії до експертного бачення ризиків, що є одним з ймовірних показників інформаційної компетентності та сформованості екологічного мислення та демонструє важливу едукативну та формувальну функцію, яку медіа відіграють у процесі формування екологічної свідомості.

Найбільш значущі розбіжності виявлено між групами з дуже низьким і низьким рівнем медіаекспозиції та оцінками екологів, а також між кластером «байдужих і скептичних медіакористувачів» і експертними оцінками. Це дає підстави припустити, що недостатня медіаактивність обмежує здатність до адекватної оцінки екологічних загроз, формуючи системно нижчу недооцінку екологічних ризиків в більш загальному національному контексті. Натомість підвищена медіаекспозиція та залученість формують «проблемне» та актуалізоване сприйняття довкіллевих тем.

Загалом результати підтверджують, що медіа можуть виконувати компенсаторну та просвітницьку функції у сфері екологічної комунікації, формуючи більш адекватні уявлення про ризики серед населення (хоча б на рівні загального усвідомлення актуальності проблем та ризиків для країни). Підвищення рівня медіаекспозиції та залученості є важливим чинником розвитку екологічної свідомості та ефективного інформаційного реагування на екологічні загрози та виклики.

У висновку окремо підкреслимо, що медіа мають виконувати не лише інформаційну, а й едукативну функцію, забезпечуючи не просто інформування про екологічні та техногенні ризики або факт події, а й поширення знань про можливі шляхи їхнього подолання. Такий підхід передбачає акцент не тільки на загрозах, але й на превентивних діях, практиках екологічної відповідальності, механізмах адаптації, поглиблення екологічної свідомості та доступних стратегіях мінімізації негативних наслідків факторів екологічних ризиків.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях автора:

Казначеев, М. В. (2023). Медіаграмотність у сприйнятті екологічних ризиків в умовах війни. У *Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни: матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної онлайн конференції (Умань, 2 березня 2023 р.)* (с. 140-142). Умань: УДПУ. [Збірник матеріалів студентської конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни»](#)

Казначеев, М. В. (2024). Проблеми екологічної ризик-комунікації в умовах війни. У *Сучасні проблеми екологічної психології: Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану: матеріали XX всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 травня 2024 р.)* (с. 50-52). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742144/1/2024_05_14-15_EcoPsy_Tes.pdf

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні було здійснено комплексний теоретико-емпіричний аналіз особливостей впливу медіа на сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю в умовах війни крізь призму когнітивних, мотиваційних та медіакомунікаційних чинників, які їх зумовлюють. Отримані результати дозволяють сформулювати низку висновків щодо специфіки функціонування феномену сприйняття ризику в сучасному медіатизованому та кризовому середовищі.

По-перше, встановлено, що сприйняття ризику є багатовимірним, динамічним і контекстуально змінним психосоціальним феноменом, який формує уявлення про небезпеку не стільки через раціональне зважування ймовірностей, скільки через інтеграцію когнітивних, мотиваційних емоційних, соціальних та культурних чинників. Аналіз наукових праць продемонстрував, що жодна з існуючих моделей не може пояснити феномен сприйняття ризику виключно з позицій когнітивного чи соціального детермінізму. Психометричний, культурно-соціологічний, комунікативний та інтегративні напрями доповнюють один одного, підкреслюючи складність та поліаспектність оцінювання факторів екологічних ризиків.

По-друге, медіа відіграють складну та багаторівневу роль у процесах конструювання екологічних і техногенних ризиків, як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Конструювання не заперечує фактичного існування реальних загроз, а радше означає, що інформаційні повідомлення не відображають реальність нейтрально чи автоматично – вони трансформуються в процесі медіації, набуваючи певних смислових акцентів, інтерпретацій та емоційних маркерів. Саме ці трансформовані смисли надалі використовуються аудиторією для побудови ментальних моделей ризику. Завдяки цьому медіа здатні актуалізувати окремі проблеми та позбавляти уваги інші, посилювати сприйняття одних аспектів і зменшувати значущість інших, формувати зв'язки

між подіями, процесами, акторами та наслідками, які в реальності можуть бути менш очевидними.

На соціетальному, загальносупільному рівні виявлено низку специфічних рис медіадискурсу щодо екологічних і техногенних ризиків. Серед ключових – циклічність уваги, подієвий характер висвітлення та висока залежність від інфоприводності (*newsworthiness*), що особливо притаманно неспеціалізованим медіа. В сучасних умовах воєнного стану та війни тематична структура екологічних повідомлень зазнає суттєвих змін: посилюється акцент на питаннях безпеки та екологічно-техногенних ризиків, пов'язаних з війною, вразливості критичної інфраструктури, гуманітарних наслідках та еколого-техногенних інцидентах. Вплив медіа на суспільному рівні реалізується насамперед через механізми актуалізації, а також через характерні когнітивні евристики. Серед них: *евристика доступності* – домінування уваги до найяскравіших, найемоційніших або недавніх подій; *евристика афекту* – посилення оцінки ризику через емоційне забарвлення повідомлень; *евристика соціальної довіри* – залежність сприйняття ризику від довіри до джерела інформації; *евристика відповідності* – інтерпретація ризиків крізь призму уже сформованих переконань та групової ідентичності.

У сукупності ці механізми формують те, які екологічні проблеми стають суспільно значущими, як вони інтерпретуються та які варіанти рішень сприймаються як легітимні чи необхідні. Така медіа-опосередкована селекція змістів може впливати не лише на громадську думку, а й на пріоритети екологічної політики та практики управління ризиками.

По-третє, у роботі запропоновано *інтегративну концептуальну модель сприйняття екологічних і техногенних ризиків*, у якій сприйняття розглядається як системний результат взаємодії об'єктивних характеристик загрози, її психометричної інтерпретації та медійного контексту, і де розкривається механізм трансформації інформаційних сигналів у когнітивно-емоційні реакції під впливом індивідуальних модераторів та окреслюється динамічний зв'язок

між оцінкою ризику та поведінковими наслідками. Також запропоновано когнітивно-мотиваційну модель сприйняття ризику, що пояснює, яким чином інформаційні потоки медіа трансформуються в індивідуальні ментальні образи небезпеки. Модель описує три взаємопов'язані етапи – медіаекспозицію та активацію мотиваційних систем; виділення когнітивних ресурсів та обробку інформації в умовах обмеженої когнітивної ємності; формування інтегрованого ментального образу ризику та відповідних поведінкових реакцій. Запропонований підхід дає змогу пояснити індивідуальні відмінності у сприйнятті загроз, зумовлені як мотиваційною чутливістю, так і когнітивними особливостями обробки інформації різної складності.

Емпірична частина дослідження підтвердила значущість інформаційної поведінки та медіазалученості як одних з ключових передумов формування сприйняття екологічного ризику. На основі кластерного аналізу виокремлено три типи інформаційної взаємодії з релевантною тематикою: активний, ситуативно залучений та байдужий. Вони формують градацію від глибокої когнітивно-емоційної інтеграції екологічної інформації до її поверхневого або повного уникання. Саме інформаційна залученість, а не лише частота контакту з медіаматеріалами, виступає надійнішим предиктором підвищення оцінок серйозності ризиків майже серед всього списку виокремлених факторів екологічних і техногенних ризиків на соціетальному рівні. Молодь з активною інформаційною поведінкою щодо такої інформації та високим рівнем залученості до неї оцінює більшість екологічних і техногенних загроз як суттєвішу. Така залученість формується під впливом комплексу факторів: особистого досвіду, пов'язаного з екологічними проблемами, рівня довіри до джерел інформації, екологічних переконань та установок, сприйнятій інформаційній самоефективності, оцінки стану довкілля у регіоні проживання та сприйнятій відсутності інформаційного перевантаження.

Отже, ціннісно-мотиваційна та експірієнтальні складові є важливими чинниками, які зумовлюють інформаційну активність та медіазалученість до

такої інформації, і вона тісно пов'язана з ширшим рівнем сформованості екологічної свідомості загалом.

В умовах війни виявлено загальний підвищений рівень чутливості до ризиків, пов'язаних з воєнними чинниками, що створює певний суспільний консенсус у розумінні загроз, пов'язаних з бойовими діями та воєнним контекстом. Однак навіть у цих умовах інформаційна поведінка зберігає свою диференціюючу роль, впливаючи на ступінь оцінювання серйозності ризиків та рівень суб'єктивної актуалізації довірливої проблематики.

Медіазалученість у сфері екологічних ризиків та проблематики визначається поєднанням когнітивних та ціннісних чинників: вона активізується за умови високої самооцінки компетентності, довіри до джерел, наявності власного негативного досвіду та відсутності інформаційного перевантаження. Водночас, вплив медіа на сприйняття ризиків не є лінійним, оскільки він опосередковується глибиною емоційного відгуку особистості та її готовністю до критичного осмислення контенту.

Так, сприйняття екологічних і техногенних ризиків молоддю є результатом складної взаємодії індивідуальних когнітивно-емоційних характеристик, мотиваційних установок, інформаційного середовища та соціально-культурного контексту сучасних воєнних умов. Дослідження не лише поглиблює сучасні уявлення про психологічні механізми сприйняття ризику, але й відкриває перспективи для розроблення ефективніших стратегій екологічної комунікації, спрямованих на зменшення інформаційного перевантаження, підвищення довіри до джерел, розвиток екологічної компетентності та стимулювання конструктивної та залученої взаємодії молоді з екологічною інформацією.

Окремо було також продемонстровано, що медіазалученість та активна інформаційна поведінка наближує оцінки молоді до оцінок експертної групи.

Таким чином, дисертаційна робота робить внесок у розвиток психології ризику та медіапсихології, формуючи теоретичну й емпіричну основу для подальших досліджень інформаційних механізмів формування екологічної

свідомості та поведінки в умовах війни, гострих суспільних криз та невизначеності в цілому.

Література

1. Вернік, О. Л. (2025). ДО ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ ТРЕНІНГУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ. *Сучасні проблеми екологічної психології: Психологічні засади утворення екологічного життєвого простору : матеріали XXI всеукраїнської науково-практичної конференції (14-15 травня 2025 р.)* (с. 22-27). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. http://ecopsy.com.ua/data/conf_2025/2025_05_14-15_EcoPsy_Tes.pdf
2. ГО «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних досліджень». (2021). *Довкіллева проблематика в публічному інформаційному просторі України*. ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ». https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/10/dovkillyeva-problematyka2021_dodanoposylannya.pdf
3. Гресько, М. (2017). Психологічні особливості сприйняття радіаційного ризику [Psychological features of radiation risk perception]. *Psychological Journal*, 6(10), 35–50. <https://doi.org/10.31108/1.2017.6.10.3>
4. Казначєєв, М. (2025). Перспективи розроблення інструментарію дослідження інформаційної поведінки щодо екологічної інформації в умовах війни. *Проблеми політичної психології*, 17(31), 247–266. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol17-Year2025-197>
5. Креденцер, О. (2025). Екологічні та епідемічні загрози психічному здоров'ю: роль психологічної готовності особистості до їх протидії. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (2(78), 398–406. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-398-406>
6. Кряж, І. В. (2021). Шкала «Нова екологічна парадигма»: досвід використання в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 70, 86–93. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2021-70-11>

7. Кряж, І. В., & Баєва, К. О. (2020). The role of the ecological worldview position in coping with problems caused by global environmental change. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology, (69)*, 64–73. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2020-69-09>
8. М'ялковська, Л. М., Жванія, Л. В., & Войтенко, І. Г. (2023). Екологічна культура в сучасних медіа в Україні. *Обрії друкарства, (2(14))*, 140–153. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2\(14\).295278](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2(14).295278)
9. Найдьонова, Л. (2022). Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик [Media psychology of war as the basis for conceptual transformations of media education: From media trauma to trauma-informed practices]. *Проблеми політичної психології, 12(26)*, 173–197. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-109>
10. Найдьонова, Л. А. (2010). Основи медіапсихології: концептуальна територія і когнітивний ландшафт [Fundamentals of media psychology: Conceptual territory and cognitive landscape]. In В. О. Моляко (Ed.), *Актуальні проблеми психології* (Т. 12, Вип. 16, pp. 316–322). Видавництво «Фенікс».
11. Найдьонова, Л. А., & Баришполець, О. Т. (Eds.). (2010). *Навчально-методичний посібник [Educational and methodological manual]*. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Міленіум.
12. Опитування USAID-Internews щодо споживання медіа. (2022). *Українські медіа, ставлення та довіра 2022*. <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainiski-media-stavlennia-ta-dovira-2022.pdf>
13. Павленко, Т. О., Аксьонов, М. В., Фризюк, М. А., Турос, О. І., & Герман, О. О. (2011). Вимоги до організації просвітницької роботи з населенням щодо радіаційних ризиків опромінення. *Гігієна населених місць, 57*,

276–279.

https://www.researchgate.net/profile/T-A-Pavlenko/publication/266514867_Requirements_to_the_organisation_of_the_instructive_work_with_the_population_on_the_radiation_risks/links/5d1f37e7458515c11c1316a6/Requirements-to-the-organisation-of-the-instructive-work-with-the-population-on-the-radiation-risks.pdf

14. Павлік, Ю. Г. (2019). Екологічний ризик як складна соціальна ситуація: динаміка конструювання проблеми. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, (43), 158–165.
15. Прилипко, В. А., Озерова, Ю. Ю., & Пустовіт, І. (2006). Екологічні та соціальні фактори ризику у формуванні здоров'я населення [Environmental and social risk factors in shaping public health]. In *1-й Всеукраїнський з'їзд екологів: Міжнар. наук.-техн. конф.: Тези доповідей* (р. 325).
16. Тарасюк, О. Є., Лось, І. П., Шабуніна, Н. Д., & Нездемовська, Т. Є. (2013). Рівень знань щодо радіаційного фактора та сприйняття радіаційного ризику молоддю міста Славутич [Level of knowledge about the radiation factor and perception of radiation risk among the youth of Slavutych]. *Environment & Health*, 1, 33–38.
17. ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.» (2023). *Довкілля проблематика в публічному інформаційному просторі України* [PDF]. Інститут розвитку регіональної преси.
https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2023/11/ecology-in-ukrainian-media_2023finalversion.pdf
18. Чурилін, В., & Віткін, Л. (2024). Сучасний погляд на поняття екологічного ризику: концептуальна основа. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (2(74)), 198–203. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-198-203>
19. Вернік, О. Л. (2025, 14–15 травня). До проблеми розробки тренінгу екологізації інформаційного простору особистості в умовах війни [Тези доповіді]. In *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*

«Сучасні проблеми екологічної психології», Київ.

20. Яровенко, С., & Площенко, Ю. (2023). Молодь та довкілля: чи достатньо знань про проблеми для екологічної свідомості? *International Science Journal of Education & Linguistics*, 2(3), 23–35. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20230203.04>
21. Adams, W. C. (1986). Whose lives count? TV coverage of natural disasters. *Journal of Communication*, 36(2), 113–122. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1986.tb01429.x>
22. Afifi, W. A., & Weiner, J. L. (2004). Toward a theory of motivated information management. *Communication Theory*, 14(2), 167–190. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2004.tb00310.x>
23. Ai, P., Li, W., & Yang, W. (2021). Adolescents' social media use and their voluntary garbage sorting intention: A sequential mediation model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(15), Article 8119. <https://doi.org/10.3390/ijerph18158119>
24. Aldy, J. E., & Kip Viscusi, W. (2014). Environmental Risk and Uncertainty. *Handbook of the Economics of Risk and Uncertainty*, 601–649. <https://doi.org/10.1016/b978-0-444-53685-3.00010-6>
25. Alrawad, M., Lutfi, A., Almaiah, M. A., Alsayouf, A., Arafa, H. M., Soliman, Y., & Elshaer, I. A. (2023). A novel framework of public risk assessment using an integrated approach based on AHP and psychometric paradigm. *Sustainability*, 15(13), Article 9965. <https://doi.org/10.3390/su15139965>
26. Alrawad, M., Lutfi, A., Alyatama, S., Elshaer, I. A., & Almaiah, M. A. (2022). Perception of occupational and environmental risks and hazards among mineworkers: A psychometric paradigm approach. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(6), Article 3371. <https://doi.org/10.3390/ijerph19063371>
27. American Psychological Association. (n.d.). *Risk perception*. In *APA dictionary of psychology*. Retrieved August 7, 2025, from

<https://dictionary.apa.org/risk-perception>

28. Anderson, B. A., Kim, H., Kim, A. J., Liao, M. R., Mrkonja, L., Clement, A., & Grégoire, L. (2021). The past, present, and future of selection history. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *130*, 326–350. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.09.004>
29. Andráško, I. (2021). Why people (do not) adopt the private precautionary and mitigation measures: A review of the issue from the perspective of recent flood risk research. *Water*, *13*(2), Article 140. <https://doi.org/10.3390/w13020140>
30. Bailey, I. (2022). Media coverage, attention cycles and the governance of plastics pollution. *Environmental Policy and Governance*, *32*(5), 377–389. <https://doi.org/10.1002/eet.1977>
31. Balyuk, N. (2023). “Russian propaganda spreads fake news about the safety of the Kyiv hydroelectric power station – “Ukrhydroenergo”. Retrieved from <https://suspilne.media/kyiv/526593-rospropaganda-posirue-fejki-proavarijnist-kiiivskoi-ges-ukrgidroenergo/>.
32. Balžekienė, A., Echavarren, J. M., & Telešienė, A. (2024). The effect of proximity on risk perception: A systematic literature review. *Current Sociology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/00113921241250047>
33. Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.
34. Becker, J. S., Paton, D., Johnston, D. M., Ronan, K. R., & McClure, J. (2017). The role of prior experience in informing and motivating earthquake preparedness. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *22*, 179–193. <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.03.006>
35. Belte, R. G., De Regt, T., Kannis-Dymand, L., Boyes, A., Parker, M., & Hermens, D. F. (2024). The relationships between metacognitive beliefs, executive functioning, and psychological distress in early adolescence. *Cognitive Therapy and Research*, *48*, 1173–1188. <https://doi.org/10.1007/s10608-024-10506-9>
36. Bisley, J. W., & Mirpour, K. (2019). The neural instantiation of a priority map.

<https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2019.01.002>

37. Blanchard, W. (2008). A Tutorial on Emergency Management, Broadly Defined, Past and Present. https://nyc-arecs.org/em_terms.pdf
38. Bodas, M., Peleg, K., Stolero, N., & Adini, B. (2022). Risk perception of natural and human-made disasters—Cross-sectional study in eight countries in Europe and beyond. *Frontiers in Public Health*, 10, Article 825985. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.825985>
39. Böhm, G., & Tanner, C. (2018). Environmental Risk Perception. In L. Steg & J. I. M. de Groot (Eds.), *Environmental psychology : an introduction* (pp. 15–25). John Wiley.
40. Bolsen, T., Druckman, J. N., & Cook, F. L. (2014). The influence of partisan motivated reasoning on public opinion. *Political Behavior*, 36(2), 235–262. <https://doi.org/10.1007/s11109-013-9238-0>
41. Bonaiuto, M., Alves, S., De Dominicis, S., & Petruccioli, I. (2016). Place attachment and natural hazard risk: Research review and agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 48, 33–53. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.07.007>
42. Bourgeois, A., Chelazzi, L., & Vuilleumier, P. (2016). How motivation and reward learning modulate selective attention. *Progress in Brain Research*, 229, 325–342. <https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2016.06.004>
43. Bouvier, B., Susini, P., Marquis-Favre, C., & Misdariis, N. (2023). Revealing the stimulus-driven component of attention through modulations of auditory salience by timbre attributes. *Scientific Reports*, 13(1), Article 6842. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-33496-2>
44. Boykoff, M., Fernández-Reyes, R., Katzung, J., Nacu-Schmidt, A., & Pearman, O. (2023). *A review of media coverage of climate change and global warming in 2022*. Media and Climate Change Observatory, Cooperative Institute for Research in Environmental Sciences, University of Colorado.

http://sciencepolicy.colorado.edu/icecaps/research/media_coverage/summaries/special_issue_2022.html

45. Boykoff, M. T., & Boykoff, J. (2007). Climate change and journalistic norms: A case-study of US mass-media coverage. *Geoforum*, 38(6), 1190–1204. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2007.01.008>
46. Boykoff, M. T., & Luedecke, G. (2016). Elite news coverage of climate change. In *Oxford research encyclopedia of climate science*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.357>
47. Brandtzaeg, P. B., Lüders, M., Spangenberg, J., Rath-Wiggins, L., & Følstad, A. (2016). Emerging journalistic verification practices concerning social media. *Journalism Practice*, 10(3), 323–342. <https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1020331>
48. Breakwell, G. M. (2007). *The psychology of risk*. Cambridge University Press.
49. Brito, R. P. de, Miguel, P. L. de S., & Pereira, S. C. F. (2020). Climate risk perception and media framing. *RAUSP Management Journal*, 55(2), 247–262. <https://doi.org/10.1108/RAUSP-09-2018-0082>
50. Bubeck, P., Botzen, W. J. W., & Aerts, J. C. J. H. (2012). A review of risk perceptions and other factors that influence flood mitigation behavior. *Risk Analysis*, 32(9), 1481–1495. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2011.01783.x>
51. Bucher, H.-J., & Schumacher, P. (2006). The relevance of attention for selecting news content: An eye-tracking study on attention patterns in the reception of print and online media. *Communications*, 31(3), 347–368. <https://doi.org/10.1515/COMMUN.2006.022>
52. Burani, K., & Nelson, B. D. (2020). Gender differences in anxiety: The mediating role of sensitivity to unpredictable threat. *International Journal of Psychophysiology*, 153, 127–134. <https://doi.org/10.1016/j.ijpsycho.2020.05.001>
53. Burningham, K., & Thrush, D. (2004). Pollution concerns in context: a comparison of local perceptions of the risks associated with living close to a

- road and a chemical factory. *Journal of Risk Research*, 7(2), 213–232.
<https://doi.org/10.1080/1366987042000158721>
54. Bush, J., Moffatt, S., & Dunn, C. (2001). ‘Even the birds round here cough’: Stigma, air pollution and health in Teeside. *Health & Place*, 7(1), 47–56.
[https://doi.org/10.1016/S1353-8292\(00\)00037-X](https://doi.org/10.1016/S1353-8292(00)00037-X)
55. Bustillos Ardaya, A., Evers, M., & Ribbe, L. (2017). What influences disaster risk perception? Intervention measures, flood and landslide risk perception of the population living in flood risk areas in Rio de Janeiro state, Brazil. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 25, 227–237.
<https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2017.09.006>
56. Camaj, L. (2018). Motivational theories of agenda-setting effects: An information selection and processing model of attribute agenda-setting. *International Journal of Public Opinion Research*, 31(3), 441–462.
<https://doi.org/10.1093/ijpor/edy016>
57. Carrasco, M. (2006). Covert attention increases contrast sensitivity: Psychophysical, neurophysiological and neuroimaging studies. *Progress in Brain Research*, 154, 33–70. [https://doi.org/10.1016/S0079-6123\(06\)54003-8](https://doi.org/10.1016/S0079-6123(06)54003-8)
58. Case D. O., Andrews J. E., Johnson J. D., Allard S. L. (2005). Avoiding versus seeking: The relationship of information seeking to avoidance, blunting, coping, dissonance, and related concepts. *Journal of the Medical Library Association*, 93(3), 353–362.
59. Casey, B. J., Tottenham, N., Liston, C., & Durston, S. (2005). Imaging the developing brain: what have we learned about cognitive development? *Trends in Cognitive Sciences*, 9(3), 104–110. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2005.01.011>
60. Chassang, I., Rohmer, O., & Chauvin, B. (2025). Cultural values, risk characteristics, and risk perceptions of controversial issues: How does cultural theory work? *Risk Analysis*, 45(3), 682–700. <https://doi.org/10.1111/risa.17636>
61. Chaiken, S. (1987). The heuristic model of persuasion. In M. P. Zanna, J. M. Olson, & C. P. Herman (Eds.), *Social influence: The Ontario symposium* (Vol.

- 5, pp. 3–39). Lawrence Erlbaum Associates.
62. Chen, S., Xiao, L., & Kumar, A. (2023). Spread of misinformation on social media: What contributes to it and how to combat it. *Computers in Human Behavior*, 141, Article 107643. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107643>
63. Chinn, S., Hart, P. S., & Soroka, S. (2020). Politicization and polarization in climate change news content, 1985–2017. *Science Communication*, 42(1), 112–129. <https://doi.org/10.1177/1075547019900290>
64. Chung, E., & Milkoreit, M. (2021). Who are your people? – The effect of political ideology and social identity on climate-related beliefs and risk perceptions. *Politics, Groups, and Identities*, 11(3), 467–487. <https://doi.org/10.1080/21565503.2021.1992287>
65. Chung, J. B., & Yun, G. W. (2013). Media and social amplification of risk: BSE and H1N1 cases in South Korea. *Disaster Prevention & Management*, 22(2), 148–159. <https://doi.org/10.1108/09653561311325299>
66. Coleman, R., & Banning, S. (2006). Network TV news’ affective framing of the presidential candidates: Evidence for a second-level agenda-setting effect through visual framing. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 83(2), 313–328. <https://doi.org/10.1177/107769900608300206>
67. Covello, V. T. (1992). Risk communication: An emerging area of health communication research. *Annals of the International Communication Association*, 15(1), 359–373. <https://doi.org/10.1080/23808985.1992.11678816>
68. Cresswell, T. (2004). *Place: A short introduction*. Blackwell.
69. Crow, D. A. (2011). News coverage and access to contextual policy information in the case of recreational water rights in Colorado. *Applied Environmental Education & Communication*, 10(3), 158–167. <https://doi.org/10.1080/1533015X.2011.603305>
70. Danks, D. (2009). The psychology of causal perception and reasoning. In H. Beebe, C. Hitchcock, & P. Menzies (Eds.), *The Oxford handbook of causation*. Oxford University Press.

- <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199279739.003.0022>
71. Darker, C. (2013). Risk perception. In M. D. Gellman & J. R. Turner (Eds.), *Encyclopedia of behavioral medicine* (pp. 1689–1691). Springer.
72. De Dominicis, S., Fornara, F., Ganucci Cancellieri, U., Twigger-Ross, C., & Bonaiuto, M. (2015). We are at risk, and so what? Place attachment, environmental risk perceptions and preventive coping behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 43, 66–78. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2015.05.010>
73. Deline, M. B., & Kahlor, L. A. (2019). Planned risk information avoidance: A proposed theoretical model. *Communication Theory*, 29(3), 360–382. <https://doi.org/10.1093/ct/qty035>
74. Denniss, E., & Lindberg, R. (2025). Social media and the spread of misinformation: Infectious and a threat to public health. *Health Promotion International*, 40(2), 1–10. <https://doi.org/10.1093/heapro/daaf023>
75. Djerf-Pierre, M. (2013). Green metacycles of attention: Reassessing the attention cycles of environmental news reporting 1961–2010. *Public Understanding of Science*, 22(4), 495–512. <https://doi.org/10.1177/0963662511426819>
76. Dogu, B., Ozen, H., & Pasin, B. (2022). Environmental mobilizations through online networks: An analysis of environmental activism on Turkey's Twittersphere. *International Journal of Communication*, 16, 5247–5269.
77. Douglas, M. (1999). Four cultures: The evolution of a parsimonious model. *GeoJournal*, 47(3), 411–415. <https://doi.org/10.1023/A:1007008025151>
78. Douglas, M., & Wildavsky, A. (1983). *Risk and culture: An essay on the selection of technological and environmental dangers*. University of California Press.
79. Downs, A. (1972). Up and down with ecology: The issue-attention cycle. *The Public Interest*, 28, 38–50.
80. Duncan, D. H., van Moorselaar, D., & Theeuwes, J. (2023). Pinging the brain

- to reveal the hidden attentional priority map using encephalography. *Nature Communications*, 14(1), Article 4749. <https://doi.org/10.1038/s41467-023-40405-8>
81. Dunlap, R. E., & Van Liere, K. (1978). The new environmental paradigm. *Journal of Environmental Education*, 9, 9–19.
82. Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). New trends in measuring environmental attitudes: Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425–442. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176>
83. Dunwoody, S. (1999). Scientists, journalists, and the meaning of uncertainty. In S. M. Friedman, S. Dunwoody, & C. L. Rogers (Eds.), *Communicating uncertainty: Media coverage of new and controversial science* (pp. 59–79). Lawrence Erlbaum.
84. E, F., Lee, P. T. Y., Deng, B., Yang, L., & Chau, M. (2025). The sharing of disaster-related information on social media. *Information Systems Frontiers*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10796-025-10626-x>
85. Eagle, L., Hay, R., & Low, D. R. (2018). Competing and conflicting messages via online news media: Potential impacts of claims that the Great Barrier Reef is dying. *Ocean & Coastal Management*, 158, 154–163. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2018.03.037>
86. Eastin, M. S., Kahlor, L., Liang, M., & Ghannam, N. A. (2015). Information-seeking as a precaution behavior: Exploring the role of decision-making stages. *Human Communication Research*, 41(4), 603–621. <https://doi.org/10.1111/hcre.12062>
87. Elmelund-Præstekær, C., & Hopmann, D. N. (2017). Key events: Media and audience effects. In *The international encyclopedia of media effects*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0072>
88. Emanuel, A. S., Kiviniemi, M. T., Howell, J. L., Hay, J. L., Waters, E. A., Orom, H., & Shepperd, J. A. (2015). Avoiding cancer risk information. *Social*

<https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.10.058>

89. Escobar, M., & Demeritt, D. (2012). Flooding and the framing of risk in British broadsheets, 1985–2010. *Public Understanding of Science*, 23(4), 454–471. <https://doi.org/10.1177/0963662512457613>
90. European Commission. (2017). *Special Eurobarometer 468 – October 2017: Attitudes of European citizens towards the environment*. https://data.europa.eu/data/datasets/s2156_88_1_468_eng?locale=en
91. EU vs Disinformation (2018). Figure of the Week 14. Retrieved from <https://euvsdisinfo.eu/figure-of-the-week-14/>
92. Evans, J. S. B. T. (2008). Dual-processing accounts of reasoning, judgment, and social cognition. *Annual Review of Psychology*, 59, 255–278. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.59.103006.093629>
93. Fackler, M. (2021). Media coverage of Fukushima, ten years later. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 19(17), Article 5632. <https://apjjf.org/2021/17/Fackler.html>
94. Failing, M., & Theeuwes, J. (2018). Selection history: How reward modulates selectivity of visual attention. *Psychonomic Bulletin & Review*, 25(2), 514–538. <https://doi.org/10.3758/s13423-017-1380-y>
95. Ferdous, S. & Khatun, M. (2020). News coverage on environmental issues: A study on print media of Bangladesh. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 25(4), 53-59. Doi: 10.9790/0837-2504085359
96. Fiedler, K. (2000). Illusory correlations: A simple associative algorithm provides a convergent account of seemingly divergent paradigms. *Review of General Psychology*, 4(1), 25–58. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.4.1.25>
97. Finucane, M. L., Peters, E., & Slovic, P. (2003). Judgment and decision making: The dance of affect and reason. In S. L. Schneider & J. Shanteau (Eds.), *Emerging perspectives on judgment and decision research* (pp. 327–364). Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1017/CBO9780511609978.012>

98. Fischhoff, B. (1995). Risk perception and communication unplugged: Twenty years of process. *Risk Analysis*, *15*(2), 137–145. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1995.tb00311.x>
99. Fischhoff, B., Slovic, P., Lichtenstein, S., Read, S., & Combs, B. (1978). How safe is safe enough? A psychometric study of attitudes towards technological risks and benefits. *Policy Sciences*, *9*(2), 127–152. <https://doi.org/10.1007/BF00143739>
100. Fischhoff, B., Watson, S (1984). Defining risk. *Policy Sciences*, *17*(2), 123–139. <https://doi.org/10.1007/BF00146924>
101. Fisher, J. T., & Weber, R. (2020). Limited capacity model of motivated mediated message processing (LC4MP). In J. Van Den Bulck (Ed.), *International encyclopedia of media psychology*. Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119011071.iemp0117>
102. Flamand, C., Fritzell, C., Obale, P., Quenel, P., & Raude, J. (2017). The role of risk proximity in the beliefs and behaviors related to mosquito-borne diseases: The case of Chikungunya in French Guiana. *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, *97*(2), 344–355. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.16-1028>
103. Fourtounas, A., & Thomas, S. J. (2016). Cognitive factors predicting checking, procrastination and other maladaptive behaviours: Prospective versus inhibitory intolerance of uncertainty. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders*, *9*, 30–35. <https://doi.org/10.1016/j.jocrd.2016.02.003>
104. Fredrickson, B. L. (2005). Positive emotions. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 120–134). Oxford University Press.
105. Frewer, L. J., Miles, S., & Marsh, R. (2002). The media and genetically modified foods: Evidence in support of social amplification of risk. *Risk Analysis*, *22*(4), 701–711. <https://doi.org/10.1111/0272-4332.00062>

106. Friedman, S. M. (2011). Three Mile Island, Chernobyl, and Fukushima: An analysis of traditional and new media coverage of nuclear accidents and radiation. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 67(5), 55–65. <https://doi.org/10.1177/0096340211421587>
107. Frijda, N. H. (2004). Emotions and action. In A. S. R. Manstead, N. H. Frijda, & A. Fischer (Eds.), *Feelings and emotions: The Amsterdam symposium* (pp. 158–173). Cambridge University Press.
108. Fuchs, G., Reichel, A., Uriely, N., & Maoz, D. (2012). Vacationing in a terror-stricken destination: Tourists' risk perceptions and rationalizations. *Journal of Travel Research*, 52(2), 178–187. <https://doi.org/10.1177/0047287512467707>
109. Fung, T. K. F., Namkoong, K., & Brossard, D. (2011). Media, social proximity, and risk: A comparative analysis of newspaper coverage of Avian flu in Hong Kong and in the United States. *Journal of Health Communication*, 16(8), 889–907. <https://doi.org/10.1080/10810730.2011.561913>
110. Gallastegi, M., Jiménez-Zabala, A., Molinuevo, A., Aurrekoetxea, J. J., Santa-Marina, L., Vozmediano, L., & Ibarluzea, J. (2019). Exposure and health risks perception of extremely low frequency and radiofrequency electromagnetic fields and the effect of providing information. *Environmental Research*, 169, 501–509. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2018.11.042>
111. Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1–37. <https://doi.org/10.1086/229213>
112. Gamson, W. A., Croteau, D., Hoynes, W., & Sasson, T. (1992). Media images and the social construction of reality. *Annual Review of Sociology*, 18(1), 373–393. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.18.080192.002105>
113. Garthwaite, K., Birdsall, S., & France, B. (2023). Exploring risk perceptions: A new perspective on analysis. *Cultural Studies of Science Education*, 18(4), 1195–1222. <https://doi.org/10.1007/s11422-023-10199-8>

114. Ge, X., Feng, X., Li, Y., Chen, X., & Jia, J. (2017). Environmental risk perception and its influence on well-being. *Chinese Management Studies*, 11(1), 35–50. <https://doi.org/10.1108/CMS-12-2016-0261>
115. George, T. S. (2001). *Minimata: Pollution and the struggle for democracy in postwar Japan*. Harvard University Asia Center.
116. Gettysburg College. (2019). Sensationalism in media. *The World Overlooked: Integrating Science and Art*. Retrieved August 6, 2025, from <https://envhumanities.sites.gettysburg.edu/es225a>
[spring19/sensationalism-and-slow-violence-in-gulf-oil-spills/sensationalism-in-media/](https://envhumanities.sites.gettysburg.edu/es225a)
117. Giddens, A. (2006). Fate, risk and security. In *The sociology of risk and gambling reader* (ch. 8). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203820070-8>
118. Gill, J., & Malamud, B. D. (2017). Anthropogenic processes, natural hazards, and interactions in a multi-hazard framework. *Earth-Science Reviews*, 166, 246–268. <https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2017.01.002>
119. Granberg, M., & Glover, L. (2023). Cultural and social theories of risk. In *Handbook of risk management* (pp. 77–99). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43961-2_4
120. Greenberg, M. R. (2012). The senior elderly, environmental risks, and generation gaps. *Human Ecology Review*, 19(1), 37–49. <http://www.jstor.org/stable/24707613>
121. Greer, A., Wu, H. C., & Murphy, H. (2018). A serendipitous, quasi-natural experiment: Earthquake risk perceptions and hazard adjustments among college students. *Natural Hazards*, 93(2), 987–1011. <https://doi.org/10.1007/s11069-018-3337-5>
122. Gregersen, T., Doran, R., Böhm, G., Tvinnereim, E., & Poortinga, W. (2020). Political orientation moderates the relationship between climate change beliefs and worry about climate change. *Frontiers in Psychology*, 11, Article 1573. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01573>

123. Griffin, R. J., Dunwoody, S., & Neuwirth, K. (1999). Proposed model of the relationship of risk information seeking and processing to the development of preventative behaviors. *Environmental Research*, 80(2), S230–S245. <https://doi.org/10.1006/enrs.1998.3940>
124. Griffin, R. J., Neuwirth, K., Dunwoody, S., & Giese, J. (2004). Information sufficiency and risk communication. *Media Psychology*, 6(1), 23–61. https://doi.org/10.1207/s1532785xmep0601_2
125. Griffin, R. J., Yang, Z., ter Huurne, E., Boerner, F., Ortiz, S., & Dunwoody, S. (2008). After the flood: Anger, attribution, and the seeking of information. *Science Communication*, 29(3), 285–315. <https://doi.org/10.1177/1075547007312309>
126. Haikola, S., Anshelm, J., & Wallsten, B. (2018). Politicizing environmental governance: A case study of heterogeneous alliances and juridical struggles around the Ojnare Forest, Sweden. *Geoforum*, 91, 206–215. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.03.003>
127. Hannigan, J. (2006). *Environmental sociology* (2nd ed.). Routledge.
128. Hansen, A. (1993). *The mass media and environmental issues*. Leicester University Press.
129. Hansen, A. (2011). *Environment, media and communication*. Routledge.
130. Hansen, A. (2015). News coverage of the environment: A longitudinal perspective. In A. Hansen & R. Cox (Eds.), *The Routledge handbook of environment and communication* (pp. 209–220). Routledge.
131. Hansen, A. (2018). *Environment, media and communication* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315625317>
132. Hart, W., Albarracín, D., Eagly, A. H., Brechan, I., Lindberg, M. J., & Merrill, L. (2009). Feeling validated versus being correct: A meta-analysis of selective exposure to information. *Psychological Bulletin*, 135(4), 555–588. <https://doi.org/10.1037/a0015701>
133. Hasan, S., & Dutta, P. (2019). Coverage of environmental issues in local

- dailies of Chattogram centering World Environment Day. *SocioEconomic Challenges*, 3(4), 63–71. [https://doi.org/10.21272/sec.3\(4\).63-71.2019](https://doi.org/10.21272/sec.3(4).63-71.2019)
134. Hausmann, A., Väisänen, T., Toivonen, T., et al. (2025). Climate and biodiversity perceptions amid the European energy crisis: Shifting social media narratives. *Sustainability Science*, 20(3), 919–936. <https://doi.org/10.1007/s11625-025-01639-1>
135. Heras, F., Meira, P. A., & Benayas, J. (2018). Observers, victims or part of the problem? Exploring affective images of climate change obtained by word associations. *Psychology*, 9(3), 272–300. <https://doi.org/10.1080/21711976.2018.1483607>
136. Ho, S. S., Detenber, B. H., Rosenthal, S., & Lee, E. W. J. (2014). Seeking information about climate change: Effects of media use in an extended PRISM. *Science Communication*, 36(3), 270–295. <https://doi.org/10.1177/1075547013520238>
137. Hopfinger, J. B., Buonocore, M. H., & Mangun, G. R. (2000). The neural mechanisms of top-down attentional control. *Nature Neuroscience*, 3(3), 284–291. <https://doi.org/10.1038/72999>
138. Hornmoen, H. (2009). What researchers now can tell us—Representing scientific uncertainty in journalism. *Observatorio*, 3(4), 1–19.
139. Hovick, S. R., Bigsby, E., Wilson, S. R., & Thomas, S. (2021). Information seeking behaviors and intentions in response to environmental health risk messages: A test of a reduced risk information seeking model. *Health Communication*, 36(14), 1889–1897. <https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1804139>
140. Howard-Williams, R. (2011). Consumers, crazies and killer whales: The environment on New Zealand television. *The International Communication Gazette*, 73(1-2), 27–43. <https://doi.org/10.1177/1748048510386740>
141. Howlett, M. (1997). Issue-attention and punctuated equilibria models reconsidered: An empirical examination of the dynamics of agenda-setting in

- Canada. *Canadian Journal of Political Science*, 30(1), 3–29.
<https://doi.org/10.1017/S0008423900014918>
142. Hresko, M. (2017). Психологічні особливості сприйняття радіаційного ризику [Psychological features of radiation risk perception]. *Psychological Journal*, 6(10), 35–50. <https://doi.org/10.31108/1.2017.6.10.3>
143. Hui, C., Wallace, W. A., Magdon-Ismail, M., & Goldberg, M. (2012). Information cascades in social media in response to a crisis: A preliminary model and a case study. In *Proceedings of the 21st International Conference on World Wide Web* (pp. 123–130). <https://www.cs.rpi.edu/~magdon/ps/conference/InfoCascadesSWDMwww2012.pdf>
144. Hulme, M. (2009). *Why we disagree about climate change: Understanding controversy, inaction and opportunity*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841200>
145. Hussain, Z., Mata, R., & Wulff, D. U. (2024). Novel embeddings improve the prediction of risk perception. *EPJ data science*, 13(1), 38. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-024-00478-x>
146. Inoue, M. (2018). *Exhibition, document, bodies: The (re)presentation of the Minamata disease* [Doctoral dissertation, University of California, Berkeley]. ProQuest. <https://escholarship.org/uc/item/2m404199>
147. Isen, A. M. (1999). Positive affect. In T. Dalgleish & M. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 521–538). John Wiley.
148. Jaeger, C. C., Renn, O., Rosa, E. A., & Webler, T. (2001). *Risk, uncertainty and rational action*. Earthscan.
149. Janmaimool, P., & Watanabe, T. (2014). Evaluating determinants of environmental risk perception for risk management in contaminated sites. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 11(6), 6291–6313. <https://doi.org/10.3390/ijerph110606291>
150. Jenkins, S. C., Lachlan, R. F., & Osman, M. (2024). An integrative

- framework for mapping the psychological landscape of risk perception. *Scientific Reports*, 14(1). <https://doi.org/10.1038/s41598-024-59189-y>
151. Johnson, B. B., & Swedlow, B. (2019). Cultural theory's contributions to risk analysis: A thematic review with directions and resources for further research. *Risk Analysis*, 39(11), 2499–2518. <https://doi.org/10.1111/risa.13299>
152. Jönsson, A. M. (2011). Framing environmental risks in the Baltic Sea: A news media analysis. *AMBIO*, 40(2), 121–132. <https://doi.org/10.1007/s13280-010-0124-2>
153. Junsheng, H., Akhtar, R., Masud, M. M., Rana, S., & Banna, H. (2019). The role of mass media in communicating climate science: An empirical evidence. *Journal of Cleaner Production*, 238, Article 117934. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.117934>
154. Kahan, D. M. (2012). Cultural cognition as a conception of the cultural theory of risk. In S. Roeser, R. Hillerbrand, & M. Peterson (Eds.), *Handbook of risk theory: Epistemology, decision theory, ethics, and social implications of risk* (pp. 725–759). Springer.
155. Kahan, D. M., Braman, D., Gastil, J., Slovic, P., & Mertz, C. K. (2007). Culture and identity-protective cognition: Explaining the white-male effect in risk perception. *Journal of Empirical Legal Studies*, 4(3), 465–505. <https://doi.org/10.1111/j.1740-1461.2007.00097.x>
156. Kahlor, L. (2007). An augmented risk information seeking model: The case of global warming. *Media Psychology*, 10(3), 414–435. <https://doi.org/10.1080/15213260701532971>
157. Kahlor, L. (2010). PRISM: A planned risk information seeking model. *Health Communication*, 25(4), 345–356. <https://doi.org/10.1080/10410231003775172>
158. Kahlor, L., Dunwoody, S., & Griffin, R. J. (2004). Predicting knowledge complexity in the wake of an environmental risk. *Science Communication*, 26(1), 5–30. <https://doi.org/10.1177/1075547004267231>

159. Kahlor, L., Dunwoody, S., Griffin, R. J., & Neuwirth, K. (2006). Seeking and processing information about impersonal risk. *Science Communication*, 28(2), 163–194. <https://doi.org/10.1177/1075547006292606>
160. Kahlor, L., Wang, W., Olson, H. C., Li, X., & Markman, A. B. (2019). Public perceptions and information seeking intentions related to seismicity in five Texas communities. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 37, Article 101147. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2019.101147>
161. Kahlor, L.-A., Dunwoody, S., Griffin, R. J., & Neuwirth, K. (2006). Seeking and processing information about impersonal risk. *Science Communication*, 28(2), 163–194. <https://doi.org/10.1177/1075547006292606>
162. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
163. Kahneman, D., & Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological Review*, 80(4), 237–251. <https://doi.org/10.1037/h0034747>
164. Kahneman, D., Slovic, P., & Tversky, A. (Eds.). (1982). *Judgment under uncertainty: Heuristics and biases*. Cambridge University Press.
165. Kang, Y., Cappella, J., & Fishbein, M. (2006). The attentional mechanism of message sensation value: Interaction between message sensation value and argument quality on message effectiveness. *Communication Monographs*, 73(4), 351–378. <https://doi.org/10.1080/03637750601024164>
166. Kasperson, R. E. (1985). Hazardous waste facility siting: Community, firm, and governmental perspectives. In M. White (Ed.), *Hazards: Technology and fairness* (pp. 118–136). National Academy Press.
167. Kasperson, R. E. (1986). Six propositions for public participation and their relevance for risk communication. *Risk Analysis*, 6(3), 275–281. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1986.tb00933.x>
168. Kasperson, R. E., Renn, O., Slovic, P., Brown, H. S., Emel, J., Goble, R., & Ratick, S. (1988). The social amplification of risk: A conceptual framework. *Risk Analysis*, 8(2), 177–187. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1988.tb01168.x>

169. Kasperson, R. E., Renn, O., Slovic, P., Brown, H. S., Emel, J., Goble, R., Kasperson, J. X., & Ratick, S. (1988). The social amplification of risk: A conceptual framework. *Risk Analysis*, 8(2), 177–187. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1988.tb01168.x>
170. Kasperson, R. E., Webler, T., Ram, B., & Sutton, J. (2022). The social amplification of risk framework: New perspectives. *Risk Analysis*, 42(7), 1367–1380. <https://doi.org/10.1111/risa.13926>
171. Kato, M., Ono, N., Ishikawa, H., Okuhara, T., Okada, M., & Kiuchi, T. (2018). Lessons learned from previous environmental health crises: Narratives of patients with Minamata disease in TV documentaries as the main media outlet. *Cogent Arts & Humanities*, 5(1), Article 1447780. <https://doi.org/10.1080/23311983.2018.1447780>
172. Keller, A. J. (1997). *Soviet press coverage of the Chernobyl accident* [Master's thesis, University of Michigan]. University of Michigan Libraries. <https://doi.org/10.25335/sbmh-nr71>
173. Kellens, W., Zaalberg, R., Neutens, T., Vanneuville, W., & De Maeyer, P. (2011). An analysis of the public perception of flood risk on the Belgian coast. *Risk Analysis*, 31(7), 1055–1068. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2010.01571.x>
174. Kelly, W. (2014). *Social media: An effective tool for risk and crisis communication?* [Master's project, San Jose State University]. ScholarWorks. <https://doi.org/10.31979/etd.323v-8wt9>
175. Kepplinger, H. M. (1988). Die Kernenergie in der Presse: Eine Analyse zum Einfluss subjektiver Faktoren auf die Konstruktion von Realität. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 40(4), 659–683.
176. Kepplinger, H. M. (1994). Historical notes on German press coverage of technology. *Risk: Health, Safety and Environment*, 5, 213–222.
177. Kepplinger, H. M., & Hartung, U. (1995). *Störfall-Fieber: Wie ein Unfall zum Schlüsselereignis einer Unfallserie wird*. Freiburg.

178. Kepplinger, H. M., & Lemke, R. (2014). Framing Fukushima: Zur Darstellung der Katastrophe in Deutschland im Vergleich zu Großbritannien, Frankreich und der Schweiz. In J. Wolling & D. Arlt (Eds.), *Fukushima und die Folgen: Medienberichterstattung, Öffentliche Meinung, Politische Konsequenzen* (pp. 125–152). Universitätsverlag Ilmenau. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-49411-6>
179. Kharchenko, & Shynkaruk. (2022). Environmental journalism: International experience and Ukrainian realities. *Mižnarodnij filologičnij časopis*, 13(1), 77–89. <https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.077>
180. Khyzhnyak, S., Koversun, I., Dovbysh, O., & Voytsitsky, V. (2023). Characteristics of ecological risks in ecosystems and their manifestation possibility assessment. *Agrobiologîâ*, 61–69. <https://doi.org/10.33245/2310-9270-2023-179-1-61-69>
181. Kim, E. J., & Kang, Y. (2019). Relationship among pollution concerns, attitudes toward social problems, and environmental perceptions in abandoned sites using Bayesian inferential analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, 26(14), 14396–14406. <https://doi.org/10.1007/s11356-019-04272-5>
182. Kim, J., & Min, Y. (2015). An issue attention cycle analysis of the network agenda setting model. In L. Guo & M. McCombs (Eds.), *The power of information networks: New directions for agenda setting* (pp. 132–143). Routledge.
183. Kim, Y. H., Park, I. K., & Kang, S. J. (2018). Age and gender differences in health risk perception. *Central European Journal of Public Health*, 26(1), 54–59. <https://doi.org/10.21101/cejph.a4920>
184. Kitzinger, J. (1999). Researching risk and the media. *Health, Risk & Society*, 1(1), 55–69. <https://doi.org/10.1080/13698579908407007>
185. Klöckner, C. A. (2015). Traditional and new media—About amplification and negation. In *The psychology of pro-environmental communication* (pp. 97–118). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137348326_6

186. Koshiya, Y., & Ohtani, H. (2015). Public perception of physical risks: Effect of the experience of repeated explosion accidents at a chemical plant. *Open Journal of Safety Science and Technology*, 5(2), 45–54. <https://doi.org/10.4236/ojsst.2015.52006>
187. Kunda, Z. (1990). The case for motivated reasoning. *Psychological Bulletin*, 108(3), 480–498. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.480>
188. Lambert, S. D., & Loiselle, C. G. (2007). Health information seeking behavior. *Qualitative Health Research*, 17(8), 1006–1019. <https://doi.org/10.1177/1049732307305199>
189. Lang, A. (2000). The limited capacity model of mediated message processing. *Journal of Communication*, 50(1), 46–70. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2000.tb02833.x>
190. Lang, A. (2006). Using the limited capacity model of motivated mediated message processing to design effective cancer communication messages. *Journal of Communication*, 56(S1), S57–S80. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00283.x>
191. Lang, A., & Ewoldsen, D. (2009). Beyond effects: Conceptualizing communication as dynamic, complex, nonlinear, and fundamental. In S. Allen (Ed.), *Rethinking communication: Keywords in communication research* (pp. 109–120). Hampton Press.
192. Lang, A., Sanders-Jackson, A., Wang, Z., & Rubenking, B. (2013). Motivated message processing: How motivational activation influences resource allocation, encoding, and storage of TV messages. *Motivation and Emotion*, 37(3), 508–517. <https://doi.org/10.1007/s11031-012-9329-y>
193. Lang, A., & Yegiyani, N. (2008). Understanding the interactive effects of emotional appeal and claim strength in health messages. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(3), 432–447. <https://doi.org/10.1080/08838150802205629>
194. Lauriola, M., Di Ciccio, G., & Savadori, L. (2024). Apocalypse now or later?

- Nuclear war risk perceptions mirroring media coverage and emotional tone shifts in Italian news. *Judgment and Decision Making*, 19, e15. <https://doi.org/10.1017/jdm.2024.15>
195. Lechowska, E. (2018). What determines flood risk perception? A review of factors of flood risk perception and relations between its basic elements. *Natural Hazards*, 94(3), 1341–1366. <https://doi.org/10.1007/s11069-018-3480-z>
196. Leeper, T. J., & Slothuus, R. (2014). Political parties, motivated reasoning, and public opinion formation. *Advances in Political Psychology*, 35(S1), 129–156. <https://doi.org/10.1111/pops.12164>
197. Lencucha, R., & Bandara, S. (2021). Trust, risk, and the challenge of information sharing during a health emergency. *Globalization and Health*, 17(1), Article 21. <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00673-9>
198. León, B., & Erviti, M. C. (2013). Science in pictures: Visual representation of climate change in Spain’s television news. *Public Understanding of Science*, 24(2), 183–199. <https://doi.org/10.1177/0963662513507644>
199. Li, C., & Li, Y. (2023). Factors influencing public risk perception of emerging technologies: A meta-analysis. *Sustainability*, 15(5), Article 3939. <https://doi.org/10.3390/su15053939>
200. Li, S., Rao, L.-L., Bai, X.-W., Zheng, R., Ren, X.-P., Li, J.-Z.,... & Liu, H. (2010). Progression of the “Psychological Typhoon Eye” and variations since the Wenchuan earthquake. *PLoS ONE*, 5(3), Article e9727. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0009727>
201. Li, S., Zhai, G., Zhou, S., Fan, C., Wu, Y., & Ren, C. (2017). Insight into the earthquake risk information seeking behavior of the victims: Evidence from Songyuan, China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), Article 267. <https://doi.org/10.3390/ijerph14030267>
202. Liang, H., & Xue, Y. (2004). Investigating public health emergency response information system initiatives in China. *International Journal of*

Medical Informatics, 73(9-10), 675–685.
<https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2004.05.010>

203. Lie, L. B., de Korte, L., & Pursiainen, C. H. (2023). “Here, I will stay until I die”—Exploring the relationship between place attachment, risk perception, and coping behavior in two small Norwegian communities. *Regional Environmental Change*, 23(3), Article 115.
<https://doi.org/10.1007/s10113-023-02106-2>
204. Lima, M. L. (2004). On the influence of risk perception on mental health: Living near an incinerator. *Journal of Environmental Psychology*, 24(1), 71–84.
[https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(03\)00026-4](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(03)00026-4)
205. Lindell, M. K., & Hwang, S. N. (2008). Households’ perceived personal risk and responses in a multihazard environment. *Risk Analysis*, 28(2), 539–556.
<https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2008.01032.x>
206. Liu, M., Chen, Y., Shi, D., & Yan, T. (2021). The public’s risk information seeking and avoidance in China during early stages of the COVID-19 outbreak. *Frontiers in Psychology*, 12, Article 649180.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.649180>
207. Liu, T., Zhang, H., & Zhang, H. (2020). The impact of social media on risk communication of disasters—A comparative study based on Sina Weibo blogs related to Tianjin explosion and Typhoon Pigeon. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(3), Article 883.
<https://doi.org/10.3390/ijerph17030883>
208. Lodge, M., & Taber, C. S. (2013). *The rationalizing voter*. Cambridge University Press.
209. Loewenstein, G. F., Weber, E. U., Hsee, C. K., & Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127(2), 267–286.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.2.267>
210. Löfstedt, R. E. (2003). Risk communication: Pitfalls and promises. *European Review*, 11(3), 417–435.

- <https://doi.org/10.1017/S1062798703000369>
211. Luginaah, I. N., Taylor, S. M., Elliott, S. J., & Eyles, J. D. (2002). Community responses and coping strategies in the vicinity of a petroleum refinery in Oakville, Ontario. *Health & Place*, 8(3), 177–190. [https://doi.org/10.1016/S1353-8292\(01\)00041-7](https://doi.org/10.1016/S1353-8292(01)00041-7)
212. Luhmann, N. (1989). *Ecological communication* (J. Bednarz Jr., Trans.). Polity Press.
213. Luhmann, N. (2002). The concept of risk. In *Risk: A sociological theory* (pp. 1–34). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315128665-1>
214. Lyons, B. A., Akin, H., & Stroud, N. J. (2020). Proximity (mis)perception: Public awareness of nuclear, refinery, and fracking sites. *Risk Analysis*, 40(2), 385–398. <https://doi.org/10.1111/risa.13387>
215. Madrigano, J., Lane, K., Petrovic, N., Ahmed, M., Blum, M., & Matte, T. (2018). Awareness, risk perception, and protective behaviors for extreme heat and climate change in New York City. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(7), Article 1433. <https://doi.org/10.3390/ijerph15071433>
216. Mazur, A. (1994). Technical risk in mass media. *Risk: Health, Safety and Environment*, 5, 189–192.
217. Mazur, A. (2006). Risk perception and news coverage across nations. *Risk Management*, 8(3), 149–174. <https://doi.org/10.1057/palgrave.rm.8250011>
218. McCombs, M. E. (2004). *Setting the agenda: The mass media and public opinion*. Blackwell.
219. McCombs, M. E. (2005). A look at agenda-setting: Past, present and future. *Journalism Studies*, 6(4), 543–557. <https://doi.org/10.1080/14616700500250438>
220. McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of the mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176–187. <https://doi.org/10.1086/267990>

221. McDaniels, T., Axelrod, L. J., & Slovic, P. (1995). Characterizing perception of ecological risk. *Risk Analysis*, *15*(5), 575–588. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1995.tb00750.x>
222. McIntyre, E., Prior, J., Connon, I. L. C., Adams, J., & Madden, B. (2018). Sociodemographic predictors of residents' worry about contaminated sites. *Science of the Total Environment*, *643*, 1623–1630. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.06.261>
223. McQuail, D. (2010). *Mass communication theory: An introduction* (6th ed.). SAGE Publications.
224. Mills, S. C., & Williams, R. (1986). *Public acceptance of new technologies: An international review*. Routledge.
225. Mitchell, J. K. (1996). *The long road to recovery: Community responses to industrial disaster*. United Nations University Press. <https://digitallibrary.un.org/record/231666>
226. Monaco, A. (2025). The role of heuristics and biases in the choice of risk triggers for novel foods and GMOs in the European Union. *European Journal of Risk Regulation*, *16*(1), 217–227. <https://doi.org/10.1017/err.2024.48>
227. Mrkva, K., Cole, J. C., & Van Boven, L. (2021). Attention increases environmental risk perception. *Journal of Experimental Psychology: General*, *150*(1), 83–102. <https://doi.org/10.1037/xge0000772>
228. Nakayachi, K., Yokoyama, H. M., & Oki, S. (2015). Public anxiety after the 2011 Tohoku earthquake: Fluctuations in hazard perception after catastrophe. *Journal of Risk Research*, *18*(2), 156–169. <https://doi.org/10.1080/13669877.2013.875936>
229. Nacu-Schmidt, A., Boykoff, M., & Katzung, J. (2020). Media and Climate Change Observatory Special Issue 2019: A Review of Media Coverage of Climate Change and Global Warming in 2019. CU Scholar (University of Colorado Boulder). <https://doi.org/10.25810/fev9-cs67>
230. Nielsen, Y. P., Kroner, D. G., & Mills, J. F. (2025). Base rate utilization in

- the estimation of violent and criminal risk. *Journal of Threat Assessment and Management*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/tam0000256>
231. National Research Council (US) Committee on Risk Perception and Communication. (1989). *Improving risk communication*. National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/1189>
232. Niu, C., Jiang, Z., Liu, H., Yang, K., Song, X., & Li, Z. (2020). The influence of media consumption on public risk perception: A meta-analysis. *Journal of Risk Research*, 25(1), 21–47. <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1819385>
233. Novak, T., Kapplova, O., & Branitskyi, O. (2024). Environmental risks associated with military operations: Concepts and signs. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, (3), 262–267. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.44>
234. O’Neill, E., Brereton, F., Shahumyan, H., & Clinch, J. P. (2016). The impact of perceived flood exposure on flood risk perception: The role of distance. *Risk Analysis*, 36(11), 2158–2186. <https://doi.org/10.1111/risa.12597>
235. Orzan, A.-O. (2025). Social media influence: Bridging pro-vaccination and pro-environmental behaviors among youth. *Sustainability*, 17(11), Article 4814. <https://doi.org/10.3390/su17114814>
236. Oasim, S., Khan, A. N., Shrestha, R. P., & Qasim, M. (2015). Risk perception of the people in the flood-prone Khyber Pukhtunkhwa province of Pakistan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 14(4), 373–378. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.09.001>
237. OPORA. (2024). Media consumption of Ukrainians: The third year of a full-scale war. OPORA. <https://www.oporaua.org/en/viyna/media-consumption-of-ukrainians-the-third-year-of-a-full-scale-war-25292>.
238. Otway, H., & Thomas, K. (1982). Reflections on risk perception and policy. *Risk Analysis*, 2(2), 69–82. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1982.tb01368.x>

239. Östman, J. (2013). The Influence of Media Use on Environmental Engagement: A Political Socialization Approach. *Environmental Communication*, 8(1), 92–109. <https://doi.org/10.1080/17524032.2013.846271>
240. Peltu, M. (1985). The role of communications media. In H. Otway & M. Peltu (Eds.), *Regulating industrial risks* (pp. 128–148). Butterworth.
241. Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. In *Communication and persuasion* (pp. 1–24). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-4964-1_1
242. Pidgeon, N. (2012). Public understanding of risk and uncertainty. In *Communicating risk and uncertainty*. Reuters Institute for the Study of Journalism.
243. Pidgeon, N. F., Hood, C., Jones, D., Turner, B., & Gibson, R. (1992). Risk perception. In *Risk analysis, perception and management: Report of a Royal Society study group* (pp. 89–134). The Royal Society.
244. Plapp, T., & Werner, U. (2006). Understanding risk perception from natural hazards: Examples from Germany. *RISK 21*, 21(3), 101–108.
245. Plough, A., & Krimsky, S. (1987). The emergence of risk communication studies: Social and political context. *Science, Technology, & Human Values*, 12(3/4), 4–10.
246. Poortinga, W., Demski, C., & Steentjes, K. (2023). Generational differences in climate-related beliefs, risk perceptions and emotions in the UK. *Communications Earth & Environment*, 4(1), 229. <https://doi.org/10.1038/s43247-023-00870-x>
247. Pop, V., Ozunu, A., Petrescu, D. C., Stan, A. D., & Petrescu-Mag, R. M. (2023). The influence of media narratives on microplastics risk perception. *PeerJ*, 11, e16338. <https://doi.org/10.7717/peerj.16338>
248. Прилипко, В. А., Озерова, Ю. Ю., & Пустовіт, І. (2006). Екологічні та соціальні фактори ризику у формуванні здоров'я населення [Environmental and social risk factors in shaping public health]. In *І-й Всеукраїнський з'їзд*

екологів: Міжнар. наук.-техн. конф.: Тези допов. (р. 325).

249. Reichel, A., Fuchs, G., & Uriely, N. (2007). Perceived risk and the non-institutionalized tourist role: The case of Israeli student ex-backpackers. *Journal of Travel Research*, 46(2), 217–226. <https://doi.org/10.1177/0047287507299580>
250. Renn, O., & Rohrman, B. (2000). Cross-cultural risk perception research: State and challenges. In O. Renn & B. Rohrman (Eds.), *Cross-cultural risk perception: A survey of empirical studies* (pp. 211–233). Kluwer Academic Publishers.
251. Reuters Institute for the Study of Journalism. (2025). *Digital news report 2025: Executive summary & key findings*. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025>
252. Robbins, D., & Wheatley, D. (2021). Complexity, objectivity, and shifting roles: Environmental correspondents march to a changing beat. *Journalism Practice*, 15(9), 1289–1306. <https://doi.org/10.1080/17512786.2021.1910981>
253. Ropeik, D. (2012). The perception gap: Recognizing and managing the risks that arise when we get risk wrong. *Food and Chemical Toxicology*, 50(5), 1222–1225. <https://doi.org/10.1016/j.fct.2012.02.015>
254. Ross, A. D., Siebeneck, L., Wu, H.-C., Kopczynski, S., Nepal, S., & Saucedo, M. (2024). Seven challenges for risk communication in today's digital era: The emergency manager's perspective. *Sustainability*, 16(24), Article 11306. <https://doi.org/10.3390/su162411306>
255. Rubin, A. M. (2009). Uses-and-gratifications perspective of media effects. In J. Bryant & M. B. Oliver (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (3rd ed., pp. 165–184). Routledge.
256. Rubin, D. M. (1987). How the news media reported on Three Mile Island and Chernobyl. *Journal of Communication*, 37(3), 42–57. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1987.tb00993.x>
257. Rudski, J. M., Osei, W., Jacobson, A. R., & Lynch, C. R. (2011). Would you

- rather be injured by lightning or a downed power line? Preference for natural hazards. *Judgment and Decision Making*, 6(4), 314–322.
<https://doi.org/10.1017/S1930297500001923>
258. Ryan, C. (1991). *Prime time activism: Media strategies for grassroots organizing*. South End Press.
259. Ryu, Y., & Kim, S. (2014). Testing the heuristic/systematic information-processing model (HSM) on the perception of risk after the Fukushima nuclear accidents. *Journal of Risk Research*, 18(7), 840–859.
<https://doi.org/10.1080/13669877.2014.910694>
260. Sandman, P. M. (1989). Hazard versus outrage in the public perception of risk. In V. T. Covello, D. B. McCallum, & M. T. Pavlova (Eds.), *Effective risk communication: The role and responsibility of government and nongovernment organizations* (pp. 45–49). Plenum Press.
261. Salvati, P., Bianchi, C., Fiorucci, F., Giostrella, P., Marchesini, I., & Guzzetti, F. (2014). Perception of flood and landslide risk in Italy: a preliminary analysis. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 14, 2589–2603.
262. Schmidt, A., Ivanova, A., & Schäfer, M. S. (2013). Media attention for climate change around the world: A comparative analysis of newspaper coverage in 27 countries. *Global Environmental Change*, 23(5), 1233–1248.
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.07.020>
263. Signorino, G. (2012). Proximity and risk perception: Comparing risk perception ‘profiles’ in two petrochemical areas of Sicily (Augusta and Milazzo). *Journal of Risk Research*, 15(10), 1223–1243.
<https://doi.org/10.1080/13669877.2012.670129>
264. Simmons, P., & Walker, G. (2004). Living with technological risk: Industrial encroachment on sense of place. In Å. Boholm & R. Löfstedt (Eds.), *Facility siting: Risk, power and identity in land use planning* (pp. 90–106). Earthscan.
265. Singer, E., & Endreny, P. M. (1987). Reporting hazards: Their benefits and

- costs. *Journal of Communication*, 37(3), 10–26.
<https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1987.tb00992.x>
266. Sjöberg, L. (1992). *Risk perception and credibility of risk communication* (Rhizikon: Risk Research Report No. 9). Center for Risk Research, Stockholm School of Economics.
267. Sjöberg, L. (1995). *Explaining risk perception: An empirical and quantitative evaluation of cultural theory* (Rhizikon: Risk Research Report No. 22). Center for Risk Research, Stockholm School of Economics.
268. Sjöberg, L. (1996). *Risk perception by politicians and the public* (Rhizikon: Risk Research Report No. 26). Center for Risk Research, Stockholm School of Economics.
269. Sjöberg, L. (1998). Worry and risk perception. *Risk Analysis*, 18(1), 85–93.
<https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.1998.tb00918.x>
270. Sjöberg, L., & Drottz-Sjöberg, B.-M. (1993). *Moral value, risk and risk tolerance* (Rhizikon: Risk Research Report No. 11). Center for Risk Research, Stockholm School of Economics.
271. Sjöberg, L., Moen, B.-E., & Rundmo, T. (2004). *Explaining risk perception: An evaluation of the psychometric paradigm in risk perception research*. Rotunde.
272. Skagerlund, K., Forsblad, M., Slovic, P., & Västfjäll, D. (2020). The affect heuristic and risk perception—Stability across elicitation methods and individual cognitive abilities. *Frontiers in Psychology*, 11, 970.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00970>
273. Skehan, P. (2015). Limited attention capacity and cognition. In *Task-based language teaching* (Vol. 8, pp. 115–132). John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/tblt.8.05ske>
274. Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science*, 236(4799), 280–285.
<https://doi.org/10.1126/science.3563507>
275. Slovic, P. (2010). The psychology of risk. *Saúde e Sociedade*, 19(4),

- 731–747. <https://doi.org/10.1590/S0104-12902010000400002>
276. Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2004). Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk, and rationality. *Risk Analysis*, 24(2), 311–322. <https://doi.org/10.1111/j.0272-4332.2004.00433.x>
277. Slovic, P., Fischhoff, B., & Lichtenstein, S. (1979). Rating the risks. *Environment*, 21(3), 14–20, 36–39.
278. Smith, J. (2005). Dangerous news: Media decision making about climate change risk. *Risk Analysis*, 25(6), 1471–1482. <https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2005.00693.x>
279. Smith, S. M., Fabrigar, L. R., Powell, D. M., et al. (2007). The role of information-processing capacity and goals in attitude-congruent selective exposure effects. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(7), 948–960. <https://doi.org/10.1177/0146167207301012>
280. Society for Risk Analysis. (n.d.). *Risk analysis glossary*. Retrieved August 7, 2025, from <https://www.sra.org/risk-analysis-introduction/risk-analysis-glossary>
281. Spiegelhalter, D. (2017). Risk and Uncertainty Communication. *Annual Review of Statistics and Its Application*, 4(1), 31–60. <https://doi.org/10.1146/annurev-statistics-010814-020148>
282. Starr, C. (1969). Social benefit versus technological risk. *Science*, 165(3899), 1232–1238. <https://doi.org/10.1126/science.165.3899.1232>
283. Stephens, K. K., Tich, K. P., Carlson, N. H., & Doucet, C. S. (2023). Geographic location or experience: Using PRISM to understand how people seek flood risk information. *Risk Analysis*, 43(9), 1887–1901. <https://doi.org/10.1111/risa.14051>
284. Stocking, H. (1999). How journalists deal with scientific uncertainty. In S. M. Friedman, S. Dunwoody, & C. L. Rogers (Eds.), *Communicating uncertainty: Media coverage of new and controversial science* (pp. 23–41).

Lawrence Erlbaum.

285. Stocking, H., & Leonard, J. P. (1990). The greening of the media. *Columbia Journalism Review*, 29(4), 37–44.
286. Stoddart, M. C. J., Haluza-DeLay, R., & Tindall, D. B. (2016). Canadian news media coverage of climate change: Historical trajectories, dominant frames, and international comparisons. *Society & Natural Resources*, 29(2), 218–232. <https://doi.org/10.1080/08941920.2015.1054569>
287. Streicher, B., Bielefeld, M., & Eller, E. (2023). The risk culture framework: Introducing an integrative framework for holistic risk analysis. *SAGE Open*, 13(3). <https://doi.org/10.1177/21582440231191789>
288. Sun, C., Ren, Q., & Ge, Y. (2025). Local response to global risk: A case study of risk perception and communication on Chinese social media regarding Fukushima's treated radioactive water discharge. *Scientific Reports*, 15, Article 18136. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-02845-8>
289. Sun, Y., & Han, Z. (2018). Climate change risk perception in Taiwan: Correlation with individual and societal factors. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(1), 91. <https://doi.org/10.3390/ijerph15010091>
290. Sung, H., Kim, J., Lee, D., Jin, Y., Park, S., Seo, S., Jo, H., & Jun, J. (2022). Radiation risk perception and its associated factors among residents living near nuclear power plants: A nationwide survey in Korea. *Nuclear Engineering and Technology*, 54(4), 1295–1300. <https://doi.org/10.1016/j.net.2021.10.025>
291. Sullivan, L. E. (Ed.). (2009). Selective exposure. In *The SAGE glossary of the social and behavioral sciences* (p. 465). SAGE Publications.
292. Sutton, J., & Kuligowski, E. D. (2019). Alerts and warnings on short messaging channels: Guidance from an expert panel process. *Natural Hazards Review*, 20(2), Article 04019002. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)NH.1527-6996.0000324](https://doi.org/10.1061/(ASCE)NH.1527-6996.0000324)
293. Suzuki, Y., Yabe, H., Yasumura, S., Ohira, T., Niwa, S., Ohtsuru, A.,... &

- Abe, M. (2015). Psychological distress and the perception of radiation risks: The Fukushima health management survey. *Bulletin of the World Health Organization*, 93(9), 598–605. <https://doi.org/10.2471/BLT.14.146498>
294. Taber, C. S., & Lodge, M. (2006). Motivated skepticism in the evaluation of political beliefs. *American Journal of Political Science*, 50(3), 755–769. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2006.00214.x>
295. Takebayashi, Y., Lyamzina, Y., Suzuki, Y., & Murakami, M. (2017). Risk perception and anxiety regarding radiation after the 2011 Fukushima Nuclear Power Plant accident: A systematic qualitative review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(11), 1306. <https://doi.org/10.3390/ijerph14111306>
296. Tankard, J., Hendrickson, L., Silberman, J., Bliss, K., & Ghanem, S. (1991). Media frames: Approaches to conceptualization and measurement. Paper presented to the Association for Education in Journalism and Mass Communication, Boston, MA.
297. Theeuwes, J. (2019). Goal-driven, stimulus-driven, and history-driven selection. *Current Opinion in Psychology*, 29, 97–101. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.12.024>
298. Tong, J. (2014). Environmental risks in newspaper coverage: A framing analysis of investigative reports on environmental problems in 10 Chinese newspapers. *Environmental Communication*, 8(3), 345–367. <https://doi.org/10.1080/17524032.2014.898674>
299. Tsuda, T., Yorifuji, T., Takao, S., Miyai, M., & Babazono, A. (2009). Minamata disease: Catastrophic poisoning due to a failed public health response. *Journal of Public Health Policy*, 30(1), 54–67. <https://doi.org/10.1057/jphp.2008.30>
300. Tung, L. T., & Thanh, P. T. (2023). Exposure to risk communication, compliance with preventive measures and information-sharing behavior among students during the COVID-19 pandemic. *Kybernetes*, 52(7), 2597–2615.

- <https://doi.org/10.1108/K-05-2022-0706>
301. UNICEF Ukraine, U-Report, & Detector Media. (2022). *Fakes or facts: Can Ukrainian youth see the difference?* UNICEF Ukraine. <https://www.unicef.org/ukraine/en/stories/fakes-or-facts>
302. U.S. Environmental Protection Agency. (n.d.). *The SALT framework: A process framework to guide risk communication.* <https://www.epa.gov/risk-communication/salt-framework>
303. U.S. Food and Drug Administration. (2011). *Communicating risks and benefits: An evidence-based user's guide.* U.S. Department of Health and Human Services. <http://www.fda.gov/ScienceResearch/SpecialTopics/RiskCommunication/default.htm>
304. Valentino, N. A., Hutchings, V. L., Banks, A. J., & Davis, A. K. (2008). Is a worried citizen a good citizen? Emotions, political information seeking, and learning via the internet. *Political Psychology*, 29(2), 247–273. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2008.00625.x>
305. van Dijck, J., & Poell, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and Communication*, 1(1), 2–14. <https://doi.org/10.17645/mac.v1i1.70>
306. Völker, C., Friedrich, T., Kleespies, M. W., et al. (2023). “The toxic substance has killed all ducks”: Framing of chemical risks related to the 2021 summer flood in German news media. *Environmental Sciences Europe*, 35, Article 83. <https://doi.org/10.1186/s12302-023-00789-2>
307. Wang, X., Chen, L., Shi, J., & Tang, H. (2021). Who sets the agenda? The dynamic agenda setting of the wildlife issue on social media. *Environmental Communication*, 17(3), 245–262. <https://doi.org/10.1080/17524032.2021.1901760>
308. Waters, E. A., Pachur, T., Pogge, G., Hunleth, J., Webster, G. D., & Shepperd, J. A. (2023). Linking cognitive and affective heuristic cues to interpersonal risk perceptions and behavior. *Risk Analysis*, 43(12), 2610–2630.

<https://doi.org/10.1111/risa.14101>

309. Wendling, C., Radisch, J., & Jacobzone, S. (2013). *The use of social media in risk and crisis communication* (OECD Working Papers on Public Governance, No. 24). OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/5k3v01fskp9s-en>
310. Wilson, T. D. (2005). Evolution in information behaviour modeling: Wilson's model. In K. Fisher, S. Erdelez, & L. McKechnie (Eds.), *Theories of information behavior* (pp. 31–39). Information Today.
311. Witte, K. (1992). Putting the fear back into fear appeals: The extended parallel process model. *Communication Monographs*, 59(4), 329–349.
<https://doi.org/10.1080/03637759209376276>
312. Witte, K. (1994). Fear control and danger control: A test of the extended parallel process model. *Communication Monographs*, 61(2), 113–134.
<https://doi.org/10.1080/03637759409376328>
313. Wogalter, M. S. (2006). Communication-human information processing (C-HIP) model. In *Handbook of warnings* (pp. 51–61). CRC Press.
314. Wojcieszak, M. (2019). What predicts selective exposure online: Testing political attitudes, credibility, and social identity. *Communication Research*, 48(3), 389–411. <https://doi.org/10.1177/0093650219844868>
315. World Health Organization. (n.d.). *Risk communication and community engagement (RCCE)*. <https://www.who.int/emergencies/risk-communications>
316. Yang, J. Z., Chu, H., & Kahlor, L. (2019). Fearful conservatives, angry liberals: Information processing related to the 2016 presidential election and climate change. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 96(3), 742–766. <https://doi.org/10.1177/1077699018811089>
317. Yang, Z. J., Aloe, A. M., & Feeley, T. H. (2014). Risk information seeking and processing model: A meta-analysis. *Journal of Communication*, 64(1), 20–41. <https://doi.org/10.1111/jcom.12071>
318. Yang, Z. J., & Kahlor, L. (2013). What, me worry? The role of affect in

- information seeking and avoidance. *Science Communication*, 35(2), 189–212.
<https://doi.org/10.1177/1075547012441873>
319. Yang, Z. J., Liu, Z., & Wong, J. C. S. (2022). Information seeking and information sharing during the COVID-19 pandemic. *Communication Quarterly*, 70(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/01463373.2021.1995772>
320. Young, N., & Dugas, E. (2011). Representations of climate change in Canadian national print media: The banalization of global warming. *Canadian Review of Sociology*, 48(1), 1–22.
<https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.2011.01247.x>
321. Zeh, R., & Odén, T. (2014). Energieträger in der Berichterstattung: Die Nachwehen von Fukushima in Schweden und Deutschland. In J. Wolling & D. Arlt (Eds.), *Fukushima und die Folgen: Medienberichterstattung, Öffentliche Meinung und Politische Konsequenzen* (pp. 211–232). Universitätsverlag Ilmenau.
322. Zelinsky, G. J., & Bisley, J. W. (2015). The what, where, and why of priority maps and their interactions with visual working memory. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1339(1), 154–164.
<https://doi.org/10.1111/nyas.12606>
323. Zeng, J., Wei, J., Zhao, D., Zhu, W., & Gu, J. (2017). Information-seeking intentions of residents regarding the risks of nuclear power plant: An empirical study in China. *Natural Hazards*, 87(3), 739–755.
<https://doi.org/10.1007/s11069-017-2790-x>

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета респондента

Загальна інформація про Вас

1. Скільки Вам повних років?
2. Ваша стать:
3. Де ви зараз мешкаєте? (Вкажіть населений пункт та область вашого теперішнього місця проживання)
4. Який ваш сімейний стан?
5. Чи є у вас діти?
6. Вкажіть найвищий рівень здобутої вами освіти:
 - (а) Повна середня
 - (б) Професійно-технічна
 - (в) Незакінчена вища
 - (г) Вища
 - (г) Науковий ступінь
 - (д) В процесі здобуття середньої освіти (школяр)
7. Яка з характеристик найкраще описує ваш статус за останній рік?
 - (а) Студент
 - (б) Школяр
 - (в) Державний службовець
 - (г) Самозайнятий
 - (г) Військовослужбовець
 - (д) Безробітний
8. Яка ваша сфера професійної\навчальної діяльності?
9. Чи є у вас статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО)?
 - (а) Так
 - (б) Ні, місце проживання не змінилося
 - (в) Статусу немає, але через війну довелося переїхати та покинути своє постійне місце проживання
10. Як би ви охарактеризували вашу поведінку в медіасередовищі загалом?

- (а) Я активний медіакористувач і активно слідкую за новинами та намагаюся бути обізнаним щодо інформаційного порядку денного.
- (б) Я активний медіакористувач, але не слідкую за новинами активно, використовую інтернет та інші форми медіа переважно для розваг, спілкування, навчання, повсякденних справ тощо.
- (в) Мене важко назвати активним інтернет- та медіакористувачем. Я не слідкую за новинами та нечасто використовую медіа для інших цілей.

11. Загалом я б описав\описала свою поведінку щодо інформації, присвяченої екологічній проблематиці, як проактивну, пасивну або байдужу?

- (а) Проактивна (я активно шукаю такого виду інформацію та цікавлюся нею).
- (б) Пасивна (я не шукаю таку інформацію цілеспрямовано, і вона не є однією з основних сфер мого інтересу, але загалом я можу приділити увагу такому виду інформації, якщо я натраплю на неї)
- (в) Байдужа (ця інформація зовсім не цікавить мене, і навіть якщо вона мені випадково трапиться, я, найімовірніше, просто проігнорую її)

ДОДАТОК Б

Опитувальник "Інформаційна поведінка щодо екологічної інформації в медіа"

Інструкція. Наступний опитувальник містить 37 тверджень, які стосуються різних аспектів Вашої інформаційної поведінки у медіа (пошук інформації, запам'ятовування, емоційна реакція, поширення, уникнення тощо) щодо інформації, яка присячена екологічній проблематиці та екологічно-техногенним ризикам. Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження і оцініть, наскільки запропоновані твердження характеризують вашу поведінку та особливості використання медіа. Оцініть кожне твердження або дайте відповідь на запитання за 5-бальною шкалою, яка відображає рівень вашої згоди з твердженнями. Відповідайте за допомогою однієї з п'яти позицій шкали. Для більшої ясності подано дві інтерпретації шкали залежно від формулювання пункту:

Для тверджень, де потрібно висловити рівень згоди (переважна більшість пунктів):

- 1 – Зовсім не згоден/на
- 2 – Швидше не згоден/на
- 3 – Частково згоден/важко сказати / не визначився/лась
- 4 – Швидше згоден/на
- 5 – Повністю згоден/на

Для питань, що явно ставлять питання про частоту (наприклад: «Як часто... ?»):

- 1 – Ніколи
- 2 – Рідко
- 3 – Іноді / іноді трапляється
- 4 – Досить часто
- 5 – Дуже часто

1. Як часто ви самостійно шукаєте інформацію, пов'язану з екологічними проблемами (наприклад, зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття тощо)?

2. Я цікавлюся інформацією з екологічної проблематики, постійно звертаю увагу на новини з цієї теми та інколи самостійно шукаю додаткову інформацію.
3. Я з інтересом читаю статті або дивлюся відео та документальні фільми, які розповідають про екологічні проблеми чи ризики.
4. Я підписаний\підписана або користуюся на регулярній основі медіаджерелами (новинні медіа, канали, блоги тощо), які присвячені екологічній проблематиці.
5. Я стежу за новинами, які присвячені екологічним загрозам та техногенним ризикам, які викликані війною чи пов'язані з нею.
6. Я відчуваю емоційну залученість, коли ознайомлююся з медіаматеріалами, які присвячені екологічній проблематиці чи сповіщають про екологічні ризики та проблеми.
7. Я часто ділюся новинами, які пов'язані з екологічною проблематикою, з друзями чи родиною.
8. Зазвичай я ділюся з іншими екологічною інформацією, яку, на мою думку, вони мають знати.
9. Я використовую соціальні мережі для поширення інформації про екологічні проблеми.
10. Зазвичай я можу згадати ключові деталі медіаповідомлень про екологічні проблеми та ризики, з якими я ознайомився.
11. Я можу сказати, що схильний\схильна запам'ятовувати та в подальшому обмірковувати інформацію, яка пов'язана з екологічною проблематикою чи техногенними ризиками, на яку я натрапляю.
12. Інформація про екологічно-техногенні ризики та екологічні наслідки війни впливає на формування моїх поглядів щодо політики та захисту навколишнього середовища.
13. На мої щоденні рішення впливає інформація з медіаджерел, яка присвячена екологічній проблематиці та ризикам (наприклад, переробці та утилізації відходів, споживанню енергії, споживанню товарів, превентивним заходам тощо).

14. Інформація про ризик можливої техногенної аварії може змусити мене додатково шукати відомості про це та потенційно впливає на мою поведінку.
15. Інформація, пов'язана з екологічною проблематикою, жодним чином не впливає на мої особисті рішення, думки чи поведінку.
16. Якщо я випадково зіткнуся з екологічною інформацією або інформацією про екологічно-техногенні ризики у своєму повсякденному житті, то ймовірніше ознайомлюся з матеріалом, якщо він здасться мені достовірним.
17. Зазвичай я не шукаю та не відстежую інформацію, присвячену екологічній проблематиці, але можу звернути увагу на неї та ознайомитися з медіаматеріалом, який торкається цього питання, якщо він мені випадково трапиться.
18. Я буду шукати додаткову інформацію, пов'язану з екологічною проблематикою та ризиками, лише якщо вона безпосередньо пов'язана з регіоном мого проживання або я відчуваю, що ця проблема може завдати шкоди особисто мені.
19. Я читаю або дивлюся повідомлення чи новини про вплив війни на навколишнє середовище, коли про це розповідається в медіаджерелах, якими я зазвичай користуюся.
20. Я дізнавався\дізнавалася про екологічні ризики, пов'язані з війною (наприклад, знищення екосистем, забруднення, ризики масштабних техногенних аварій), через новини, фільми чи програми, які я дивився з інших причин.
21. Я чув/чула про ризики війни для навколишнього середовища та здоров'я в розмовах або випадкових дискусіях з іншими.
22. Я вважаю, що тієї інформації про вплив війни на навколишнє середовище та техногенну безпеку, яку я отримую, достатньо для розуміння пов'язаних з нею ризиків та шляхів убезпечення.
23. Коли йдеться про екологічну інформацію, то я віддаю перевагу коротким формам медіаповідомлень (короткі повідомлення в соціальних мережах, короткі відео тощо), ніж більшим, об'ємнішим матеріалам (аналітичні статті, звіти, документальні фільми тощо).
24. Я не цікавлюся екологічною проблематикою та переважно не зважаю на новини чи інформацію з цієї теми.

25. Я свідомо уникаю читання або перегляду інформації, пов'язаної з екологічними проблемами.
26. Існують певні типи екологічної інформації, які я свідомо ігнорую (наприклад, зміна клімату, інформація про ризики техногенних аварій тощо).
27. Я не приділяю уваги новинам та інформації, що пов'язані з екологічною проблематикою, бо вважаю, що на теперішній момент є набагато серйозніші та важливіші речі.
28. Інформація в медіа, пов'язана з екологічною проблематикою, досить часто перебільшує проблеми та ризики.
29. Я уникаю пошуку інформації про техногенні ризики та екологічну шкоду в умовах війни, тому що це викликає у мене тривогу чи занепокоєння.
30. Я ігнорую новини чи повідомлення про екологічно-техногенну загрозу чи ризики, пов'язані з війною, тому що відчуваю інформаційне перевантаження.
31. Коли я стикаюся з екологічною інформацією, то відчуваю байдужість або незацікавленість.
32. Я відкидаю інформацію про екологічні проблеми та ризики як неактуальну чи неважливу для мого безпосереднього життя.
33. Я почуваюся приголомшеним інформацією про екологічні ризики і проблеми і тому ігнорую її.
34. Стикаючись з екологічною інформацією, я ігнорую її, бо вважаю, що проблеми та ризики, про які вона розповідає, перебувають поза моїм контролем, щоб на них впливати.
35. Стикаючись з екологічною інформацією, я ігнорую її, бо вважаю надто складною.
36. Я вважаю, що занепокоєння екологічними та техногенними ризиками та проблемами в умовах війни є перебільшеним.
37. Я думаю, що зосередженість на екологічній шкоді під час війни відволікає увагу від більш важливих питань.

Додаток В

Оцінка екологічних і техногенних ризиків

Мета. Цей опитувальник спрямований на визначення того, як громадяни оцінюють різні екологічні, техногенні та воєнно зумовлені ризики та загрози для країни. Мета опитувальника – виявити уявлення про рівень серйозності потенційних небезпек, що можуть впливати на довкілля, здоров'я населення, інфраструктуру та національну безпеку та базове сприйняття ризику в загальнонаціональному контексті. Отримані результати допоможуть зрозуміти, які проблеми сприймаються суспільством як найбільш критичні, а які – менш загрозливі.

Інструкція. Вам буде запропоновано перелік з 35 об'єктів, процесів і явищ. Оцініть запропоновані об'єкти, процеси та явища за ступенем серйозності ризиків та загроз, які вони становлять в цілому в масштабах всієї країни чи загалом як явище. Використовуйте 7-бальну шкалу від 1 до 7, де 1 – ризики майже відсутні, малоімовірні або не становлять значної загрози, а 7 – існують критичні та дуже високі ризики, які є дуже серйозною проблемою (*прим. намагайтеся використовувати весь спектр шкали від 1 до 7 для розрізнення ступеня загрози, враховуючи її ймовірність, поширеність та серйозність в межах країни*).

1. Забруднення повітря автомобілями (забруднення від автомобілів, вантажівок та інших наземних транспортних засобів)
2. Хронічне забруднення повітря промисловістю (постійний викид забруднюючих речовин від заводів, електростанцій та фабрик).
3. Хронічне забруднення повітря внаслідок ведення бойових дій та спричиненою ними руйнацією.
4. Пожежі на нафтових свердловинах, нафтохранилищах та нафтопереробних заводах, викликані веденням бойових дій.
5. Ризики викиду та поширення отруйних хімічних речовин (таких як хлор, аміак, синильна кислота тощо) внаслідок техногенних аварій в мирний час.
6. Ризики викиду та поширення небезпечних та отруйних хімічних речовин (таких як хлор, аміак, синильна кислота тощо) внаслідок техногенних аварій в умовах війни (ведення бойових дій).
7. Діяльність атомної енергетики в мирний час та пов'язані з нею ризики (наприклад ризики аварій або радіоактивних викидів).

8. Діяльність атомної енергетики та пов'язані з нею ризики в умовах війни (наприклад, ризики аварій або радіоактивних викидів).
9. Ризики, пов'язані з руйнацією дамб та гребель в мирний час.
10. Ризики, пов'язані з руйнацією дамб та гребель в умовах війни (внаслідок ведення бойових дій)
11. Хронічне забруднення водойм та джерел питної води чинниками мирного часу (забруднення внаслідок діяльності промисловості, сільськогосподарської діяльності тощо).
12. Виснаження ресурсів прісної води через надмірне споживання.
13. Хронічне забруднення водойм та джерел питної води внаслідок ведення бойових дій.
14. Розливи та викиди нафти в моря або річки внаслідок бойових дій.
15. Раннє цвітіння річок та водойм внаслідок хронічного хімічного забруднення водойм.
16. Обміління та пересихання малих річок та інших водойм.
17. Хімічне забруднення продуктів харчування (наприклад, пестицидами, гербіцидами, важкими металами тощо).
18. Виникнення та поширення епідемій в мирний час.
19. Виникнення та поширення епідемій в умовах війни.
20. Хімічне забруднення ґрунтів внаслідок господарської та промислової діяльності (Забруднення ґрунту промисловими відходами, хімікатами або важкими металами.)
21. Втрата родючого верхнього шару, порушення і деградація ґрунтів внаслідок неправильних сільськогосподарських практик.
22. Хімічне забруднення та порушення ґрунтів внаслідок ведення бойових дій.
23. Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та некоректною переробкою побутових відходів (значне накопичення відходів на звалищах, їх неправильна утилізація, засмічення територій побутовими відходами тощо).
24. Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів (неправильна утилізація відходів, їх неправильне зберігання та переробка тощо).
25. Ризики, пов'язані з захороненням та утилізацією відходів руйнації (відходи, які утворилися внаслідок руйнування, спричиненого веденням бойових дій та обстрілів).
26. Забруднення території нерозірваними наземними мінами, боєприпасами та вибухонебезпечними предметами.
27. Руйнація критичної інфраструктури та довготривала відсутність електро-, водо-, теплопостачання внаслідок ведення бойових дій та обстрілів.
28. Ризики, пов'язані з використанням боєприпасів зі збідненим ураном.

29. Ризики, пов'язані з використанням кластерних боєприпасів (вибухова зброя, яка випускає або викидає менші суббоєприпаси).
30. Вплив людської діяльності в мирний час на біорізноманіття та функціонування екосистем (зникнення видів тварин та рослин, руйнація їх місця проживання, здатності до саморегуляції та відновлення).
31. Вплив бойових дій на біорізноманіття та функціонування екосистем
32. Ризики, пов'язані з зникненням та знищенням лісів.
33. Масштабні лісові пожежі, спричинені веденням бойових дій.
34. Виникнення та наслідки природних стихійних лих (повені, урагани, масштабні лісові пожежі тощо).
35. Ризики, пов'язані зі зміною клімату (більш екстремальні погодні умови, потенційне збільшення кількості природних лих тощо)

Додаток Г

Оцінка персонального ризику пов'язаного з негативними екологічними і техногенними чинниками

Інструкція. У цьому розділі опитування Вам пропонується оцінити ступінь серйозності ризиків та загроз для Вас особисто, пов'язаних із різними екологічними та техногенними чинниками. В загальній оцінці, будь ласка, враховуйте наскільки ймовірним для Вас особисто є зіткнення з описаною загрозою та наскільки серйозними можуть бути наслідки цієї загрози для Вашого життя, здоров'я, добробуту чи повсякденного функціонування. Використовуйте 7-бальну шкалу від 1 до 7, де 1 – ризики майже відсутні, малоімовірні або не становлять значної загрози для Вас особисто, а 7 – існують критичні та дуже високі ризики для Вас особисто (*прим. намагайтеся використовувати весь спектр шкали від 1 до 7 для розрізнення ступеня загрози, враховуючи її ймовірність та серйозність*).

1. Ймовірність отримати пошкодження або травму внаслідок забруднення вашого регіону вибухонебезпечними предметами та мінами.
2. Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок хронічного забруднення повітря.
3. Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води шкідливими хімічними сполуками.
4. Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води мікроорганізмами.
5. Довготривала відсутність електроенергії та тепло/газо/водопостачання.
6. Особиста загроза, яка пов'язана з природними стихійними лихами та екстремальною погодою.
7. Особиста шкода та загроза, яка пов'язана з потенційними техногенними аваріями, які будуть носити характер техногенної катастрофи.

Додаток Г

Сприйняття регіональної актуальності екологічних ризиків

Інструкція. Нижче подано перелік можливих екологічних та техногенних ризиків і загроз. Ваше завдання – обрати лише ті з них, які Ви вважаєте найбільш актуальними та серйозними саме для Вашого регіону на даний момент.

Уважно прочитайте кожен пункт;

Поставте **позначку «Х» у вільному місці справа** тільки навпроти тих ризиків та загроз, які, на Вашу думку, дійсно є актуальними у Вашій місцевості проживання;

намагайтеся уникати великої кількості відміток: важливо **виокремити головні ризики**, а не відмічати все підряд;

У рядку “Інше”, після основного списку, Ви можете вказати інші екологічні ризики та загрози, які на вашу думку є актуальними для Вашого регіону проживання та які не були включені в основний список.

№	Ризик	Місце для позначки
1	Забруднення повітря автомобілями (забруднення від автомобілів, вантажівок та інших наземних транспортних засобів)	
2	Хронічне забруднення повітря промисловістю (постійний викид шкідливих речовин від заводів, електростанцій та фабрик).	
3	Хронічне забруднення повітря внаслідок ведення бойових дій та спричиненою ними руйнацією.	
4	Пожежі на нафтових свердловинах, нафтохранилищах та нафтопереробних заводах, викликані веденням бойових дій.	
5	Ризики викиду та поширення небезпечних та отруйних хімічних речовин (таких як хлор, аміак, синильна кислота тощо) внаслідок техногенних аварій.	
6	Діяльність атомної енергетики та пов'язані з нею ризики (наприклад, ризики аварій або радіоактивних викидів).	
7	Ризики, пов'язані з руйнацією дамб та гребель.	
8	Хронічне забруднення водойм та джерел питної води чинниками мирного часу (забруднення внаслідок діяльності промисловості, сільськогосподарської діяльності тощо).	
9	Виснаження ресурсів прісної води через надмірне споживання.	
10	Хронічне забруднення водойм та джерел питної води внаслідок ведення бойових дій.	
11	Розливи та викиди нафти та нафтопродуктів в моря або річки внаслідок бойових дій.	
12	Раннє цвітіння річок та водойм внаслідок хронічного хімічного забруднення.	
13	Обміління та пересихання малих річок та інших водойм.	

14	Хімічне забруднення продуктів харчування (наприклад, пестицидами, гербіцидами, важкими металами тощо).	
15	Виникнення та поширення епідемій.	
16	Хімічне забруднення ґрунтів унаслідок господарської та промислової діяльності (забруднення ґрунту промисловими відходами, хімікатами або важкими металами.)	
17	Втрата родючого верхнього шару, порушення і деградація ґрунтів внаслідок неправильних сільськогосподарських практик.	
18	Хімічне забруднення та порушення ґрунтів унаслідок ведення бойових дій.	
19	Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та некоректною переробкою побутових відходів (значне накопичення відходів на звалищах, їх неправильна утилізація, засмічення територій побутовими відходами тощо)	
20	Ризики, пов'язані з захороненням, утилізацією та переробкою промислових відходів (неправильна утилізація відходів, їх неправильне зберігання та переробка тощо).	
21	Ризики, пов'язані з захороненням та утилізацією відходів руйнації (відходи, які утворилися внаслідок руйнування, спричиненого веденням бойових дій та обстрілів).	
22	Забруднення території нерозірваними наземними мінами, боєприпасами та вибухонебезпечними предметами.	
23	Руйнація критичної інфраструктури та довготривала відсутність електро-, водо-, теплопостачання внаслідок ведення бойових дій та обстрілів.	
24	Ризики, пов'язані з використанням боєприпасів зі збідненим ураном.	
25	Ризики, пов'язані з використанням кластерних боєприпасів (вибухова зброя, яка випускає або викидає менші суббоєприпаси).	
26	Вплив людської діяльності в мирний час на біорізноманіття та функціонування екосистем (зникнення видів тварин та рослин, руйнація їх місця проживання, здатності до саморегуляції та відновлення).	
27	Вплив бойових дій на біорізноманіття та функціонування екосистем.	
28	Ризики, пов'язані зі зникненням та знищенням лісів.	
29	Масштабні лісові пожежі, спричинені веденням бойових дій.	
30	Виникнення та наслідки природних стихійних лих (повені, урагани, масштабні лісові пожежі тощо).	
31	Ризики, пов'язані зі зміною клімату (більш екстремальні погодні умови, потенційне збільшення кількості природних лих тощо)	

Інше: _____

Додаток Д

Сприйняття регіональної ймовірності виникнення/погіршення екологічних і техногенних ризиків

Інструкція. У цьому списку наведено перелік можливих **екологічних та техногенних ризиків**, які можуть вплинути на Ваш регіон проживання у найближчі роки/найближчому майбутньому. Ваше завдання – обрати лише ті ризики, ймовірність виникнення або погіршення яких, на Вашу думку, є високою саме у Вашому регіоні проживання.

Будь ласка, дотримуйтеся таких принципів:

- уважно ознайомтеся з кожним ризиком у списку;
- поставте **позначку «X»** у вільному місці справа тільки навпроти тих пунктів, які Ви вважаєте **реально ймовірними у найближчій перспективі**;
- намагайтеся **виокремити найбільш вірогідні ризики**, уникаючи відміток «про всяк випадок» або позначення всього списку;

У рядку “Інше”, після основного списку, Ви можете вказати інші екологічні ризики та загрози, які на вашу думку є актуальними для Вашого регіону проживання та які не були включені в основний список.

№	Ризик	Місце для позначки
1	Стійке подальше забруднення повітря та погіршення його якості.	
2	Стійке подальше забруднення водних джерел та погіршення якості води.	
3	Стійке подальше забруднення та порушення ґрунтів.	
4	Погіршення ситуації з біорізноманіттям (зникнення видів тварин, рослин тощо).	
5	Збільшення кількості екстремальних погодних явищ (несподівана, аномальна, незвична, сувора або несезонна погода)	
6	Аварія на атомній електростанції, яка може зачепити регіон Вашого проживання	
7	Техногенні аварії на підприємствах з витоком\викидом небезпечних хімічних речовин, таких як хлор, аміак, синильна кислота тощо, які зачеплять регіон Вашого проживання	
8	Виникнення стихійних лих, які зачеплять Ваш регіон проживання	
9	Поглиблення екологічних проблем, пов'язаних із зберіганням та утилізацією відходів.	

Інше: _____

Додаток Е

«Шкала інтолерантності до невизначеності» (IUS – 12) Н. Карлетона (в адаптації Г. Громової)

Будь ласка, обведіть число, яке найкраще відповідає тому, наскільки ви згодні з кожним пунктом.

№	Твердження	Зовсім не типово для мене	Майже не типово для мене	Певною мірою типово для мене	Значною мірою типово для мене	Дуже типово для мене
1	Непередбачувані події мене сильно засмучують.	1	2	3	4	5
2	Я засмучуюсь, коли у мене немає всієї необхідної мені інформації.	1	2	3	4	5
3	Невизначеність заважає мені жити повним життям.	1	2	3	4	5
4	Слід завжди думати наперед, аби уникати несподіванок.	1	2	3	4	5
5	Навіть при відмінному плануванні незначна непередбачувана подія може все зіпсувати.	1	2	3	4	5
6	Навіть при відмінному плануванні незначна непередбачувана подія може все зіпсувати.	1	2	3	4	5
7	Коли я непевний, я не можу нормально функціонувати.	1	2	3	4	5
8	Я завжди хочу знати, що чекає на мене у майбутньому.	1	2	3	4	5
9	Я терпіти не можу, коли щось застає мене зненацька.	1	2	3	4	5
10	Найменший сумнів може перешкодити мені діяти	1	2	3	4	5
11	Я повинен мати змогу організувати все заздалегідь	1	2	3	4	5
12	Я маю уникати будь-яких невизначених ситуацій.	1	2	3	4	5

Додаток Є

Шкала “Нова екологічна парадигма” (НЕП-у) в адаптації Кряж (2021)

Вам пропонується перелік тверджень про відносини між людьми та довкіллям. Залежно від того, наскільки Ви згодні чи не згодні з ними, поставте X у відповідній клітинці.

		категорично не погоджуюсь	мабуть, не погоджусь	важко відповісти	швидше погоджусь	погоджуюсь однозначно
1	Ми наближаємося до граничної кількості людей, яку земля може підтримувати.					
2	Люди мають право змінювати природне середовище відповідно до своїх потреб.					
3	Коли люди втручаються в природу, це часто призводить до катастрофічних наслідків.					
4	Людська винахідливість гарантує, що ми НЕ зробимо землю нежиттєздатною.					
5	Люди сильно зловживають можливістю використовувати навколишнє середовище.					
6	На землі є достатньо природних ресурсів, нам слід лише навчитися їх розробляти.					
7	Рослини і тварини мають таке ж право на існування, як і люди.					
8	Природний баланс достатньо стійкий, щоб впоратися з впливом сучасних індустріальних держав.					
9	Незважаючи на свої особливі здібності, люди все ще підкорюються законам природи					

10	Так звана «екологічна криза», з якою стикається людство, дуже перебільшена					
11	Земля схожа на космічний корабель з дуже обмеженим простором та ресурсами.					
12	Люди призначені панувати над рештою природи.					
13	Баланс в природі дуже тонкий і легко порушується.					
14	З часом люди дізнаються достатньо про те, як працює природа, щоб мати змогу керувати нею.					
15	Якщо ситуація буде і далі розвиватися, як це відбувається зараз, незабаром ми зазнаємо великої екологічної катастрофи.					

Додаток Ж

Анкета для визначення додаткових диференційних характеристик

1) Як часто в повсякденності ви стикаєтеся з медіаконтентом, який присвячений екологічній проблематиці (сповіщає про екологічні проблеми, ризики чи присвячений техногенній безпеці)?

(1) Вкрай рідко, майже ніколи

(2) Рідко, але все ж інколи стикаюся

(3) Іноді, стикаюся з таким контентом періодично;

(4) Часто, стикаюся з таким медіаконтентом досить часто, регулярно

2) Як би ви оцінили екологічну ситуацію в регіоні вашого проживання?

1-Повністю задовільна ситуація – екологічна ситуація в регіоні мого проживання не несе ризиків для здоров'я та повністю безпечна, немає суттєвих ризиків для довкілля.

2-Незначні екологічні проблеми, які при проведенні природоохоронних заходів та з плином часу можуть бути вирішені та не несуть суттєвої загрози.

3-Напружена ситуація, незадовільна екологічна ситуація може впливати на здоров'я, погіршує умови життя, особливо вразливих груп населення та може нести ризики для довкілля.

4-Кризова ситуація – в регіоні мого проживання існують значні екологічні проблеми, які негативно впливають на здоров'я населення та погіршують умови життя, несуть значну загрозу довкіллю.”

3) Оцініть наскільки, на вашу думку, вагомими є екологічний чинник та навколишнє середовище у фізичному і психологічному здоров'ї та благополуччі? Використовуйте 7-бальну шкалу від 1 до 7, де 1 – зовсім неважливе, незначиме, а 7 – один з найважливіших чинників.

4) Оцініть кожне твердження за 5-бальною шкалою, яка відображає рівень вашої згоди з твердженнями. Відповідайте за допомогою однієї з п'яти позицій шкали:

1 – Зовсім не згоден/на

2 – Швидше не згоден/на

3 – Частково згоден/важко сказати / не визначився/лась

4 – Швидше згоден/на

5 – Повністю згоден/на

1. Я схильний довіряти інформації про екологічні та техногенні ризики з медіаджерел, якими постійно користуюся.
2. Мій колишній досвід чи досвід моїх близьких, пов'язаний зі стихійними лихами, техногенними аваріями чи екологічними проблемами, робить мене більш уважним\уважною до подібних ризиків.”
3. Я відчуваю, що маю необхідні ресурси, щоб зрозуміти інформацію про екологічні та техногенні ризики чи проблеми, яку знайду або отримаю.
4. Обсяг інформації, який я отримую під час війни, переповнює мене, тому мені важко звертати увагу на інформацію, пов'язану з екологічною проблематикою.
5. Мені зараз важко зосереджуватися на подібного роду інформації через стрес та напругу.
6. Ставлення моїх однолітків чи ближнього оточення до екологічної проблематики впливає на те, скільки уваги я приділяю відповідній інформації.
7. Я орієнтуюся на норми та думки в моєму соціальному оточенні при оцінці та споживанні інформації присвяченій екологічній проблематиці.

Додаток 3

Фінальні кластерні центри виокремлених груп за типом інформаційної поведінки

Кінцеві центри кластерів			
	1 (M ± SD) [95% CI]	2 (M ± SD) [95% CI]	3 (M ± SD) [95% CI]
1. Як часто ви самостійно шукаєте інформацію, пов'язану з екологічними проблемами (наприклад, зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття тощо)?	2.26±0,72 [2.11-2.39]	1.53±0,5 [1.35-1.70]	2.80±0,9 [2.60-2.99]
2. Я цікавлюся інформацією з екологічної проблематики, постійно звертаю увагу на новини з цієї теми та інколи самостійно шукаю додаткову інформацію.	2.73±0,66 [2.60-2.86]	1.91±0,45 [1.75-2.06]	3.42±0,77 [3.25-3.58]
3. Я з інтересом читаю статті або дивлюся відео та документальні фільми, які розповідають про екологічні проблеми чи ризики.	2.94±0,79	2.29±0,75	3.79±0,74
4. Я підписаний\підписана або користуюся на регулярній основі медіаджерелами (новинні медіа, канали, блоги тощо), які присвячені екологічній проблематиці.	2.48±0,73	1.56±0,56	2.74±1.0
5. Я стежу за новинами, які присвячені екологічним загрозам та техногенним ризикам, які викликані війною чи пов'язані з нею.	3.02±0,95	2.41±0,92	3.63±0,86
6. Я відчуваю емоційну залученість, коли ознайомлююся з медіаматеріалами, які присвячені екологічній проблематиці чи сповіщають про екологічні ризики та проблеми	3.11±0,82	1.91±0,75	3.79±0,75
7. Я часто ділюся новинами, які пов'язані з екологічною проблематикою, з друзями чи родиною.	2.72±0,88	1.88±0,68	3.38±0,84
8. Зазвичай я ділюся з іншими екологічною інформацією, яку, на мою думку, вони мають знати	3.06±0,88	2.44±1,07	3.80±0,78
9. Я використовую соціальні мережі для поширення інформації про екологічні проблеми.	2.44±0,86	1.65±0,81	2.78±1,05
10. Зазвичай я можу згадати ключові деталі медіаповідомлень про екологічні проблеми та ризики, з якими я ознайомився.	3.18±0,86	2.76±1,12	3.84±0,61
11. Я можу сказати, що схильний\схильна запам'ятовувати та в подальшому обмірковувати інформацію, яка пов'язана з екологічною проблематикою чи техногенними ризиками, на яку я натрапляю.	3.11±0,85	2.68±0,87	4.02±0,58
12. Інформація про екологічно-техногенні ризики та екологічні наслідки війни впливає на формування моїх поглядів щодо політики та захисту навколишнього середовища.	3.37±0,77	2.65±0,94	4.04±0,61
13. На мої щоденні рішення впливає інформація з медіаджерел, яка присвячена екологічній проблематиці та ризикам (наприклад, переробці та утилізації відходів, споживанню	2.89±0,81	1.82±0,83	3.56±0,79

енергії, споживанню товарів, превентивним заходам тощо).			
14. Інформація про ризик можливої техногенної аварії може змусити мене додатково шукати відомості про це та потенційно впливає на мою поведінку.	3.14±0,89	3.09±1,1	3.81±0,77
15. Інформація, пов'язана з екологічною проблематикою, жодним чином не впливає на мої особисті рішення, думки чи поведінку.	2.99±0,72	3.09±1,1	2.19±0,89
16. Якщо я випадково зіткнуся з екологічною інформацією або інформацією про екологічно-техногенні ризики у своєму повсякденному житті, то ймовірніше ознайомлюся з матеріалом, якщо він здасться мені достовірним.	3.57±0,71	3.47±0,86	4.10±0,58
17. Зазвичай я не шукаю та не відстежую інформацію, присвячену екологічній проблематиці, але можу звернути увагу на неї та ознайомитися з медіаматеріалом, який торкається цього питання, якщо він мені випадково трапиться.	3.53±0,84	3.85±0,95	3.70±0,89
18. Я буду шукати додаткову інформацію, пов'язану з екологічною проблематикою та ризиками, лише якщо вона безпосередньо пов'язана з регіоном мого проживання або я відчуваю, що ця проблема може завдати шкоди особисто мені.	3.46±0,98	3.44±1,2	3.34±1,04
19. Я читаю або дивлюся повідомлення чи новини про вплив війни на навколишнє середовище, коли про це розповідається в медіаджерелах, якими я зазвичай користуюся.	3.34±0,93	3.26±0,99	4.08±0,56
20. Я дізнавався\дізнавалася про екологічні ризики, пов'язані з війною (наприклад, знищення екосистем, забруднення, ризики масштабних техногенних аварій), через новини, фільми чи програми, які я дивився з інших причин.	3.48±0,83	3.35±1,17	3.77±0,80
21. Я чув/чула про ризики війни для навколишнього середовища та здоров'я в розмовах або випадкових дискусіях з іншими.	3.14±0,81	2.50±0,92	3.52±0,87
22. Я вважаю, що тієї інформації про вплив війни на навколишнє середовище та техногенну безпеку, яку я отримую, достатньо для розуміння пов'язаних з нею ризиків та шляхів убезпечення.	3.12±0,87	3.56±0,89	3.08±0,99
23. Коли йдеться про екологічну інформацію, то я віддаю перевагу коротким формам медіаповідомлень (короткі повідомлення в соціальних мережах, короткі відео тощо), ніж більшим, об'ємнішим матеріалам (аналітичні статті, звіти, документальні фільми тощо).	3.37±0,82	3.85±1,07	3.41±0,83
24. Я не цікавлюся екологічною проблематикою та переважно не зважаю на новини чи інформацію з цієї теми.	2.92±0,76	3.65±0,81	1.88±0,57
25. Я свідомо уникаю читання або перегляду інформації, пов'язаної з екологічними проблемами та техногенними ризиками	2.59±0,84	2.26±0,93	1.63±0,60
26. Існують певні типи екологічної інформації, які я свідомо ігнорую (наприклад, зміна клімату, інформація про ризики	3.00±0,90	3.18±1,05	1.92±0,75

техногенних аварій тощо).			
27. Я не приділяю уваги новинам та інформації, що пов'язані з екологічною проблематикою, бо вважаю, що на теперішній момент є набагато серйозніші та важливіші речі.	2.83±0,80	3.94±0,98	1.98±0,59
28. Інформація в медіа, пов'язана з екологічною проблематикою, досить часто перебільшує проблеми та ризики.	2.86±0,78	3.38±1,07	2.34±0,79
29. Я уникаю пошуку інформації про техногенні ризики та екологічну шкоду в умовах війни, тому що це викликає у мене тривогу чи занепокоєння.	2.93±0,97	2.12±0,97	2.20±0,82
30. Я ігнорую новини чи повідомлення про екологічно-техногенну загрозу чи ризики, пов'язані з війною, тому що відчуваю інформаційне перевантаження.	2.92±0,87	2.71±1,1	2.11±0,77
31. Коли я стикаюся з екологічною інформацією, то відчуваю байдужість або незацікавленість.	2.56±0,74	3.41±0,95	1.70±0,52
32. Я відкидаю інформацію про екологічні проблеми та ризики як неактуальну чи неважливу для мого безпосереднього життя.	2.62±0,76	3.29±0,87	1.73±0,53
33. Я почуваюся приголомшеним інформацією про екологічні ризики і проблеми і тому ігнорую її.	2.83±0,89	2.03±0,71	1.86±0,61
34. Стикаючись з екологічною інформацією, я ігнорую її, бо вважаю, що проблеми та ризики, про які вона розповідає, перебувають поза моїм контролем, щоб на них впливати.	3.06±0,87	3.12±0,94	1.84±0,55
35. Стикаючись з екологічною інформацією, я ігнорую її, бо вважаю надто складною.	2.52±0,76	2.18±0,90	1.77±0,49
36. Я вважаю, що занепокоєння інформацією про екологічні та техногенні ризики та проблеми в умовах війни є перебільшеним.	2.52±0,80	3.32±1,03	1.89±0,79
37. Я думаю, що зосередженість на екологічній шкоді під час війни відволікає увагу від більш важливих питань.	2.70±0,88	3.88±0,94	2.08±0,83
[Окреме питання. Медіаекспозиція] Як часто в повсякденності ви стикаєтеся з медіаконтентом, який присвячений екологічній проблематиці? від 1 до 4	2.38±0,76	1.56±0,61	2.82±0,82

Додаток II

Результати факторного аналізу пунктів опитувальника, проведеного методом головних компонентів із подальшим ортогональним обертанням Varimax

Дод. I-1. Пояснення загальної дисперсії

Total Variance Explained						
Component	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	9,959	26,916	26,916	5,031	13,597	13,597
2	2,941	7,95	34,866	4,998	13,507	27,105
3	2,501	6,759	41,625	3,378	9,129	36,234
4	1,871	5,056	46,682	2,679	7,24	43,474
5	1,392	3,763	50,445	2,579	6,971	50,445
6	1,231	3,327	53,771			
7	1,157	3,126	56,898			
8	1,086	2,936	59,834			
9	0,999	2,7	62,534			
10	0,984	2,66	65,194			

Дод. I-2. Матриця факторних навантажень пунктів опитувальника (Rotated Component Matrix (Varimax))

	Component				
	1	2	3	4	5
п. 1	0,671	-0,205	-0,149	0,028	-0,026
п. 2	0,61	-0,315	-0,162	0,21	0,01
п. 3	0,478	-0,139	-0,205	0,451	0,075
п. 4	0,812	-0,012	-0,075	0,022	-0,128
п. 5	0,558	-0,155	-0,158	0,091	0,222
п. 6	0,553	-0,407	-0,006	0,135	0,199
п. 7	0,652	-0,181	0,055	0,222	0,113
п. 8	0,428	-0,13	-0,021	0,481	0,218
п. 9	0,649	0,019	0,054	0,197	-0,109
п. 10	0,201	-0,136	-0,1	0,681	0,118
п. 11	0,311	-0,245	-0,144	0,646	0,14

п. 12	0,262	-0,414	0,012	0,463	0,242
п. 13	0,511	-0,438	0,096	0,114	0,192
п. 14	0,228	-0,192	-0,231	-0,039	0,528
п. 15	-0,033	0,527	0,133	-0,22	-0,121
п. 16	0,024	-0,223	-0,238	0,364	0,481
п. 17	-0,375	0,015	0,021	0,127	0,593
п. 18	0,02	0,164	0,143	0,086	0,457
п. 19	0,207	-0,154	-0,183	0,295	0,617
п. 20	0,243	0,021	-0,019	0,12	0,57
п. 21	0,467	-0,16	0,017	0,084	0,13
п. 22	0,245	0,46	-0,096	-0,107	0,218
п. 23	-0,155	0,087	-0,076	-0,369	0,514
п. 24	-0,403	0,504	0,252	-0,271	-0,08
п. 25	-0,062	0,322	0,623	-0,135	-0,284
п. 26	-0,225	0,449	0,42	0,083	-0,146
п. 27	-0,314	0,674	0,181	-0,123	-0,03
п. 28	-0,133	0,627	0,13	0,09	0,085
п. 29	0,033	-0,052	0,793	-0,004	-0,087
п. 30	-0,223	0,163	0,681	0,213	0,041
п. 31	-0,254	0,657	0,264	-0,223	0,009
п. 32	-0,219	0,663	0,274	-0,215	0,027
п. 33	0,052	0,08	0,674	-0,222	-0,025
п. 34	-0,208	0,45	0,526	-0,15	0,046
п. 35	0,041	0,189	0,591	-0,401	0,016
п. 36	-0,116	0,714	-0,04	-0,104	-0,121
п. 37	-0,228	0,659	0,125	-0,082	0,055

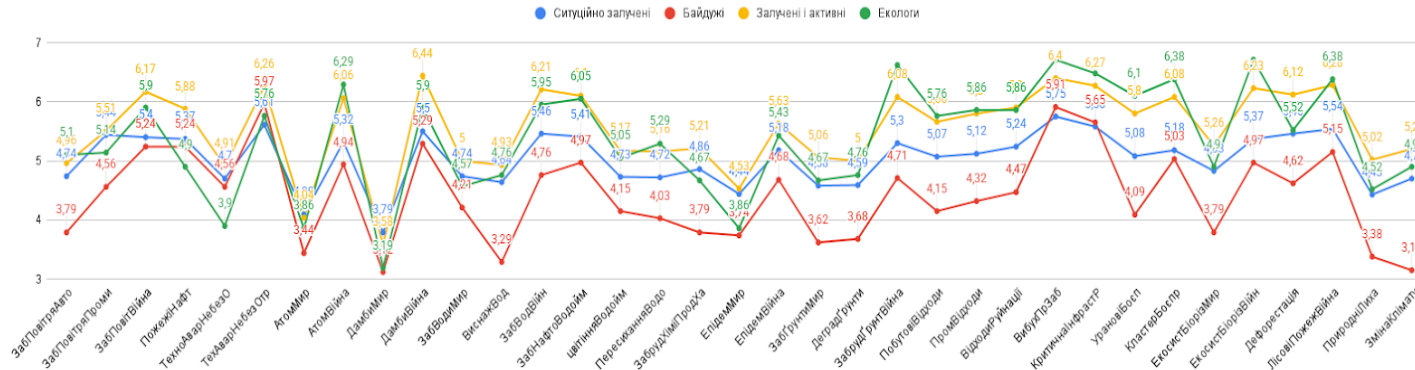
ДОДАТОК І
Результати тесту Манна Уїтні для К1Ф та К2Ф при порівняння оцінок
сприйняття ризиків

Показник	Z	p (Asymp. Sig.)
Сприйняття ризиків пов'язаних з атомною енергетикою в умовах війни	-1,999	0,046
Сприйняття ризику пов'язане з виникненням епідемій в мирний час	-2,285	0,022
Сприйняття персонального ризику пов'язаного з забрудненням повітря	-2,696	0,007
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води шкідливими хімічними сполуками.	-2,361	0,018
Погіршення здоров'я та хвороби внаслідок забруднення харчових продуктів та питної води мікроорганізмами.	-2,523	0,012
Особиста шкода та загроза, яка пов'язана з потенційними техногенними аваріями, які будуть носити характер техногенної катастрофи.	-2,385	0,017
Особиста загроза, яка пов'язана з природними стихійними лихами та екстремальною погодою.	-2,892	0,004

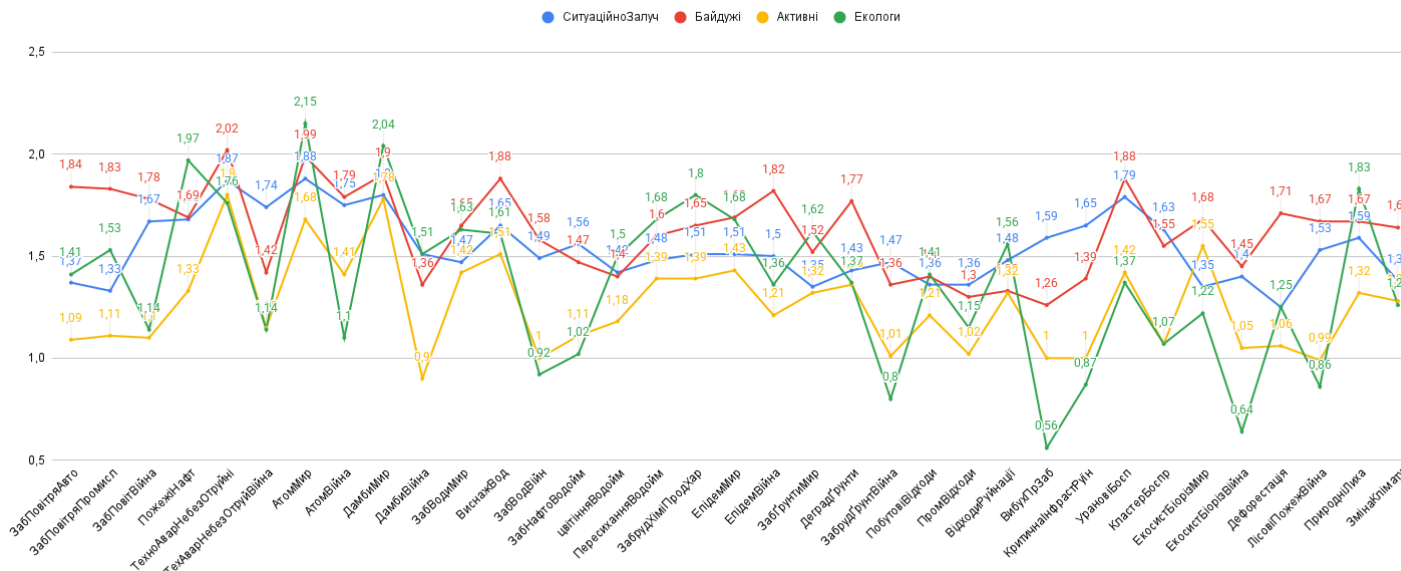
Додаток І

І-1 Середні оцінки екологічних і техногенних ризиків за групами інформаційної поведінки та фахівців

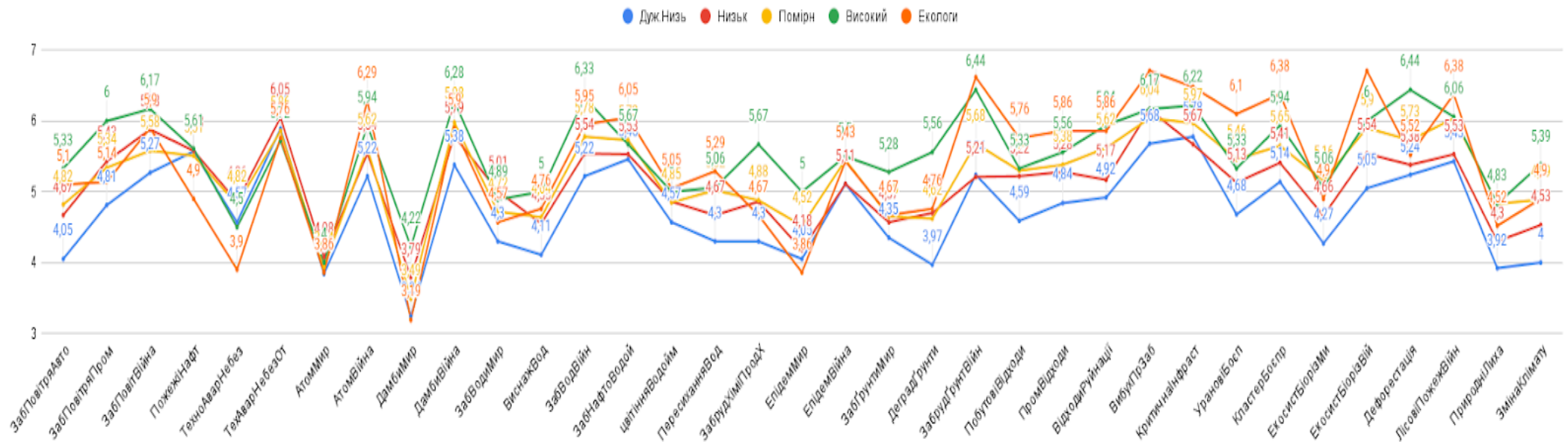
Ситуційно залучені, Байдужі, Залучені і активні та Екологи

І-2 Стандартне відхилення показників сприйняття екологічних і техногенних ризиків за групами інформаційної поведінки та фахівців

Додаток Й

Середні оцінки екологічних і техногенних ризиків за групами з різним рівнем медіаекспозиції та фахівців екологів